

A KÖVETKEZŐ SZÁMOK TARTALMÁBÓL:

INFORMÁCIÓS MŰVELTSÉGGÉP.
ELMÉLET ÉS HAZAI KUTATÁSI EREDMÉNYEK

BIBLIOTERÁPIÁS MŰHELY:
FOGLALKOZÁS BABAVÁRÓKKAL

OLVASÁS ÉS SZABADIDŐ – VIZSGÁLAT A BOLYAI
FARKAS ELMÉLETI LÍCEUM ÉS REFORMÁTUS
KOLLÉGIUM 11. OSZTÁLYOS DIÁKJAI KÖRÉBEN

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
SZOCIOLÓGIAI GYŰJTEMÉNYÉNEK
10 ÉVÉRŐL (2003–2013)

OPEN ACCESS ÉS OSZTÁLYOZÁS

DIGITAL SIGNAGE MEGOLDÁSOK

TANYÁK INTEGRÁLÁSA
AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOMBA

VIRTUÁLIS KÖNYVTÁRAK A FELHŐBEN

HIRDESSZEN

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLŐDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG
CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

2013/3

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2013/3

Ⓔ HONLAPNÉZŐBEN (HOGYAN VÁLTOZTAK A MEGYEI KÖNYVTÁRAK HON-
LAPJAI AZ ELMŰLT ÉVTIZEDBEN) Ⓔ „A DIGITÁLIS FELVILÁGOSODÁS FELÉ” AZ
ARROW PROGRAM ÉS AZ OSZK – DIGITALIZÁLÁS, SZERZŐI JOG, INNOVATÍV
MEGOLDÁSOK Ⓔ WLASSICS GYULA SZEREPE A MAGYAR KÖNYVTÁRÜGYBEN A
SZÁZADFORDULÓT KÖVETŐ ÉVTIZEDEKBEN 3. RÉSZ Ⓔ KOVÁCS MÁTÉ ELMA-
RADT ELŐADÁSA AZ IFLA BUDAPESTI KONGRESSZUSÁN: „A KÖNYVTÁROSKÉPZÉS
RENDSZERE MAGYARORSZÁGON” Ⓔ AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÖNYVTÁR „ELSŐ”,
KIADATLAN ÉVKÖNYVÉNEK TÖRTÉNETE Ⓔ SZLOVÉN KUTATÓK INFORMÁ-
CIÓS VISELKEDÉSÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE Ⓔ A MŰZEUMI TÁRGY MINT
DOKUMENTUM Ⓔ A NORVÉG ÉS A ROMÁN FELSŐOKTATÁSI KÖNYVTÁRAK
VEZETŐINEK ATTITÜDJEI Ⓔ KETTEN UGYANARRÓL A KÖNYVRŐL (TRENDEK A
HAZAI ÉS NEMZETKÖZI KÖNYVTÁRÜGYBEN)Ⓔ

A TARTALOMBÓL:

23. (59.) ÉVFOLYAM, 2013. 3. SZÁM

FELELŐS SZERKESZTŐ: Kovács Katalin

SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle),
Feimer Ágnes (Külföldi folyóirat-figyelő)

✂ Szerkesztőbizottság elnöke: Hegyközi Ilona

✂ Szerkesztőbizottság: dr. Dippold Péter, dr. Hajnal-Ward Judit, dr. Hangodi Ágnes, dr. Koltay Tibor, dr. Murányi Lajos, Orbán Éva, Pogány György, Rácz Ágnes, dr. Sipos Anna Magdolna, dr. Tóth Máté, Villám Judit.

✂ Borítóterv: Gerő Éva ✂ Műszaki szerkesztő: Nagy László ✂ Szerkesztőség: OSZK Könyvtári Intézet, 1014 Budapest, Szent György tér 4–6. (Budavári Palota F. épület) ✂ Telefon: + 36-1-224-3795 ✂ Fax: +36-1-224-3875. ✂ E-mail: kovacs@oszk.hu, feimer@oszk.hu ✂ Megjelenik: negyedévente. ✂ Egy szám ára: 1500.-Ft + 5% áfa.

✂ Éves előfizetés: 6000.-Ft + 5% áfa + postaköltség ✂ Külföldi előfizetés: 100 euró ✂ Terjeszti: az OSZK Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár ✂ Előfizethető: a szerkesztőség címén. ✂ Kiadja: az Országos Széchényi Könyvtár ✂ Felelős kiadó: dr. Sajó Andrea ✂ Nyomda: Nalors Grafika Kft., Vác ✂ Felelős vezető: Szabó Gábor ✂ HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomtatott) HU ISSN 1586-5193 (Online)

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

HUMANUS (Humántudományi Tanulmányok és Cikkek Adatbázisa),

Library Literature and Information Science Full Text (Wilson),

LISTA (Library Information Science and Technology Abstracts, EBSCO)

*A folyóirat megjelenését az Emberi Erőforrások Minisztériuma és
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.*

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma>

www.nka.hu

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ online változata a
<http://ki.oszk.hu/kf> címen érhető el.

A folyóiratban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik, nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

E számunk szerzői, közreműködői:

BÁNFI Szilvia (OSZK, Bp.), BARTOL, Tomaž (University of Ljubljana, Mezőgazdasági Tanszék, Szlovénia), BÉNYEI Miklós (a Debreceni Egyetem tanára), DANCs Szabolcs (OSZK, Bp.), FAZOKAS Eszter (Könyvtári Intézet, Bp.), HEGYKÖZI Ilona (Könyvtári Intézet, Bp.), JÓNÁS Károly (az Országgyűlési Könyvtár ny. osztályvezetője, Bp.), JUŽNÍČ, Primož (University of Ljubljana, Könyvtár- és Információtudományi és Könyvészeti Tanszék, Szlovénia), KOLTAY Tibor (Szent István Egyetem, Alkalmazott Bölcsészeti Kar, Könyvtártudományi Tanszék, Jászberény) LANDØY, Ane (University of Bergen Library, Norvégia), MÁNDY Gábor (a FSZEK ny. munkatársa, Bp.), MOHOR Jenő (az ELTE BTK Központi Könyvtárának ny. igazgató-helyettese, Bp.), MURÁNYI Lajos (az MTA Könyvtár ny. osztályvezetője, Bp.), NÉMETH Márton (Digital Library Learning diplomás, Bp.), PAJOR Enikő (Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Felnőttképzési Intézet, Könyvtártudományi Tanszék, Szeged), PAYER Barbara (Könyvtári Intézet, Bp.), PRÓKAI Margit (II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc), REPANOVICI, Angela (Transilvania University of Brasov, Románia), SIPOS Anna Magdolna (Pécsi Tudományegyetem FEEK, Könyvtártudományi Intézet, Pécs), SKALICZKI Judit (az EMMI Könyvtári osztály ny. főosztályvezető-helyettese, Bp.), TÓTH Máté (Könyvtári Intézet, Bp., Pécsi Tudományegyetem FEEK, Könyvtártudományi Intézet, Pécs), VILAR, Polona (University of Ljubljana, Könyvtár- és Információtudományi és Könyvészeti Tanszék, Szlovénia), VISZOCSEKNÉ Péteri Éva (a BME OMIKK ny. munkatársa, Bp.).

Abstracts	423
-----------------	-----

TANULMÁNYOK

PAYER Barbara: Honlapnézőben. <i>Hogyan változtak a megyei könyvtárak honlapjai az elmúlt évtizedben</i>	427
DANCS Szabolcs: „A digitális felvilágosodás felé” <i>Az ARROW program és az OSZK – digitalizálás, szerzői jog, innovatív megoldások</i>	465

MÚLTUNKBÓL

SIPOS Anna Magdolna: Wlassics Gyula szerepe a magyar könyvtárügyben a századfordulót követő évtizedekben <i>3. rész</i>	485
Kovács Máté elmaradt előadása az IFLA budapesti kongresszusán: „ <i>A könyvtárosképzés rendszere Magyarországon</i> ” Közli: Bényei Miklós	501
JÓNÁS Károly: Az Országgyűlési Könyvtár „első”, kiadatlan évkönyvének története	521

PERSZONÁLIA

Fogarassy Miklós (1930 – 2013) halálára (<i>Skaliczki Judit</i>)	529
--	-----

KITEKINTÉS

VILAR, Polona – BARTOL, Tomaž – JUŽNÍČ, Primož: A szlovén kutatók információs viselkedésének néhány kérdése (<i>Ford.: Koltay Tibor</i>)	533
LATHAM, Kiersten F.: A múzeumi tárgy mint dokumentum (<i>Töm.: Koltay Tibor</i>)	548

REPANOVICI, Angela – LANDØY, Ane: A norvég és a román felsőoktatási könyvtárak vezetőinek attitűdjei és vezetési magatartása <i>(Ford.: Koltay Tibor)</i>	551
--	-----

KÖNYVSZEMLE

„Hivatástudat és szakmai alázat” Tanulmányok a 70 éves Bényei Miklós köszöntésére

A könyvtártörténettől a jövő internetéig. Tanulmányok a 70 éves Bényei Miklós köszöntésére. (Szerk. Boda István, Debrecen, DE, 2013.) <i>(Ism.: Murányi Lajos)</i>	559
--	-----

Napjaink könyvtári világának aktuális kérdései. Ketten ugyanarról a könyvről

Trendek a hazai és nemzetközi könyvtárügyben. (Szerk. Kiszl Péter. Eger, Líceum Kiad. 2013.) <i>(Ism.: Szabó Sándor és Németh Márton)</i>	564
---	-----

Milyen könyveket gyűjtöttek és olvastak a magyarországi főnemesek? Ízelítő a régi magyar könyves kultúra 16–17. századi örökségéből

MONOK István: A művelt arisztokrata. A magyarországi főnemesség olvasmányai a XVI–XVII. században. (Budapest, Kossuth, Eger, EKF, 2012.) <i>(Ism.: Bánfi Szilvia)</i>	571
---	-----

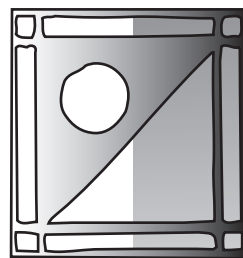
KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ

(REFERÁTUMOK)

Könyvtár- és információtudomány	575
Könyvtár- és tájékoztatásügy	582
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	600
Munkafolyamatok és szolgáltatások	618
Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek	628
Vezetés, irányítás	630
Felhasználók és használat	635
Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés	639
Könyvtárgépesítés, könyvtáráépület	645
Kapcsolódó területek	646

A számot szerkesztette: Kovács Katalin, Feimer Ágnes, Murányi Lajos

STUDIES

Hungarian county libraries on the web. Changes over the past decade

PAYER Barbara

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 29. (59.) 2013. no. 3. pp. 427–464.

Between March and May 2013, the Hungarian Library Institute conducted a survey on the websites of county libraries— repeating a survey ten years earlier. In addition to general aspects, the analysis covered: 1) technical parameters (accessibility, navigation options, download speed, and use of social networking sites), 2) interactivity (forms, registration and search capabilities), 3) content (motto, updates, links, contact information, foreign-language version, style, spelling, and grammar), 4) design (overall image, graphic design, and typography), 5) notes and other features. In general, it was found that websites have developed a lot in the past ten years. Their common feature is that they now operate as portals; however, most of them do not take advantage of the potential of interactivity provided by the portal engines. Six web pages of the 19 county libraries, using different portal engines, were selected (Kecskemét, Pécs, Békéscsaba, Miskolc, Salgótarján and Veszprém), and presented in detail, following the above criteria, with screenshots as illustrations.

„Towards a digital Enlightenment”. The ARROW project and the Hungarian National Library (OSZK) – digitisation, copyright, innovative solutions

DANCS Szabolcs

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 29. (59.)
2013. no. 3. pp. 465–484.

The study describes the EU project ARROW (Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works towards Europeana), the broader legal environment of library digitisation, and the proposals related to solving problems of rights management and digitisation. The key issues are the clarification of the copyright status of documents (e.g., whether they are orphan works), and whether the copies to be digitized held in public institutions are out-of-commerce copies indeed. EU Directive no. 2012/28/EU permitting the use of orphan works is also built on the ARROW principles. ARROW is a distributed network of important data sources (TEL, VIAF, BiP, RRO), which makes it possible to identify the legal status of individual works, licensing conditions, and orphan status. In 2011, a Memorandum of Understanding was accepted on the digitisation of out-of-commerce works held in public collections: passing co-operation on digitisation to the authority of collecting societies and to the agreement of contracting parties. The author reviews EU directives, the French and the British practice, and Hungarian legislation on orphan works. He presents the co-operation between ARROW and OSZK, as well as the relations with other projects (Linked Heritage, OSZK's National Name Space and ELDORADO). In the future, there will be a need for reprographic societies (e.g., by applying text identifiers and providing International Standard Name Identifiers), for quality metadata for the book trade, for e-book catalogues, for copyright data, and for an optimisation of processes in the book industry, i.e., for a new, alternative strategy for library digitisation.

FROM OUR PAST

The role of Gyula Wlassics in Hungarian librarianship in the decades after

the turn of 20th century. Part 3.

SIPOS Anna Magdolna

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 29. (59.)
2013. no. 3. pp. 485–499.

The final part of the study follows up on Wlassics' activity on collection development in the years of World War I as head of the National Council of Museums and Libraries (MKOT). In the war period it was necessary to consolidate the structure of public collections. The task was commissioned to council member József Mihalik. His proposal included the transformation of the museum structure as well, in addition to settling supply issues. In these perilous times it was an important activity of MKOT to collect and compile book donations (two lists have been preserved). Wlassics' cultural-political conviction remained unchanged: he found it most important to set up and develop public libraries. As a consequence of the war, the events in 1919 and the deteriorating economic conditions, the Council's activity sphere has narrowed down by the 1920s. Some of its tasks have been transferred to the National Book Trade and Bibliography Centre (OKBK), while Wlassics himself was commissioned with other functions in the years of consolidation.

Máté Kovács' unrepresented lecture at the 38th IFLA Conference in Budapest (1972): „The system of LIS education in Hungary”

Published and commented by Miklós BÉNYEI

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 29. (59.)
2013. no. 3. pp. 501–519.

In the summer of 1972, Budapest hosted the 38th IFLA Conference. The head of the Department of Library Science at the Eötvös Loránd University, Budapest, Máté Kovács was one of the organisers, and he was to read a paper at the meeting of the training committee. But, unfortunately, he unexpectedly passed away on the second day of the conference. The synopsis of his scheduled lecture, a typewritten draft, was recently published (in the journal *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* no. 11/2012). The full text has since then been found by chance and is published here for the first time with comments from Professor Miklós Béneyi. In his paper Máté Kovács drew a comprehensive picture of the beginnings of library education in Hungary and described in detail the

state of the art of the different training levels in the seventies, their curriculum, the programme of subjects and practices as well as the exam schedule. He also discussed the organisation of extension training and further tasks, in particular the importance of approximating the goal of training, curriculum, content, and methods to practice.

History of the „first”, unpublished annual of the Library of the Hungarian Parliament, Budapest

JÓNÁS Károly

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 29. (59.)
2013. no. 3. pp. 521–528.

The “first” annual of the Library of the Hungarian Parliament – which would have informed primarily about the new acquisitions of the library – was compiled in the early 1940s, but it remained unpublished because of the war. The annual was revised later for the centenary of the 1848 revolution, but has never been released, because its publication was forbidden during the inspection of the printing proof. The author reconstructs the birth of the yearbook, the circumstances of its compilation and the failure of publishing based on archival materials and the memories of former employees.

PERSONALIA

Remembering Miklós Fogarassy (1939–2013)

SKALICZKI Judit

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 29. (59.)
2013. no. 3. pp. 529–531.

A tribute to the recently deceased researcher, Miklós Fogarassy, former staff member of the National Széchényi Library, the Centre of Library Science and Methodology, later of the Hungarian Library Institute in the period from the fifties until his retirement in 2002. In addition to his wide-ranging professional activities, he was also a recognised literary scholar, art critic, and author of essays on art.

FROM ABROAD

Some selected issues in information behaviour of Slovenian scholars

VILAR, Polona – BARTOL, Tomaž – JUŽNIČ, Primož
(Conference paper, revised and translated
by Tibor Koltay)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 29. (59.)
2013. no. 3. pp. 533–547.

A survey was employed to evaluate the impact of information and communication technologies on information behaviour of Slovenian scholars. The impact is felt in the selection of resource formats, access to information, practices of information exchange, organization of resources in personal collections, reading scientific writing, and the use of library and information services. This behaviour also shows some specifics which can be attributed to particular research disciplines or research fields. Other factors of influence are age, area of employment, and available time; gender difference is important only in one case: information behaviour called „squirreling” is more typical of women. Slovenian scholars exhibit usual characteristics of scientists elsewhere, with the exception of a rather weak use of Web 2.0 tools for research purposes, and of open access materials. (Original abstract)

Museum object as document. Using Buckland’s information concepts to understand museum experiences

LATHAM, Kiersten F.

(Journal of Documentation, vol. 66. 2012. no. 1. pp. 45–71.)

(Reviewed by Tibor Koltay)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 29. (59.)
2013. no. 3. pp. 548–550.

The purpose of this article is to understand the meaning of museum objects from an information perspective. Links are made from Buckland’s conceptual information framework as a semiotic to museum object as „document” and finally to user experience of these museum „documents” The aim is to provide a new lens through which museum studies researchers can understand museum objects and for LIS

researchers to accept museum objects as another form of document to be studied. (Original abstract)

Attitudes and managerial behaviour of Norwegian and Romanian academic library leaders

REPANOVICI, Angela – LANDØY, Ane
(Conference paper, revised and translated by Tibor Koltay)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 29. (59.)
2013. no. 3. pp. 551–558.

Attitudes and managerial behaviour of library leaders in the changing world of information society is a major point in adapting and developing user satisfaction and better library services. Norway has high quality library services and Romania is developing the libraries within this aspect. This paper looks at attitudes about leadership and decision making among leaders in academic libraries in Norway and Romania. Two different surveys were conducted containing similar questions, and the results are compared. The surveys uncovered demographics – „who are the leaders?” as well. (Original abstract)

BOOK REVIEWS

From library history to the internet of the future. Essays in the honour of Miklós Bényei

A könyvtörténetről a jövő internetéig. Tanulmányok a 70 éves Bényei Miklós köszöntésére. (Ed. István Boda. Debrecen : Debreceni Egyetem, 2013.)

(Reviewed by Lajos Murányi)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 29. (59.)
2013. no. 3. pp. 559–564.

Trends in Hungarian and international librarianship

Trendek a hazai és nemzetközi könyvtárügyben.
(Ed. Péter Kiszl. Eger : Líceum Kiadó, 2013.)

(Reviewed by Sándor Szabó and Márton Németh)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 29. (59.)
2013. no. 3. pp. 564–570.

The educated aristocrat. Libraries of noble families in Hungary in the 16th-17th centuries

MONOK István: A művelt arisztokrata. A magyarországi főnemesség olvasmányai a XVI–XVII. században. (Budapest : Kossuth K.; Eger : EKF, 2012.)

(Reviewed by Szilvia Bánfi)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 29. (59.)
2013. no. 3. pp. 571–574.

FROM FOREIGN LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE JOURNALS (ABSTRACTS)

Honlapnézőben

Hogyan változtak a megyei könyvtárak honlapjai az elmúlt évtizedben

PAYER Barbara

2013 márciusa és májusa között a Könyvtári Intézet munkatársa felmérést készített a megyei könyvtárak honlapjáról. A most következő tanulmány ebből választott ki hat, technikailag eltérő portálrendszert használó megyei könyvtári (kecskeméti, pécsi, miskolci, békéscsabai, salgótarjáni és veszprémi) honlapot bemutatásra, azzal a szándékkal, hogy megoldásaik átvethető vagy óvatosságra intő példaként szolgáljanak a többi könyvtár számára.

(A szerk.)

Bevezető gondolatok

„Van annak már legalább hat éve, hogy az internetböngészés kiindulópontjaként [...] a magyar honlapot volt érdemes választani. Megjelent az országtérkép, rajta piros háromszöggel a megyékben és sárga koronggal a megyeszékhelyeken elérhető weboldalakkal. Bizony, némely megye zöldjéből még hiányoztak ezek a színek, s öröm volt felfedezni, ha egy-egy [...] megyefolt tarkább lett.” Ezzel a megállapítással kezdtük Fejős László kollégámmal azt a háromrészes cikksorozatot, amely a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 2003. októberi, novemberi és decemberi számában jelent meg. Az elmúlt tíz évben nagyon sok változás történt a könyvtárak életében:

fenntartóváltás, összevonás vagy éppen önállóadás, európai uniós pályázati lehetőségek, különféle jogszabályváltozások és még sorolhatnánk. A szakmai változások mellett az internetes világ technológiai változását is megéltük: ma már nem újdonság az interaktív internetes megjelenés, a Web 2.0-ás technológiák alkalmazása, a mobileszközök és a mobilinternet könyvtári használata. Egyre több könyvtár ismeri fel a közösségi oldalak közösségformáló erejét, az internetes naplók felhasználókat vonzó lehetőségeit vagy a mikroblogok szerepét a gyors információmegosztásban. A szakmai és infotechnikai változások szükségszerűen hozták magukkal, hogy a könyvtár az elmúlt években mind online, mind offline formában új közösségek színterévé alakult.

A tizenkilenc megyei könyvtár honlapjának újbóli átböngészésével megpróbáltam ezeket a változásokat a honlapokon is nyomon követni, felfedezni. Érdekelt például, hogy jól láthatóan szerepelnek-e a honlapon az intézmény elérhetőségi adatai, mennyire átlátható, mennyire követhető az oldal, hogy következetes-e az alkalmazott színvilág és a tipográfia, milyen gyakran frissülnek az oldalak, meg tudják-e szólítani a felhasználók online módon a könyvtárosokat vagy csak e-mail címeket kapnak, és a honlap kialakítói gondoltak-e a hátrányos helyzetűekre? (Ez alatt nemcsak a fogyatékkal élők, hanem a „technológiai” értelemben hátrányos helyzetűekre is gondolok: az okostelefonok és táblagépek tulajdonosai képernyőméret és internetsebesség tekintetében technológiailag hátrányos helyzetűnek számítanak, ha nincs a könyvtári honlapnak mobilváltozata vagy legalább egy jól működő RSS-csatornája.)

A weboldalak elemzése hálátlan feladat. A szubjektivitás teljes kizárásával kell eljárni: rá kell mutatni az eredményekre, a sikertelt megoldásokra, de fel kell hívni a figyelmet a kevésbé szerencsés megoldásokra, az elnagyolt részekre és áthidalásukra is javaslatot kell tenni. Bízom benne, hogy esetleges kritikai megjegyzéseim mögött – elismerve a rengeteg munkát – a jobbítás szándékát látják az érintettek. Az elemzéshez előre

kialakított szempontrendszert használtam fel, melyet az alábbiakban ismertetek. A bemutatást a szempontok és az eredmények száraz összevetése, párba állítása helyett a tíz évvel ezelőtti elemzéshez hasonlóan, képernyőfotókkal bőségesen alátámasztva, az informatikus könyvtáros szakmai és az átlagolvasó gyakorlati szempontjaira egyaránt odafigyelve készítettem el.

Elemzési szempontok

Egy szempontrendszer sokféle lehet attól függően, hogy a honlapot üzemeltető cég vagy intézmény milyen szakterületet képvisel, milyen célcsoportnak készül az oldal, milyen célból készül az elemzés, hogy formai vagy inkább tartalmi elemeket vizsgál-e, netán stratégiakészítés céljából kell elemezni az oldal hasznosulását. A szempontok nagyjából követték a tíz évvel ezelőttiakat, de a technológiai változásokból eredően kiegészültek újabbakkal is. Az elemzéshez a *Mozilla Firefox* böngészőt használtam, azoknál az oldalaknál pedig, ahol speciális egyedi hibákat tapasztaltam, igénybe vettem más programokat is (*Google Chrome*, *Internet Explorer*). Szempontlistám hét fő témára, azon belül pedig 27 altémára tagolódik. A szempontok értelmezéséhez – ha szükséges volt – dőlt betűs magyarázatot is adtam.

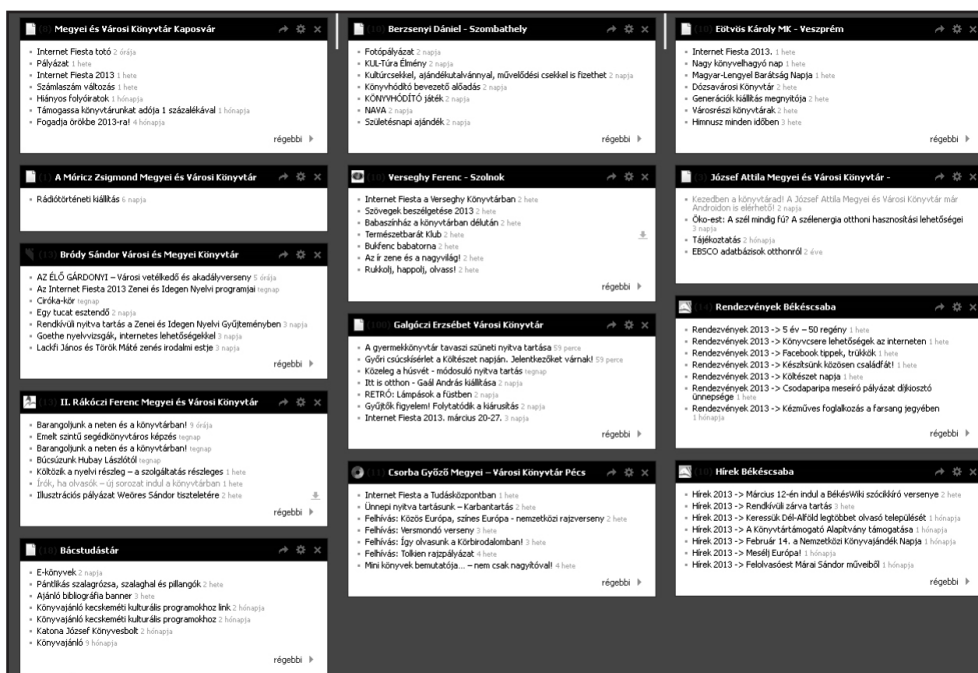
I. Általános szempontok

- 1) Az URL-cím egyértelműsége
Az URL-cím a keresőoptimalizálás és a felhasználók szempontjából egyaránt fontos. Ma már minden megyei könyvtár saját doménnévvvel rendelkezik, amely jellemzően a könyvtár nevének betűszava: rövid, a felhasználók számára könnyen megjegyezhető. A keresőoptimalizálás szempontjából hasznos, ha a doménnév értelmes szó, és utal az intézményre. Ma már erre is találunk példát: bacstudastar.hu, gyorikonnyvtar.hu.
- 2) A honlap főoldala (első benyomások)
Az oldal áttekinthetősége, tetszetőssége első ránézésre.

II) Technikai megoldások

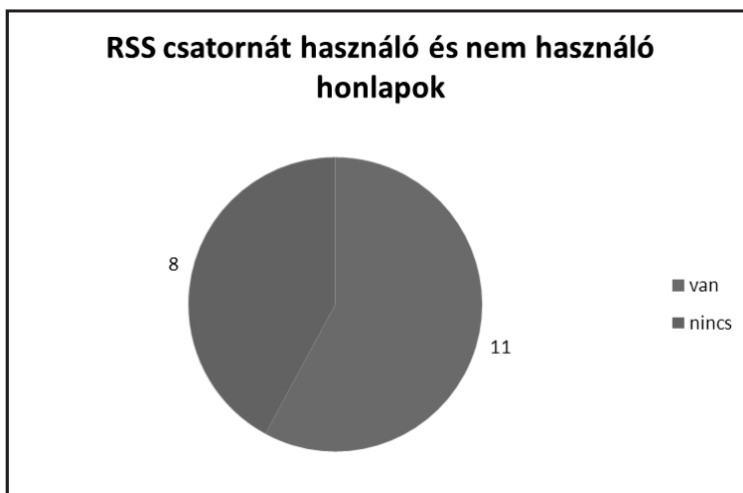
- 1) A honlap technikai paraméterei
Milyen alapokon nyugszik technikailag? CMS-rendszer, blog vagy statikus HTML-oldal?
- 2) A honlapszerkesztő elérhetősége, a honlap frissítésének dátuma (automatikus/manuális)

Azoknál az intézményeknél, ahol működő RSS-csatorna kapcsolódik a honlaphoz, könnyen értesülhetünk a friss információkról. A különböző RSS-aggregátorok, webes (egyéni alakítható) kezdőlapok különösen alkalmasak arra, hogy egy felületen akár több honlap friss híreit is áttekinthessük. (Ld. 1. és 2. ábra)

1. ábra

Tájékozódási lehetőség más könyvtárak híreiből

2. ábra

RSS-csatornát használó megyei könyvtári honlapok

3) Navigációs lehetőségek: menüsorok, ismétlődő menük, keretek, gombok, nyilak

Nagyon fontos, hogy a weboldal látogatója egyfajta hierarchikus rendszerben lássa a tartalmakat, tisztában legyen az oldalon belüli aktuális pozíciójával, és legyen előre-, illetve visszalépési lehetősége.

4) Az oldal letöltési sebessége és technikai hibái (Google PageSpeed és egy fiktív sebességmérő)

Az ún. „site speed”, oldalsebesség a honlap kezdőoldalának letöltési sebességét méri, míg a technikai hibákat kereső webes alkalmazások arra hívják fel a figyelmet, hogyan lehetne az oldalt még gyorsabbá tenni. Számos ilyen eszköz létezik az interneten, én két szolgáltatást használtam: az egyik a

Google PageSpeed¹ volt: ezzel az eszközzel felmérést készíthetünk a weboldal sebességéről. Az ellenőrzés lefuttatása után egy listában láthatjuk a hibákat a megoldási javaslatokkal, amelyeket csoportosítva a hiba jellegétől (prioritásától) függően színekkel jelenít meg: pirostól a zöldig. Mindezt attól függetlenül teszi, hogy mérné az oldal letöltési sebességét (3. ábra); alternatív sebességmérésre a Pingdom internet monitorozó cég egyik eszközét vettem igénybe,² amely szintén több szempont szerint vizsgál (4. ábra). Napjainkban az 5 másodperc feletti oldalletöltési sebesség mindenképpen lassúnak számít. Az eredmény összefügg a használó internetkapcsolatának típusával és a sávszélességgel is.

■ **Magas prioritású.** Ezek a javaslatok jelentik a legnagyobb potenciális teljesítménynövekedést a legkisebb fejlesztési erőfeszítések hatására. Először ezekkel az elemekkel kellene foglalkoznia:

Egyesítsen képeket CSS sprite elemek formájában,Improve server response time,Soron belüli kis CSS

■ **Közepes prioritású.** Ezek a javaslatok kisebb nyereségeket jelenthetnek, vagy alkalmazásuk sokkal több munkát igényelhet. A következő elemmel kellene foglalkoznia:

Átméretezett képek kiszolgálása

■ **Alacsony prioritású.** Ezek a javaslatok a legkisebb nyereségeket jelentik. Csak a magasabb prioritásúak után kell foglalkoznia ezekkel az elemekkel:

Használja ki a böngésző gyorsítótárázását,Optimalizálja a képeket,Részítse előnyben az aszinkron erőforrásokat,JavaScript-elemzés elhalasztása,JavaScript csökkentése,Kicsinyítse le a CSS-t,Adjon meg egy karakterkészletet,Adjon meg Vary: Accept-Encoding fejléct,Távolítsa el a lekérdezési karakterláncokat a statikus erőforrásokból

■ **Kísérleti szabályok.** Ez csupán egy kísérleti jellegű javaslat, az általános Weboldalsebesség-pontszámot nem érinti. A következőt tekintse tehát egy olyan ötletnek, amellyel javulás érhető el az adott területen, a tényleges eredményességet azonban nem garantáljuk:

Hosszú ideig futó scriptek mellőzése

■ **Kész!** Nincsenek javaslatok ezekhez a szabályokhoz, mert ez az oldal már a legjobb gyakorlatokat követi. Szép munka!

3. ábra

A Google PageSpeed megoldási javaslatai

http://www.loc.gov

Tested from Dallas, Texas, USA on April 11 at 16:11:41

Perf. grade	Requests	Load time	Page size
62/100	67	1.51s	762.1kB

Your website is **faster than 79%** of all tested websites

[DOWNLOAD HAR](#)
[Tweet](#)
[Email](#)

4. ábra

Sebességmérés a Pingdommal

5) Felhasználóbarát megoldások a honlapon

A Web 2.0 korszakában a web platformmá vált, ami azt jelenti, hogy nem a számítógép áll a középpontban, hanem az internetes erőforrások (tárhelyek, távoli elérésű adatbázisok, felhőszolgáltatások), amelyekhez csak az elérést biztosítja a személyi számítógép. Egyre fontosabb, hogy platformfüggetlen megoldások jelenjenek meg a számítógépeken, különösen a mobileszközökön, hogy ne okozzon problémát a különféle formátumok, multimédiás elemek kezelése.

6) Közösségi oldalak alkalmazása, azok beépített megjelenése a honlapokon

Jól érzékelhető tendencia az internetes világban, hogy frissítés szempontjából a honlapokat megelőzik a közösségi oldalak, és az tűnik relevánsabb, fontosabb információnak, ami a közösségi oldalon található.

III. Interaktivitás

1) Kapcsolatfelvételi űrlap, online chat lehetőség

Felhasználóbarát megoldásnak tekinthető, ha e-mail címek mellett kapcsolatfelvételi űrlap is segíti a honlapon keresztül kérdezőket, különösen akkor, ha célzottan a megfelelő részlegnek tehetik fel a kérdést. Amennyiben az olvasók online is cseveghetnek a könyvtárossal, akkor érdemes jelezni, hogy az intézmény mely napokon és mettől-meddig érhető el online.

2) Regisztrációs lehetőség

Abban az esetben van értelme regisztrációs/bejelentkezési lehetőséget biztosítani a honlap látogatóinak, ha cserébe további szolgáltatásokat kapnak; hasznos, ha erre előre fel is hívjuk a figyelmüket egy erre a célra létrehozott súgófelületen. Amennyiben csak a honlap adminisztrátora vagy kezelői jelentkeznek be, akkor a bejelentkezési panelt nem érdemes a lap tetején, nagyon elől elhelyezni, mivel foglalja a helyet más, fontosabb szolgáltatásoktól és információktól.

3) Keresési lehetőség, honlaptérkép

A honlaptérkép rendszeres karbantartása – amennyiben az manuális beavatkozást igényel – rendkívül nehézkes, sokszor feledésbe merül. Érdemesebb a weboldal szabadszavas keresőjét megfelelően kialakítani, a felhasználók hálásak lesznek érte, szívesen használják majd.

IV. Dizájn

- 1) A honlap arculatának egységessége
- 2) Az alkalmazott formai elemek harmonikussága (színek, grafikák, betűk, képek)
- 3) Tipográfiai sajátosságok (betűméretek, a szövegek olvashatósága, tagoltsága, a „kevesebb sokszor több” elv érvényesülése)

V. Tartalom

- 1) A honlaphoz kapcsolódó jelmondat
- 2) A tartalmak frissessége, elavultsága
- 3) A honlap célközönsége (felnőtt vagy gyermek)
- 4) A honlap rendezőelve (a tartalom logikája)
- 5) Elérhetőségi adatok (postai cím, telefonszám, nyitva tartás, e-mail cím)
- 6) A honlapon kívülre mutató linkgyűjtemény és annak rendezettsége, frissessége
- 7) A honlap idegen nyelvi változata, az oda vezető link egyértelműsége (a fordítás teljes vagy rövidített szövegű)
- 8) A honlap szövege stilisztikai és nyelvhelyességi szempontból

VI. Megjegyzések

- 1) Támogatói, szponzori logók jelenléte a honlapon
- 2) Egyéb megjegyzés
- 3) A tesztelés időpontja

VII. Összefoglalás

Pozitívumok
Negatívumok

A legfontosabb változás

Ma már könyvtári körökben sem ismeretlen a CMS betűszóval rövidített *Content Management System* (tartalomkezelő rendszer) kifejezés, amit gyakran portálmotorként is említünk. A honlapokat végignézve a legszembeütőbb változás a tíz évvel korábbi állapothoz képest az volt, hogy ma már mindegyik könyvtári honlap valamilyen portálmotort használ. Meglepő viszont, hogy csak kevesen használták ki a portálmotorkok adta interaktív lehetőségek széles skáláját. Igaz, a nyílt forráskódú CMS rendszerek nehezen „vehetők rá” egy-egy különlegesebb egyedi igény kielégítésére, mert az ilyen jellegű fejlesztésekhez általában programozó szakemberre van szükség, és a könyvtárak nem mindig engedhetik meg maguknak, hogy profi programozót alkalmazzanak, ezért gyakran kompromisszumot kell kötniük egy-egy fejlesztés vagy akár csak egy menüpont megfelelő elhelyezése érdekében. Sajnos, azoknál a honlapoknál is tapasztalható erre visszavezethető hiányosság, ahol a portál kifejlesztésére külön pályázati vagy fenntartói

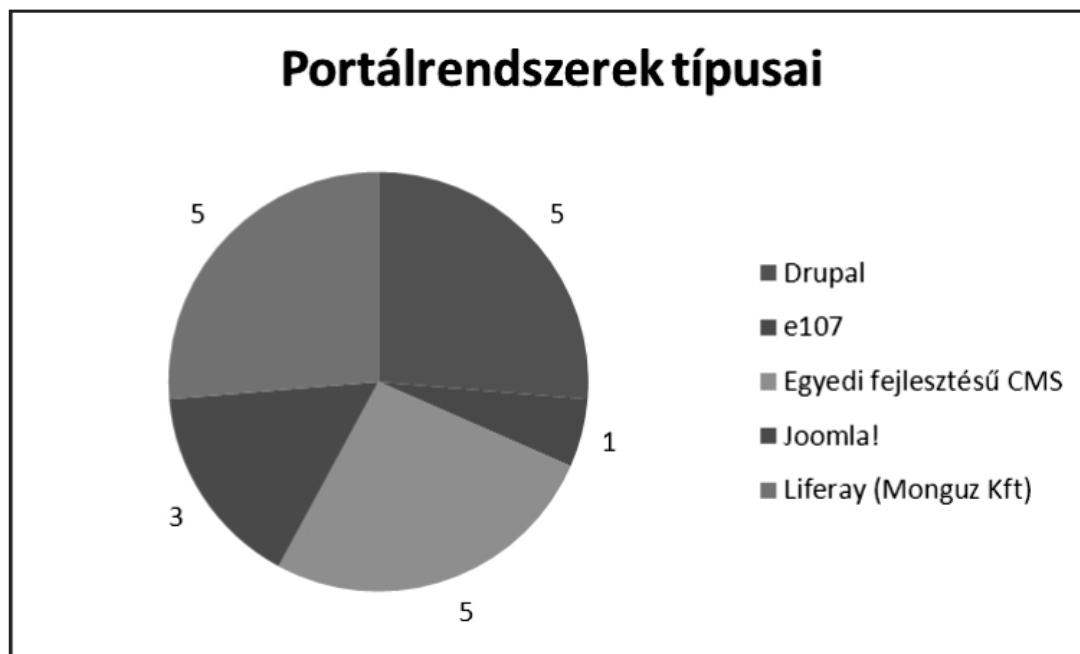
forrás állt rendelkezésre, és külső fejlesztő cég készítette az oldalt.

Az 5. ábrán látható, hogy jelenleg a Drupal és a Joomla! a legnépszerűbb a nyílt forráskódú CMS rendszerek közül (az egyedi fejlesztésű rendszerek mellett) a megyei könyvtárak körében, de a legjobb portál és dizájn is csak akkor ér valamit, ha a tartalmat folyamatosan ellenőrizzük és frissítjük, mert az adatok könnyen elavulnak, illetve elérhetetlenné válnak.³

A bemutatásra kerülő hat megyei könyvtári honlap jól illusztrálja a könyvtárak mára elért eredményeit és a honlapok hasznosságát, de jelzik azt is, hogy mire lenne érdemes nagyobb figyelmet fordítani a továbbiakban.

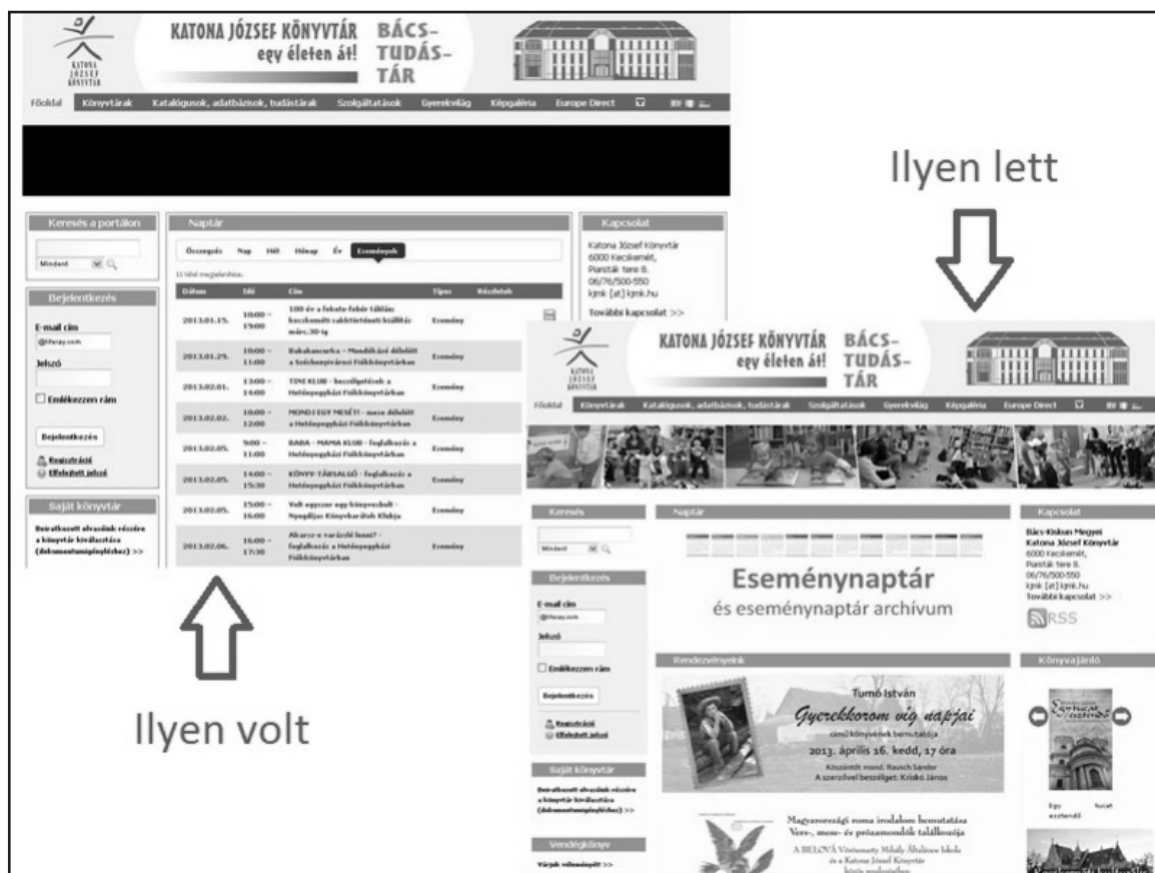
Katona József Könyvtár (Kecskemét)
<http://www.bacstudastar.hu>

A Bács-Kiskun megyei könyvtár honlapja az első olyan példa, amely a vizsgált időszakban (2013. március–május) változott meg (6. ábra), mégpedig előnyére.

5. ábra

A megyei könyvtárakban alkalmazott portál rendszerek

6. ábra

A KJMK régi és új honlapja

Az ábrán jól látszik a régi főoldal, amelynek nagy részét elfoglalta az eseménylista, az újon viszont kellően nagy méretben látható az eseménynaptárhoz vezető rész, de alatta akár görgetés nélkül is belepillanthatunk a főoldal többi tartalmába is. Az URL egyértelmű és jó választás (bár feltételezzük, hogy a szakmai köztudatban és a könyvtár olvasói körében elterjedt volt a korábbi kjmk.hu változat is). A honlap alján olvasható, hogy EU-s forrásból valósult meg a számos adatbázist és a megye más könyvtári honlapjait felölelő portálfejlesztés.

A főoldalon a „bőség zavara” fogad, hiszen jobbra-balra videók, logók, linkek láthatók, középen pedig az eseménynaptár, a sok-sok rendezvényre csábító felhívással. Kár, hogy mindez elsősorban bannerek, vagyis képek formájában történik, ráadásul van köztük néhány nehezen olvasható, torzult, erősen pixeles, homályos kép

is (7. ábra), és az olvasónak nincs lehetősége további információt kérni. Ha nem töltjük le a képeket, vagy ha olyan gépről nézzük, amelynek alacsony az internetsebessége, csak üres téglalapokat látunk. Érdeemes lenne átgondoltabb megosztásban alkalmazni a képi és a szöveges információk arányát.

Már a főoldalon megfigyelhető, hogy az összes elektronikus szolgáltatást és rendezvényt itt szeretnék reklámozni, mi viszont elveszünk a sok banner, reklám és kép tömegében. Elképzelhető, hogy azért választották a tájékoztatásnak ezt a módját, mert a bannerek a közösségi oldalakon való elhelyezéshez is megfelelőek, de érdemes lenne megvizsgálni azt is, vajon az internetes keresők milyen százalékban tudják indexelni az oldal tartalmát ennyi szöveges információt nélkülöző kép mellett.

7. ábra

Programokra invitálás bannerekkel

Az oldalt a Liferay portálrendszer működteti; a többnyelvűségére zászlók hívják fel a figyelmet, és vakbarát felületet is készítettek hozzá, de ez

utóbbit nem tudtam maradéktalanul kipróbálni, mert a felmérés idején többször hibaüzenetet kaptam. (8. ábra.)

8. ábra

Hibaüzenetet küldő vakbarát felület

Az eseménynaptár mindenképpen folyamatos frissítésre utal, de egyéb frissítési dátumot nem találunk, csak a dokumentumok részénél (9. ábra), illetve a feltöltött képalbumoknál.

Fel lehet iratkozni RSS-csatornára, ami a frissítési dátumok támpontja lehet, de találtam olyan hírt is, amelynek nem volt egyértelmű a címe. (10. ábra) Az általános könyvtári elérhetőségi adatok jól láthatóan szerepelnek az oldalon, de a honlapszerkesztője nem.

9. ábra

A frissítés dátuma

10. ábra
Frissített, de bonyolult című hír

A felső vízszintes legördülő menüsor segítségével érjük el a honlap főbb területeit, ahol furcsán elcsúsztak a nyelvi ikonok. (11. ábra). (Szerencsére egy későbbi megtekintéskor már nem találtam ezt a hibát.)

11. ábra
Elcsúszott nyelvi ikonok

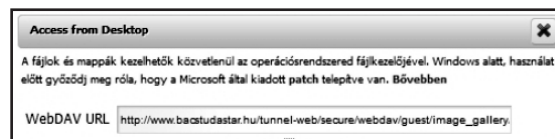
Az oldal letöltési sebessége a Google PageSpeed értékelése alapján közepes (63/100). A Pingdom mérője szerint is hasonló eredmény jön ki: 4,82 másodperc alatt töltődött be az oldal. Az oldal alkalmaz Web 2.0-ás eszközöket: exportálható az eseménynaptár, és régi hagyomány a könyvtár honlapján a vendégek könyv (12. ábra).

12. ábra
Vendégek könyv

Minden ilyen jellegű interaktivitáshoz regisztrálni kell, a regisztrációt azonban annyira megnehezítette a képi igazoló kód és néhány értelmezhetetlen hibaüzenet, hogy többszöri próbálkozás után feladtam. A képek és a dokumentumok kezelésére felkínálnak egy *desktopos hozzáférési lehetőséget*, aminél azonban előbb ellenőrizni kell egy Microsoft kiegészítő meglétét

(13. ábra). Nem valószínű, hogy a felhasználók tömegei szívesen telepítenék, ezért nem sokan fogják használni a desktopos hozzáférést. Ez a probléma kiküszöbölhető a *dropbox*⁴ közösségi fájlmeosztó Web 2.0-ás alkalmazás segítségével.

13. ábra
Kiegészítő program ellenőrzése

A lap alján szavazhatunk a használatról, de a közösségi honlapokra való megosztás lehetőségét nem kínálja az oldal, pedig néhány rendezvény hírét biztosan az olvasók is szívesen terjesztenék. Az oldalon hosszabban időzve találjuk meg a rejtett üzenőtáblákat (fórumokat), de ezek még tesztüzemben lehetnek, amint a mellékelt kép próbaszövegein látszik (14. ábra).

Üzenőtablák				
Kezdőpont Legújabb hozzászólások Statistika				
RSS (Opens New Window)				
▼ Kategóriák				
Kategória	Kategóriák	Szálak	Hozzászólások	
Első hírlevél típus	1	4	4	RSS (Opens New Window)
Második hírlevél típus Ez a második.	0	0	0	RSS (Opens New Window)
Programajánló Eseti hírlevél küldésének tesztje, egy adott rendezvényre szóló meghívással	0	21	21	RSS (Opens New Window)
3 tétel megjelenítése.				
▼ Szálak				
There are no threads in this category.				

14. ábra
Programajánlók

A könyvtárnak vannak közösségi oldalai a Facebookon (15. ábra), és az ezekkel kapcsolatos figyelemfelhívó ikon is látható a Katona József Könyvtár menüpont alatti oldalon. A

Europe Direct Bács-Kiskun Megyei Európai Információs Pontnak is van külön közösségi oldala, és öröndetes, hogy ezt is viszonylag gyakran frissítik.

15. ábra
Közösségi oldalak a honlapon

A vendégkönyvön kívül a könyvtár elérhetőségei között e-mail címlistát kapunk, ha szeretnénk valamelyik könyvtárossal kapcsolatba lépni. Hiányzik azonban a kapcsolati űrlap, amely megkönnyítené az internetes kommunikációt. Van regisztrációs lehetőség az oldalon, de – csakúgy, ahogy a vendégkönyv esetében – nehézkes a regisztrációs űrlap kitöltése. A felhasználó biztosan nem tölt el hosszú percekét egy ilyen folyamattal.

A főoldalon található a kulcsszavas keresési lehetőség: a *Mindent* vagy *Ez a közösség* típusokban lehet szűrni, utóbbi jelentése azonban nem egészen világos. A keresés után a találatokat tartalomtípus szerint csoportosítva a *Keresett blogok*, *Dokumentum könyvtár*, *Képgaléria*, *Könyvjelzők*, *Könyvtár*, *Naptár*, *Webes tartalom*, *Wiki*, *Üzenőtáblák* lehetőségeket kapjuk; látszik, hogy technikailag mennyi mindent tartalmazhat a portál.

Véletlen csupán, hogy rátaláltam egy Web 2.0-ás oldaltérképre, ami mutatja, hogy a könyvtár próbálkozik Wiki létrehozásával is (16. ábra). Előrelépés az is, hogy elindult egy blog is (<http://www.bacstudastar.hu/blog>). (Reméljük, hogy a hagyományos munkák mellett lesz elég idejük és energiájuk a könyvtárosoknak ezt a népszerű szolgáltatást folyamatosan új tartalommal megtölteni.)

Összességében megállapítható, hogy az alkalmazott formai elemek inkább gyengítik, mint erősítik a tartalmat. Túl sok a reklám, a könyvtári szolgáltatások többsége is inkább banneres formában jelenik meg, jól értelmezhető rövid leírás helyett. Az oldal alján – ahová valószínűleg sokan le sem gördülnek – található egy-két mondatos leírás a szolgáltatásokról, de annyira eldugottan jelenik meg, hogy a jelentősége szinte eltörpül.

Fontos megemlíteni, hogy egységes türkizkékes színvilág húzódik végig az oldalakon, mellette fehér és világossárga alap látható még. A szöveg jól olvasható, kontrasztos. A vakbarát oldal nagyon jól indul a betűméret- és színválasztási lehetőséggel, kár, hogy az oldalon használt kép formájú bannerek a képernyő-felolvasó szoftverek számára kezelhetetlenek.

Ahol van szöveges információ, ott jól olvasható betűkészletet alkalmaznak. Vannak olyan oldalak, melyeket érdemes lenne jobban tagolni, betartva a „kevesebb néha több” szabályt (pl. a <http://www.bacstudastar.hu/szappanos-csaladnal>).

A honlaphoz kapcsolódik egy frappáns jelmondat is: „*Katona József Könyvtár egy életen át.*” Külön gyerekkönyvtári oldal erre alkalmas dizájnnal nem készült. A gyermekeknek szánt tartalom inkább szöveges, egy-egy képi illusztrációval tarkítva (17. ábra)

16. ábra
Webes oldaltérkép a honlapon

Friss hírek Új könyvajánlókat találsz a Családi Olvashow oldalon!	Könyvtári ABC Hetedhét országon innét, az Óperenciás-tengeren egy sánta arasszal túl, a Duna-Tisza-közi homokbuckák között, Kecskemét toronykoszorús főterének közvetlen közelében áll a Katona József Könyvtár. Ti is bepillantathattok a könyvtár életébe, ha felfedezitek a könyvtári ábécé titkait! tovább a Könyvtári ABC-hez >>
RSS hírcsatorna 🔗 Pagony (Opens New Window) Window) ❑ Könyvfesztivál - hamarosan! (Opens New Window) Visszaszámlálás indul! Lassan eljön az a 4 nap, amit annyira várunk! Végre meg mutatjuk nektek legújabb könyveinket, találkozhatunk veletek a Pagony standjánál! Április 18-21. között szeretettel hívunk-várunk titeket, gyereket, nézzétek körül nálunk is! ❑ Nem regény, nem mese, hanem vers! (Opens New Window) ❑ Gyűrd, dagaszd, formázd! (Opens New Window)	Babahancurka A Katona József Könyvtárban a babák gondozására, szoptatására alkalmas szobával várjuk a tanulni, olvasni vágyó kismamákat. A babák mamáikkal és papáikkal hetente vehetnek részt a mondókázó foglalkozásokon, ahol hűcögteőket, mondókákat, gyerekdalokat, versikéket tanulhatnak. Az ingyenes program regisztrációhoz kötött. A babaoldalon link- és könyvajánló, valamint mondókaanyagjaink is elérhető. tovább a Babahancurkához >>
Internetes Olvashow Itt találhatod meg valamennyi megyei és országos pályázatunk fontos információit, a Táltospróba, a Barátunk a természet és a Legyél te is könyvkereső! közösségi játékaink felhívásait, innen töltheted le a sokféle érdekes fejtörőt tartalmazó feladatlapokat. Örülünk, ha téged is játszótársaink között köszönthetnénk! tovább az Internetes Olvashow-hoz >>	

17. ábra

Gyerekeknek szánt tartalom

A sok banner és hirdetés miatt a tartalom elrendezése kuszanak tűnik, nem tudni, hogy melyik banner mutat egy partneroldalra és melyik könyvtári szolgáltatás.

Az alapvető elérhetőségi információk és a nyit-

va tartás szinte mindegyik oldalon megjelenik, váltakozva hol az oldal bal, hol jobb felén. Létrehoztak egy „*Hasznos oldalak*” című linkgyűjteményt is, ez viszont frissítésre szorul (18. ábra).

Szakmai intézmények, szervezetek

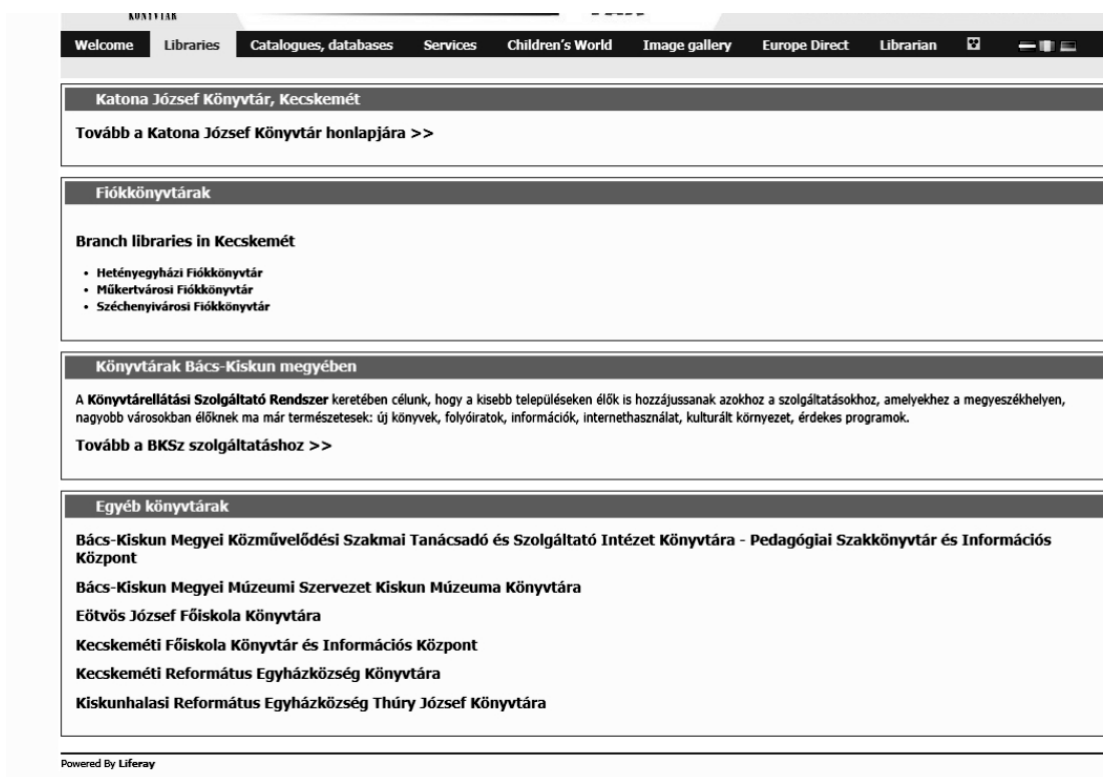
- Bács-Kiskun Megyei Közművelődési Szakmai Tanácsadó és Szolgáltató Intézet
- Bács-Kiskun Megyei Levéltár
- Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet
- Az Európai Bizottság Központi Könyvtára
- Az Európai Unió Kiadóhivatala
- Az Európai Községek Hivatalos Kiadványainak Hivatala
- Informatikai és Könyvtári Szövetség
- Könyvtári Intézet
- Magyar Könyvtárosok Egyesülete
- Magyar Országos Közös Katalógus
- Neumann Ház
- Nemzeti Erőforrás Minisztérium
- Országos Dokumentum-ellátási Rendszer
- Országos Széchényi Könyvtár

Könyvtárak

- HUNOPAC

18. ábra

Hasznos - de frissítendő - linkek

19. ábra
Információk angolul és magyarul

Ahogy azt korábban már említettem, a főoldalon elcsúszva láttam a három idegen nyelvre mutató ikont. Jó, hogy a teljes oldal lefordítására törekedtek, de ez nem mindenhol sikerült maradéktalanul: az angol nyelvi változatról a *Libraries* menüpontra kattintva félig angolul, félig magyarul jelenik meg a könyvtárakhoz kapcsolódó leírás. (19. ábra)

A Katona József Könyvtár honlapja összességében jól tükrözi a könyvtár sokoldalú, színes életét, szolgáltatásait, a bőséges kínálatot, a sokféle rendezvényt, a különféle játékos vetélkedőket, amelyeket részben online, részben pedig hagyományos módon valósítanak meg. Az áttekinthetőség érdekében azonban érdemes lenne jobban tagolni a honlapot, témák szerint címkékkel jellemezni a bejegyzéseket, valamivel kevesebb képi információt elhelyezni, továbbá az említett kisebb technikai hibákat is javítani kell. A visszatérő látogatók tömegei meghálálják a jól gondozott oldalt.

Csorba Győző Könyvtár (Pécs) <http://www.baralib.hu/>

A pécsi Csorba Győző Könyvtár a Dél-dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont⁵ része, de külön weboldala van (20. ábra), amelyet letisztult forma és minimális dizájn jellemez, ezért a szolgáltatások könnyen átláthatók. Az oldal felépítése megnyugtató a szemnek, ami erény és hátrány egyaránt lehet, ugyanis bizonyos szempontból idővel unalmassá is válhat. Remélhetőleg ezt ellensúlyozza a sokféle közösségi oldal, amelyekhez a főoldalon lévő logók biztosítják a kapcsolódást.

CSORBA GYŐZŐ KÖNYVTÁR

„A szellemből anyag, majd újra szellem: imé a könyv e köznapi csoda.
Elérhető lesz az elérhetetlen, ha fölveszed, s le nem teszed soha.”
(Csorba Győző)

Keresés...

☐ a honlapon
☒ a katalógusban

Közadatok Aktuális Használat Katalógus A Könyvtár Baranyai DigiTár Baranya Háló Kapcsolat Böngésző

Hírek Rendezvények Galéria

Siker a XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencián
2013. április 12.

2013. április 4. és 6. között Egerben került megrendezésre az Országos Tudományos Diákköri Konferencia Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai és Könyvtártudományi szekciója. A konferencián az előzetes megmérettetések alapján Simon Eszter, a Csorba Győző Könyvtár olvasószolgálati könyvtárosa is részt vehetett, ahol munkájáért különdíjban részesítették. Munkatársunknak, a többi résztvevőnek és a témavezető tanároknak ezúton is gratulálunk!

Címkék: országos tudományos diákköri konferencia eger simon eszter különdíj

További információ

Sajtó: Az a legjobb, ha parázs viták is vannak
2013. április 11.

Egy éve működik a pécsi Csorba Győző Könyvtár olvasóklubja a Tudásközpontban.

Címkék: sajtó könyvjelző olvasóklub tudásközpont

További információ

Közel jön a Távol-Kelet! - Könyvtári éjszaka a Tudásközpontban
2013. április 10.

A Csorba Győző Könyvtár szeretettel vár minden érdeklődőt 2013. április 24-én 17.00-24.00 óráig a Dél-dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpontban. Távolról és közelről a Távol-Kelet! Itt a helyed!

Címkék: közel jön a távol-kelet könyvtári éjszaka pécsi origami kör közbizalom tudásközpont

További információ

Sajtó: Újra nyitott a Retro könyvvásár – videóriport
2013. április 10.

2013. április 6-án a Csorba Győző Könyvtár munkatársai NYOLCVANKETTEDIK alkalommal – megkezdve a 4. évadot – megnyitották a "Retrovárium" kapuját Pécsen, a Király utca 9.-ben.

Címkék: sajtó videó retro könyvvásár

További információ

Szolgáltatásaink

- Baranyai DigiTár
- Baranya Háló
- Helyismeret
- Könyvkötészet
- Közbizalom
- Napom Lapja
- NEK
- Zeneműtár
- Irodalmi kvíz

Rendezvények

« április »

h	k	s	c	p	s	v
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

Korábbi rendezvények

Ajánló

20. ábra

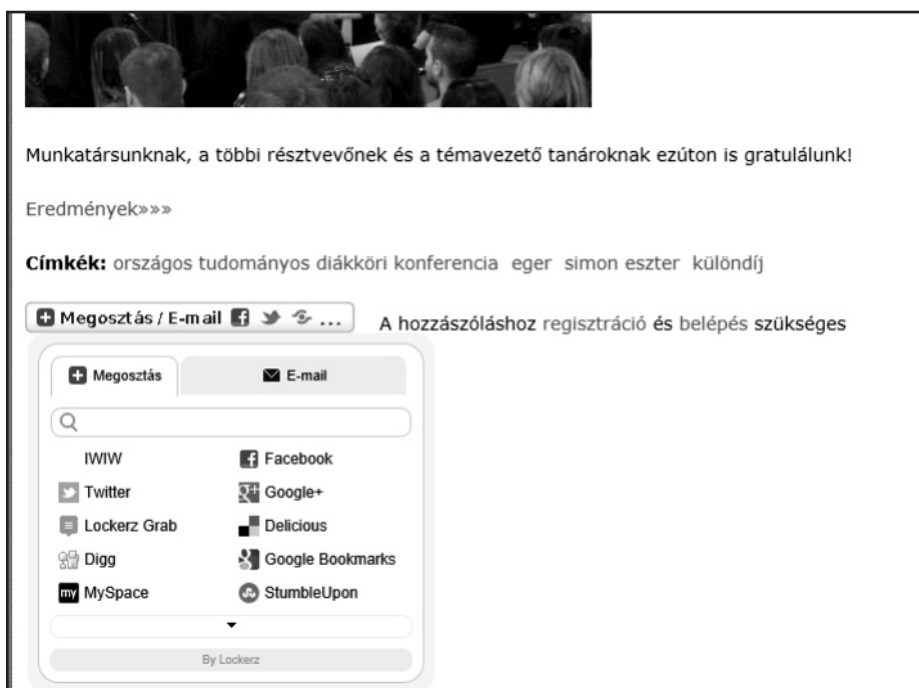
A főoldal

Az oldal a *Drupal* tartalomkezelő rendszerre épül. A hírek felett megjelennek a frissítési, feltöltési dátumok, a lap alján pedig az elérhetőség és a webszerkesztői adatok. A nyitva tartásra vonatkozó mondatot célszerűbb lenne az oldal tetején elhelyezni.

Nincs *Főoldal* menüpont, de talán mindenki számára egyértelmű, hogy a könyvtár logójára kattintva visszajuthatunk a címlapra. Az oldal betöltődési sebessége és technikai paraméterei alapján a Google PageSpeed 73 pontot adott a

vizsgált időszakban, míg a Pingdom sebességmérője szerint az oldal betöltődéséhez 4,74 másodperc kellett.

Web 2.0-ás eszközök is jelen vannak az oldalon: a cikkek alatt megosztáshoz vezető ikonokat helyeznek el; bejelentkezés után hozzászólási lehetőséget kínálnak az egyes cikkekhez és a galériához. A cikkeket címkékkel is ellátják, ezzel segítve egy-egy téma könnyebb feltérképezését (21. ábra).

21. ábra

Címkék és logók a közösségi oldalakhoz

A gyermekkönyvtári versenyek feladatlapjainál online kitölthető űrlap is elérhető, ami leegyszerűsíti a válaszadást, és remélhetőleg így többen is szívesen csatlakoznak a versenyhez

(22. ábra). Találunk még word formában letehető űrlapokat is, melyeket célszerű lenne valamilyen platform-független internetes megoldással kiváltani.

A helyes megfejtők között minden hónap végén könyvjutalmat sorsolunk ki.

*Kötelező

1. Juhász Gyula vallásos katolikus családból származott. A vézna, félénk fiú ifjúsága olvasással, ábrándozással telt, papi pályára készült. Rendi gimnáziumban érettségizett és kispap lett a 19 éves Juhász Gyulából. De szabad szelleme, életvágya szembeszállt keresztény katolicizmusával, rájött, hogy a papság mégsem neki való. Hátat fordított az egyházi életnek és beiratkozott a budapesti egyetemre magyar-latin szakos tanárnak. Melyik rend kötelekeibe tartozott 1893-1902-ig? *

☐ premontrei

☐ piarista

☐ bencés

2. Egyetemi éve alatt (1902-1907) csoporttársai voltak Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, kikkel jó barátságba is

22. ábra

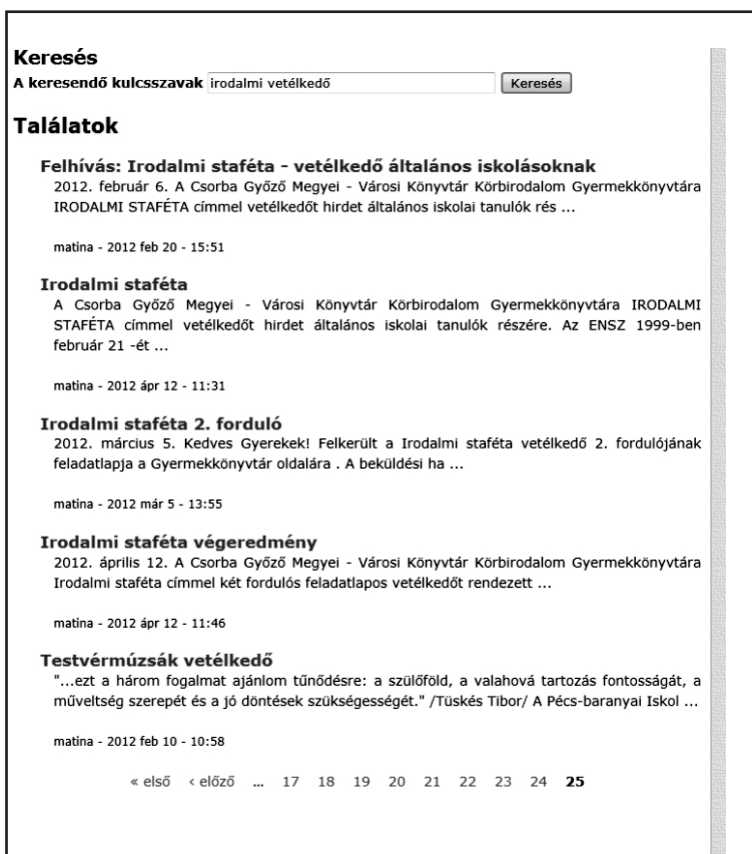
Online kitöltési lehetőség

RSS-csatorna is kapcsolódik az oldalhoz, amire a főoldal alján hívják fel a figyelmet. Számos közösségi oldalt működtetnek: öt Facebook oldal, egy Youtube csatorna és három blog számolható össze, ha behívjuk a *Kapcsolat/Közösségi média* link alatt található összefoglaló oldalt. Ezek a közösségi oldalak változó ütemben frissülnek, de általánosságban elmondható, hogy széles körben és többféle korosztálynak kínál a könyvtár információkat az interneten. Hírlevelet is működtetnek, amit pdf formátumban készítenek és elküldenek a feliratkozók e-mail címére, ezek archívuma a honlapon is olvasható.

Hívogató a *Használat / Kérdezze a könyvtárost!* menüpont, de sajnos alatta csak a különböző részlegekhez és könyvtárosokhoz tartozó e-mail címeket kapjuk, ezt érdemes lenne űrlap formájúra átalakítani. Felül jól látható helyen van a keresési mező, külön a könyvtári katalógushoz és külön a honlaptartalomra. Részletes

keresés nincs, a kulcsszavas kereső viszont félreinformál: pl. idézőjelek nélkül kerestem rá az „irodalmi vetélkedő” kifejezésre, amire így látványosan 125 találatot kaptam, de hamar kiderült, hogy mindegyik ugyanarra az 5 találatra vonatkozik (23. ábra).

Dizájn szempontjából az oldal letisztult arculatú, kevés képi információval, ami talán nem is hátrány, mert így könnyebben megtalálhatók a fontos információk. Az oldalon használt betűtípus és szövegtagolás jól olvashatóvá teszi az információkat, vakbarát változat azonban nincs. Kevés könyvtár honlapján jelenik meg letölthető arculati elem, itt viszont erre is lehetőséget adnak. A könyvtárhasználati szabályzat csak letölthető formában érhető el, ezért abból érdemes lenne a fontosabb részeket közvetlenül is olvasható formában kiemelni a honlapra. (Talán ezt ellensúlyozza a GYIK, amely a fontosabb kérdések megválaszolásában segít.)

23. ábra
Keresési eredmények

Az intézmény jelmondata is megjelenik a fejlécben: „*A szellemből anyag, majd újra szellem: imé a könyv e köznapi csoda. Elérhető lesz az elérhetetlen, ha fölveszed, s le nem teszed soha.*” (Csorba Győző)

Leginkább a felnőtt olvasó- és használóközönségnek szánt tartalmak jellemzik a megyei könyvtár oldalát, a gyermekkönyvtárnak és a fiókkönyvtáraknak folyamatosan frissített oldalaik vannak ingyenes tárhelyen, ami országos szinten mindenképpen példaértékű (24. ábra).

24. ábra
Gyerekkönyvtári oldal

Visszatérve a Csorba Győző Könyvtár oldalára: a *Böngésző* menüpontban *Hasznos kulturális linkek* elnevezéssel egy ajánlót, felsorolásszerű linkgyűjteményt találunk. Ez akkor tölti be funkcióját, ha folyamatosan figyelik és frissítik a tartalmát, és törlik az elavult információkat. A honlaphoz idegen nyelvű változat nem készült, pedig érdemes lenne az alapvető információkat a térségben élő főbb nemzetiségi csoportok nyelvén is megjelentetni. Általánosságban elmondható a pécsi könyv-

tár internetes megjelenéséről, hogy jellemzően inkább a közösségi oldalakon található a frissebb információk, a honlapon ezek közül nem mindent jelenítenek meg, de ettől függetlenül az országos mintát nézve mindenképpen jó példákat láthatunk a könyvtárhoz kapcsolódó weboldalak tartalmi és formai jellemzőit tekintve egyaránt. Átláthatóbb, tetszetősebb oldalt sikerült létrehozni, mint amilyen a 2011 előtti (25. ábra) volt.

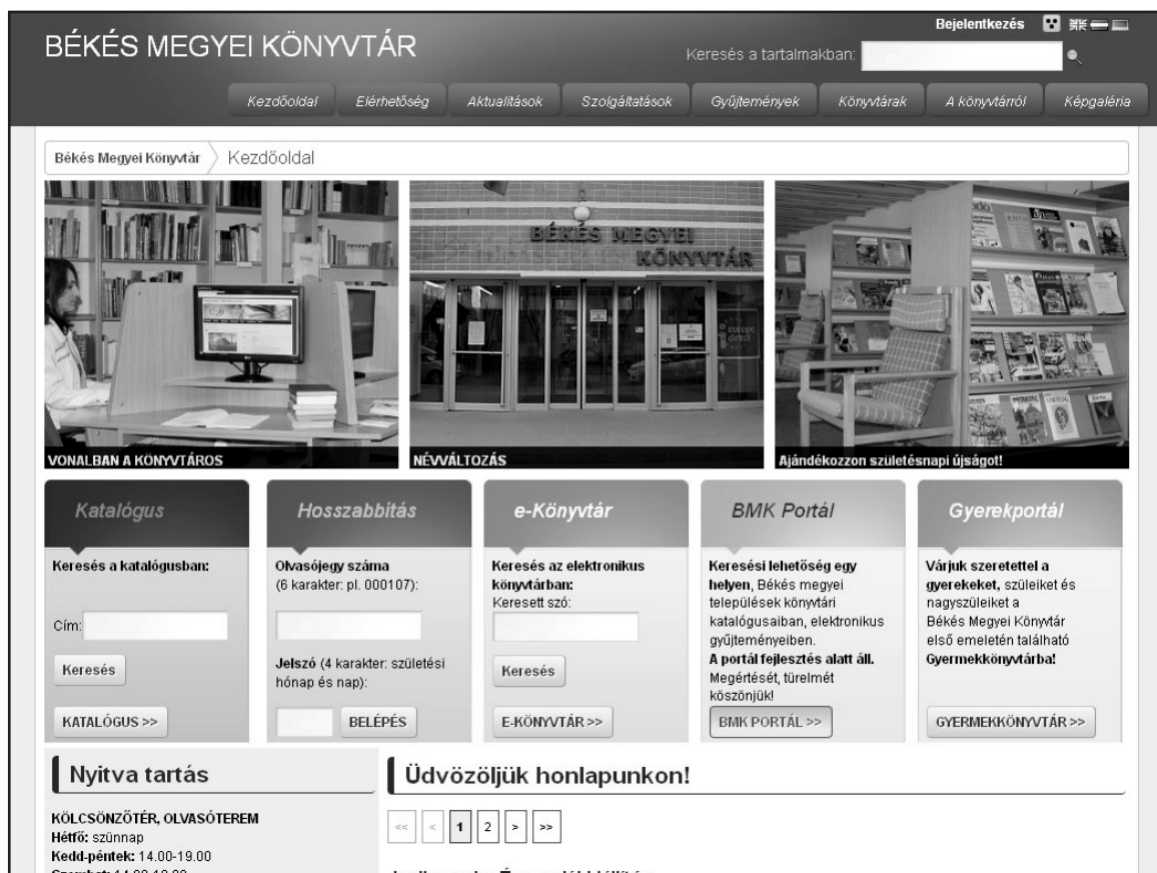

25. ábra
A könyvtár 2011 előtti honlapja

Békés Megyei Könyvtár (Békéscsaba) <http://konyvtar.bmk.hu/>

Ahogy az a honlapról is kiderül,⁶ 2013. január 1-je óta ismét önállóan működő és gazdálkodó intézményként működik a Békés Megyei Könyvtár (BMK). A honlapot keresve először a Békés Megyei Tudásház és Könyvtár elnevezésű oldalt (www.bmtk.hu) találjuk meg, míg a Megyei Könyvtár honlapjának <http://konyvtar.bmk.hu> a címe. Sajnos, a bmk.hu domén is a Tudásház oldalára visz át. (Az ideális az lenne, ha a megyei könyvtár visszakaphatná a bmk.hu

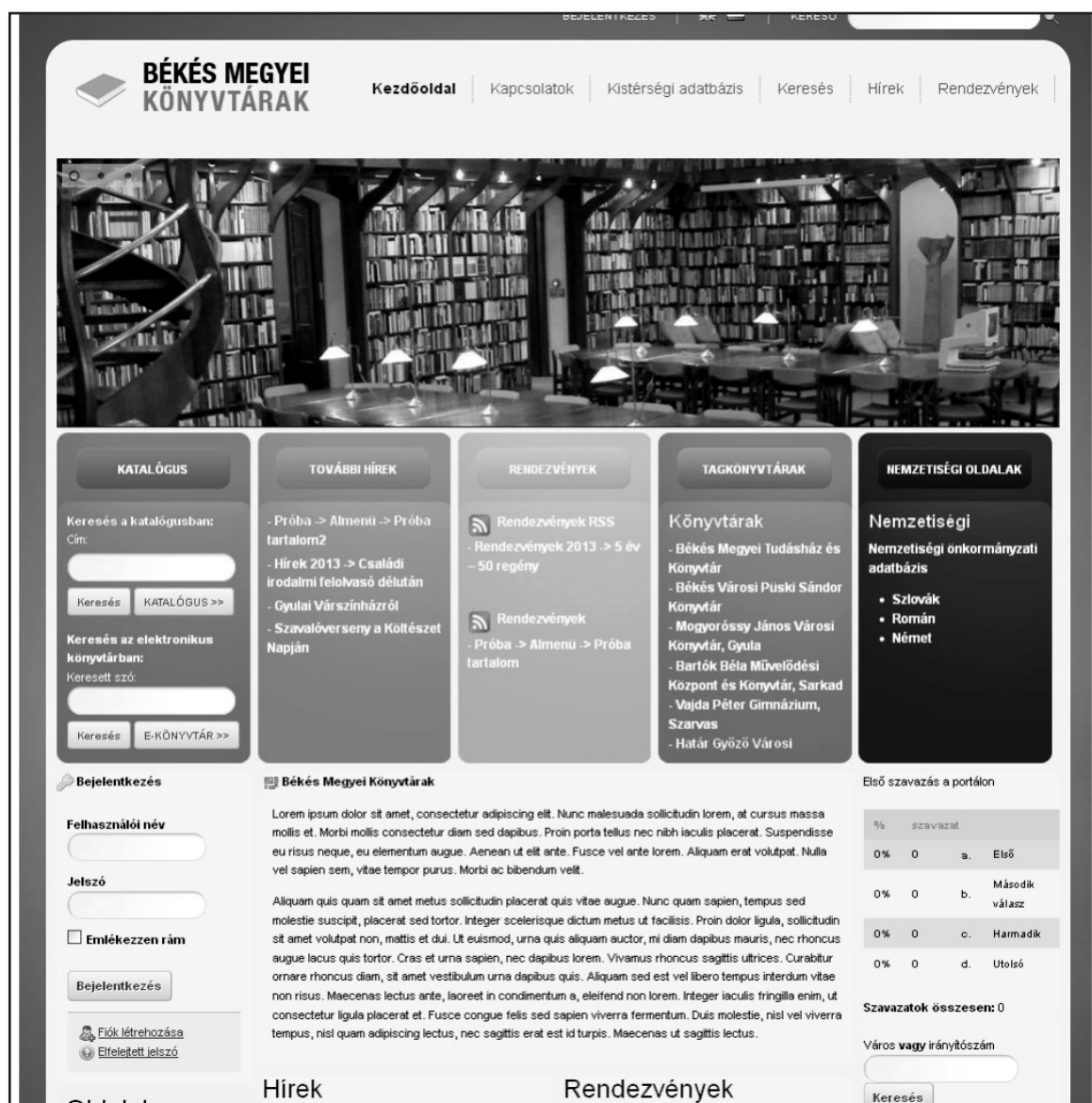
doménnevet, hiszen sokan most is ezen keresik a könyvtárat, miközben – hacsak valaki nem tudja fejből a webcímet – az igazi weboldalra most csak több lépésben lehet eljutni.) A könyvtár honlapjának főoldalán zöldből narancsba futó színvilág fogadja a látogatót. A honlap egészére jellemző, hogy a szerkesztők ügyelnek a felhasználók internetes igényeire, hogy mindent a lehető legegyszerűbben, ürlapokon lehessen elintézni (26. ábra).

26. ábra
A Békés Megyei Könyvtár kezdőlapja

A BMK Portál az elemzés időpontjában még fejlesztés alatt állt, hiányos volt a tartalma, bár szolgáltatási ízelítőjében és koncepciójában egy

impozáns, izgalmas honlap képe rajzolódik fel. Felépítésében, színvilágában hasonló, mint a megyei könyvtár oldala (27. ábra).

27. ábra
A BMK Portál

A megyei könyvtár honlapja a *Liferay* portál-rendszert használja. Kattintásra csábító az *Impresszum* link az oldal alján, de sajnos nincs alatta tartalom, viszont az ott található oldaltérkép (szintén a láblécben), szinte minden oldal alján

elérhető. Az impresszum kifejezésre rákeresve nem lepődtem meg, hogy kaptam egy találatot (28. ábra). Nyilván technikai hiba, hogy a link alatt nem a keresett szöveg jelenik meg.

28. ábra
Keresés az impresszumra

A könyvtár nyitva tartása jól láthatóan szerepel az oldalon, de az elérhetőségi adatok csak a főmenüből gördíthetők le, ott viszont kétszer is szerepelnek egymástól függetlenül: közvetlenül az *Elérhetőség* menüből és a *Könyvtárról* menüponton belül is (29. ábra). Érdeemes volna vagy az *Impresszum* oldalt kiigazítani, vagy az alapvető elérhetőségi adatokat a főoldalon megjeleníteni, a menüt pedig kissé átstrukturálni.

29. ábra
Ismétlődő adatok a honlapon

A hírek oldalon – ami egyben a honlap főoldala is – folyamatosan új hírek jelennek meg kár, hogy nem látszik a frissítés dátuma, pedig bizonyos híreknél ez is fontos információ lenne.

A 30. ábrán azon kívül, hogy hiányzik a feltöltés dátuma, még egy furcsaságot láthatunk, ez pedig a morzsa navigáció, a nyomvonal morzsa (breadcrumb) kifejezése: „Közös megjelenítő”. A honlapon belüli navigációt a legtöbb tartalomkezelő úgy segíti, hogy a lap tetején (ritkábban az alján vagy mind a két helyen) megmutatja a kiindulóponttól a felhasználó jelenlegi tartózkodási helyéig vezető utat, ami általában a lehető legrovidebb út szokott lenni (31. ábra).

30. ábra
„Közös megjelenítő”

Home / Galleries / Antarctica / Penguins / Gentoo Penguin

31. ábra

A legrövidebb útvonal

A Békés Megyei Könyvtár honlapján a *Közös megjelenítő* kifejezés nemcsak a morzsa navigációban jelenik meg, hanem az oldal címeént is, ami keresőoptimalizálás szempontjából sem megfelelő.

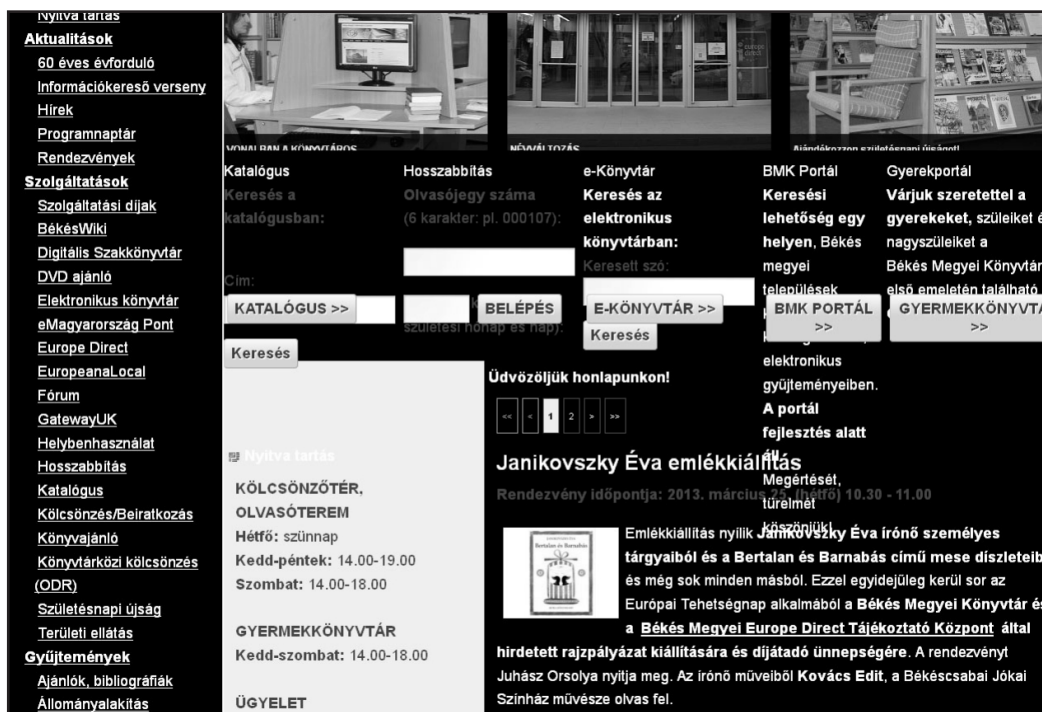
Vakbarát, magas kontrasztú nézetet is létrehoztak (32. ábra), ami azonban néha zavarosan működött. Időnként visszajött a normál nézet, majd egy-két link után ismét a vakbarát felület jelent meg, és azután ettől a technikai hibától nehezen lehetett „megszabadulni”, ami riasztó lehet a számítástechnikában kevésbé járatos felhasználóknak. Erre az lehetne a megoldás, ha a vakbarát felület is tartalmazna egy linket, amivel visszatérhetünk a normál nézethez.

A Google PageSpeed a honlap letöltési sebességét csökkentő technikai megoldásokra 42 pontot adott, míg a Pingdom szerint 5,45 másodperc alatt töltődik be az oldal.

Sokféle Web 2.0-ás eszközzel találkozhatunk az oldalakon barangolva (pl. bejelentkezés után hozzászólási lehetőség, Facebook megosztási eszközök, fórumok stb.). Ezek mellett sok olyan kérdőív, pályázati kiírás, leírás is található az oldalon, melyeket további programok segítségével lehet megtekinteni. (Hosszabb távon hasznos lenne az ilyen letölthető fájlok kiváltása webes űrlapokkal.)

Az intézményi Facebook oldalon kb. kéthetente látható új bejegyzés, amely általában a könyvtár programját népszerűsíti.

A honlap interaktivitását fórum, a könyvtárossal folytatott online chat és kapcsolati űrlapok képezik. Ezek közül a fórumban a tesztüzeneteken kívül semmit nem találtam (33. ábra), bár a szándék nemes, ahogy az egyik felajánlott téma címét végigolvassuk: „*Olvasói kávéházunkba bárki betérhet egy jó beszélgetésre könyvekről, irodalomról, művészetekről, csillagászatról, természetről stb. Mindenkit szeretettel várunk egy-egy jó diskurzusra.*”

32. ábra

Vakbarát felület

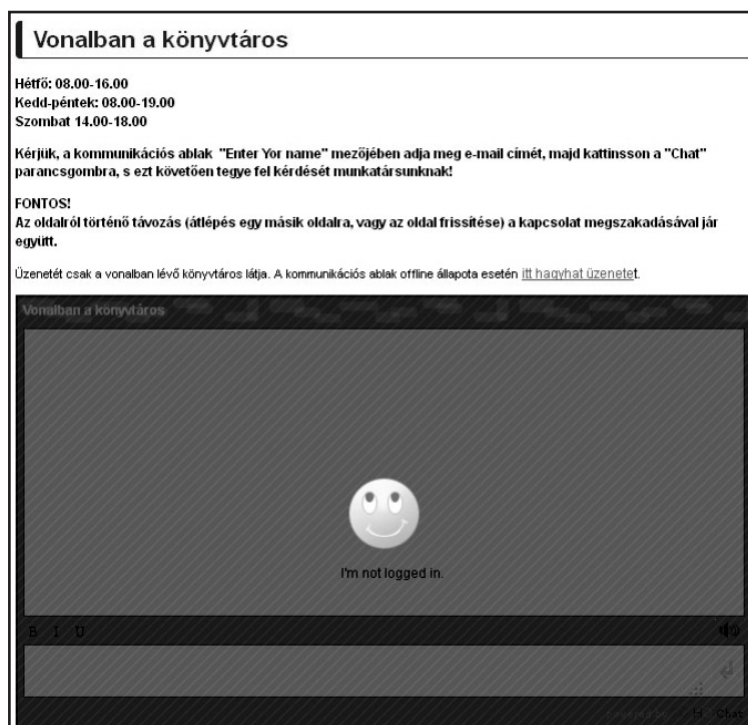
<u>Teszt</u>	<u>Portal Administrator</u>	<u>2012.02.02. 15:14</u>
 <u>RE: Teszt</u>	<u>Ádám Pályi</u>	<u>2013.02.12. 11:29</u>
 <u>RE: Teszt</u>	<u>Ádám Pályi</u>	<u>2013.04.02. 10:28</u>
 Portal Administrator Rangsorolás: Youngling Hozzászólások: 1 Csatlakozás dátuma: 2011.06.01. <u>Lejújabb</u> <u>hozzászólások</u>	<u>Teszt</u> 2012.02.02. 15:14 Ez egy teszt A szavazáshoz jelentkez be! <u>Jelölés</u> <u>Teteje</u>	
 Ádám Pályi Rangsorolás: Youngling Hozzászólások: 2 Csatlakozás dátuma: 2013.02.11. <u>Lejújabb</u> <u>hozzászólások</u>	<u>RE: Teszt</u> 2013.02.12. 11:29 válaszként erre: Portal Administrator. teszt válasz A szavazáshoz jelentkez be! <u>Jelölés</u> <u>Teteje</u>	
 Ádám Pályi Rangsorolás: Youngling Hozzászólások: 2 Csatlakozás dátuma: 2013.02.11. <u>Lejújabb</u> <u>hozzászólások</u>	<u>RE: Teszt</u> 2013.04.02. 10:28 válaszként erre: Ádám Pályi. teszt A szavazáshoz jelentkez be! <u>Jelölés</u> <u>Teteje</u>	

33. ábra
Fórum

Ma a fórumok aszinkron kommunikációs csatornaként lassan kimennek a divatból, főleg azokon a honlapokon, amelyek jellemzően kis célközönséget ölelnek fel. Erre reflektálva érdemes volna más csatornákat kínálni a látogatóknak. A honlappal kapcsolatos véleményeket például ne fórum témaként tegyük közzé, mert vagy nem lesznek vélemények, vagy a kezdeti lelkesedés után elhalnak. Sokkal hasznosabb, ha jól kialakított űrlapokon keresztül üzenhetnek nekünk a felhasználók, akik valószínűleg élni is fognak

ezzel a lehetőséggel, különösen akkor, ha választ kapnak a kérdéseikre.

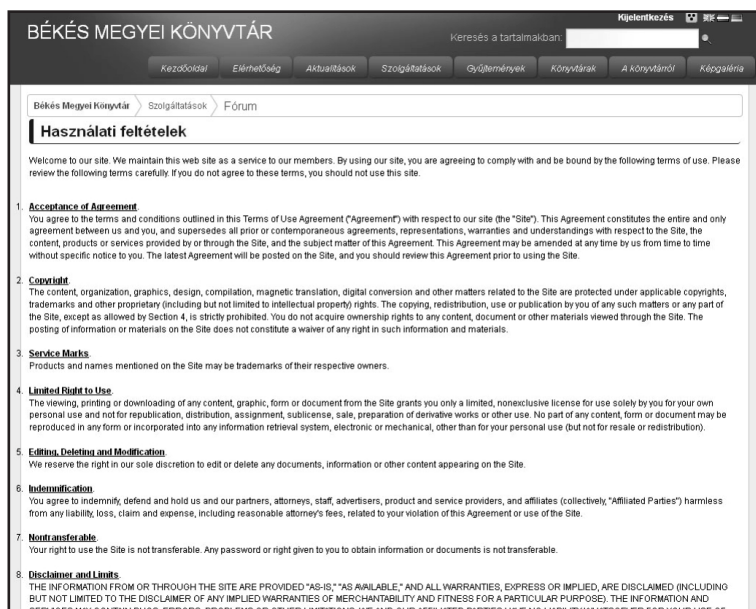
A *Vonalban* a könyvtáros elnevezésű chat-felület ugyan jelzi, mikor érhető el online a könyvtáros, és ez nagyon hasznos is (lenne), csakhogy éppen a meghatározott időben és a tesztidőszakban offline volt a „netkönyvtáros” (34. ábra). Inkább ne jelenítsünk meg azokat a szolgáltatásokat, amelyeket nem tudunk fenntartani, különben csak rontják az intézmény megítélését.

34. ábra
Chat

A honlap különféle interaktív szolgáltatása-
it csak regisztrált felhasználó veheti igénybe.
Zavaró, hogy a regisztrálás után hosszú angol
nyelvű lista sorolja a felhasználási feltételeket
(35. ábra), amit el kell fogadni. Ez valószínűleg
sok felhasználót elriaszt a regisztrációtól, és nem
tudja megírni, még ha lenne is véleménye.

A honlaptérkép jól áttekinthetővé teszi az oldal
menüszervezetét, a kereső pedig tartalomtípusok
szerint rendezve jeleníti meg a találatokat. A ke-
resőt hozzáadhatjuk az Internet Explorer ke-
resőszolgáltatásaihoz, amely érdekes szolgáltatás
lehet, ha sokan használják a fenti böngészőprog-
ramot, de ezzel együtt szükséges lenne egy rész-

35. ábra
Használati feltételek angolul

letes keresőszolgáltatás. A dizájn szempontjából jól tagoltak tűnik az oldal annak ellenére, hogy a tartalom még sok helyen hiányos. A szöveges információk jól olvashatók, a fontosabb részeket félkövér kiemeléssel jelzik. (A címeket, alcímeket esetleg nagyobb betűmérettel még jobban ki

lehetne emelni.) Stilisztikai vagy elgépelésből eredő hibákat, apró technikai malőröket csak elvétve találunk (36. és 37. ábra).

A 36. ábrán látható *Az ODR új honlapja* részről a link is szerepel, csak a felhasználók nem látják, mert rosszul van formázva.

36. ábra

Betűhiba

37. ábra

Technikai hiba

Az oldalon a vizsgálat időpontjában találtam elavult hírt, már lezajlott rendezvényre szóló meghívást, miközben a képgalériában már megtekinthetők voltak a rendezvényről készült fotók. A lefutott események, rendezvények után érdemes lenne a hírt átszerkeszteni, és elérhe-

tővé tenni az esemény összefoglalóját vagy a képgalériát.

Jó megoldás viszont, hogy a gyermekkönyvtári részlegnek külön oldala van, hasonló felépítéssel, mint a könyvtári főoldal, de változatosabb színvilággal (38. ábra).

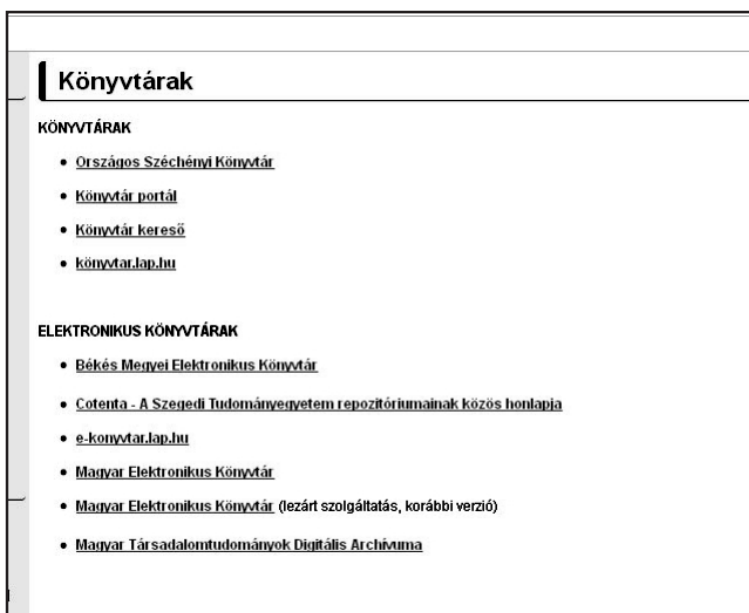

38. ábra
Gyerekkönyvtári oldal

A gyermekkönyvtári honlap mindenképpen ígéretes vállalkozásnak tűnik, de itt is láttam hibás linket. Sok ajánló, felhívás csak pdf formátumban tölthető le, amit nem minden felhasználó tud jól kezelni, letölteni és elolvasni.

A felnőtt könyvtári oldalon a felső menüsorban

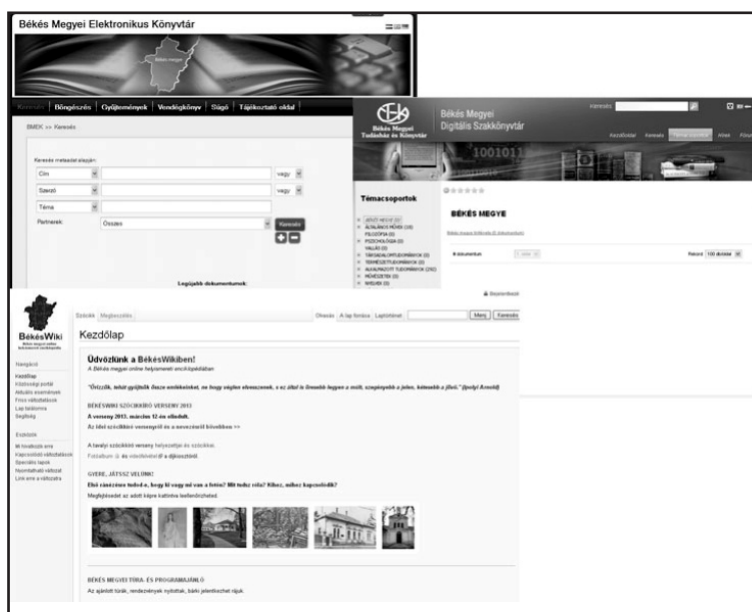
találjuk a *Könyvtárak* menüpontot, ami linkajánló néhány társintézmény és szolgáltatás honlapjára, de nem fedezhető fel benne a rendezőelv, a válogatás szempontja és a frissítés dátuma is hiányzik (39. ábra).

39. ábra
Linkajánló

A nyitó oldal tetején a magyar nyelvű zászlón kívül angol és német zászló szerepel, de nem történik semmi, ha rájuk kattintunk (a fordítások még nem készültek el). Áttekintve a honlap szolgáltatásait, néhány helyen még érezhető a kidolgozatlanság annak el-

lenére, hogy nagyon sok hasznos kezdeményezés indult el, és számos tematikus portált hoztak létre (40. ábra). Reméljük, a hagyományos munkák mellett a sok adatbázis és tematikus oldal gondozására is lesz lehetősége a Békés megyei kollégáknak.

40. ábra
Tematikus portáloldal

Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár (Miskolc) <http://www.rfmllib.hu/>

A könyvtár honlapját megnyitva egy *Drupal*-ban felépített, jól áttekinthető, hagyományos elrendezésű, bal és jobb oldalon menüdobozokat tartalmazó oldallal találkozhatunk. Azonnal szembeűnik balra az európai uniós pályázatokhoz kapcsolódó vállalat: „virtuális tudástár”, illetve „megyei tudástár” kialakítása konzorciumi keretben.

Az egyes híreknél megjelenik a frissítés dátuma, egyéb technikai paraméter sehol nem található, a webszerkesztő elérhetősége sem.

Mivel az oldal fő szerkezete az aloldalakon nem változik, nem lehet eltévedni a linkek között. A szerkesztők ügyeltek arra is, hogy a felső menüsorban található, külső oldalakra mutató hivatkozások új böngészőablakban nyíljanak meg.

Az oldal letöltési sebességét és technikai megoldásait a Google PageSpeed 27 pontra értékelte, ami kicsit kevésnek tűnik (41. ábra). Ezt alátá-

masztja a Pingdom sebességmérője is: több mint 7 másodperc kell az oldal betöltődéséhez.

A frissítési dátumon kívül egyéb közösségi információ-megosztási lehetőséggel itt nem találkozunk, kizárólag a képmegosztó felületükön. Könnyen megtévesztő lehet az átlagolvasó számára az oldal szerkesztőinek készített bejelentkezési ablak, alatta az elfelejtett jelszó linkkel, mert a használok számára nincs regisztrációs lehetőség. (Talán csak link formájában, egy kevésbé frekvenciált helyen is megtalálható lehet a bejelentkezési oldalra vezető link.)

Ha *Internet Explorer* böngészőben hívjuk be a *Könyvtár történetének* oldalát, egy bővítménytelepítő üzenetet (42. ábra) kapunk, ami azért jelenik meg, mert a teljes szöveget egy MS Word dokumentumból másolták be, nem törődve azazal, hogy ez számos hibát okozhat a megjelenésben, és lassítja is a betöltődést.

Az intézmény történetét bemutató oldalakat érdemes lenne idővonalon⁷ ábrázolni (43. ábra), mert ez – azon túl hogy látványosabb és könnyebben értelmezhető – jobban felkelti a figyelmet, mint a hagyományos lineáris bemutatás.

PageSpeed Insights— www.rfmllib.hu/

Overview

Critical Path Explorer

High priority (6)

Improve server response t...

Átméretezett képek kis...

Optimalizálja a képeket

Engedélyezze a tömörítést

Használja ki a böngésző ...

Egyesítsen képeket CSS...

Low priority (5)

JavaScript csökkentése

Kicsinyítse le a CSS-t

JavaScript-elemzés elhal...

HTML lekicsinyítése

Tegye a CSS-t a dokume...

Already done! (17)

Adjon meg Vary: Accept...

Adjon meg egy karakterk...

Avoid a character set in t...

Avoid landing page redire...

Érdőforrások kiszolgálása...

Gyorsítótár-érvényesítő ...

Határozza meg a kép mé...

Hosszú ideig futó scripte...

Átméretezett képek kiszolgálása

Properly sizing images can save many bytes of data.

Learn more

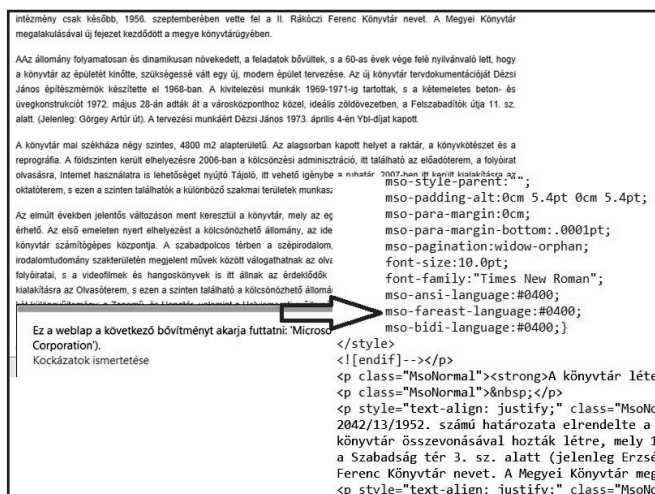
Suggestions for this page

A következő képek át lettek méretezve HTML-ben vagy CSS-ben. Átméretezett képek kiszolgálásával 1,1MiB megtakarítás érhető el (74% csökkenés).

- <http://www.rfmllib.hu/sites/default/files/image0002.jpg> átméretezve HTML-ben vagy CSS-ben 303x439 méretről 180x261 méretre. Átméretezett kép kiszolgálásával 479,3KiB megtakarítást érhet el (64% csökkenés).
- http://www.rfmllib.hu/_miskolc_logo_color.jpg átméretezve HTML-ben vagy CSS-ben 1 004x531 méretről 155x82 méretre. Átméretezett kép kiszolgálásával 138,9KiB megtakarítást érhet el (97% csökkenés).
- <http://www.rfmllib.hu/sites/default/files/fiesta2013.jpg> átméretezve HTML-ben vagy CSS-ben 845x251 méretről 450x134 méretre. Átméretezett kép kiszolgálásával 134,5KiB megtakarítást érhet el (71% csökkenés).
- http://www.rfmllib.hu/_investor_logo_color.jpg átméretezve HTML-ben vagy CSS-ben 1 004x531 méretről 155x82 méretre. Átméretezett kép kiszolgálásával 101,5KiB megtakarítást érhet el (97% csökkenés).
- http://www.rfmllib.hu/_kiralyi_kiralyi_kepzo_130.jpg átméretezve HTML-ben vagy CSS-ben 640x430 méretről 200x134 méretre. Átméretezett kép kiszolgálásával 75,3KiB megtakarítást érhet el (90% csökkenés).
- http://www.rfmllib.hu/_emagyarorszaglogo_0.jpg átméretezve HTML-ben vagy CSS-ben 745x253 méretről 200x68 méretre. Átméretezett kép kiszolgálásával 65,3KiB megtakarítást érhet el (92% csökkenés).
- http://www.rfmllib.hu/sites/default/files/bdk_logo.gif átméretezve HTML-ben vagy CSS-ben 488x531 méretről 150x163 méretre. Átméretezett kép kiszolgálásával 60,2KiB megtakarítást érhet el (90% csökkenés).
- <http://www.rfmllib.hu/sites/default/files/weoreassandor.jpg> átméretezve HTML-ben vagy CSS-ben 200x281 méretről 100x141 méretre. Átméretezett kép kiszolgálásával 12,6KiB megtakarítást érhet el (74% csökkenés).
- http://www.rfmllib.hu/sites/default/files/Z50_alexa1.jpg átméretezve HTML-ben vagy CSS-ben 250x250 méretről 200x200 méretre. Átméretezett kép kiszolgálásával 6,0KiB megtakarítást érhet el (37% csökkenés).
- http://www.rfmllib.hu/_borsodabaujemplen.png átméretezve HTML-ben vagy CSS-ben 600x394 méretről 140x92 méretre. Átméretezett kép kiszolgálásával 6KiB megtakarítást érhet el (94% csökkenés).
- http://www.rfmllib.hu/_large_uszt_logok.jpg átméretezve HTML-ben vagy CSS-ben 180x180 méretről 155x155 méretre. Átméretezett kép kiszolgálásával 5,9KiB megtakarítást érhet el (26% csökkenés).
- http://www.rfmllib.hu/sites/default/files/s_sw_hc.png átméretezve HTML-ben vagy CSS-ben 45x38 méretről 21x18 méretre. Átméretezett kép kiszolgálásával 2,5KiB megtakarítást érhet el (77% csökkenés).

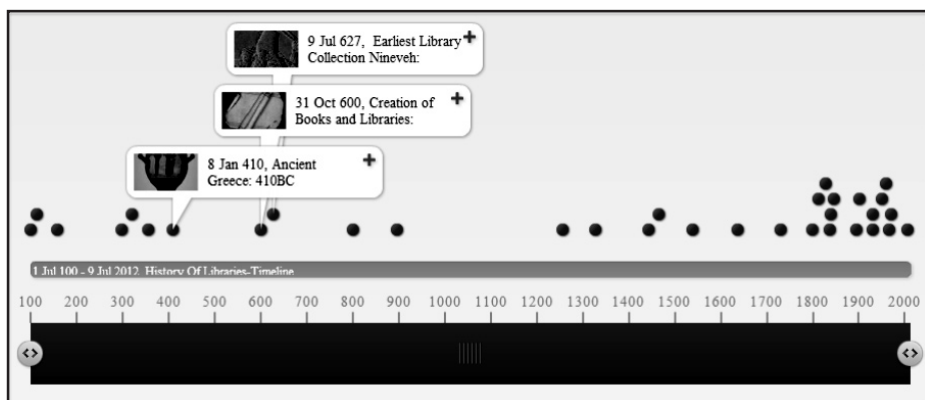
41. ábra

A betöltődési sebesség mérése

42. ábra

Bővítménytelepítő üzenet

43. ábra

Idővonal bevezetése

Csak nemrégiben készült el a Zenemű- és Média-tár Facebook-oldala,⁸ így komoly közösségi életről még nem lehet beszámolni, de várjuk, hogy a későbbiekben hasznos tartalmakat osztanak meg a felhasználókkal.

A könyvtár portáljának menüpontjai között eldugva szerepel az MSN lehetőség,⁹ melynek keretében a nyitva tartás ideje alatt a felhasználók közvetlenül kérdezhetnek a tájékoztató könyvtárosoktól. Erre a szolgáltatásra érdemes lenne jobban felhívni a figyelmet.

A Szolgáltatásaink menüpont alatt található Feltevételek link elvisz arra az oldalra, ahol felsorolják, milyen szolgáltatásokat vehetünk igénybe könyvtári regisztrációval és regisztráció nélkül.

A felsorolásban ott látható az online beiratkozás is (kár, hogy még nem él a link). Ez a megoldás egyedülálló a megyei könyvtárak között.

Egyéb interaktív lehetőséget nem találunk a honlapon, nincs hírlevél-szolgáltatás, és a cikkekhez sem lehet hozzászólni.

Az oldalon részletes keresőt használhatunk. Honlaptérkép ugyan nincs, de a Szolgáltatásainkból nyíló Szolgáltatásaink menüpont alatt a könyvtár teljes kínálata megtalálható, némelyikük linkelt formában is.

Segíti a honlaplátogatót, hogy ugyanazt a tartalomkezelő rendszert és struktúrát használják valamennyi oldalon (44. ábra), csak más és más dizájnnal.

44. ábra

Azonos tartalmi struktúra, változó dizájn

A honlapon megjelenő szöveges információknál néhány helyen elírás látható, ettől függetlenül könnyen értelmezhető, jól megfogalmazott írással találkozhatunk. A kiemelt híreket az oldal tetején piros keretben helyezték el.

Folyamatosan frissítik az oldalakat, bár a vizsgált időszakban voltak olyan linkek is, melyek nem mutattak tartalomra. Ezeket nem érdemes hosszú távon így hagyni, csak abban az esetben, ha ezzel valamilyen speciális céljuk van.

A gyermekrészlegnek külön oldalt készítettek, ami a célcsoportnak megfelelően más külalakkal rendelkezik, de vannak rajta olyan tartalmak is, amelyek nem feltétlenül gyermekeknek szólnak: pl. a gyermekkönyvtáros műhely, ami a *Felnőtteknek* jelzést kapta, és jobb helye lenne a felnőtteknek szóló honlapon, azon belül is a könyvtárosoknak szóló részben.

Visszatérve a felnőtteknek szóló honlapra: nem biztos, hogy van értelme a *Főoldal* menüpontnak, ha az *Aktuális* menüpont ugyanoda, a hírekhez ugrik. A hírek és egyéb újdonságok, tehát a friss tartalmak az Aktuális menüpontba kerültek; külön szerepel a *Katalógus*, külön a megyei könyvtárak oldalai, külön az egyéb gyűjtemények.

A megyei és a városi könyvtár nemrég történt összevonásából következően még előfordulnak kisebb következetlenségek a honlapon, de ezek nyilván gyorsan kiszűrhetők, és hamarosan egy-ségesíthető a felület.

Az oldalak kialakítói ügyeltek arra, hogy könnyen megtalálható legyen a könyvtár elérhetősége (e-mail, postai cím, telefonszám, nyitva tartás), és mindezek a főoldalra kerültek. Kifejezetten linkgyűjteménnyel nem találkozom, de a *Gyűjtemények* rész alatt lévő oldalak némelyikén megjelentek külső oldalakra, szolgáltatásokra mutató hivatkozások. Ezek hasonló jegyeket viselnek, mint ami más könyvtári honlapokon is tapasztalható: vigyázni kell, mert könnyen elavulhatnak, változhatnak a linkek, vagyis folyamatosan ügyelni kell az ilyen linkgyűjtemény aktualitására. A főoldalon szerepel az angol és német nyelvre utaló zászló, de csak a portál által generált tartalmakat fordították le, a saját létrehozott tartalmakat nem.

A *B-A-Z Megyei Tudástár* oldal (bazkonytar.hu) részletes elemzésére e tanulmányban nincs mód, de gyakrabban frissített, élőbb oldalnak tűnik, mint a megyei könyvtár oldala. (Bár ott is vannak olyan szolgáltatások, amelyek elsőre

érthetetlennek tűnnek, nem kapcsolódik hozzájuk magyarázat.)

A *Könyves kérdések* oldal nagyon jó kezdeményezés, érdemes lenne kicsit interaktívabbá tenni. Összességében a honlap alapján érződik, hogy a megyei tudástárra sok energiát fordítanak a kollégák: nehéz lehet meghúzni a határt a megyei portál és a tudástár portálja között. Idővel érdemes lenne a kettőt jobban összekapcsolni, így az egyikben meglévő hasznos szolgáltatások (pl. a katalógushasználatról készített videó) integrálhatók lehetnének a másik portálba.

Balassi Bálint Megyei Könyvtár (Salgótarján)

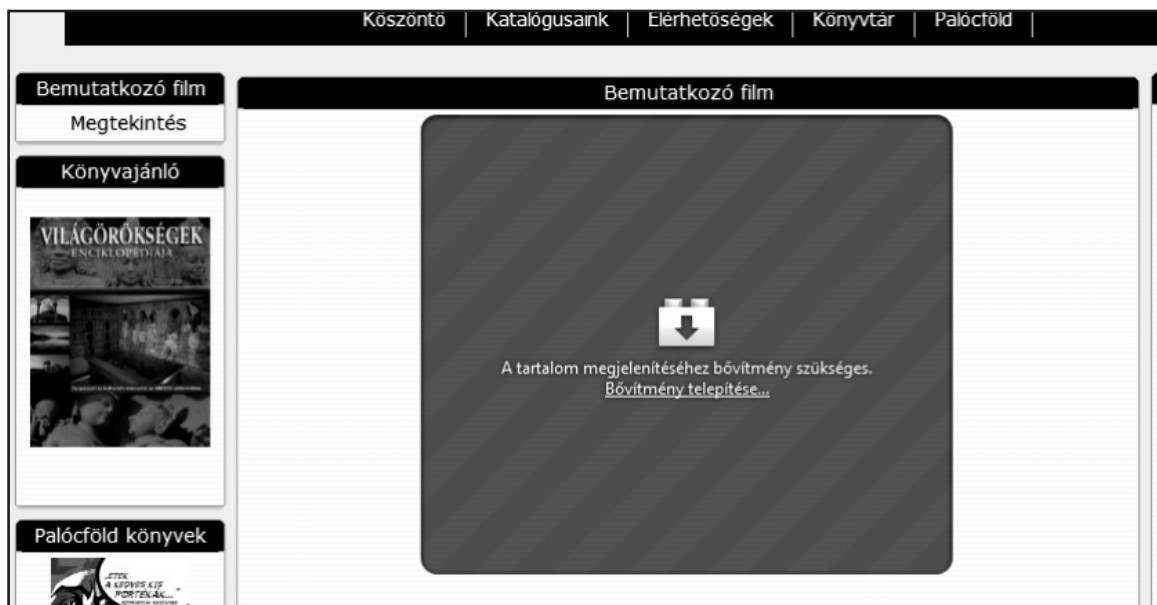
<http://www.bbmk.hu>

A Nógrád megyei könyvtár honlapján a képek dominálnak, balra könyvajánló, jobbra pedig a rendezvényeken készült fotók sorakoznak. Baloldalon legfelül egy bemutatkozó filmet nézhettem volna a könyvtárról, ha a videó plat-

form-független megoldással került volna fel a honlapra, így azonban csak a *Bővítmény telepítése* üzenetet kaptam. (45. ábra)

A lap alján balra sorakoznak az európai uniós támogatásokhoz kapcsolódó bannerek, jelezve, hogy a könyvtár több konzorcium tagjaként más könyvtárakkal együtt jelenleg is aktívan részt vesz az uniós pályázatokban.

Technikailag az oldal az *e107-es tartalomkezelő rendszerre* épül, de nincs RSS-csatorna. A főoldalon a rendezvényekhez kapcsolódó képanyagot, plakátokat láthatjuk. Ezen a honlapon is megfigyelhető, hogy a képanyag túlzottan dominál. A fotók többsége sokszor kis felbontású, egyes részletek, személyek alig vehetők ki; némelyikük rossz fényviszonyok között készült, sötét összhatást kelt, így az oldal még a „fotóblog” funkciót sem tudja betölteni. Mivel a felkerült információk mellett nincsenek dátumok, csak következtetni lehet, hogyan frissül a honlap az újabb események fotóival. Sajnos, e fényképeknek a feltöltése sem sikerül mindig, amiről a 46. ábra tanúskodik.

45. ábra

A bemutatkozó videó előtt bővítményt kellene telepíteni

46. ábra

Hibásan töltődő képanyag

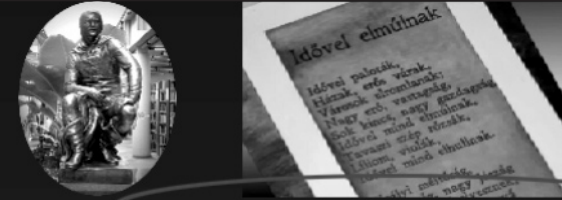
Nem jó megoldás, hogy a fejlécben csak képi formában szerepelnek az elérhetőségi adatok (47. ábra), és nem tudni, mit jelent a „korlátozott szolgáltatással” kifejezés.

Ez a megoldás ugyanis sem a mobilinternetezőkhöz, sem a látássérültek szempontjából nem megfelelő, mert a képek betöltése nélkül egy sivár oldalra jutunk, ahol a fejlécben csak az animáció látszódik (48. ábra)

A webmester elérhetősége nem jelenik meg a honlapon, csak a könyvtár munkatársainak e-mail és telefonjegyzéke. Jó ötlet viszont az

Írjon nekünk! menüpont, de azt javasoljuk, hogy alatta egy kapcsolat-felvételi űrlap jelenjen meg, ahonnan azonnal lehet kérdést vagy észrevételt indítani (szemben a jelenleg postai úton vagy a könyvtár központi e-mail címén várt észrevételekkel).

Az oldal átalakításakor érdemes teljesen átszervezni a tartalmat; most túl hierarchikus a menüszerkezet, és sok kigördülő almenüponttal találkozunk. Fontos lenne, hogy a főoldalra link vezessen vissza, hiszen az aktuális tartalmak ott találhatók.

Balassi Bálint
Megyei Könyvtár
 3100, Salgótarján, Kassai sor 2.
 tel: 32/521-550
 fax: 32/521-555
 mail: mbbmk@bbmk.hu

Nyitva tartás: Hétfő: 10⁰⁰-15³⁰ korlátozott szolgáltatással | Kedd-Péntek: 10⁰⁰-18⁰⁰ | Szombat: 9⁰⁰-13⁰⁰

47. ábra

Képként megadott elérhetőségi adatok

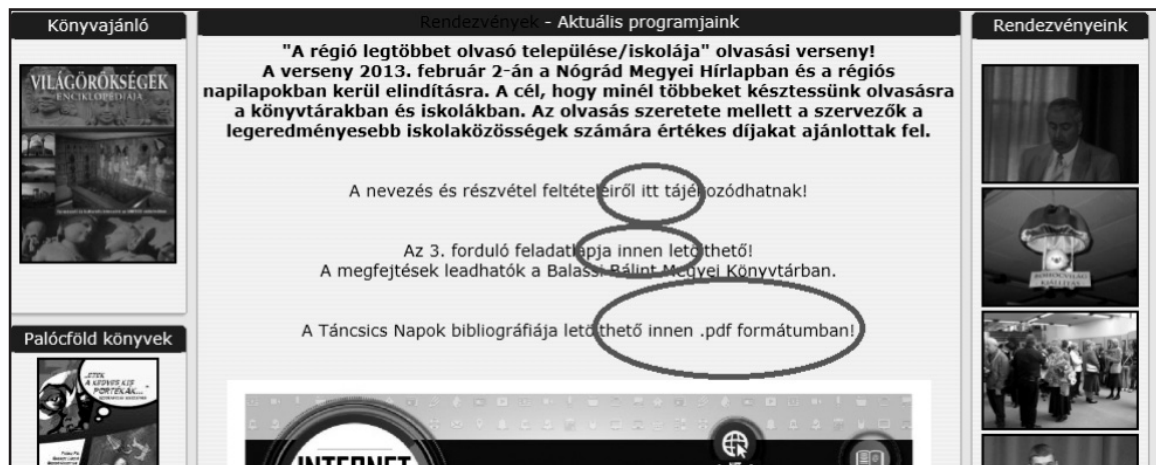

48. ábra

Ha nem töltődik be a kép

Az oldal betöltődési sebességét a Google Page-Speed szolgáltatás képtelen volt mérni: hibaüzenettel leállt. A Pingdom sebességmérője 6,86 másodperc alatt töltötte le a 14,7 MB-nyi adatot tartalmazó oldalt. (Ez nyilván a sok képi információ miatt van így.) Ezért lenne fontos, hogy a rendezvényekkel kapcsolatos hír ne az elkészült plakát képe legyen, hanem olyan szöveg, amely mellett a képanyag mellékletként letölthető formában jelenik meg.

A könyvtár honlapja nem kínál regisztrációs lehetőséget vagy más egyéb interaktív szolgáltatást, nincs keresési lehetőség és nem találtam honlap-térképet sem. Dizájn szempontjából gyengíti a honlapot a sok kép és banner, mert ezek között a könyvtár arculata nehezebben körvonalazódik, egyedül a bordó szín tűnik fel időről időre meghatározó elemként. Az is nehezíti az információkhoz való hozzáférést, hogy sok tartalom csak pdf formátumban tölthető le a honlapról (49 ábra).

49. ábra

PDF-letöltések felkínálása

A könyvtár történetét bemutató, jellemzően szöveges anyagot érdemes lenne kiegészíteni valamilyen látványosabb, interaktív felülettel, amihez jól használható Web 2.0-as szolgáltatás a timetoast.com oldal korábban már említett idővonal-készítője.

Itt is láttam elavult tartalmat (pl. az előző év rendezvény-naptárát, amit egy későbbi megtekintéskor már töröltek). Nem lehet elégszer hangsúlyozni, milyen fontos a tartalmak folyamatos ellenőrzése és frissítése, hogy ne maradjon az oldalon hibás hivatkozás, a linkajánlóban nem működő hivatkozás. Egy korábbi honlap-változatban hozzá lehetett szólni a hírekhez, de ez a lehetőség már teljesen eltűnt. A Facebookra folyamatosan kerülnek fel új információk a könyvtárról, miközben a honlapon mintha kicsit „megállt volna az élet”. A honlapon egyébként nincs utalás a könyvtár Facebook oldalára annak ellenére, hogy a közösségi oldalt rendszeresen frissítik: megjelennek rajta a könyvtári rendezvények plakátjai, illetve alkalmanként egy-egy

wikipédia bejegyzés megosztása is. Erről az oldalról nézve sokkal „élőbbnek” tűnik a könyvtár internetes megjelenése.

Külön gyermekeknek szánt honlap nincs, de néhány szöveges oldalt szentelnek a gyermek-könyvtári szolgáltatás leírásának, ami viszont a digitális nemzedék számára nem igazán könyvtárba csalogató felület.

„Ütősebb” lenne a honlap, ha a tartalom elrendezésében következetesebben alkalmazott logika érvényesülne. Esetleg gondolják át az „aktuális” kifejezés többféle használatának helyességét (pl. az aktuális könyvtári jogszabályok oldalon), mert a látogatónak ez a szó elsősorban a legfrissebb hírt, kurrens szerzeményt, információt jelenti. Fontos lenne a honlap és a közösségi oldal egységes frissítése vagy olyan koncepció kidolgozása, amely a látogatók számára is egyértelmű és követhető, ezáltal a könyvtár jobban megmutathatná sokszínűségét, amely egyébként a rendezvényeken készült fotók tanúsága alapján nyilvánvaló (50. ábra).

50. ábra

Gazdag programajánlat a honlapon

51. ábra
Érdekes megoldású nyitólap

Eötvös Károly Megyei Könyvtár (Veszprém) <http://www.ekmk.hu>

A Veszprém megyei könyvtár honlapja jó elrendezésű, könnyen átlátható; a néhány éve átalakult új portálon is megtartották a régi honlap bordó színét, ami a könyvtár arculatának része volt eddig is. Érdekes a bal felső sarokban található animáció, ami ugyan nem egyedi fejlesztés – hiszen a Joomla! típusú oldalaknál találkozhatunk vele, olyan, mint egy kinyitható könyvlap –, de az új látogatók figyelmét mindenképpen megragadja (51. ábra).

Az oldal a Joomla! tartalomkezelő rendszert használja, és többféle böngészőre optimalizálták (ezek logói megtalálhatók balra a menüsor alatt). Ugyanitt és csak itt helyezkedik el – külön a hírek alatt nem – a frissítés dátuma is. A baloldalon láthatjuk még a közösségi megosztásra alkalmas ikonokat, valamint az RSS-csatorna elérhetősé-

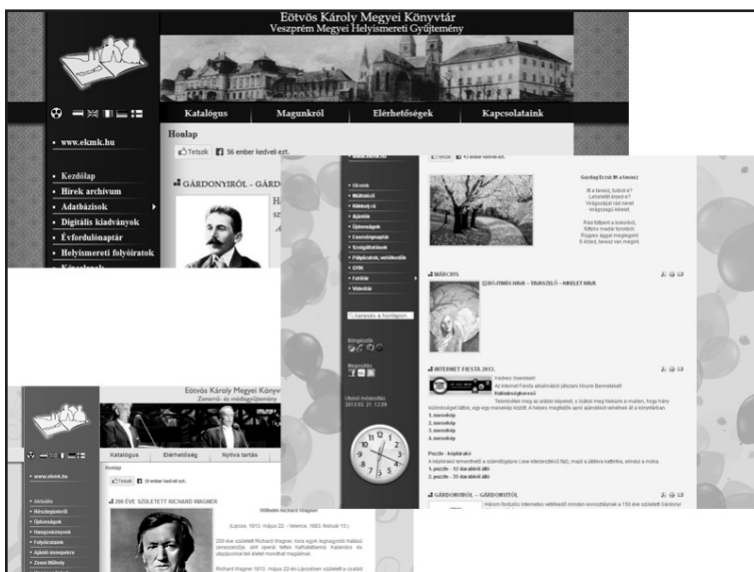
gét. Az oldal böngészését nagymértékben segíti a morzsa-navigáció. A honlap betöltődési sebessége megfelelő. A Pingdom tesztelője a vizsgált időpontban átlagos betöltődési sebességet mért (8,53 másodperc).

Ha megtekintjük a *Részlegek* menüpont alatt található oldalakat, többféle, azonos elrendezésű, de más színvilágú oldallal találkozhatunk, ilyen például a gyermekrészleg oldala, a zenei részleg oldala, vagy a KSZR oldala. A változó színvilág ellenére mégis egységesnek mondható a könyvtár internetes arculata, ebben segít az egységes elrendezés, és az intézményt szimbolizáló logó is. Az oldalak színei néhol talán túl mélyek, sötétek, de túlzó vagy nem odaillő grafikai elem alig van rajtuk. (A későbbiekben talán érdemes lenne rendszerezni, egy-egy szóval elkülöníteni a jobb oldalon található logókat, amelyek között támogató szponzor, pályázati forrásra utaló és más könyvtár partner ikonja is megtalálható.)

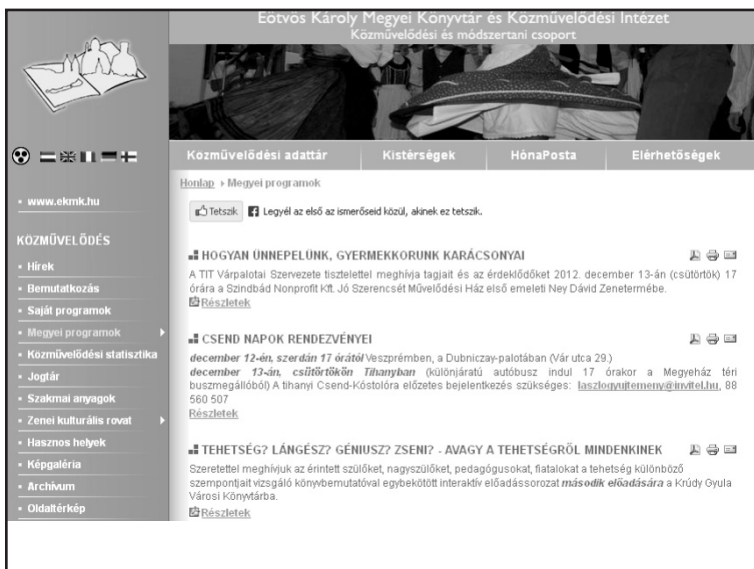
Az óra szimbólumként való megjelenítése a

honlapon (52. ábra) érdekes megoldás, de nem biztos, hogy mindig maradásra ösztönző hatású: mi a könyvtár gyerekrészlegéhez kapcsolódó oldalon találkozhatunk egy viszonylag nagyméretű órával, ami az idő múlását is jelzi, de arra is készítheti a látogatót, hogy minél hamarabb hagyja el az oldalt.

Rövid böngészés után két olyan oldalt is találtam, amely vagy nem frissül (53. ábra), vagy az elrendezése miatt félrevezető (54. ábra). Azokat az oldalakat, amelyeket erőforrás hiányában nem tudunk frissíteni, érdemes ideiglenesen levenni a honlapról, hogy ne keltsen a látogatókban negatív benyomást.

52. ábra
Óra megjelenése a honlapon

53. ábra
Nem frissülő oldal

54. ábra

Tájékoztató a képzésekről

Egy adott célból létrehozott „microsite” esetében is fontos betartani a felhasználóbarát struktúrát (pl. elkerülni az üres oldalakat), amellyel egyrészt ésszerű keretek között tarthatjuk az oldal méretét, másrészt pedig a látogatók azonnal átlátják, milyen célból jött létre az oldal, vannak-e rájuk vonatkozó részek, vagy más csoportoknak szól a tartalom.

Az 54. ábrán látható oldal szerkezete alapján nem teljesen egyértelmű, hogy az oldalon szereplő képzések közül amelyeket ajánlják a felhasználóknak, és melyek azok, melyeken csak a kollégák vehetnek részt. (Utóbbi esetben még kérdéses: mi kerül majd a *Tematika*, *Összefoglaló tananyag* stb. aloldalakra, hiszen a felsorolt tanfolyamok más intézmények szerzői joggal védett képzései.)

A könyvtár főoldalán található hírek pdf formátumban letölthetők, nyomtathatók, e-mailben továbbküldhetők, ezen kívül a teljes oldal megosztható a népszerű közösségi oldalakon, sőt igény szerint az RSS-csatornára is felirakozhatunk. A könyvtár egyébként Facebook és iwiw közösségi oldalt is működtet, amelyeket rendszeresen frissít.

Az *Eseménynaptár* üresnek látszik: így nincs értelme erre egy menüpontot fenntartani. Más menüpontok alatt található információkat viszont folyamatosan frissítenek (például az *Alapdokumentumok* követik a könyvtár életében történt változásokat). A *Hírek* archívum-szűrési lehetősége, a böngészhető *Oldaltérkép*, valamint az oldal keresője együttesen biztosítják, hogy a látogatók a friss és archív híreket és egyéb oldalakat egyaránt megtalálhassák. A *Gyermekkönyvtári részleg* honlapján található linkgyűteményt érdemes lenne címkékkel ellátni, ezáltal könnyebb lenne a visszakereshetőség.

A könyvtár *hírlevelet* is működtet, amelyre a honlapon lehet feliratkozni, illetve elolvashatók a korábbi számok. A honlapon az elérhetőségi adatok mellett kapcsolatfelvételi űrlapot is találunk, ez felhasználóbarát megoldás ahhoz, hogy az olvasók ír hassanak a könyvtárnak.

A hazai megyei könyvtárak között mindenképpen példaértékű a vállalt feladat: annak a több száz oldalnak a gondozása, amit ez a sok honlap együttesen kitesz.

Jegyzetek

1. <https://developers.google.com/speed/>
2. <http://tools.pingdom.com/fpt>
3. A Könyvtári Intézet az európai uniós pályázati kiírásokhoz igazodva akkreditált továbbképzések formájában és elismert szakemberek segítségével igyekszik átadni azokat az ismereteket, amelyek a hatékony portálfejlesztéshez (<http://ki.oszk.hu/content/interaktiv-portalok-uzemeltetese-konyvtari-kornyezetben>), platformfüggetlen eszközök alkalmazásához (<http://ki.oszk.hu/content/webkettes-keszsegek-a-mindennapi-online-informacioaramlasban>, <http://ki.oszk.hu/content/webes-kompetenciak>), ergonómikus weboldalak kialakításához (<http://ki.oszk.hu/content/kulturalis-es-kozhasznu-tartalmak-internetes-megjelenitese>) szükségese-
sek, így a könyvtárhasználók információs igényeit magas színvonalon elégíthessük ki (<http://ki.oszk.hu/content/minoseg-ertekelese-a-konyvtarban>).
4. <https://www.dropbox.com/>
5. <http://www.tudaskozpont-pecs.hu/>
6. <http://konyvtar.bmk.hu/tortenet/>
7. <http://www.timetoast.com/>
8. <http://goo.gl/FA4eZ>
9. http://www.rfmli.hu/szolgalattasok_msn

Könyvajándék a Magyar Könyvtárosok VII. Világtalálkozóján

Az Országgyűlési Könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár és a Könyvtári Intézet által közösen rendezett Magyar Könyvtárosok VII. Világtalálkozó (Budapest, 2013. május 28–29.) első napján Kövér László, a magyar Országgyűlés elnöke ünnepélyes keretek között adta át

Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben című 21 kötetből álló könyvsorozatot a rendezvényen részt vevő 22 határon túli könyvtárnak. A sorozat egy 1886-tól folyamatosan megjelent mű reprintje, amelynek eredeti kiadása is megtalálható a Bod Péter Megyei Könyvtár állományában – adta hírül Szonda Szabolcs, a sepsiszentgyörgyi könyvtár igazgatója.

(Forrás: IFLA-HUN, 2013. július 8. László Anna híre alapján)

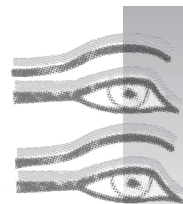
Gondok a könyvtári kölcsönzések utáni jogdíjak fizetésével

Bár 2013 májusában hosszas késés után megindult a könyvtári kölcsönzés után járó szerzői jogdíjak kifizetése, a módosított államháztartási törvény szerint a jogdíjra szánt összeggel ezentúl nem évente, hanem havonta kell majd elszámolni, ami nehéz feladat elé állítja a Magyar Irodalmi Szerzői Jogvédő és Jogkezelő Egyesületet (MISZJE).

Az egyesület igazgatója az EMMI-vel és a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalával megkezdte az egyeztetést a megoldásról. Az elfogadott szabályok szerint mintegy háromezer szerző kaphat ilyen jogdíjat, amelynek maximális összege százezer forint.

Az idei 90 milliós összegből eddig mintegy száz szerző kapta meg a jussát.

(Forrás: Index, 2013. júl. 15.- az MTI híre alapján)

„A digitális felvilágosodás felé”

Az ARROW program és az OSZK – digitalizálás, szerzői jog, innovatív megoldások

DANCS Szabolcs

2012. október 18-án az Országgyűlési Könyvtárban (OGYK) az e-könyvek könyvtári kölcsönzéséről rendeztek vitafórumot¹. Az eseményen szó esett egy európai kezdeményezésről is, amelynek célja a kereskedelmi forgalomban nem lévő (out-of-commerce²) kiadványokkal, mindenkéltől az árva művekkel kapcsolatos szerzői jogi kérdések tisztázását jelentősen megkönnyítő informatikai rendszer létrehozása. Ekkoriban már több hónapos múltra tekintett vissza az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) és az ARROW (Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works towards Europeana) program magyarországi megvalósításában érdekelt szervezetek közötti együttműködés. E cikk arra vállalkozik, hogy a szakmai nyilvánosságot tájékoztassa a program közelebbi mibenlétéről és az elért eredményekről. Az ARROW bemutatása egyben jó alkalom a könyvtári digitalizálás

tágabb jogi környezete és a felmerülő innovatív megoldások ismertetéséhez.

1. Bevezetés

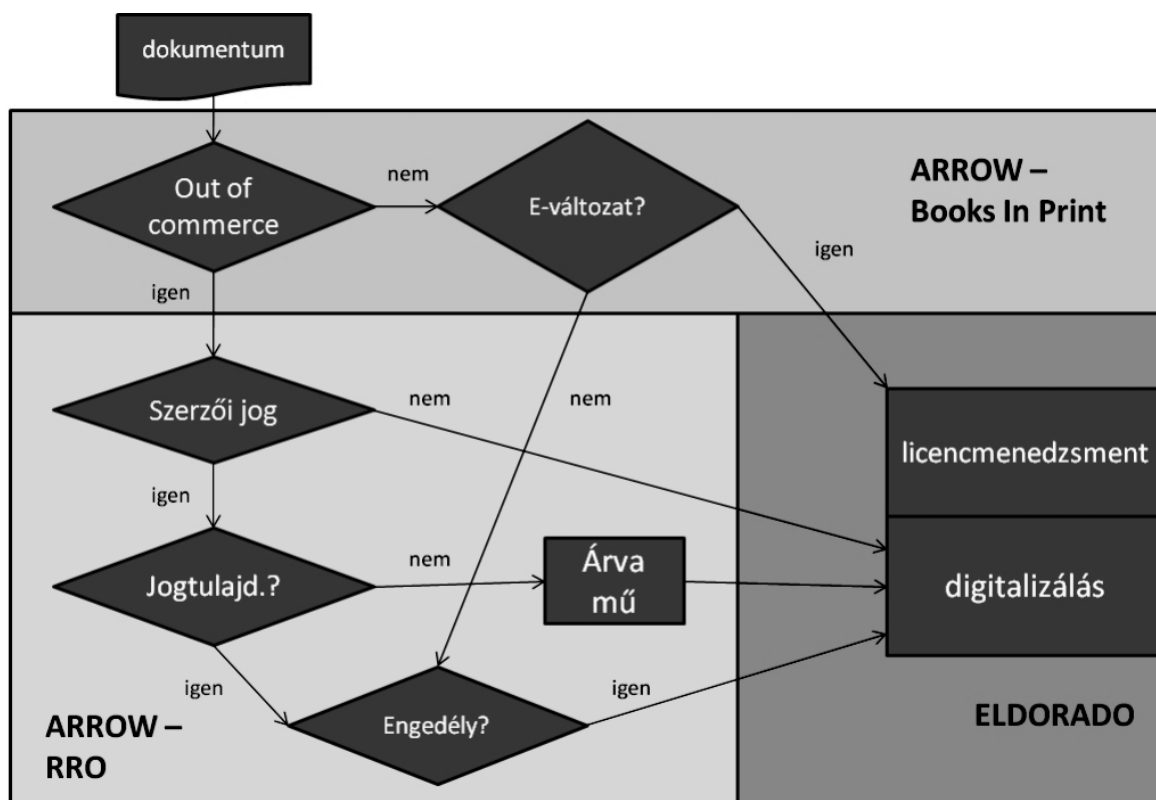
Az ARROW, pontosabban a program kiterjesztésének tekintendő ARROW Plus kezdeményezés ismertetésének további aktualitást kölcsönöz, hogy egy héttel az OGYK-ban rendezett konferenciát követően fogadták el *Az Európai Parlament és a Tanács 2012/28/EU irányelve az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól*³ című dokumentumot, melyben hivatkoznak az ARROW-ra mint az árva művekre vonatkozó jogi információk egyik lehetséges forrására. Neelie Kroes, az Európai Bizottság alelnöke, az európai digitális napirend biztosa egy 2011-es, az ARROW program eredményeit ismertető

brüsszeli konferencián⁴ arról beszélt⁵, hogy a program, miközben a jogvédett tartalmak hozzáférhetővé tételének támogatásával megteremti egy új gazdasági aktivitás alapjait, a kultúra területén is jelentős előrehaladást hozhat nagy mértékben járulva hozzá a Bölcsék Tanácsa (*Comité des Sages*) által Új Reneszánzként fémjelzett korszak eljövételéhez⁶. Jelen tanulmány címét egy interjúból⁷ kölcsönöztem, amely *Dominique Lacroix* blogján látott napvilágot, és arra szerettem volna utalni vele, hogy a tömeges digitalizálással kezdetét vevő Új Reneszánsz az „újrahasznosítható” információk elterjesztésével egy olyan, szellemileg inspiratív közeget hoz létre, amely megfelelő háttére lehet egy új korszak, a digitális felvilágosodás kibontakozásának.

2. A háttér

Az Európai Unió digitális könyvtárainak i2010 kezdeményezése (*i2010 Digital Library Initiative*) 2005-ben indult az európai digitális menetrend részeként. Célkitűzése az európai kultúra és tudomány forrásműveinek a felhasználók minél szélesebb köre számára történő hozzáférhetővé tétele, valamint e forrásoknak a jövő generációi számára való megőrzése.

Kulcskérdésként vetődik fel – mind a digitalizálhatóság, mind a hozzáférhetőség tekintetében – a művek jogi státuszának tisztázása, illetve mindekelőtt annak kiderítése, hogy a digitalizálásra kijelölt dokumentum kereskedelmi forgalomban már nem kapható (out-of-commerce) kiadványnak tekintendő-e.

1. ábra

A digitalizálás jogi folyamatának sematikus ábrája

2.1 Out-of-commerce művek

A közgyűjteményekben őrzött, kereskedelmi forgalomban már nem kapható (out-of-commerce) kiadványok digitalizálásáról és hozzáférhetővé tételéről szóló, 2011 szeptemberében napvilágot látott egyetértési megállapodás⁸ a szükséges engedélyek (licencek) kiadását a közös jogkezelő szervezetek hatáskörébe utalja, egyszerűsítve kiköti, hogy ezek tagjai és döntéshozói között az érintett szerzőknek és kiadóknak jelentős számban kell képviseltetniük magukat. Az elképzelés szerint a jogtulajdonosok és a digitalizálást végző közgyűjtemények önkéntes alapon kötött megállapodások formájában határozzák meg a jogtulajdonosok díjazását és a digitális tartalmak felhasználásának lehetséges módjait. Hasonlóképpen, a szerződő felek közösen hivatottak dönteni arról, hogy egy kiadvány out-of-commerce-nek minősül-e, vagy sem, illetve együtt kell meghatározni azoknak a műveknek a körét, amelyekre az adott megállapodás vonatkozik. (Egy mű out-of-commerce voltának megállapításakor támaszkodhatnak a Books in Print adatbázisok tartalmaira. Ezekről bővebben ld. később.) A nyilatkozat értelmében a digitalizálási projekteket már a projekt előkészítési szakaszában széles nyilvánosság előtt kell kommunikálni, hogy az érintettek még az előtt dönthessenek a hozzájárulásukról, hogy a digitalizálásra és felhasználásra sor került volna.

2.1.1 A francia jogi szabályozás

Franciaországban a 2012-es évtől jogszabály⁹ rendelkezik az out-of-commerce könyvek digitális felhasználásáról. A törvényt, egyedülálló volta miatt, érdemes néhány mondatban ismertetnünk.

A jogszabály, amelynek hatálya a 2011 január 1-eje előtt Franciaországban megjelent, jelenleg sem kereskedelmi forgalomban, sem nyomtatott vagy elektronikus formában való megjelenés alatt nem lévő könyvekre terjed ki, előírja egy szabadon és ingyenesen hozzáférhető, az out-of-commerce könyvek (livres indisponibles) adatait számon tartó nyilvános adatbázis létrehozását,

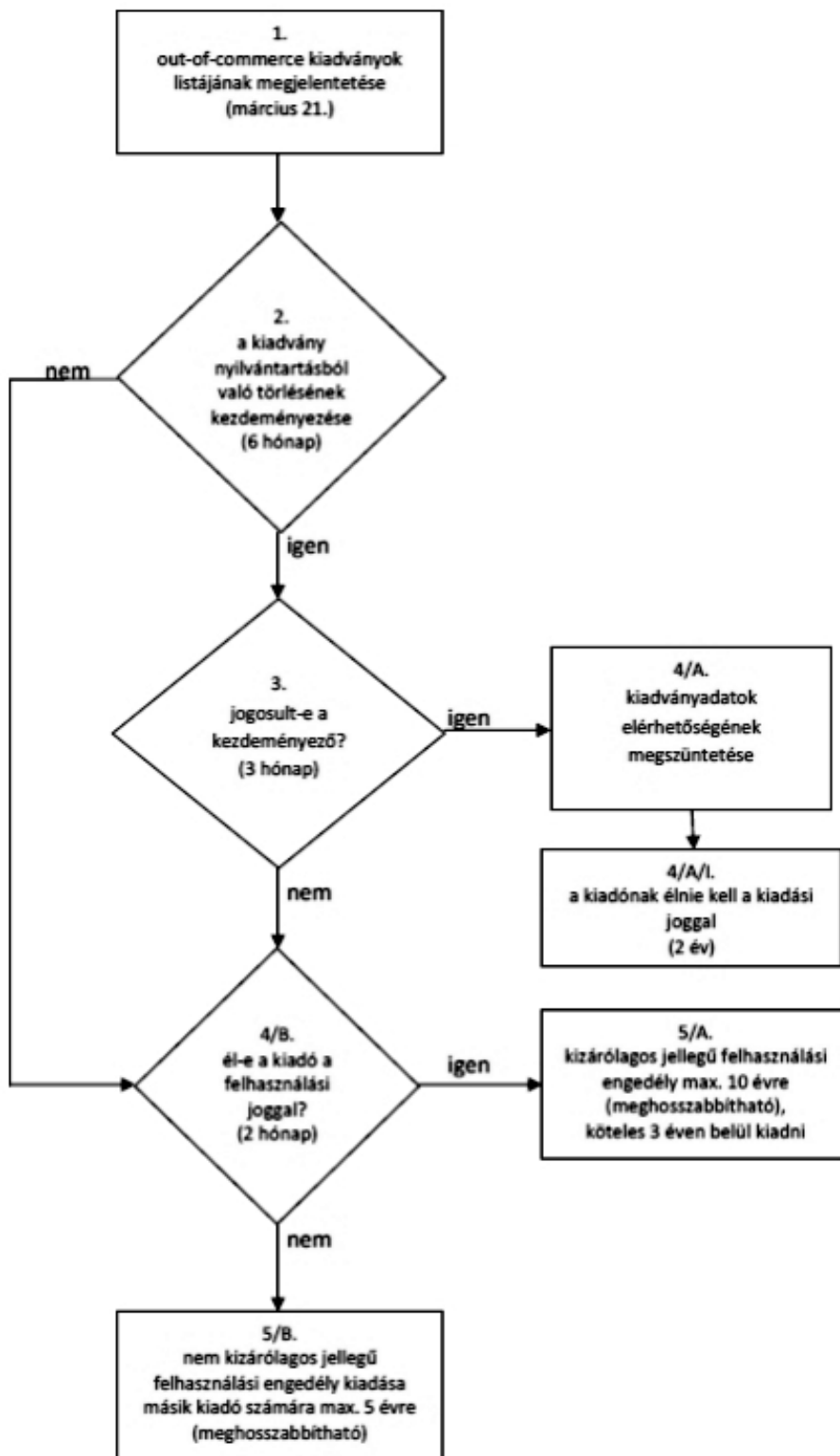
amelynek üzemeltetését, aktualizálását a Francia Nemzeti Könyvtár (*Bibliothèque nationale de France*, BnF) hatáskörébe utalja.

Egy könyv nyilvántartásba kerülését bármely személy kezdeményezheti. A szerzőknek és kiadóknak a nyilvántartásba kerülést követően hat hónap áll rendelkezésükre, hogy az adott művet töröltsék az adatbázisból, ellenkező esetben a sokszorosítás és a digitalizálás engedélyezésének joga átszáll egy a kulturális miniszter által megjelölt jogkezelő szervezetre. A jogkezelő ezután írásos ajánlatot tesz a nyomtatott kiadásra vonatkozó jog tulajdonosának, amely alapján utóbbi kizárólagos jelleggel, tíz évre szóló, megújítható licencszerződést köthet a digitális formában történő megjelentetésre. A piacra ilyen módon visszakerülő művek jogdíjainak begyűjtését és méltányos szétosztását a törvény egy olyan közös jogkezelő szervezet feladataként írta elő, amelyben szerzők és kiadók egyenlő módon képviseltetik magukat. Ahogy a Francia Írószövetség (*Société des gens de lettres*, SGDL) és a Francia Kiadók Szövetsége (*Syndicat national de l'édition*, SNE) e tárgyban kiadott angol nyelvű közös közleményében¹⁰ fogalmaz, a jogszabály lehetőséget biztosít a kiadók és szerzők számára a korábban kiadott művek másodszori kereskedelmi forgalmazására, valamint az ebből származó, őket megillető jogdíjak megszerzésére.

2.1.1.1 A gyakorlat

A törvényben előírt, szellemesen *Registre des livres indisponibles en réédition électronique* (= kereskedelmi forgalomban nem kapható, elektronikus formában újra kiadott könyvek nyilvántartása), azaz ReLIRE-re (értsd: *újraolvas*) keresztelt adatbázist¹¹ a BnF 2013. március 21-én indította el.

A törvényi előírás szerinti gyakorlatot a következő ábra illusztrálja:

2. ábra

A francia out-of-commerce törvény alkalmazása

1. a BnF minden év március 21-én frissíti a kereskedelmi forgalomban nem lévő kiadványok nyilvántartását; a kezdeti 2013-as feltöltés során 60 000 cím került fel; (a könyvtár fontolgatja az ARROW rendszert a kiadványok out-of-commerce státuszának ellenőrzésére);
 2. hat hónap áll a szerzők és kiadók rendelkezésére, hogy kezdeményezzék egy adott mű törlését a nyilvántartásból;
 3. a kormány által megbízott közös jogkezelő szervezet a kérvény benyújtását követő három hónap alatt megvizsgálja, hogy a kezdeményező rendelkezik-e a mű felhasználásának jogával, és így indokoltan kéri-e a mű nyilvántartásból való törlését;
 - 4/A. amennyiben a közös jogkezelő megállapítja, hogy a kezdeményező rendelkezik a mű felhasználására vonatkozó jogokkal, a BnF megszünteti az érintett kiadvány adatainak elérhetőségét az out-of-commerce kiadványok nyilvántartásában, a kiadó ugyanakkor köteles az ezt követő két év alatt a felhasználási jogát érvényesíteni (4/A/I.);
 - 4/B. ha a kiadvány nyilvántartásban való megjelenését követő hat hónap során a felhasználásra jogosult szerző vagy kiadó nem emel kifogást, a közös jogkezelő felajánlja a kiadói jog aktuális tulajdonosának, hogy kössön újabb megállapodást a felhasználásra vonatkozóan;
 - 5/A. ha a kiadó él a lehetőséggel, újabb, kizárólagos jellegű felhasználási engedélyre tehet szert legfeljebb tíz évre, ez az engedély azután meghosszabbítható, ebben az esetben ugyanakkor köteles három éven belül kiadni a művet;
 - 5/B. ha a kiadó nem él a lehetőséggel, a jogkezelő a felhasználásról megállapodást köthet más kiadóval, legfeljebb öt évre, nem kizárólagos jelleggel.
- Mindez idő alatt a szerző bármikor kezdeményezheti a műve kivonását a közös jogkezelésből.

2.1.1.2. A francia jogi szabályozás kritikája

Az out-of-commerce könyvek felhasználásáról szóló törvényt a kihirdetésétől kezdve érték kritikák. A szerzői jogok védelmére alakult *Le Droit du Serf*¹² szervezet két tagja, *Sara Doke* és *Yan Ayerdhal* 2013 májusában jogorvoslati kérelmet¹³ (ún. „recours pour excès de pouvoir”-t, azaz hatáskörtúllépés miatti keresetet) nyújtott be a törvény alkalmazására vonatkozó rendelettel¹⁴ szemben. Érveik szerint a rendelet nincs összhangban sem a Berni Egyezményben¹⁵, sem a Szellemi Tulajdon Világszervezete Szerzői Jogi Szerződésében¹⁶, sem pedig Az emberi jogok európai egyezményében¹⁷ foglaltakkal. A kérelem a nyilvántartásba vétel opt-out típusú szabályozásával szemben az alakszerűséghez nem kötöttség elvét hozza fel (az elvről bővebben 2.2.1.1). Míg ugyanis az opt-out eljárás mód azt jelenti, hogy a nyilvántartásba vétel az érintett hozzájárulása nélkül valósul meg, és a nyilvántartásból való törlés utólagos kérelemre történik, addig az említett elv értelmében a szerzői jogok gyakorlásának az alakszerűségtől (értsd: regisztrációtól) függetlennek kell lennie. A Berni Egyezménynek ugyancsak ellentmond, hogy a jogszabály a jogosulttól követeli meg a szerzőség bizonyítását, holott az egyezmény szerint (15. Cikk (1)): „Ahhoz, hogy az ezen Egyezmény által védelemben részesített irodalmi és művészeti művek szerzőit az ellenkező bebizonyításáig ilyenként tekintsek, következésképpen a bitorlók ellen az Unióhoz tartozó országok bíróságai előtt törvényesen eljárhassanak, elegendő, hogy műveiken nevük a szokásos módon fel legyen tüntetve. E bekezdés abban az esetben is alkalmazható, ha ez a név álnév, mihelyt a szerző által felvett álnév semmi kétséget nem hagy személyazonosságát illetően.”

A jogorvoslati kérelem kitér arra, hogy a törvény és a vonatkozó rendelet a kiadói érdekeknek kedvez, amikor lehetővé teszi, hogy a kiadók a szerzők hozzájárulása nélkül jussanak hozzá a digitális kiadások jogaihoz. Szembe megy továbbá a szabályozás az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelvével¹⁸, amikor az annak 5. cikkében meghatározott szerzői jogi

kivételeken túl egy új kivételt hoz létre (a korlátozások és kivételek kérdéséről lásd bővebben: 2.2.1.2 Korlátozások és kivételek). A beadvány felhívja továbbá a figyelmet arra az ellentmondásra, amely a rendelet és a törvény tartalma között húzódik. Míg utóbbi előírja, hogy bárki javasolhat kiadványokat a non-commerce művek nyilvántartásába, addig előbbi egy tudományos bizottság hatáskörébe utalja a könyvlista összeállítását. A kérelem szerzői ebben szintén a kiadói érdekek érvényesülését látják a szerzők érdekeinek érvényesülésével szemben.

A közigazgatási vitákban eljáró Államtanács a kérelmet 2013 júniusában jóváhagyta, ezután két hónap áll a kormányzat rendelkezésére, hogy arra válaszoljon¹⁹.

A ReLIRE adatbázis elindulása a külföldi kiadói szövetségek figyelmét is felkeltette, miután – a hangoztatott koncepció ellenében – fordítások is felbukkantak a non-commerce kiadványok listáján.

2.2 Szerzői jogi kivételek

2.2.1 Árva művek

Különböző becslések léteznek arra nézve, hogy a könyvtári állományokban található „digitalizálásra váró” művek mekkora hányada tekinthető „árvának”. Egyes vélekedések úgy tartják, hogy a könyvek körülbelül 20%-a tartozik ebbe a halmazba²⁰. A *British Library* szerint²¹ a könyvtár állományában található jogvédett művek 40%-áról mondható el, hogy a jogosultja vagy ismeretlen, vagy ismert ugyan, de a tartózkodási helyét nem lehet megállapítani. Az írott kultúra termékeihez való széles körű hozzáférhetőség igénye, illetve a nagy digitalizálási projektek előtérbe helyezték az árva művek problémáját, és a megkövesedett, évszázados szerzői jogi rendszer újrarendezésére kényszerítették a terület szakértőit. *Michel Barnier*, az Európai Bizottság belső piacért és szolgáltatásokért felelős biztosa az európai digitális közöspiac (EU digital single market) megteremtésének szükségességét hangsúlyozva a szerzői jog által érintett négy célterületet emelt ki, ezek: a közös jogkezelés, az árva mű-

vek, az audiovizuális művek online terjesztése, és a jogalkalmazás kikényszerítése.²² *Takeshi Hishinuma* japán szerzői jogi szakértő egy teljes könyvet szentelt az árva művek problémájának. Könyvében – ahogy annak ismertetéséből²³ is kiderül – az alakszerűséghez nem kötöttség elvének dinamikus értelmezésére fekteti a hangsúlyt. Mit jelent ez közelebbről?

2.2.1.1 Az alakszerűséghez nem kötöttség elvének felülvizsgálata

Az alakszerűséghez nem kötöttség elvét a Berni Egyezmény vonatkozó passzusa (5. Cikk (2)) így határozza meg: „*E jogok élvezete és gyakorlása nincs kötve semmiféle alakszerűséghez és független attól, hogy a mű a származásának országában védelem alatt áll-e. Ennélfogva – az ezen Egyezményben foglalt kikötéseken kívül – a védelem terjedelme, valamint a szerzői jogainak védelmére biztosított eszközök igénybevétele tekintetében kizárólag annak az országnak a törvényei irányadók, ahol a védelmet igénylik.*”

Az elv a 19. században született, és célja – a jogtörténet tanúsága szerint – mindenekelőtt a szellemi tulajdon nemzetközi védelmének biztosítása. Az alakszerűség, azaz a művek, illetve tulajdonjogok regisztrációja ennek értelmében csak akkor megengedett, ha támogatja a nemzetközi védelmet, vagyis ösztönözhető, de az alakszerűséghez nem kötöttség elvével szembe megy a kötelezővé tétele. Ezzel összhangban az elv dinamikus értelmezése az önkéntes regisztrálás ösztönzésére fekteti a hangsúlyt, mivel amennyiben a szerzőség vagy jogosultság vélelme nemzetközileg elfogadott (szerzői jogi, illetve mű-) nyilvántartásokon alapul, megvalósul a vélelem határokon átvívelő volta, amely a fent említett nemzetközi védelmet szolgálja. Mindez ösztönzőleg hat a szerzőkre, illetve a felhasználók is könnyebben megtalálják a jogosultakat.

A művek és jogtulajdonosaik regisztrációja ugyanakkor nem az egyedüli üdvöztető megoldás, hanem – legalábbis *Takeshi Hishinuma* szerint – ki kell egészülnie a tulajdonjog nyilvánossá tételének ösztönzésével, a korlátozásokra és kivételekre vonatkozó új normák bevezetésé-

vel (vagy az eddigiek módosításával), a szerzői jogvédelem idejének csökkentésével, valamint egy nemzetközi nyilvántartó rendszer felállításával (vö. <http://www.globalrepertoireidatabase.com/>).

2.2.1.2 Korlátozások és kivételek

A szellemi tulajdon univerzális jellege vagy területhez kötöttsége jelenleg is vita tárgya, így egyhamar nem várható, hogy nemzetközileg elfogadott és alkalmazott jogszabályok fognak minket eligazítani a szerzői jogi kérdésekben. Miután az évszázados, megkövesedett normák sérthetetlennek tűnnek, a téma hivatott szakértői is másfele tapogatóznak, a jelenlegi norma keretei között keresve a megoldásokat. Ezek a törekvések jellemzően a különböző szerzői jogi egyezményekben (Berni Egyezmény, Egyezmény a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól (TRIPS)) lefektetett *korlátozások és kivételek*²⁴ kiterjesztésére irányulnak, így például a jogorvoslati lehetőség *korlátozására* az engedély nélküli használat esetén, ha a felhasználó lefolytatta az elvárható (reasonable) jogosultkeresést, vagy különböző szerzői jogi *kivételek* meghatározására a „fair use” keretében.

Marshall Leaffer az *International Review of Intellectual Property and Competition* című folyóirat hasábjain ugyancsak a kivételek alkalmazását szorgalmazza az árva művek esetében.²⁵

Úgy véli, hogy ha a felhasználó az elvárható gondos keresést bizonyíthatóan lefolytatta, akkor 1) az utólagos kártérítés lehetőségét a legtöbb esetben meg kell tagadni a jogtulajdonostól, 2) méltányos jogdíjösszeg megfizetését kell kiszabni, 3) nem üzleti jellegű (pl. könyvtári) felhasználás esetén el kell tekinteni a jogdíjtól. Mindemellett jogi úton szükséges sarkallni a jogtulajdonosokat, hogy fedjék fel magukat.

Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról²⁶ 5. cikke hosszan ecseteli a kivételek és korlátozások egyes eseteit, kitérve a könyvtári felhasználásra is:

„(2) A tagállamok a 2. cikkben szabályozott

többszörözési jog alól kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg a következő esetekben:

[...] c) *a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények vagy múzeumok, valamint az archívumok által végzett egyes többszörözési cselekmények tekintetében, amelyek közvetlenül vagy közvetve sem irányulnak kereskedelmi vagy gazdasági célra”.*

A hivatkozott 2. cikk értelmében

„A tagállamok biztosítják a közvetett vagy közvetlen, ideiglenes vagy tartós, bármely eszközzel vagy formában, egészben vagy részben történő többszörözés engedélyezésének, illetve megtiltásának kizárólagos jogát:

- a szerzők számára műveik tekintetében;
- az előadóművészek számára előadásaik rögzítése tekintetében;
- a hangfelvétel-előállítók számára hangfelvételeik tekintetében;
- a filmek első rögzítése előállítói számára filmjeik eredeti és többszörözött példányai tekintetében;
- a műsorsugárzó szervezetek számára műsoraik rögzítése tekintetében függetlenül attól, hogy a műsor közvetítése vezeték útján vagy vezeték nélkül történik, ideértve a kábelen keresztül vagy műhold útján történő közvetítést is.”

Ezzel összhangban fogalmaz az árva művek egyes felhasználási módjairól szóló irányelv, amely – az 1. cikk (1) bekezdésében meghatározott hatálya értelmében – „az árva művek felhasználásának a tagállamokban letelepedett, nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények, illetve múzeumok, valamint archívumok, mozgóképörökség-védelmi vagy hangzóörökség-védelmi intézmények és közszolgálati műsorszolgáltatók által a közérdekű feladatokkal kapcsolatos célok elérése érdekében végzett egyes módjaira vonatkozik.”

Az irányelv szerint

„(1) A tagállamok rendelkeznek a 2001/29/EK irányelv 2., illetve 3. cikkében biztosított többszörözési és a nyilvánosság számára tör-

tendő hozzáférhetővé tételi jogokra vonatkozó kivételről vagy korlátozásról, annak biztosítása érdekében, hogy az 1. cikk (1) bekezdésében említett szervezetek a gyűjteményükben megtalálható árva műveket a következő módokon felhasználhassák:

- a) az árva műnek a 2001/29/EK irányelv 3. cikke szerinti a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele révén;
- b) a 2001/29/EK irányelv 2. cikke szerinti többszörözési cselekmények révén, amelynek célja digitalizálás, hozzáférhetővé tétel, indexelés, katalogizálás, megőrzés vagy helyreállítás.

(2) Az 1. cikk (1) bekezdésében említett szervezetek e cikk (1) bekezdésével összhangban kizárólag a – különösen a gyűjteményükben található művek és hangfelvételek megőrzését és helyreállítását, valamint művelődési és oktatási célú hozzáférhetőséget szolgáló – közérdekű feladataikkal kapcsolatos célokra használhatnak fel árva műveket. A szervezetek a felhasználás során kizárólag annak érdekében érhetnek el bevételt, hogy az árva művek digitalizálásával és az árva művek nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételével kapcsolatos költségeiket fedezzék.”

2.2.1.3 Az árva művekre vonatkozó kivétel a magyar jogrendszerben

A szellemi tulajdonra vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló, 2013 tavaszán megjelent törvénytervezetből²⁷ kiolvasható jogalkotói szándék szerint a jogszabály hatályba lépésével gondoskodik majd az árva művekre vonatkozó kivételek átültetéséről a magyar jogrendszerben:

„Az új 41/F. § meghatározza, hogy mely intézmények, milyen műtípusok és felhasználási módok tekintetében használhatnak fel hatósági engedély nélkül árva műveket, az alkotások körét az Európai Gazdasági Térség területén kiadott vagy – kiadás hiányában – sugárzott művekre vagy hangfelvételekre szűkítve.

A felhasználás jogosultjai az Szjt. 38. §-ának (5) bekezdésében meghatározott intézmények –

a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak, iskolai oktatás célját szolgáló [33. § (4) bek.] intézmények, muzeális intézmények, levéltárak, valamint közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívumok – továbbá a közszolgálati médiaszolgáltató rádió- vagy televízió-szervezetek lehetnek.”

A 41/F. § (1) értelmében tehát az előbbi felsorolás szerinti kedvezményezett intézmény „a gyűjteménye vagy archívuma részét képező árva művet a közérdekű feladata teljesítése érdekében

- a) digitalizálás, hozzáférhetővé tétel, indexelés, katalogizálás, megőrzés vagy helyreállítás céljából szabadon többszörözheti;
- b) a nyilvánosság számára szabadon hozzáférhetővé teheti oly módon, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.”

A fent soroltakon túl még egy kényes kivétel szabályozása várat magára, ez pedig a megőrzés célú adatkonverzió esete.

2.2.2 A kulturális kivétel esete a digitalizálásban – a „culture-acte2” kezdeményezés és a Lescure-jelentés

A „kulturális kivétel” fogalma azon a felfogáson alapszik, amelynek értelmében a kultúra olyan termék, amelyet a többitől eltérő gazdasági dimenzióban szükséges szemlélni, a kulturális termékeknek a személyiség fejlődésében játszott szerepe ugyanis nagyobb jelentőséggel bír annál, hogy teljes egészében alávethessük őket a piac szabályainak.²⁸

A kulturális kivétel kapcsán említést érdemel az a kezdeményezés, amelyet Aurélie Filippetti, a francia állam kulturális és kommunikációs minisztere indított el 2012 szeptemberében. A culture-acte2 célja

- az illegális felhasználás felszámolása az európai gyakorlattal összhangban, valamint a társadalmi elvárások figyelembe vételével;
- az alkotótevékenységgel kapcsolatos pénzügyi szabályozása a kereskedelmi egyensúly megteremtése, valamint
- a legnagyobb piaci szereplők túlzott dominanciájának elkerülése érdekében;

– javaslatok megfogalmazása a digitalizálás és az alkotótevékenység finanszírozásával, az igény szerinti kínálat kialakításával, a jogkezelés módozataival kapcsolatban a nyilvánosság elvárásai és a digitális tartalmakhoz való minél szélesebb körű hozzáférés érdekében.

A francia kormány még 2012 augusztusában bízta meg *Pierre Lescure*-t, a Canal+ média-csoport egykori elnök-vezérigazgatóját, hogy fogalmazza meg gondolatait a kulturális kivételről, illetve magáról a tervezett kezdeményezésről. A 80 javaslatot előterjesztő jelentés kitér a könyvtári digitalizálás kérdésére is. Lescure szerint mindenekelőtt „[a] könyvtárak manapság kevés digitális tartalmat kínálnak, ami nincs összhangban sem a küldetésükkel, sem a felhasználói elvárásokkal.”²⁹

A jelentés szerzője háromlépcsős megoldást javasol. Úgy érvel, hogy először meg kell teremteni a digitális tartalmak könyvtári szolgáltatásának jogi kereteit, ennek érdekében arra ösztönzi a kiadókat, hogy hozzanak létre önkéntes alapon egy szervezetet, amelynek feladata a digitális tartalmak könyvtári felhasználásának koordinálása, kezelése. Második lépcsőfok a hozzáférés ellenőrzése, és a „kemény DRM” helyett mindenekelőtt a *digitális vízjel* használatának támogatása. Ezzel együtt módosítani szükséges a digitális könyvek árszabályozásán³⁰, átlátható, a könyvtárak tekintetében sem diszkriminatív árpolitika folytatására kötelezve a kiadókat. A jelentés végül javasolja, hogy a digitális tartalmak könyvtári szolgáltatása épüljön be a könyvkiadói iparágnak nyújtandó állami támogatások rendszerébe, úgy is, mint a digitalizálási támogatások megítélésének egyik feltétele.

3. Az ARROW és az OSZK

3.1 A kiadványok jogi státusza

Kulcskérdésként vetődik fel mind a digitalizálhatóság, mind a hozzáférhetőség tekintetében a művek jogi státuszának tisztázása, jelesül annak meghatározása, hogy a digitalizálásra kijelölt

out-of-commerce kiadvány az alábbi három közül mely kategóriába tartozik:

1. jogvédett: szerzői és/vagy kizárólagos kiadási jog terheli,
2. nem jogvédett,
3. árva mű (orphan work) – jogtulajdonosa ismeretlen.

Az árva mű bővebb definíciója a 2012/28/EU irányelv 2. cikkének (1) pontja szerint: „Egy mű vagy egy hangfelvétel akkor minősül árva műnek, ha [...] a gondos jogosultkutatás lefolytatását és rögzítését követően – a mű vagy hangfelvétel valamennyi jogosultja ismeretlen, vagy ha egy vagy több jogosult ismert ugyan, de mindegyikük ismeretlen helyen tartózkodik.” Többek között a definícióban említett gondos jogosultkutatás támogatását célozza a 2008 szeptemberében indult ARROW program (*Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works towards Europeana* = Az Europeanban tárolt jogi információk és árva művek nyilvántartásai), amelynek közelebbi célja: a jogtulajdonosok és az őket megillető jogok beazonosítása, a digitalizálási projektekkel kapcsolatos jogkezelés egyszerűsítése. 2011 februárjáig a következő országok vettek részt a programban: Franciaország, Németország, Spanyolország és az Egyesült Királyság.

3.2 ARROW Plus

A program kiterjesztése az ARROW Plus, amelynek társfinanszírozója az Európai Bizottság és az Információs és Kommunikációs Technológiák Program (IKT), célja pedig új országok – köztük Magyarország – bevonása a rendszerbe. A koordinátor szerepét a FEP (*Federation of European Publishers* = Európai Könyvkiadók Szövetsége) tölti be. A finanszírozás voltaképp rajta keresztül valósul meg.

Az ARROW az adatforrások megosztott hálózata, amely az alábbi adatbázisokból „táplálkozik”, innen gyűjti össze azokat az információkat, amelyek alapján megállapítható az egyes megjelenési formák (manifesztációk) és az azokhoz tartozó művek szerzői jogi státusza és kiadási

állapota, valamint a vonatkozó licencfeltételek, beleértve, hogy az adott mű valószínűsíthetően árva műnek minősül-e:

TEL – The European Library;

VIAF – Virtual International Authority File;

BiP – Books in Print;

RRO – reprográfiai szervezetek adatbázisai.

Technikai értelemben tehát az ARROW egy megosztott rendszer (distributed system), vagyis egymással együttműködő adatbázisok hálózata, amelyben a források közötti interoperabilitás a standard megoldások alkalmazásának köszönhetően valósul meg. Neutrális jellege lehetővé teszi az eltérő jogi környezetekhez és üzleti modellekhez való adaptálását.³¹ A rendszer kiértékelését az Innsbrucki Egyetemi Könyvtár végezte el. Ennek során kiderült, hogy az ARROW használatával jelentős, 72–97% közötti időmegtakarítás érhető el.³²

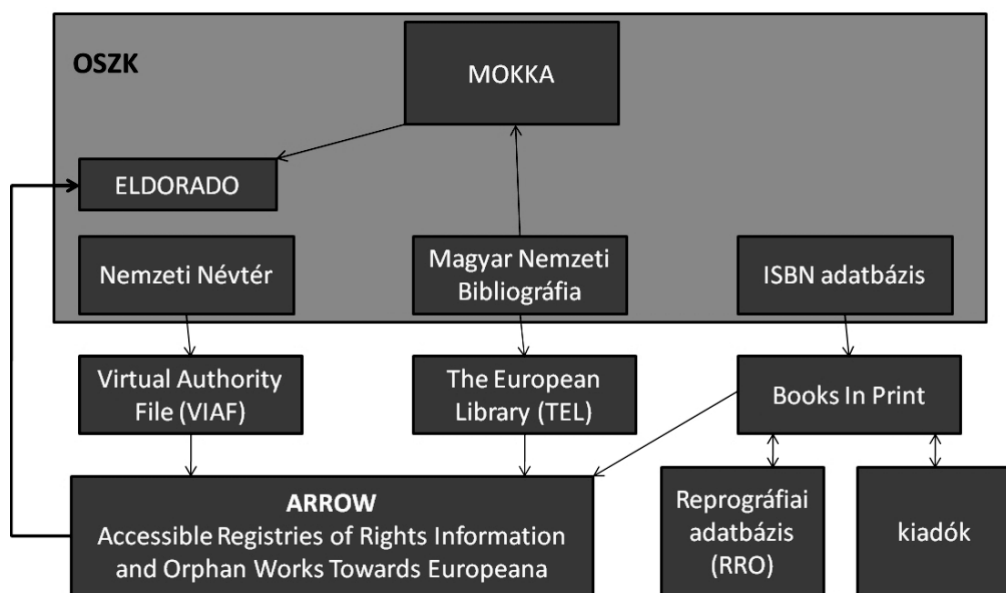
3.3 Az ARROW komponensei az EU irányelvében és helyük az OSZK rendszerében

Az 2012/28/EU irányelv 3. cikkének (2) bekezdése úgy fogalmaz, „[a]z egyes szóban forgó mű- vagy hangfelvétel-típusok esetében megfelelő forrásokat – a jogosultakkal és a felhasználó-

lókkal egyeztetve – az egyes tagállamok határozzák meg, és azoknak magukban kell foglalniuk legalább a mellékletben felsorolt releváns forrásokat.” A melléklet a kiadott könyvek esetében az alábbi forrásokat határozza meg:

- „a) a kötelespéldány-állomány, a könyvtári katalógusok, valamint a könyvtárak és egyéb intézmények által vezetett jegyzékek;
- b) a kiadók és szerzők szövetségei az adott országban;
- c) a meglévő adatbázisok és nyilvántartások, a WATCH (Writers, Artists and their Copyright Holders) és az ISBN (International Standard Book Number), valamint a nyomtatásban lévő könyvekre vonatkozó adatbázisok;
- d) az érintett közös jogkezelő szervezetek – különösen a többszörözési jogokat kezelő szervezetek – adatbázisai;
- e) többféle adatbázist és nyilvántartást egyesítő források, köztük a VIAF (Virtual International Authority Files) és az ARROW (Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works)”.

Vegyük sorra ezek kapcsolatait az ARROW programmal, illetve nézzük meg viszonyulásukat az OSZK rendszeréhez, amelyet az alábbi ábra szemléltet:

3. ábra
Konceptió az ARROW komponenseiről az OSZK rendszerében

3.3.1 „A kötelezpéldány-állomány, a könyvtári katalógusok, valamint a könyvtárak és egyéb intézmények által vezetett jegyzékek”

Az ARROW bibliográfiái adatainak forrása a *The European Library* (TEL), amelybe az OSZK szolgáltató rekordokat, ílyesformán – közvetett módon – hozzájárul az adatbázis műnyilvántartás-komponenséhez.

Az OSZK – törvényi kötelezettségéből adódóan – a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* (MNB) építője és gondozója.³³ A kurrens nemzeti bibliográfia mindenekelőtt a hazai megjelenésű, kötelezpéldányként beszolgáltatót kiadványok feldolgozásán alapszik, amely utóbbi ugyancsak jogszabályban előírt feladat.³⁴ Az OSZK katalógusa tekinthető tehát a legteljesebb körű kötelezpéldány-nyilvántartásnak.

3.3.2 „A kiadók és szerzők szövetségei az adott országban”, illetve „az ISBN (International Standard Book Number), valamint a nyomtatásban lévő könyvekkel vonatkozó adatbázisok (angol változatban: „databases listing books in print”)

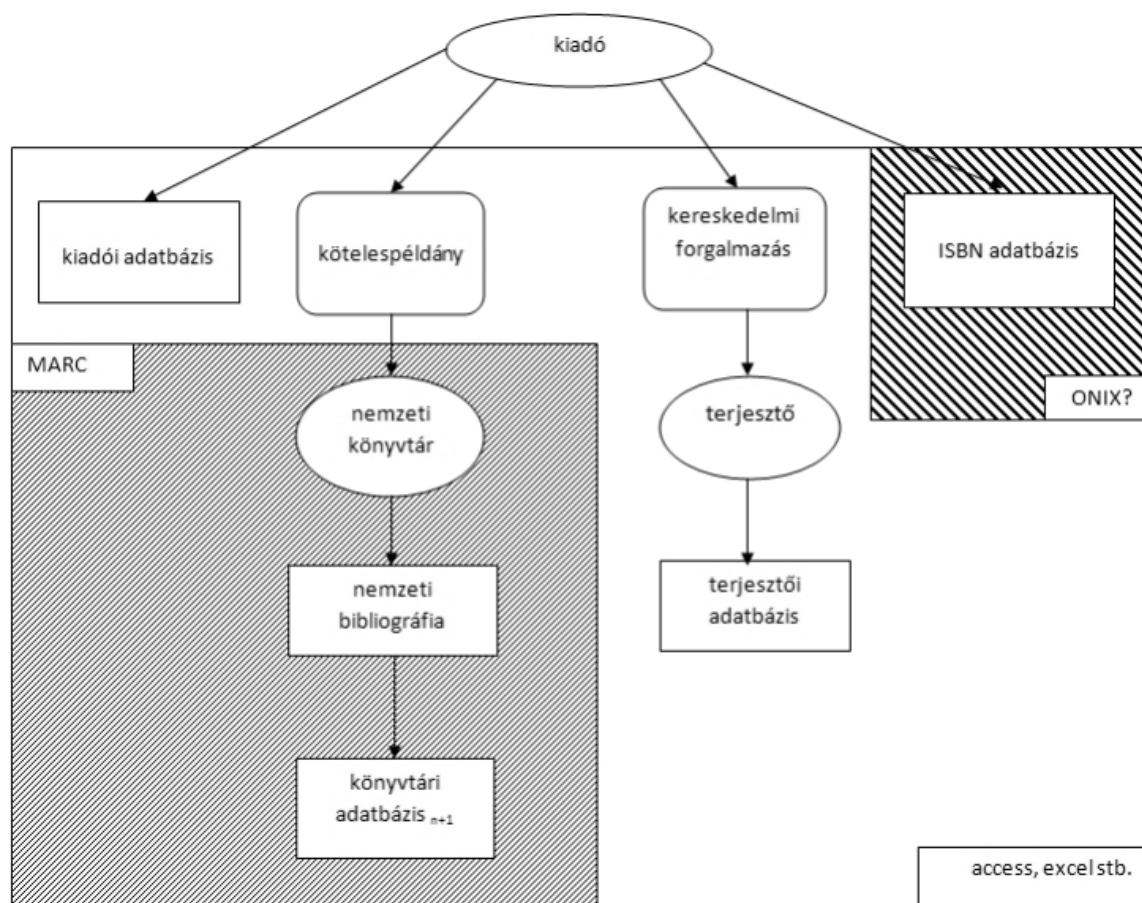
Az ARROW Plus kapcsolata a kiadókat tömörítő szervezetekkel nyilvánvaló formát ölt abban, hogy a projekt koordinátora az *Európai Könyvkiadók Szövetsége* (FEP). Az OSZK-val 2012 elején vette fel a kapcsolatot a hazai koordinátor, a *Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése* (MKKE), amely a FEP teljes jogú tagja.³⁵ Ezzel szoros összefüggésben a nemzeti könyvtár partneri kapcsolatot létesített a *Magyar Books in Print Kft*-vel, amelynek célja egy minél teljesebb körű kiadói és könyvterjesztői adatbázis, pontosabban – ahogy a cég elnevezéséből kikövetkeztethető – a kereskedelmi forgalomban lévő műveket számon tartó nyilvántartás létrehozása. Azokban a társult államokban, amelyekben nem létezik Books in Print, az ARROW Plus program feladatának tekinti egy ílyen adatbázis létrehozásának támogatását. Hasonló a helyzet a reprográfiai szervezetek elavult vagy eleddig

nem is létező adatbázisaival (ld. később).

Az ARROW-ba jól betagolóódó, az irányelvben megfogalmazott elvárásoknak leginkább megfelelő Books in Print-típusú adatbázis megvalósításának legkézenfekvőbb módja egy bibliográfiái adatbázis adatainak kiegészítése a forgalmazásra, illetve a felhasználási jogokra és engedélyekre vonatkozó metaadatokkal. Ehhez elengedhetetlen feltétel a (könyvtári, kiadói, könyvterjesztői, közös jogkezelői stb.) adatbázisok közötti együttműködés (interoperabilitás) megvalósítása, amelynek eszköze esetünkben az *ONIX for Books* (*ONline Information Exchange*) szabvány alkalmazása.

3.3.2.1 Az ONIX metaadat-szabvány

Az ONIX egy XML-alapú metaadat-szabvány a könyvkiadói iparág termékeire vonatkozó információk elektronikus formában történő reprezentálására és kommunikációjára.³⁶ Gazdag adatmező-tartalma lehetőséget biztosít arra, hogy a kiadványok alapvető bibliográfiái adatait kiegészítsük a szerzői jogi státuszra, a kereskedelmi forgalmazásra vonatkozó információkkal. Az ARROW-ban tárolt jogi adatok kapcsán alapvető elvárás az ONIX-szal szemben az FRBR modellel³⁷ való kompatibilitás, a mű és kiadvány szintű nyilvántartás lehetővé tétele, amely szorosan összefügg a szöveges művek egyedi azonosítására szolgáló ISTC szabványt (International Standard Text Code)³⁸ használó nyilvántartásokkal való interoperabilitás kérdésével. (Hogy értsük, miért fontos elvárás ez: ahhoz, hogy eldöntsük, egy kiadványt terhel-e valamiféle szerzői vagy kiadói jog, nem csupán a művek szerzőjére, hanem a fordítóra, illetve az egyes kiadásokra vonatkozó információkat is ismernünk kell. Az FRBR-modell ennek megfelelően megkülönböztet művet, kifejezési-, valamint megjelenési formát.) További – kézenfekvő – elvárás a bibliográfiái adatcserre-formátumokkal, mindenekelőtt a MARC21 formátummal való kompatibilitás. Az ONIX minél szélesebb körben, a közintézményeken túl a privát szektorban történő elterjesztése az egyik célja – az ARROW mellett – a *Linked Heritage*

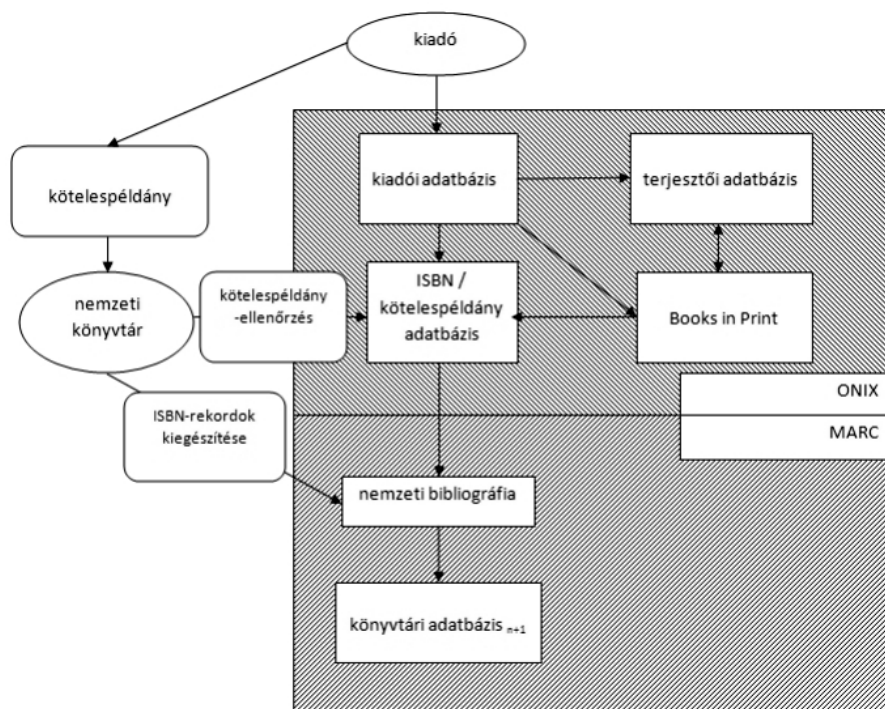

4. ábra

A könyvpiari értéklánc hagyományos adatfolyama

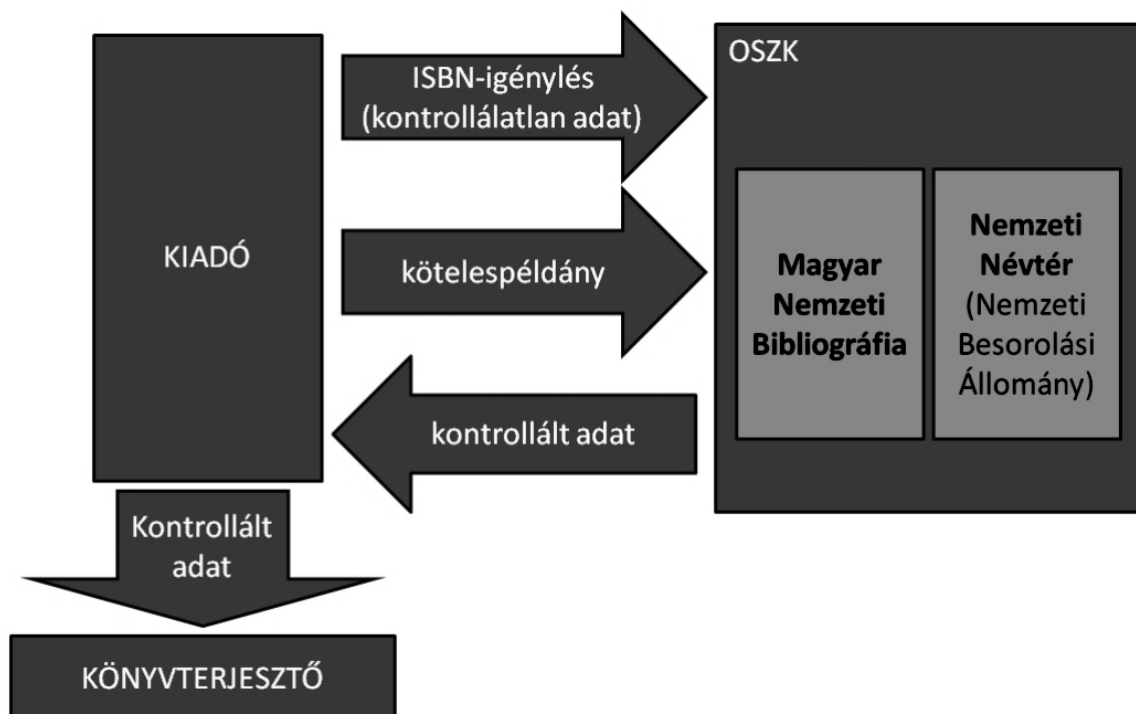
projektnek (bővebben ld. 4.1). Az OSZK ennek fényében, valamint összhangban a nemzetközi szabványos könyvazonosító szám (ISBN) használatára vonatkozó MSZ ISO 2108:2005 szabványban előírtakkal³⁹ és az ISBN felhasználói kézikönyvének hatodik nemzetközi kiadásában foglaltakkal⁴⁰, az ONIX-kompatibilitást szem előtt tartva tervezi ISBN-alkalmazásának teljes körű kötelesspéldány-nyilvántartássá, „kötelesspéldány-modullá” fejlesztését. Az ONIX széles körű elterjedésének felbecsülhetetlen haszna, pozitív velejárója lehet a

könyvpiari értéklánc adatfolyamainak a költség-hatékonyságot támogató, a metaadat-minőséget növelő optimalizálódása.⁴¹ Miközben a „hagyományos” adatfolyamokat (4. ábra) újszerű adatfolyamok (5. ábra) váltják fel, a könyvtár a magánszektorban keletkezett metaadatok (magrekordok) alapján nem csupán saját bibliográfiai tevékenységét tudja gyorsabban és ésszerűbben ellátni, de egyben minőségi metaadat-szolgáltatást is végezhet a könyvterjesztői adatbázisok üzemeltetői számára (6. ábra).

5. ábra

Újszerű adatfolyam alkalmazása a könyvpiari értékláncban

6. ábra

A metaadat-kontroll modellje

3.3.3 „Az érintett közös jogkezelő szervezetek – különösen a többszörözési jogokat kezelő szervezetek – adatbázisai”

A közös jogkezelő szervezetekkel (ilyen Magyarországon a *Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesülete* (MASZRE), illetve a több szervezetet, így a MASZRE-t is magában tömörítő *Magyar Reprográfiai Szövetség* (MRSZ)), valamint az ezek felügyeletét ellátó *Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalával* (SZTNH) való szoros együttműködés egy az ARROW-éhoz hasonló ambíciójú kezdeményezés számára megkerülhetetlen. Az ARROW Plus 2013 januárjában megrendezett brüsszeli tanácskozásán konkrét példákat láthattunk korszerű, a kiadói adatszolgáltatást nagyban egyszerűsítő reprográfiai adatbázisok megvalósulására. A projekt által kínált standard alkalmazás testreszabásával korszerű, a kiadói adatszolgáltatást nagyban leegyszerűsítő bejelentő felület alakítható ki, amely azáltal, hogy kiváltja a szerzői jogi információk nehézkes, leginkább manuális megoldásokon alapuló áramoltatását, az adatszolgáltatási hajlandóságot is pozitív irányban befolyásolhatja.

3.3.3.1 Kollektív licenc

Az előbb említett pozitív hatást erősítheti a kollektív licencelési eljárások alkalmazása. Ez közelebbről azt jelenti, hogy a reprográfiai szervezetek meghatalmazásokat gyűjtenek a szerzőktől és kiadóktól az egyes művek vagy műcsoportok vonatkozásában, és ezzel megteremtik a hatékony jogtulajdonosi érdekérvényesítés feltételeit. A szervezetek feladata természetesen nem merül ki a licencek érvényesítésében, a szükséges mandátumok beszerzésében, mindezen felül – nyilvántartásaikra támaszkodva – naprakész információkat nyújthatnak a kollektív licenc alá nem tartozó szerzőkről, kiadókról, művekről, figyelhetik a licencek érvényességi idejének lejárását, valamint kivehetik részüket a gondos jogosultkutatás lefolytatásából.

3.3.3.2 IFRRO standard szoftver

Látható, hogy a kulturális örökség digitalizálása tekintetében kulcsfontosságú a közös jogkezelés

problémájának megoldása, amelyhez elengedhetetlen egy erre alkalmas, megbízható műnyilvántartó adatbázis megléte, valamint a jogtisztaság megteremtéséhez szükséges (licencelési) mechanizmusok beépítése a jogkezelő szervezetek munkafolyamataiba, valamint – nem utolsósorban – a szükséges jogszabályi környezet létrehozása, amely esetünkben az árva művekről szóló EU-irányelv implementálását jelenti. Az ARROW szakemberei ugyancsak megfogalmazták, melyek a rendszer megvalósulásának feltételei a reprográfiai szervezetek vonatkozásában. Ezek, az eddigiekben említetteken kívül:

- egy nemzeti (országos hatókörű) reprográfiai szervezet vagy közös jogkezelő megléte;
- megfelelő műszaki infrastruktúra;
- ARROW-kompatibilis standard input- és output;
- szabványos kommunikációs protokollok alkalmazása.

Műszaki szempontból prioritást érdemel az ONIX-RS (Rights Information Services) formátum használata. Arra az esetre, ha a reprográfiai szervezet nem rendelkezik saját jogi adminisztrációs rendszerrel a *Reprográfiai Szervezetek Nemzetközi Szövetsége* (*International Federation of Reproduction Rights Organisations*, IFRRO) kifejlesztett egy standard szoftvert, amelynek az ARROW program keretében továbbfejlesztett, ARROW-kompatibilissá tett verziója biztosítja a kapcsolódást a rendszerhez. Ennek helyi alkalmazása esetén a reprográfiai szervezetek feladatai kimerülnek a folyamatos adatfeltöltésről (jogtulajdonosok, művek adatai, egyéb jogi adatok) való gondoskodásban, beleértve a pontos adatszolgáltatás biztosítását, valamint – szükség esetén – az adattartalmak bővítését, naprakészre hozatalát.

3.3.4 „Többféle adatbázist és nyilvántartást egyesítő források, köztük a VIAF (Virtual International Authority Files)”

Az OSZK további hozzájárulása az ARROW rendszeréhez a nemzeti besorolási állomány, avagy nemzeti névtér egy lényegi komponensé-

nek, a könyvtár integrált rendszerében rögzített személynév-típusú rekordállománynak a rendelkezésre bocsátása, ami az OCLC (*Online Computer Library Center*) által működtetett *Nemzetközi Virtuális Besorolási Állományon* (*The Virtual International Authority File* = VIAF) keresztül valósul meg. A VIAF célja, hogy az egyes nemzeti besorolási adatállományokat (authority fájlokat) egyetlen, egységes besorolási adatállománnyá kapcsolja össze. Az OSZK által szolgáltatott rekordokat tehát az ARROW hasznosítja a szerzői jogi nyilvántartása számára.

4. Projektösszefüggések

4.1 A Linked Heritage projekt

A Linked Heritage egy harminc hónapos EU-projekt, amely 2011 áprilisában indult az OSZK részvételével. Célja az Europeana új tartalmakkal való gazdagítása, valamint az elérhetőség és visszakereshetőség minél szélesebb körű biztosítása a metaadatok minőségének fokozásával, szemantikai képességeik, „újrahasznosíthatóságuk” kiterjesztésével. A privát szektorban, így például a kiadói szférában keletkező metaadatok felhasználására koncentrálnak a projekt 4. munkacsomagja, amelynek munkáját – nem véletlenül – az ONIX fejlesztéséért felelős EDItEUR szervezet koordinálja.

A projekt 2012 novemberi, lisszaboni plenáris találkozóján *Graham Bell*, az EDItEUR vezető szakembere előadásában kitért arra, hogy az Europeanában tárolt adatok felhasználását a privát szektorban mindenekelőtt az akadályozza, hogy a kiadók és könyvterjesztők felfogásában ezek az adatok nem elég gazdagok, és úgy vélik, más forrásokból jobb minőségűekhez juthatnak hozzá, másfelől kevésbé csábítóvá teszi számukra az Europeana rekordjait, hogy azok nem tartalmaznak licencadatokat. Ami az első felvetést illeti, említést érdemel, hogy több tanulmány is foglalkozik a metaadatok és az értékesítési hatékonyság összefüggéseivel.⁴² Fontos volna magyar viszonylatban is megvizsgálni,

hogy a könyvterjesztői adatbázisok adatai vagy a nemzeti bibliográfiák nyújtanak-e több, illetve pontosabb tájékoztatást egy-egy kiadványra vonatkozólag, illetve hogy a könyvtári adatbázisok alaposan feltárt, esetlegesen rövid recenziókkal is ellátott bibliográfiai tételei nem vonják-e magukra jobban a felhasználói, vásárlói érdeklődést, mint egyes online könyvruházak igényesnek kevésbé nevezhető dokumentumleírásai. Ami a licencadatok hiányát illeti, erre – ahogy arra *Graham Bell* is utalt előadásában – az ARROW tűnik a kézenfekvő válasznak.

4.2 Nemzeti Névtér

Az Országos Széchényi Könyvtár 2011 augusztusában megkereste a *Petőfi Irodalmi Múzeumot* (PIM) egy nemzeti besorolási állomány létrehozására irányuló közgyűjteményi együttműködés (*Nemzeti Névtér Együttműködés*) kezdeményezésének a tervével. Ezt követően, miután úgy gondoltuk, hogy a nemzeti névtér alapját, legfőbb építőelemeit elsősorban azok az OSZK adatbázisaiban található, névtér-jellegű adatállományok jelentik, amelyek a nemzeti bibliográfia építésének és a hungaricumkutatáshoz szükséges adatforrások gépi feldolgozásának a „melléktermékeiként” jöttek létre, elkezdtük mindezek számbavételét, felhasználhatóságuk, „összetölthetőségük” vizsgálatát, mindezt abban a reményben, hogy hamarosan rendelkezésünkre állnak azok a pályázati (vagy egyéb) források, amelyek lehetőséget nyújtanak a nemzeti névtér rendszerének létrehozásához és fenntartásához elengedhetetlen infrastruktúra megteremtéséhez.⁴³

Az ARROW és a nemzeti névtér kezdeményezése több ponton is összeér. Egyfelől a nemzeti névtér jelentős tartalmi bővítése, az adatkontroll, ezáltal a minőség biztosítása egy névtér-szerkesztőség felállításával, mind-mind nagyban hozzájárul az ARROW egyik fontos adatforrásának, a VIAF-nak a használhatóságához. Másfelől a nemzeti névtér egyik lényegi komponense az OSZK és a közművelődési könyvtárak átfogó tezaurusza, a Köztaurusz, amely jelenleg meg-

közelítőleg 140 000 lexikai egységet tartalmaz. Mindeközben a könyvkiadói iparág képviselői a 2012-es Frankfurti Könyvvásáron bejelentették abbéli szándékukat, hogy egy új, nemzetközi standardot dolgozzanak ki a könyvek tematikai kategorizálására.⁴⁴ A Thema projekt 16 ország részvételével indult el. Az ARROW projektmenedzsmentjével való informális eszmecsere során már felvetődött a leendő standard hierarchikus tárgyszójegyzék kategóriának a Köztauruszban található fogalomkészlettel való egyeztetése, összehangolása.

4.3 ELDORADO

Az Új Széchenyi Tervhez kapcsolódóan 2012 júniusában meghirdetett TÁMOP-3.2.4.B-11/1 pályázat⁴⁵ célja egy új elektronikus dokumentumküldő szolgáltatás létrehozásának támogatása. Maga a pályázati felhívás így fogalmaz: „[a] létrejövő országos hatáskörű elektronikus dokumentumküldő rendszer (OEDR) célja annak lehetővé tétele, hogy *a szerzői jog által nem védett dokumentumok mellett a szerzői jog által védett könyvtári dokumentumok* is eljuthassanak a felhasználókhoz, olvasókhoz, ezzel segítve képzésüket, oktatásukat” (kiemelés tőlem, D.Sz.). Miután a támogatást elnyerte, az OSZK 2012 novemberében elindította az új szolgáltatás kialakítására irányuló, 2014 októberében záruló projektjét. A felállítandó rendszer az ELDORADO nevet kapta, amelynek feloldása: **E**lektronikus **D**okumentumküldés **O**rszágos **R**endszere, **A**datbázisa és **D**okumentumtára.⁴⁶ Talán nem szükséges hangsúlyoznunk, hogy a jogvédett művek digitális másolatainak szolgáltatása okán az OSZK-nak elemi érdeke az ARROW magyarországi meghonosítása.

Az ELDORADO célkitűzése egyébiránt összecseng azzal, amit a Google Books projekt végső célként meghatároz, vagyis egy olyan „átfogó, kereshető, virtuális katalógus létrehozásával, amely minden könyvre kiterjed, függetlenül attól, hogy milyen nyelven íródott, és egyszerre segíti a felhasználót abban, hogy új könyveket fedezzen föl, valamint a kiadót, hogy új olva-

sókat találjon”⁴⁷. Az OSZK projektjének ambíciója természetesen mindezen célok magyarországi vonatkozásban történő megvalósítására terjed ki.

5. Fenntarthatóság

5.1 Books in Print

Az ARROW hiányzó magyarországi pillérei közül az egyik a Books in Print-típusú nyilvántartás (BiP), ennek felállításakor – a megfelelő fejlesztések, így például az ONIX-kompatibilitás megvalósítását követően – elsődleges adatforrásként támaszkodhatunk a nemzeti bibliográfiai ügynökségek és nemzeti ISBN irodák adatszolgáltatására. Magyarországon mind a nemzeti bibliográfia építése, mind az ISBN-számok kiadása/kezelése az OSZK törvényben elrendelt feladata.⁴⁸ Problémát jelent ugyanakkor a fenntarthatóság, mindenekelőtt az adattartalom, az adott kiadvány out-of-commerce vagy in-commerce voltára utaló információk frissítése, amely jellemzően nem könyvtári feladat.

Míg a projekt fedezi a BiP rendszer alapjául szolgáló rendszer kifejlesztését, a helyi adaptálás és a kezdeti adatfeltöltés költségeit, addig kérdéses a projekt befejezése után felmerülő működtetési költségek (hosztolás, hardver és szoftver karbantartása, marketing stb.) forrása. A szükséges bevétel előteremtésére a projekt-résztvevők különböző megoldásokat javasoltak az adatbázis licenche adásától kezdve a közfinanszírozáson keresztül a hozzáadott értékű szolgáltatásokig. Utóbbi jelentheti például a kiadói adatbázisok adatainak a könyvkereskedői igények szerinti konverzióját, illetve a felhasználói rendeléseknek a rendszeren keresztül történő továbbítását.

Említésre méltó a Magyar Books in Print Kft. példaértékű elképzelése: az általuk (*Kőszeghy Péter* által) kifejlesztett – *Opus* névre keresztelt – rendszer alkalmas eszköz a kiadói adatszolgáltatás, valamint az ISBN-számigénylés lebonyolítására, ezzel együtt a könyvkiadás teljes mun-

kafolyamatának kezelésére. A – tervek szerint díjmentesen rendelkezésre bocsátott – rendszer használata többszörösen is kifizetődő a kiadó számára: egyszerűsödik mind a rendeletileg előírt adatszolgáltatás, mind az ISBN-számok igénylése; könnyebbé válik a kiadói tevékenység munkafolyamatainak vezérlése, valamint – a szabványos kimenet révén – a könyvterjesztői adatbázisok információkkal való feltöltése. Nem mellesleg a rendszer implementálásával megvalósul a Books in Print nyilvántartás folyamatos adatfrissülése.

5.1.1 A BiP és a CIP (*Cataloging in Publication*) szolgáltatás

Egyfajta Books in Print nyilvántartás létrehozását szolgálják a CIP (*Cataloging in Publication*) szolgáltatások, amelyek a kiadványokba nyomtatható bibliográfiai leírásokat kínálnak a nyomtatásra előkészített dokumentum adatai alapján. A CIP-szolgáltató könyvtár tehát a kiadó által előzetesen megküldött információk alapján készít el egy leírást, amely – a későbbi teljes bibliográfiai leírás magrekordjaként – bekerül egy szabadon böngészhető adatbázisba. A Cseh Nemzeti Könyvtár az ISBN-felhasználásról szóló kiadói bejelentéssel kapcsolja össze a szolgáltatást⁴⁹, vagyis egyszerre tesz eleget a kiadó a bejelentési kötelezettségének, igényel CIP-rekordot, illetve teszi lehetővé a nemzeti könyvtár számára, hogy értesüljön a kötelezpéldányként beszoigáltatandó kiadvány megjelenéséről.

5.2 Reprográfiai szervezetek adatbázisai

Kétség nem fér hozzá, hogy a közös jogkezelés megoldása – történjen bár a történeti egyezmények kritikus újragondolásával, opt-out alapon (ld. francia modell), vagy az immáron hagyományosnak mondható európai normákat követve, a szerzők önkéntes adatszolgáltatását tekintve alapelvnek – a tömeges (large-scale) digitalizálás lebonyolítása szempontjából elengedhetetlen. Abban, hogy ehhez szükséges

egy megfelelő adatbázis keret létrehozása, maguk az érdekeltek is egyetértenek.⁵⁰ Az IFRRO program által rendelkezésre bocsátott standard szoftver (ld. 3.3.3.2) komoly műszaki támogatást jelenthet, a fenntarthatóság szempontjából ugyanakkor fontos a kiadványokra vonatkozó szerzői jogi adatok folyamatos gyűjtése, naprakészen tartása. Ezzel kapcsolatban felmerül a jogi szabályozás megváltoztatásának igénye. Megoldásként kínálkozik a kötelezpéldány-rendeletben előírt kiadói jelentés tartalmának kiegészítése a szerzői jogi adatokkal. Ily módon a kiadók a kiadvány-statisztika és a kötelezpéldányok beszoigáltatásának ellenőrzése céljából szolgáltatott adatokkal együtt beküldhetnék a közös jogkezelés szempontjából fontos (jogtulajdonosi) információkat. Bíztható, egyben megfelelő hivatkozási alapot jelenthet a jogszabályi változtatást illetően, hogy a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala által 2012 decemberében kiadott Jedlik-terv több ponton is említi az ARROW-t⁵¹, valamint – a korábban említett egyetértési megállapodással (ld. 8. jegyzet) összefüggésben – általánosságban is kitér az out-of-commerce művek (tömeges) digitalizálhatóságával kapcsolatban felmerülő problémák, így a hatékony közös jogkezelés megoldásának kérdésére.⁵²

A fenntarthatóságot segítheti elő a reprográfiai szervezet szolgáltatáskínálatának bővítése a már előzőleg említett nemzetközi szövegazonosítók (ISTC, 3.3.2.1) vagy a szerzők, illetve kiadók azonosítására szolgáló ún. *International Standard Name Identifier* (ISNI)⁵³ kiadásával, kezelésével.

6. Egy új könyvtári stratégia felé

Az Európai Parlament és a Tanács árva művekről szóló irányelve indoklásában leszögezi (5): „A szerzői jog a kreatív iparág gazdasági alapját képezi, mivel serkenti az innovációt, a kreatív tevékenységet, a beruházást és az új alkotások létrejöttét.”⁵⁴ A könyvtár a szellemi alkotómunka termékeinek forgalmazója: ebbéli minőség-

gében törekednie kell a szerzői jogok hatékony érvényesítésére, ezzel is hozzájárulva annak – az előzőekben felsorolt – jótéteményeihez. Szükséges emellett, hogy a társadalmi szerepüket újradefiniáló könyvtárak a közvetett („lát-hatatlan”) megtérülést célzó működésüket új alapokra helyezték, valamint hogy a közvetlen gazdaságserkentő hatással bíró, illetve innovatív tevékenységeket a korábbiaknál hangsúlyosabban jelenítsék meg stratégiájukban. Mindezek érdekében – többek között – az alábbi területekre érdemes fókuszálniuk:

- a szabványok, illetve szabványos megoldások elterjesztése a magánszektorban, valamint – ezzel szoros összefüggésben –
- a könyvpiari értéklánc adatfolyamainak optimalizálása;
- digitális tartalomközvetítés, átfogó e-könyv-katalógus létrehozása;
- szerzői jogi adatszolgáltatás;
- minőségi metaadatok szolgáltatása a könyv-terjesztői adatbázisok számára.

7. Zárszó

A digitális felvilágosodás nem csupán a digitális középkorból való kilábalás⁵⁵, a különböző dokumentumtípusok tömeges digitalizálását és hozzáférhetővé tételét foglalja magában, hanem a kultúráért, közművelődésért felelős intézmények újfajta szerepvállalásait, illetve képességeiket a változó gazdasági környezethez való adaptálódásra.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm dr. Munkácsi Péternek, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium munkatársának, hogy a cikk témája szempontjából fontos forrásokra felhívta a figyelmem, valamint dr. Pétervári Kingának, az OSZK Jogi és Igazgatási osztálya vezetőjének, hogy jogi szempontból átnézte az írásomat.

A szerző

Jegyzetek

1. A magyarországi könyvtárak és könyvkiadók III. egyeztetési fóruma = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 60. évf. 2013. 5. sz. 228-229. p.
2. Az out-of-commerce az out-of-print-énél szélesebb jelentéstartománnyal bíró fogalom.; az utóbbi helyett való előnyben részesítése azért indokolt, mert nemcsak a nyomtatott formában történő forgalmazás lehetőségével számol, hanem arra is utal, hogy az adott mű igény szerint nyomtatott (ún. print on demand) kiadványként sincs kereskedelmi forgalomban.
3. Az Európai Parlament és a Tanács 2012/28/EU irányelve az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól – <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:299:0005:0012:HU:PDF> (Megtekintve: 2013. június 27.)
4. ARROW – the right way to rights information (Brüsszel – Residence Palace, 2011. március 10.)
5. Neelie Kroes Vice-President of the European Commission responsible for the Digital Agenda Addressing the orphan works challenge IFRRO (The International Federation of Reproduction Rights Organisations) launch of ARROW+ (Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works towards Europeana) Brussels, 10 March 2011 – http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-11-163_en.htm?locale=en (Megtekintve: 2013. június 7.)
6. Digitális menetrend: a „bölcsek tanácsa” szerint Európa kulturális örökségének online elérhetővé tételével új korszak, a „digitális reneszánsz” veheti kezdetét – http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-17_hu.htm (Megtekintve: 2013. június 7.)
7. La légende noire du monde électronique: Vers des Lumières numériques? – <http://reseaux.blog.lemonde.fr/2013/03/24/legende-noire-monde-electronique/> (Megtekintve: 2013. június 7.)
8. Memorandum of understanding: key principles on the digitisation and making available of out-of-commerce works – http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-info/20110920-mou_en.pdf (Megtekintve: 2013. június 27.)
9. LOI n° 2012-287 du 1er mars 2012 relative à l'exploitation numérique des livres indisponibles du XXe siècle – <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=?cidTexte=JORFTEXT000025422700&dateTexte=&oldAction=rechJO&categorieLien=id> (Megtekintve: 2013. június 27.)

10. http://www.ifrro.org/sites/default/files/communique_sne_sgdL_-_livres_indisponibles_xxeme_siecle_23_02_12_english.pdf (Megtekintve: 2013. június 27.)
11. <http://reire.bnf.fr/> (Megtekintve: 2013. június 27.)
12. <http://ledroitduserf.wordpress.com/> (Megtekintve: 2013. június 27.)
13. <http://ledroitduserf.wordpress.com/2013/05/05/recours/> (Megtekintve: 2013. június 27.)
14. <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000027119991&categorieLien=id> (Megtekintve: 2013. június 27.)
15. 1975. évi 4. törvényerejű rendelet az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről – http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97500004. TVR (Megtekintve: 2013. június 6.)
16. 2004. évi XLIX. törvény a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződésének, valamint Előadásokról és a Hangfelvételekről szóló Szerződésének kihirdetéséről – http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0400049. TV (Megtekintve: 2013. június 27.)
17. 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről – <http://www.hunsor.se/dosszie/ejd03.pdf> (Megtekintve: 2013. június 27.)
18. Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról – <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0029:HU:HTML> (Megtekintve: 2013. június 10.)
19. <http://www.actualitte.com/legislation/oeuvres-indisponibles-le-conseil-d-etat-questionne-matignon-et-valois-43160.htm> (Megtekintve: 2013. június 28.)
20. Kroes 2011
21. Orphan works and mass digitisation – <http://pressandpolicy.bl.uk/imagelibrary/downloadMedia.ashx?MediaDetailsID=635> (Megtekintve: 2013. június 6.)
22. BARNIER, Michel: To be or not to be : le droit d'auteur fait toute la différence – <http://www.cisac.org/CisacPortal/initConsultDoc.do?idDoc=21896> (Megtekintve: 2012. június 6.)
23. TAKESHI Hishinuma: Orphan works: vitalization, modification, and creation of an international norm = Journal of Intellectual Property Law & Practice, 7. köt. 2012. 6. sz. 475-477. p.
24. Az Egyezmény a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól (TRIPS) 13. cikke a következőképpen rendelkezik a korlátozások és kivételek tekintetében: „A kizárólagos jogokra való korlátozásokat és kivételeket a tagok olyan különleges esetekre szorítják, amelyek nem állnak ellentétben a mű szokásos felhasználásával, és indokolatlanul nem károsítják a jogosult jogos érdekeit.” (Egyezmény a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól /TRIPS/) – <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21994A1223%2817%29:HU:NOT>, (Megtekintve: 2013. június 6.)
25. LEAFFER, Marshall: The time has arrived to give orphan works a home = International Review of Intellectual Property and Competition Law, 43. köt. 2012. 6. sz. 623-625. p.
26. Ld. 18. jegyzet
27. Tervezet-előterjesztés (2013. évi ... törvény a szellemi tulajdonra vonatkozó egyes törvények módosításáról) – http://www.kormany.hu/download/2/a/2/e0000/szellemi_tulajdon_mod.pdf (Megtekintve: 2013. június 10.)
28. Culture-acte 2 : 80 propositions sur les contenus culturels numériques – <http://www.culturecommunication.gouv.fr/Actualites/A-la-une/Culture-acte-2-80-propositions-sur-les-contenus-culturels-numeriques> (Megtekintve: 2013. június 28.)
29. Rapport Lescure : „L'offre numérique en bibliothèque n'est pas à la hauteur” – <http://www.localtis.info/cs/ContentServer?pagename=Localtis%2FLOCAct%2FArticleActualite&jid=1250265207161&cid=1250265203823> (Megtekintve: 2013. június 10.)
30. LOI n° 2011-590 du 26 mai 2011 relative au prix du livre numérique – <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000024079563&dateTexte&categorieLien=id> (Megtekintve: 2013. június 11.)
31. ATTANASIO, Piero: ARROW - What, why and how – <http://www.arrow-net.eu/sites/default/files/Piero%20Attanasio.pdf> (Megtekintve: 2013. június 7.)
32. CAROLI, Cinzia – SCIPIONE, Gabriella – RRAPI, Elda – TROTTA, Giuseppe: ARROW: Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works towards Europeana = D-Lib Magazine, 18. köt. 2012. 1-2. sz. – <http://www.dlib.org/dlib/january12/caroli/01caroli.html> (Megtekintve: 2013. június 7.)
33. 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilván-

- nos könyvtári ellátásról és a közművelődésről, 61. § (4) d) – http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700140. TV (Megtekintve: 2013. június 28.)
34. 60/1998. (III. 27.) Korm. rendelet a sajtótermékek kötelezpéldányainak szolgáltatásáról és hasznosításáról, 11. § (1) a) – http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99800060.KOR (Megtekintve: 2013. június 28.)
35. Az ARROW Plus Nemzeti Képviselők Összejövetelére 2012. január 24-én, az ARROW Plus magyar képvisellete alakuló ülésére 2012. május 29-én került sor. Az OSZK mindkét rendezvényen képviseltette magát.
36. Bővebben Id.: MOHAY Anikó: ONIX (Online Information Exchange) = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 21. évf. 2012. 5. sz. 24-26. p.
37. Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR) – http://en.wikipedia.org/wiki/Functional_Requirements_for_Bibliographic_Records (Megtekintve: 2013. július 23.)
38. International Standard Text Code (ISTC) – <http://www.istc-international.org/html/> (Megtekintve: 2013. július 23.)
39. A szabvány E2.1. pontja a következőképpen fogalmaz: „Az ISBN-rendszer metaadat-követelményeinek összeférhetőknek kell lenniük az EDItEUR és a hozzá tartozó szervezetek által gondozott ONIX nemzetközi termékinformáció szabványokkal.” (MSZ ISO 2108. Információ és dokumentáció. Nemzetközi szabványos könyvazonosító szám (ISBN). Budapest, Magyar Szabványügyi Testület, 2005. 19. p.)
40. ISBN users' manual international edition. 6th ed. London, International ISBN Agency, 2012. 12. p.
41. Bővebben Id.: DANCS Szabolcs: Kto bude budovať naše katalógy? MARC a ONIX: starý koncept a nová perspektíva = ITlib, 16. évf. 2013. 1. sz. 37-39. p. – http://itlib.cvtisr.sk/archiv/2013/1/kto-bude-budovat-nase-katalogy-marc-a-onix-starý-koncept-a-nova-perspektiva.html?page_id=2378 (Megtekintve: 2013. augusztus 1.)
42. BREEDT, Andre – WALTER, David: White paper: The link between metadata and sales – http://www.isbn.nielsenbook.co.uk/uploads/3971_Nielsen_Metadata_white_paper_A4.pdf (Megtekintve: 2013. július 29.)
43. Példamutató kezdeményezés a cseh Nemzeti Besorolási Adatbázis, amely a Cseh Nemzeti Könyvtár által koordinált közgyűjteményi kooperációban valósul meg. A könyvtár kebelében két osztály irányítja a projektet, illetve látja el a szerkesztői feladatokat: míg a tárgyszavak tekintetében a Nemzeti Tárgyszó Besorolási és Tartalmi Feltáró Osztály
- dolga a beérkezett rekordjavaslatok javítása/jóváhagyása, addig a személynevek és testületi nevek esetén egy különálló szervezeti egység, a Nemzeti Személynév Besorolási Osztály végzi el ezt a munkát. A témáról bővebben DANCS Szabolcs: Hogyan építsünk nemzeti névteret? Egy működő példa: a cseh Nemzeti Besorolási Adatbázis = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 22. évf. 2013. 7. sz. 22-29. p.
44. New global subject codes standard launches at Frankfurt Book Fair – <http://www.bic.org.uk/files/pdfs/THEMA%20PRESS%20RELEASE%20--%20UK%20VERSION.pdf> (Megtekintve: 2013. július 29.)
45. TÁMOP-3.2.4.B-11/1 „Tudásdepó-Expressz” - Országos könyvtári szolgáltatások bővítése, fejlesztése az oktatás és képzés támogatásának érdekében – http://www.nfu.hu/download/40825/Palyazati_felhivas_Tudasdepo_Expressz_B.pdf (Megtekintve: 2013. június 6.)
46. A projektről bővebben: KÁLDOS János: ELDORADO – Az Elektronikus Dokumentumküldés Országos Rendszere: vízió és helyzetjelentés = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 22. évf. 2013. 5. sz. 22-30. p.
47. <http://www.google.com/googlebooks/library/index.html>
48. Ld. 33. jegyzet
49. O.K. : Ohlášení knihy Národní agentuře ISBN v ČR, Národní agentuře ISMN v ČR, Agentuře CIP – <http://sigma.nkp.cz/web/ok.htm> (Megtekintve: 2013. június 11.)
50. Ld. 1. jegyzet
51. Jedlik-terv: nemzeti stratégia a szellemi tulajdon védelmére, 2013-2016. Budapest, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2012. 67. 149. p.
52. U.o., 149. p.
53. <http://www.isni.org/> (Megtekintve: 2013. június 25.)
54. Ld. 3. jegyzet
55. Az Európai Bizottság mellett működő Bölcsék Tanácsa (Comité des Sages) *Új Reneszánsz* című, Európa kulturális örökségének digitalizálásáról szóló 2011. januári jelentése úgy fogalmaz: „Célunk, hogy a digitális sötét középkor helyett a digitális reneszánsz kora köszöntson Európára.” (The New Renaissance: report of the 'Comité des Sages', 7. p. – http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/refgroup/final_report_cds.pdf (Megtekintve: 2013. június 24.))

Beérkezett 2013. június 31.

Wlassics Gyula szerepe a magyar könyvtárügyben a századfordulót követő évtizedekben

3. rész*

A háborús évek

SIPOS Anna Magdolna

A MKOT szerepe 1914–1915-ben

Az 1914. év második fele alapvető változásokat hozott a *Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa* (MKOT) és a könyvtárügy szakembereinek életében. A háború kitörése miatt jelentősen csökkentek az anyagi lehetőségek és fokozatosan megváltozott a könyvtárakkal,

olvasnivalókkal ellátandó közönség összetétele. A katonai szolgálat miatt egyre több könyvtáros hősi halottak, sebesültek névsorai is. A korszak könyvtárügyét, illetve a Tanács történetét feldolgozó kiadványok közül néhány azt az érzetet kelti, hogy ettől az évtől kezdődően már nem volt lényeges szakmai tevékenység, más források meg éppen ennek ellenkezőjéről

* A tanulmány első két része a Könyvtári Figyelő 2013. 1. és 2. számában jelent meg.

szólnak. Igaz, hogy a *Wlassics Gyula* által irányított Tanács már nem a régi tartalommal és a régi anyagi lehetőségek között tevékenykedett, ám a munka megszűnéséről szó sincs: a szakmai közélet a háború miatt az országra szakadó problémák enyhítésében, kezelésében vette ki részét, megpróbáltak gondoskodni a sebesültek, a kórházakban ápoltak, továbbá a harcoló katonák olvasási lehetőségeiről. A lényegesen csökkent állami segélyezés és a könyvtári ellátás célcsoportjai hangsúlyának eltolódása miatt valójában alig maradt lehetőség a korábban megszokott települési ellátás biztosítására, ezért az ilyen jellegű könyvtárak fejlesztése megtorpant, majd a háború fokozatos eszkalációja, pontosabban annak következményei miatt el is maradt.

A fennmaradt, ám igen szórványos levéltári anyag, továbbá a *Múzeumi és Könyvtári Értesítő* 1. és 2–3. számában megjelent hivatalos közlemények szerint az év a Tanács életében a megszokott mederben indult: 1914. január 7-én ülésezett a népkönyvtári szakbizottság. Az ülésen a korábbi gyakorlatnak megfelelő témák szerepeltek: javaslat az Országos Tanács számára a népkönyvtárak támogatásának összegére, amelyre az éves fedezet 71 000 koronát tett ki, a kiadók és magánszemélyek értékesítési felajánlásainak véleményezése, a könyvtárkezelők jutalmazási javaslatainak véleményezése, az új könyvtárak létesítésére vonatkozó kérelmek előzetes bírálata stb.¹

A Tanács február 28-án ülésezett, ahol a népkönyvtári szakbizottság előterjesztései alapján a már korábban megszokott döntések születtek,² az *Értesítő* 2–3. számában még közzétették az 1914. évi szövetségi közgyűlés helyét, a hely kiválasztásának szempontjait, idejét és napi-rendi pontjait:

„A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége ezidei rendes közgyűlését október hó 4-én Marosvásárhelyen fogja megtartani, ahová a Szövetséget Marosvásárhely szab. kir. város polgármestere a város közönsége nevében az Orsz. Tanácshoz f. é. május hó 4-én intézett átíratában meghívta. [...] Miután Marosvásárhely sz. kir. város közönségének az a czélja, hogy a kultúrpalota felavatási ünnepélye az

egész ország közérdeklődésének központjába helyeztessék és mert evégből az összkormányt s mindama más állami és társadalmi tényezőket, az erdélyrészi törvényhatóságokat és városokat stb., szándékozik meghívni az ünnepélyre, melyeknek jóakarati közreműködése és érdeklődése nélkül a kultúrintézmény létesítést nem nyerhetett volna: az ezévi szövetségi közgyűlés imponáló keretekben való lefolyása olyan szép aktusnak ígérkezik, mely a múzeumi és könyvtári kultureszméknek széles és művelt társadalmi körökben való propagálása által a legtermékenyebb eredményeket biztosíthatja.”³

A levéltári iratok között ebben az évben megmaradt egy, a Tanács által rendszeresített évi jelentési nyomtatvány is. A bekért adatok szolgáltatása kötelező volt minden Tanács által fenntartott könyvtár számára. Az adatlapon összegyűjtötték a könyvtár kezelőjére, elhelyezésére, a használati díjra, az olvasóteremre, a nyitvatartási időre, a gyűjtemény méretére, a látogatottságra és a könyvek forgalmára vonatkozó kimutatásokat. Ezekon kívül az adatgyűjtés kitért a legnépszerűbb írók felsorolására, működik-e a könyvtár mellett olvasókör vagy ifjúsági egyesület, daloskör, műkedvelő társulat, és ha nem, miért. A Tanács kíváncsi volt arra is, hogyan viszonyul a könyvtárhoz a település értelmisége (a pap, a tanító, a jegyző, a birtokosság). Végül rákérdeztek arra is, mire lenne szüksége az adatszolgáltató könyvtárnak.⁴ Az iratok tanúsága szerint hasonló napi rutin jellemezte a nyári ülésszakot is, amelyet 1914. június 13-án tartottak.⁵

A háború hatásai azonban gyorsan elérték a szakmai szervezetet is. Az *Értesítő* 1914. évi 4. számában *Mihalik József Helyzetünk* című írása már az első komolyabb veszteségekről tájékoztatót:

„A véresen megindult küzdelmek államokat felforgató kataklizmája Országos Tanácsunkat és Főfelügyelőségünket az 1914/15-ik költségvetési év elején találta. Ép akkor sújtott le reánk, amikor a legszebb terveket készítettük arra, miképpen fejlesztjük és támogatjuk tovább a reánk ruházott feladatnál fogva a hazai művelődés és tudomány csendesen, de öntudatosan és biztosan építő ama műhelyeit, amelyeknek tevékenysége nekünk egy egész világot jelent, mert a kultúra jegyében lefolyó verejtékes munkájuk maga a múlt-

tak történetét tiszteletben tartó, abból tanulságokat levonó s erőt merítő nemzetnevelés. E munkánkban most meg kellett állnunk, mert a mindennekél előbbre való s fontosabb érdek: a nemzet létének kérdése más irányú kötelezettségeket rótt reánk. [...] Ennek tudatában cselekedett Országos Tanácsunk és Országos Főfelügyelőségünk. Amaz a hazai népkönyvtárügy segélyezésére és fejlesztésére a törvényhozás által megállapított évi javadalmának 142 000 koronájából 132 000 koronát, ez pedig a tudományos gyűjtemények istápolására és az építkezésekre és berendezésekre adott évi 307 500 korona dotációjából 160 000 koronát ajánlott vissza a magyar államkincstárnak, hogy az állam ezeket az összegeket ott használja fel, ahol azokra most a legégetőbb, a legnagyobb szükség van. Az Országos Tanács rendelkezésére maradt 10 000 koronát Tanácsunk annak az akciónak a megvalósítására fordítja, melyet a harctéren hősi küzdelmekben megsebesült s kórházakban elhelyezett katonáinknak könyvekkel való ellátása tárgyában megindított.”⁶

Mihalik írásából kiderült, hogy Wlassics nagyon a szívén viselte a harcoló és a csatákban vagy egyéb módon megsebesült katonák olvasmányokkal történő ellátását. Már augusztus 31-én felhívták valamennyi, a Tanács hatáskörébe tartozó nép- és vándorkönyvtár kezelőjének figyelmét, hogy a Vöröskereszttel együttműködve gondoskodjanak a sebesült katonák könyvellátásáról. Elsősorban a könnyed, szórakoztató olvasmányokat javasolták átadni a kórházaknak. Majd hamarosan újabb intézkedést tett az elnök: azokon a településeken, ahol nem voltak népkönyvtárak vagy vándorkönyvtárak, de működött hadikórház: a más településeken lévő népkönyvtárak feladatává tették a katonák hasonló ellátását. Erre a célra az Országos Hadsegélyező Bizottság mintegy 120 000 könyvet és számos hírlapot, képeslapot és folyóiratot gyűjtött össze, amelyet a kórházak között szándékoztak szétosztani. Ezek megvalósításához is a könyvtárkezelők segítségét kérték. Mihalik írása tartalmazta a Tanácsnak azt az elhatározását is, mely szerint a továbbiakban fel kell függeszteniük a népkönyvtárak és a vándorkönyvtárak telepítését, fejlesztését és az egyletek hasonló célú támogatását, mivel az erősen redukált állami segély nem fedezi a kiadásokat; a megmaradt

összeget a katonák ellátására és a napi fenn tartási költségek fordítják. Ugyancsak ebben a számban jelentették be, hogy az Értesítő számai a továbbiakban lényegesen kisebb terjedelemben jelennek meg. Az anyagi kérdéseken túl más jelek is utaltak a háborúra. 1914. szeptember 16-án a kultusztárca „igen bizalmas rendeletét” kézbesítették a Tanács számára, amelynek értelmében az intézeteknek fel kellett készülniük az értékek biztonságba helyezésére. Az egyébként igen töredékes, hiányos irat az esetleges idegen betörés esetén szükséges teendőket és az állami javak megvédésére irányuló eljárási kérdéseket tárgyalta. Az állami javak kategóriájába sorolták a régi könyveket, a múzeumi tárgyakat, és részletesen rendelkeztek arról, hova és milyen módon kell azokat elszállítani.⁷ Szintén itt maradt fenn egy irat, amely az MKOT népkönyvtári címjegyzékének és a kezelés szabályainak ismertetésére már második kiadásként megjelent kötetről tudósított.

Az 1915. évi Tanács munkát az előző év második felében, a háború kényszere által kialakított, erősen redukált program jellemezte. A háború megakadályozta, hogy a szövetség megtarthassa éves közgyűlését, a töredékére csökkent állami támogatás miatt a népkönyvtárak, a vándorkönyvtárak telepítése, fejlesztése is elmaradt és hasonló sorsra jutottak az egyesületek által gondozott könyvtárak is. Ebben az évben már nem tudtak a kiemelkedő munkát végző könyvtárkezelőknek sem jutalmat adni. Ám ennek ellenére a testület továbbra is működött, a tisztviselők dolgoztak, tevékenységüket a katonák könyvtári ellátása határozta meg. Ugyanakkor a Tanács rendelkezésében megmaradó mindössze tízezer korona veszélyeztette ezt az ellátását is, így Wlassics a kultusztárca vezetőjéhez fordult kérelmével, és további tízezer korona szubvenciót sikerült szereznie. A testület úgy döntött, hogy ezt az összeget a *Mikszáth jubileumi életmű-sorozat* ötszáz példányban, a *József főherceg életéről* szóló kötet ezer példányban történő beszerzésére és *Gyóni Géza Lengyel mezőkön, tábornok mellett* című verseskötetének kétszáz példányos megvásárlására fordítják. A beszerzett

kiadványokat a gyógyító és a rehabilitáló kórházak részére osztják szét, de juttatnak azokból a Hadsegélyező Bizottság számára is.

Az ülésen Mihalik József részletesen beszámolt a katonai könyvtárak fejlesztésének eredményeiről, amiről korábban körlevélben kértek információkat. Mihalik jelentése szerint 244 könyvtár küldte vissza adatait: összesen 20 népkönyvtárat és 15 900 kötetet adtak kölcsön katonai célokra. (Ezen belül 13 könyvtár 5609 beteg katonát látott el.) A könyvtárak munkáját más módon is érintette a háború: a könyvtárak kezelői közül sokan vonultak hadba, közülük ketten meghaltak.⁸

A közgyűteményi szerkezet racionalizálása

A Tanácsnak és a Főfelügyelőségnek (MKOF) ebben az évben a könyvtárügy további fejlődését meghatározó, komoly szakmai feladattal is meg kellett birkóznia: *Jankovich Béla* kultuszminiszter 1915. június 11-én azzal fordult a Főfelügyelőséghez, hogy racionalizálja a hatáskörében működő gyűjteményeket. A *Jankovich* levél tulajdonképpen a korábbi közgyűteményi struktúra és az előző években kialakult, de egyre inkább (érzékелhetően is) megbicsakló könyvtári ellátás átalakítását szorgalmazta. A levél első sorban a tudományos jellegű gyűjteményekkel példálózik, és kiolvasható belőle az a szándék, hogy a tárca vissza kíván húzódni az elsősorban helyi igényeket kielégítő könyvtári és múzeumi gyűjtemények fenntartásától és fejlesztésétől, a helyi közösségekre bízva azokat. Az állami segélyezésből csak azoknak az intézményeknek juttatna, melyeknek a helyi érdekeken túlmutató jelentőségük van. Mindezek mellett a könyvtári ellátásról való szélesebb körű állami gondoskodás megnyilvánulásaként megjelent a Wlassics által korábban szorgalmazott kulturális decentralizáció, a kulturális szempontból is kisugárzó erővel rendelkező települések, körzetek létrehozásának szándéka. A *Jankovich*-féle

elképzelés szellemi központoknak azokat a városokat tekintette, ahol egyetem vagy főiskola is működik. A minisztériumi elképzelés másik sarokköve a helyi vonatkozású, helyi tematikájú, de országos vagy nemzetközi érdeklődésre is számot tartó gyűjtemények erőteljesebb állami támogatása volt. A minisztériumi leirat szerint ilyenek lehetnek például a Felvidéken a Tatra Múzeum vagy a keszthelyi Balaton Múzeum, illetve a selmecbányai Bányászati Múzeum. A képzőművészeti alkotók és kollekciók esetében azok a vidéki közösségek kapnának állami segélyezést, amelyek sajátos irányzatokat képviselnek és helyi jelentőségük nagy (így a nagybányai, szolnoki, kecskeméti művészeti telepek is).⁹

A Wlassics–Mihalik-féle fejlesztési tervezet

A minisztérium leirata nyomán készített javaslatában Mihalik József röviden összefoglalta a már két évvel korábban a közművelődési könyvtárak fejlesztéséről írt tervezetét.¹⁰ Az aprólékosan kimunkált tervezet azt mutatja, hogy a Főfelügyelőség és a Tanács nagyon pontosan ismerte a közgyűjtemények helyzetét, problémáit; szakmailag megalapozott, kimunkált tervei voltak a közkönyvtári rendszer átalakítására, mégpedig oly módon, hogy lényeges többlettámogatást sem igényelt volna.

Az 1916 és 1930 közötti intervallumra évente és fillérre kiszámított költségű könyvtári ellátási, gazdasági terv a világban addigra már meghonosodott modellekre épített. Egyrészt számolt az új, elsősorban városi könyvtárak létesítésének költségeivel, a meglévő kollekciók folyamatos fejlesztésének anyagi terheivel, továbbá a gyűjteményeknek a vándorkönyvtári ellátásban történő hasznosításával is. E modell szerint az állami segély felhasználásával a Tanács csak azokban a városokban létesített volna könyvtárat, ahol az előzetes tárgyalások során maga a város is részt vállalt annak fenntartásában, működtetésében. A

városoktól a könyvtár részére megfelelő helyiségek (olvasóterem, raktár és irodák) biztosítását, a könyvtáros és a könyvtári kisegítő fizetését, a berendezések árának részleges átvállalását, továbbá a fűtés és világítás költségeinek finanszírozását várták el.¹¹

A Wlassics által megfogalmazott feladatmegosztáson alapuló művelődés-, könyvtár-politikai felfogást tükröző Mihalik-féle reformgondolatok egyik fontos mozgatórugója az volt, hogy az állam finanszírozási hajlandósága láttán a városok is nagyobb elkötelezettséget mutatnak majd a közművelődési könyvtárak ügye iránti felelősség iránt. Ám a tervezet – a városok önkéntes feladatvállalása mellett – meghagyta annak a lehetőségét is, hogy a Tanács által kijelölt városokat a törvényhozás kötelezze közművelődési könyvtárak fenntartására, illetve a fenntartáshoz való hozzájárulásra. A tervezet részletesen foglalkozott a könyvtárak szakmai felügyeleti kérdéseivel is. Az adott város vagy vármegye közművelődési (kulturális) egyesületét kívánták megbízni a közkönyvtárak közvetlen felügyeletével és irányításával, hogy a közkönyvtárak ügyét a közművelődési mozgalomba integrálják. Ahol ilyen egyesületek nem működtek, ott a közkönyvtárak létrehozásában és működtetésében addig is úttörő szerepet vállaló, területileg illetékes országos közművelődési egyesületek (EMKE, FMKE, DMKE, DKE) végezték volna a feladatokat. A tervezet a közkönyvtárak feletti legfőbb felügyeleti jogot a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) hatáskörébe utalta, amely ezt a MKOT révén gyakorolta volna. A reformgondolatok fontos eleme volt az is, hogy az ily módon létrehozott és működtetett könyvtárak szolgáltatásait a város közössége számára a teljes nyilvánosság és lehetőleg ingyenesség vagy kisebb kölcsönzési díj mellett lehetett volna igénybe venni.

Ellátási modell

A tervezet alapvetően új szemléletet hozott a kisebb települések lakosainak könyvtári ellátásában: egyfajta könyvtári körzeti ellátási modellt

vizionált, amennyiben a város körzetébe tartozó környékbéli községek ellátását a városi könyvtár gyűjteményéből összeállított, húsz darab, száz kötetes „vándor-kollekció” ládába csomagolva folyamatosan cserélődve oldotta volna meg a kistelepülések könyvtári kínálatának változatosságát. Az ellátási körzetek kialakítását a területileg illetékes közművelődési egyesületek és a helyi hatóságok állapították volna meg, ám a véglegesítéshez a Tanács jóváhagyására is szükség lett volna. A vándorkönyvtárakkal kapcsolatos szakmai és adminisztrációs, technikai feladatokat a reform a szolgáltatást nyújtó városi közművelődési könyvtárra bízta. Az apró részletekre is kiterjedő tervezet szerint egy-egy láda anyaga fél évig maradt volna egy-egy községben, azaz egy községben évente két láda, vagyis kétszáz kötet fordult volna meg. Ezzel részben megoldható lett volna a korábbi évek közkönyvtári ellátásának legneuralgikusabb kérdése, nevezetesen az, hogy a néhány tíz vagy száz kötetet magukba foglaló népkönyvtárak a folyamatos gyűjteményfejlesztés, vagyis a kollekció megújításának hiánya miatt egy idő után elvesztették olvasóik érdeklődését. Ugyanakkor a korábbi években a Tanács által telepített több száz könyvtár statikus gyűjteményének folyamatos fejlesztése olyan óriási kiadást jelentett volna, amelyet az ország nem tudott vállalni, és – tegyük hozzá – rendkívül pazarló is lett volna. A világban ekkor jól működő könyvtárellátási modellek is hasonló megoldásokat preferáltak.¹²

A tudományos gyűjtemények helyzete

A Múzeumi és Könyvtári Értesítő következő számában¹³ – szintén Mihalik József tollából – jelent meg a minisztériumi leiratban eredetileg is érintett tudományos gyűjtemények helyzetére és fejlesztésére vonatkozó és a főfelügyelőség által előadott elképzelés. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége irányítása alá ezen években 88 intézmény (múzeum és tudományos jellegű könyvtár) tartozott. E területen is komoly működési, finanszírozási gondok merültek fel. Maga a Főfelügyelőség is sokallta azoknak az

intézményeknek a számát, amelyeket államsegélyből kellett fenntartani és működtetni, ami óhatatlanul oda vezetett, hogy a rendelkezésre álló pénzügyi keret szétaprózódott, és ez nemkívánatos folyamatokat indított el. A szaporodó vidéki múzeumok és könyvtárak egyre inkább az államtól várták a támogatást, ám ennek a következménye az lett, hogy a korábban oly aktív helyi társadalmi erők, közösségek – amelyek természetes tulajdonosai voltak e kollektívoknak – egyre kevesebbet áldoztak saját intézményeikre. Úgy tűnt, hogy az állami gondoskodás megjelenése és növekedése mintegy „elidegenítette” a korábban aktív és áldozatkész helyi erőket, közönséget. A helyi kezdeményezés, anyagi támogatás eredményeként létrejött intézményeknek egyre inkább csupán passzív szemlélőjévé, jobb esetben látogatójává váltak, pedig a Főfelügyelőség továbbra is fontosnak tartotta a helyi művelődési intézmények fenntartásában, fejlesztésében az állam és a helyi közösségek közös áldozatvállalását és felelősségét. Ha figyelembe vesszük, hogy a korszak művelődéspolitikájának felfogása szerint az állami gondoskodás megindítása mellett legalább ennyire fontosnak tartották a helyi társadalmi erők közreműködését is, érthető Mihalik aggodalma:

„Hogy ez az állapot nem egészséges, azt mindannyian éreztük. De érezzük azt is, hogy ennek a helyzetnek tovább való fenntartása már maga a dekadencia volna, változtatni kell tehát azon s mindenekelőtt azt szükséges biztosítani, hogy a társadalmi tevékenység az állami tevékenységhez csatlakozzék, vagyis: oda kell hatnunk, hogy a társadalomnak és államnak a kulturális téren való áldozatkész együttműködése a mostaninál mélyebb, egészségesebb gyökeret verjen.”¹⁴

Ugyanakkor Mihalik hangsúlyozta, hogy a háborús évek és várhatóan az azt követő változások miatt nem látják elérkezettnek az időt a mélyebb reformok megvalósítására, ám a tervezéshez hozzá lehet látni. Ezt követően az írás elsősorban az elképzelések szintjén álló tartalmat mutat, amelyben a szerző kiemelte azokat a főbb csomópontokat, amelyek mentén a reformok tervezését el lehet majd kezdeni. Mihalik

az egyik ilyen fontos teendőnek tartotta, hogy a *tudományos könyvtárak* ügyét közelíteni kell a többi kulturális és oktatási intézményekhez úgy, hogy azok tevékenysége eredményesebben hasznosuljon a közművelődési mozgalomban. Ennek egyik terve volt, hogy azokban a városokban – például Debrecenben és Pozsonyban, ahol ekkoriban létesültek az egyetemek – ezek vegyék át a könyvtárakat. (Ez Pozsonyban, a városi könyvtár esetében meg is történt, és az alsókubini Csaplovits-könyvtárnak is hasonló sorsot szántak.) Ezen elképzeléseknek és döntéseknek az volt az alapja, hogy a szakemberek belátták, bármilyen értékes is maga a kollektív, csupán holt anyag, mert hiába kiemelkedő értékű kutatási szempontból, de olyan helyen található, ahol a környezetnek egész más igényei vannak. A debreceni református kollégium nagykönyvtárával kapcsolatban is az egyetemhez történő csatolás volt a terv. A Főfelügyelőség hatáskörébe tartozó könyvtárak másik részére vonatkozóan az volt az elképzelés, hogy korszerű, városi közművelődési és nyilvános könyvtárakká fejlesztik őket, olyanokká, amilyenekről a Mihalik-féle írás első részében már volt szó. Összesen huszonnégy könyvtár¹⁵ átalakítását tervezték, de csupán hatot¹⁶ szeretett volna a Főfelügyelőség saját hatáskörében megtartani, a többi – mivel azok az úgynevezett fejlettebb közkönyvtári jellegűvé váltak volna – a Tanácsnak szándékoztak átadni (19 gyűjtemény¹⁷ fenntartását pedig szertették volna megszüntetni).

A múzeumi szerkezet átalakítása

A Mihalik által közzétett tervezet hasonló redukáló folyamatokat indított el múzeumi területen is. Tekintettel arra, hogy ezekben az években számos múzeumi és könyvtári gyűjtemény közös szervezetet alkotott, fontos megemlítenünk, hogy a múzeumi csoportba sorolt intézmények között több olyat is találunk, amelyben, illetve amelynek részeként jelentős tudományos jellegű könyvtárak is működtek. Az állami támogatásra nem javasolt és így a helyi közösség gondozásába átadni tervezett tizenhat intézmény között

öt olyanak¹⁸ a felsorolása szerepel, amelyek jelentős könyvtári gyűjteménnyel rendelkeztek. A reformterv szerint létezett volna a gyűjteményeknek egy ún. negyedik csoportja is, amelyek támogatásától az állam elállt volna, de mivel szakmai szempontból országos jelentőségűek voltak, állami felügyeletüket nem akarták megszüntetni. (Ebben a csoportban összesen 32 múzeum és könyvtár szerepelt, köztük azok a könyvtárak is, amelyeket – az előzőekben már ismertetett koncepció szerint – nagyobb közművelődési könyvtárrá szerettek volna átalakítani, és ezért a Főfelügyelőség hatásköréből átkerültek volna a Tanács felügyelete alá.)

Fontos eleme volt a tervezetnek, hogy az állami feladatkör szűkítését csupán ideiglenesnek tartották, amelyet a háború és a háború utáni változások nyomán újratárgyalni javasoltak. A reformtervezet foglalkozott még a „speciális” múzeumok, valamint a vidéki művészeti kolóniák és a hozzájuk kapcsolódó képzőművészeti gyűjtemények kérdéseivel. E téren a Tanács egyetértett a minisztérium azon javaslatával, hogy azokat a helyi közösségek művészeti és kulturális tevékenységébe integrálják.

A tervezet elfogadása

Kétségtelen, hogy a XIX. század utolsó évtizedétől kezdődően a mintegy húsz éven át olyan dinamikus fejlődő közgyűjteményügy és intézményrendszer lendülete ezekben az években már érzékelhetően megtorpant, a korábbi állami modell már a háború kezdete előtt elérte teljesítőképeségének csúcspontját. A háborús körülmények, az ország társadalmi, gazdasági potenciájának háborús kimerültsége csupán gyorsította e folyamatokat. A közgyűjtemények állami irányításának és finanszírozásának a meglévő intézmények folyamatos fejlesztésére, valamint újak létesítésére új módszereket, új modelleket kellett keresni: ennek szándéka nyilvánul meg

mind a tárca, mind pedig a MKOF reformelképzeléseiben. A Főfelügyelőség javaslatát az 1915. évi decemberi 8-i ülésén a főfelügyelőség részletesen megtárgyalta,¹⁹ ezt követően pedig felterjesztette a minisztériumhoz. A minisztérium elfogadta a reformterveket, és 1916. május 20-án a 150.438/III. számú leiratában az alábbi intézkedéseket tette.

„ ... értesítem a t. Orsz. Főfelügyelőséget, hogy a hatáskörébe tartozó közgyűjtemények támogatására rendelt 1915/16. évi javadalom fölhasználása tárgyában előterjesztett tervezetét szívesen fogadtam, s örömmel üdvözlöm, mint olyan tervezetet, mely a vidéki múzeumi és könyvtári ügy újjászervezését, az általam megjelölt irányelvek alapján helyesen alapozza meg s azzal a reménnyel biztat, hogy a megteremtett új alapon a nagy közművelődési ügy sikerrel lesz felépíthető. Amidőn tehát az előterjesztett tervezetet változatlanul elfogadom s az annak A) pontja alatt feltüntetett rendes és rendkívüli segélyeket a megnevezett intézeteknek, a szokásos figyelmeztetés mellett, jelen kelet és ügyszám alatt egyidejűleg utalványozom, egyúttal fölhatalmazom a t. Orsz. Főfelügyelőséget mindama fölhívások megtételére, tárgyalások indítására és — szükséghez képest — megfelelő újabb javaslatok előterjesztésére, melyek a t. Orsz. Főfelügyelőség jelen beadványában előadvák s melyek az előterjesztés elfogadásának szükségszerű folyamánai. [...] Ugyancsak helyeslő tudomásul vettem, hogy a t. Orsz. Főfelügyelőség a hatáskörébe tartozó könyvtárak közül többnek az Orsz. Tanács hatáskörébe való átutalása, nagyobb közművelődési könyvtárrá való fejlesztése gondolatával foglalkozik s fölhatalmazom a t. Orsz. Főfelügyelőséget, hogy a jelen leiratom alapján az Orsz. Tanácsnál a kezdeményező lépéseket hivatalosan tegye meg”.²⁰

Ugyanakkor a miniszteri leirat hangsúlyozta, hogy a kategorizálást csupán ideiglenesnek tartja, és e kérdésre a későbbiekben a Főfelügyelőséggel közösen szeretne visszatérni. A Mihalik-féle írás a továbbiakban részletesen ismertetette a különböző kategóriákba sorolt múzeumok és könyvtárak adott évre vonatkozó államsegélyeinek összegét.

A MKOT tevékenysége 1916–1918 között

A Tanács 1916. évi operatív tevékenységéről fennmaradt iratok azt tanúsítják, hogy tevékenységét a háborús igények kiszolgálása határozta meg: elsősorban a sebesültek, a kórházakban lévő és a harctéren szolgálók olvasmányokkal való ellátása lett a legfőbb cél. Ám ebben az évben a háborúval kapcsolatosan már új feladatok is jelentkeztek. Az 1916. március 9-én tartott testületi ülésen merült fel először, hogy a hadifogolytáborokban élők számára olvasmányokat juttassanak el a konzulátusokon keresztül. E feladat megvalósításában a Tanács együttműködött a *Darányi Ignác* vezetésével dolgozó Hadifoglyokat Gyámolító Bizottsággal.²¹ A háborús körülmények között szolgálók részére nem csupán a Tanács és a bizottság állami segélyei biztosították a könyvek beszerzését, hanem közös gyűjtést is rendeztek erre a célra. Csakúgy, mint más szükségletek kielégítésére, az olvasmányok összegyűjtésére is szinte az egész magyar társadalom megmozdult. A nehéz helyzetben lévő olvasmányai eljuttatásának megszervezéséért a Tanács részére több szervezettől, hatalmi méltóságtól is köszönőlevél érkezett: *Tisza István* miniszterelnöktől, *Hazai Samu* honvédelmi minisztertől, *Kirchner Hermann* altábornagytól, *Simon Elemértől*, a II. Hadsereg Vöröskeresztes főmegbízottjától, a Hadifoglyokat Gyámolító Hivaltaltól, az Országos Hadsegélyező Bizottságtól. Ahogyan egyre több lett a magyar hadifogoly és sebesült, mind több helyről érkezett a Vöröskereszt révén igény olvasnivalóra, sőt a Tanácshoz fordultak a sebesült, a kórházakban ápoló német katonák német nyelvű olvasmányokkal való ellátása érdekében is. A Tanács mindent megtett az igények kielégítéséért, ám az anyagi lehetőségek ekkor csak igen szerények lehettek: a háborúban ragadt magyar társadalmi potenciál egyre kevésbé tudta finanszírozni a háborús kiadásokat, és ez a testület támogatását is tovább csökkentette.

1916 első felében a Tanács 36 000 korona ál-

lamsegélyben részesült. Ebből az összegből a különböző könyvtárak segélyezésére 13 350, a gyűjtemények kiegészítésére 5650, az élenjáró könyvtárkezelők jutalmazására pedig 3000 koronát fordítottak. A fennmaradó összegből szórakoztató olvasmányokat szereztek be a fronton szolgálók, a kórházakban és a rokkant otthonokban fekvő katonák részére. A már a könyvpiacra is megjelenő, a háborús helyzetet ábrázoló kötetekből magas példányszámban vásárolt a Tanács, majd azokat a frontokra irányította: *Szász Béla Háborús versek* című munkájából kétszáz példányt, a *Háború és a jövő* című kötetből ötven példányt, míg *Wlassics Tibor Világok tusáján* című verseskötetéből négyszáz példányt osztottak szét.

Mindemellett – elsősorban a szlavóniai területekről – már hírek érkeztek a háború miatt megsemmisült, a *Julián Egyesület* által működtetett népkönyvtárakról is. Eszéken a könyvtárnak helyet adó iskolában kolerás betegeket helyeztek el, ami azt jelentette, hogy a fertőzés terjedésének megakadályozása végett a köteteket meg kell semmisíteni. A hrtkovci és a nikinczi gyűjtemény a szerb betöréskor elégett, a brckai könyvtárban pedig – szintén a szerb megszálláskor – 151 kötet megsemmisült. Könyvtári veszteségekről jöttek hírek Sáros és Máramaros vármegyéből is, ám hivatalos jelentés nem érkezett.²² Erdélyben a gyűjtemények menekítéséről is gondoskodni kellett, mert 1916. augusztus 27-én éjszaka a román hadsereg betört Erdélybe, ezért szükségessé vált a gyűjtemények mentése.²³

„A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége augusztus 28-án délelőtt a budapesti lapok külön kiadásaiból, majd nyomban a vallás- és közoktatásügyi minisztériumból nyert értesülést az oláh hadüzenetről. Főfelügyelőségünk első teendője az volt, hogy az Erdély területén fekvő s állami felügyelet alá tartozó intézeteknek, nevezetesen a dési áll. főgimnázium könyvtárának, a hunyadvármegyei múzeumnak Déván, az alsófehérmegyei múzeumnak Gyulafehérvárt, a Batthyány-Intézetnek ugyanott, az Erdélyi Kárpát-Egyesület múzeumának Kolozsvárt, a marosvásárhelyi ref. Kollégium könyvtárának, a Ferencz József-közművelődési háznak Marosvásárhe-

lyen, a Bethlen főiskola múzeumának Nagyenyeden, a Székely Nemzeti Múzeumnak Sepsiszentgyörgyön, az Örmény Múzeumnak Szamosujvárt, a Kuún-kollégiumnak Szászvároson és a székelyudvarhelyi ref. főgimnázium könyvtárának, illetve ez intézetek vezetőinek, megfelelő útbaigazító irati kíséretében megküldje a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által 1914. szeptember hó 14-én 4247. elnöki szám alatt kiadott ama rendeletet, mely a hatóságok és intézetek kezelésében lévő értékeknek közveszély esetében való biztonságba-helyezéséről és a hatóságoknak és intézeteknek magatartásáról tartalmaz kimerítő intézkedéseket. Ezzel egyidejűleg az Orsz. Főfelügyelőség sürgős távirati értesítést intézett Betegh Miklós kormánybiztoshoz Kolozsvárra s egyben külön sürgős távirati felhívást küldött az imént felsorolt tizenkét intézetnek olyan értelemben, hogy veszély esetén becsesebb múzeumi (könyvtári) értékeket biztonságba-helyezés és megőrzés végett haladéktalanul küldjék Budapestre, az eljárásról és a helyzetről pedig mielőbb kimerítő jelentést adjanak.”²⁴

A Főfelügyelőség munkatársai személyesen is igyekeztek a helyszínekre eljutni, hogy segítsenek a kollekciók mentésében, ám az erdélyi közállapotok miatt ez több esetben megghiúsult. Más helyekről azonban megnyugtató hírek érkeztek: a Főfelügyelőség felhívása nyomán – ahol a közállapotok engedték – azonnal megindult a könyvek elszállítása, így számos értékes régi gyűjteményt sikerült Budapestre vagy a megszállt területeken kívülre menekíteni. További román terjeszkedésre azokról a területekről is megkezdődött a mentés, amelyek egyelőre még nem álltak román megszállás alatt. A Főfelügyelőség gyors intézkedéseinek és a helyi alkalmazottak, önkéntesek munkájának eredményeként, annak ellenére, hogy a románok több helyen feltörték az épületeket és a gyűjteményeket is feldúlták, szerencsére komolyabb károkról nem érkezett jelentés.

Háborús könyvcsomagok, könyvjegyzékek

A Tanács háborús tevékenységéhez kapcsolódott az úgynevezett háborús könyvcsomagoknak az összeállítása, és azoknak a frontra vagy a kórházakba történő eljuttatása. A Tanács figyelemmel volt arra is, hogy e sorozatokból a hadifoglyok

ne kaphassanak olvasnivalót, mert tartottak attól, hogy a magyar hadifoglyokat a kötetekben leírtak miatt különböző retorziók érhetik.

A MOL-ban két ilyen tartalmú, nyomtatott jegyzék maradt meg: az egyik 21 művet tartalmazott, a másik pedig 19-et. Az első nyomtatott könyvjegyzék iratszama az 1916. évre szól, tehát feltehetően időben ez lehetett az első, jóllehet a dátum utólag, kézzel írt bejegyzés.²⁵ A másik jegyzéken²⁶ nincs dátum, de a sorozat szétosztásáról szóló átvételi elismervények 1917 júliusában érkeztek be: erre alapozzuk azt a feltevésünket, hogy ez lehetett a későbbi kiadású lista. Ezekon kívül az iratok között fennmaradtak egy harmadik, 46 kötetet felsoroló jegyzék tartalmának átvételi elismervényei is, amelyeket a Vöröskereszt segítségével juttattak el a katonákhoz, ám magát a listát nem találtuk meg.

Személyi változások a Főfelügyelőség élén

1916 folyamán fontos személyiségek távoztak a Főfelügyelőség vezetéséből. *Fraknoi Vilmos*, aki még Wlassics miniszteri megbízása alapján főfelügyelőként közel két évtizede irányította annak munkáját, 1916 márciusában benyújtotta lemondását, amelyet szeptember 5-én az uralkodó elfogadott, és tisztségéből felmentette.²⁷ Betegségére hivatkozva novemberben *Szalay Imre* is lemondott helyettes főfelügyelői megbízatásáról,²⁸ így a főfelügyelőség személyi állományában jelentős változások történtek.

Sem a Tanács, sem pedig a Főfelügyelőség 1917. évi munkáiról nem sokat tudunk, mivel iratanyaga a korábban már említett jegyzék kivételével nem maradt fenn. A terjedelmileg erősen csökkent Értesítőben is alig találhatók könyvtári tevékenységről szóló hírek. Annyit azonban megtudhatunk belőle, hogy Fraknoi helyére 1917 januárjában *Békefi Remig* (1858–1924, ciszterci szerzetes, pap, zirci apát, történétíró, neveléstörténész, egyetemi tanár, az MTA-tagja) zirci apátot nevezte ki az uralkodó. Az ő rövid főfelügyelői működéséről nem kerültek elő források, így ma még nem ismert, milyen

kapcsolatot alakított ki Wlassiccsal. Az biztos, hogy együttműködésük semmiképpen sem volt hosszú, hiszen 1919 márciusában Békefi lemondott tisztségéről.

Az állami felügyeletet és irányítást megtestesítő Tanács és Főfelügyelőség progresszív magatartása azonban a további években is jellemző maradt. Ennek egyik legékezebb bizonyítéka, hogy a munkatársak továbbra is keresték a magyar könyvtárügy megújításának útjait, módjait, és azokat rendre közzé is tették az Értesítőben.

Gyulai Pál fejlesztési elképzelései

A Wlassics-Mihalik-féle reformtervezetek bemutatása után 1917-ben a korszak másik meghatározó könyvtári szaktekintélye, *Gulyás Pál* fejtette ki nézeteit *Könyvtári problémák* címmel a Főfelügyelőség folyóiratában.²⁹ Gulyás a magyar könyvtárügy fejlődése legsarkalatosabb kérdésének tartotta a könyvtárosképzés megújítását, az amerikai Library Bureau mintájára szervezett központi könyvtári iroda (lényegében egy könyvtárellátó) létrehozását, a magyar könyvtárakban őrzött dokumentumok központi katalógus- és lelőhely-nyilvántartásának felállítását (különös tekintettel a nehezen elérhető – régi nyomtatványok, ősnymtatványok, kéziratok, külföldi kiadású stb. – dokumentumokra), a Magyar Bibliográfiai Intézet létrehozását, a muzeális értékű könyvanyag centralizálását, a többes példányok cseréjének intézményesítését, a nagyobb vidéki könyvtárakban a helyi vonatkozású irodalom gyűjtését, a közművelődési célú könyvtárak fejlesztésének ügyét,³⁰ továbbá a falusi népkönyvtárak és a nemzetiségi könyvtárak sorsának rendezését.

A MKOT működése az utolsó háborús évben

Igen gyér a források mennyisége az 1918. évi iratokra vonatkozóan is: mindössze három dokumentum maradt fenn a levéltárban. Az egyik irat a 44 koronás könyvsorozatok átvételi elismervényeit tartalmazza, melyet összesen 34 helyre szállítottak, ám magáról a sorozatról nem maradt

fenn lista.³¹ A másikban a Tanács által kiküldött körözüvény olvasható, amelyben a háború és az egyéb dűlások miatt megszűnt könyvtárak felderítésére tettek kísérletet.³²

Végül egy érdekesség, ami azt tanúsítja, hogy miközben az ország közállapotai korábban soha nem látott kataklizmát mutatnak, az élet és az élni akarás szándéka búvópatakként tört a felszínre: a tápéi könyvtár levelében arra panaszkodott, hogy az intenzív használat miatt a könyvtár könyvei elhasználódtak, kéri azok kicserélését.³³ Ám az 1919. évi levéltári források között megmaradt néhány 1918-ra vonatkozóan összefoglaló adatot tartalmazó irat. Ezek szerint a Tanács 1918-ban 142 000 korona felett rendelkezett, amelyből a könyvtárak fejlesztésére pénzsegély formájában mintegy 136 000 koronát, a katonai otthonok könyvtárainak bővítésére 20 000, míg a könyvtárkezelők jutalmazására 6000 koronát fordítottak. E források arról is hírt adtak, hogy ismét felmerült a nemzeti bibliográfia gondozásának a Magyar Nemzeti Múzeum számára történő átadása, a múzeumon belül önálló bibliográfiai osztály létrehozását tervezték. A háborús viszonyok miatt előtérbe került az 1711 előtt megjelent ősz- és régi nyomtatványok védelméről történő gondoskodás felelőssége is. Ezekben az években azt a megoldást látták célravezetőnek, ha egy helyre gyűjtik össze és egységes metódus szerint feldolgozzák a nemzeti szempontból különösen értékes kiadványokat. A háború rávilágított arra is, hogy különösen a középiskolákban őrzött ősz- és régi nyomtatványok védelméről, megőrzéséről kellene gondoskodni, de ezek mellett legalább ilyen fontos lenne, hogy az egyházi gyűjteményekben található, különleges értékkel rendelkező nyomtatványok megőrzését, szakszerű feldolgozását is biztosítsák.

Mindemellett továbbra is jelentős számban érkezett igény új könyvtárak létesítésére. Ebben az évben például Nagyváradról, Sopronból, Szegedről, Veszprémből, Paksról, Tiszalökről és Kiscsányból nyújtottak be kérvényt új népkönyvtárak létrehozására. Az 1918. évi politikai események a Tanács működését sem hagyták érintetlenül: a MKOT 1918 októberében csatlakozott a Magyar Nemzeti Tanácshoz, majd

a Magyarország területi épségének védelmi ligájához.³⁴ Jóllehet e lépések csupán jelképesek voltak, komolyabb változást nem hoztak, mégis reprezentálják azokat a jelenségeket, amelyeket a politikai változások hoztak.

A MKOT utolsó évei

Az 1919. évi politikai események már közvetlenül is hatottak a testület tevékenységére. Egy 1919. március 27-én kelt irat³⁵ szerint *Békefi Remig* lemondott az országos főfelügyelői megbízatásáról; indoklásul a közlekedés ellehetetlenülését hozta fel, ami miatt nem tudja feladatát ellátni. Ebben az évben a Tanács első ülését március 8-án tartotta, jóllehet a politikai események miatt onnan többen is távolmaradtak. Az ülésen – mint rendesen, most is – Wlassics elnökölt, és beszédében röviden summázta a háború kitörése óta végzett munkát, de kitért arra is, hogy a háború, illetve az ország megszállása miatt milyen mértékű veszteségek érték a könyvtárakat:

*„Közzétett jelentéseink részletesen tárgyalják, miképpen iparkodtunk a háború tartama alatt a háború igényeihez alkalmazkodva a rendelkezésünkre álló eszközökkel könyvtári feladatainknak megfelelni. Azt alig kell mondanom, hogy a könyvtárak fejlesztése a háború alatt megakadt. Nemcsak könyvtárkezelőink nagy része hadba vonult és számosan hősi halált is haltak [...], de számos könyvtár a háború folyamán teljesen elpusztult, [...] számos könyvtár állománya is megcsökkent. A megszállt területeken pedig ma összesen 805 könyvtárunk van. A csehek által megszállott területeken van 341, a románok által megszállott területeken van 298, a szerbek által megszállott területeken van 166 könyvtárunk.”*³⁶

Mindezeket túl az ország különböző területeiről érkezett bejelentés a könyvtárak elpusztításairól. Például a nagyváradi Szigligeti Társulat közölte a tanáccsal, hogy a városban működő népkönyvtárakat a karhatalmi vezetőség lefoglalta.³⁷ Nagymarosról pedig az állami általános iskola tanítója értesítette a testületet, hogy a vöröskatonákat az iskolában szállásolták el, akik feltörték a könyves szekrényeket és szétdobálták a könyveket, és ebből a gyűjteménynek jelentős kára

származott.³⁸ Sajátos, a kor szellemiségét idéző irat is megmaradt: „Tisztelt Elvtársak” megszólítással a magyarországi szabó munkások és munkásnők szarvasi 31-ik számú csoportja nevében könyvtári könyvek kérésére érkezett irat.³⁹ A háborús számvetésen kívül az elnök részletesen foglalkozott azokkal a feladatokkal is, amelyeket magyar könyvtári ellátás megújítása érdekében a közeljövőben el kell végezni. Wlassics különösen fontosnak tartotta a könyvtárosok képzésének és továbbképzésének megoldását. Ennek a célnak a megvalósítása érdekében Wlassics itt is, mint már máskor is, az elemi és a polgári iskolai tanítók ilyen jellegű nyári továbbképzését tartotta megoldásnak. Az elnök elengedhetetlennek vélte, hogy a könyvkiadás részéről olyan munkák jelenjenek meg, amelyek alkalmasak a népkönyvtárak és a közművelődési könyvtárak ismeretterjesztő gyűjteményeinek fejlesztésére. Wlassics úgy tervezte, hogy a magyar könyvtárak fejlesztésére irányuló terveikről, céljaikról az 1909. és az 1912. évi emlékiratához hasonló összeállítást készít, amelyet eljuttat a felelős tárcához és a szakmai közegekhez. (E tervei – eddigi tudomásunk szerint – nem valósultak meg.)

A Tanács ülésén megemlékeztek *Szabó Ervin*ről is, akinek elismerésre méltó szakmai tevékenységét a Tanács jegyzőkönyvében örökítették meg. Kiemelték, hogy bár más eszmekörben élt, ám a fővárosi könyvtárügy érdekében szerzett érdemeit nagyra értékelték.⁴⁰

A Tanács üléséről készült jegyzőkönyv mellékleteként megmaradt Wlassics elnöki beszéde, amely jól mutatja a nemzeti kultúra értékeibe vetett mély meggyőződését, hitét, ezért ebből részletesebben idézünk, többek között azért is, mert a rendelkezésünkre álló források között ez az utolsó, amelyben művelődéspolitikai meggyőződéséről értekezett, s megfogalmazta ars poétikáját, mintegy előrevetítve a magyarságra váró sorsot:

„Mérjen bármit reánk a sors, oktalan erő – hatalom szétválaszthatja a magyar fajt, de a nemzeti kultúra kapcsának minden magyart minden körülmények között össze kell tartani. A magyar kultúra viszontagságos történelmünk folyamán megmutatta hatalmas összetartó erejét már több ízben, megmutatta akkor

is midőn államunk egészét másfélszázadra szétépték. [...] Fajunk lelki és értelmi kiművelésére van-e hatásosabb eszköz a lelket fölemelő, az ismeretterjesztő könyvnél? [...] Megtettünk-e mindent, amit tehettünk volna azért, hogy a legjobb könyveket terjeszthessük, éltünk-e azzal az alkotmányos hatalommal, mely rendelkezésünkre állott, oly mérvben, hogy eljuthasson a művelődés legelső eszköze, a jó könyv minden magyarhoz, aki olvasni tud és olvasni szeretne”⁴¹

Az 1920–1921-es évekről gyéren maradtak fenn iratok, és nem jelent már meg a Múzeumi és Könyvtári Értesítő sem. A meglévő források azt tanúsítják, hogy a Tanács és a Főfelügyelőség tevékenysége lényegében haldoklott. Az embert próbáló háborús évek utáni csapások, az ország gazdasági, társadalmi összeomlása és jelentős kifosztása után a testület nem tudott újabb erőre kapni, tevékenysége elhalt.

Az 1920-ból fennmaradt néhány levél Mihalik Józsefnek volt címezve, majd 1921-ben ismét megjelenik Wlassics neve címzettként és aláíróként is. A zűrzavaros idők után a már működő könyvtárakból, főként a meglévő könyvek cseréjére vonatkozó igénylések érkeztek a Tanácshoz bel- és külföldről (például Szarvasról, Ragályból, Kálósról, Bálványosról, Cibakházáról, Gombáról és a fővárosból).

A fennmaradt iratok alapján úgy tűnik, hogy 1921-ben Mihalik már nem dolgozott a Tanácsban. Három ember neve bukkan fel ezen évek forrásaiban: Wlassics Gyula elnöké, Gulyás Pál főfelügyelőé és egy újé, idősebb *Bibó István*⁴² mint a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének miniszteri biztosáé, akit a főfelügyelőség munkájának újjászervezésével bízott meg a minisztérium.

1922-től megszűnt a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének, valamint a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának tevékenysége. A közművelődési könyvtárak ügyeinek gondozását a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium iskolán kívüli népoktatási ügyosztálya vette át, a tudományos gyűjteményeket pedig a Klebelsberg miniszterségéhez kötődő Országos Magyar Gyűjteményegyetem felügyelte. Az 1923-ban ugyancsak Klebelsberg által létrehozott Országos Könyvforgalmi és

Bibliográfiai Központ (OKBK) pedig átvette a MKOF és MKOT feladatkörének egy részét.

Összegzés

A századfordulón virágkorát élő Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa jogilag ugyan túlélte a huszadik század első nagy kataklizmáját, ám a világégés éveit, majd az azt követő zűrzavaros politikai és háborús állapotok megakasztották fejlődését, mint ahogyan legfőbb tevékenységük, a közcélú könyvtárak létrehozása, fejlesztése is megszakadt, sőt a korábbi években létrehozott könyvtárak és gyűjtemények nagyobb része is elenyészett. A testület elnökeként mindvégig kitartó és tevékenykedő Wlassics Gyulának is más feladatai lettek a vészterhes évek utáni konszolidációban. Így nem csupán a testület, valamint annak tevékenysége halt el, hanem a közkönyvtári mozgalom elveszítette a századforduló éveinek legemblematikusabb személyiségét is. Legalábbis nincsenek arra vonatkozóan forrásaink, amelyek bizonyíthatnák, hogy Wlassics – különös tekintettel korábbi szakmai és személyes kapcsolataikra – Klebelsberg minisztersége idején tevékenyen részt vett volna a közgyűjteményügy szervezésében, irányításában.

A fennmaradt források alapján Wlassics Gyulának a közgyűjtemények érdekében kifejtett tevékenysége a fentiek szerint volt bemutatható, ennyiben reprezentálható. További források előkerülése esetén nyilvánvalóan további adalékokkal színezhető, árnyalható lehet e kép. Amit itt el tudunk végezni, annak alapján is látható, hogy Wlassicsnak jóval nagyobb szerepe volt a magyar közkönyvtári ellátás megszervezésében, működtetésében, mint azt az eddig megjelent publikációk felmutatták. További kutatások fontos feladata lesz még a Wlassics mellett tevékenykedő meghatározó személyiségek (leginkább Mihalik József) és a Tanács elnökségi tagjainak archontológiai feldolgozása, valamint az akkor már működő, országos jelentőségű könyvtárakkal és az ott tevékenykedő szakemberekkel tartott kapcsolatainak részletes feldolgozása.

rítése, elemzése, bemutatása.

Legalább ennyire fontos feladat lenne a helyi könyvtárak létrehozásában, a helyi közkönyvtári ellátásban meghatározó szerepet játszó személyiségek és a hozzájuk kapcsolódó tevékenységek feltárása, pozitívista szemléletű feldolgozása, bemutatása, és nem utolsósorban az országos intézkedésekkel való összekapcsolódásuk, kapcsolatuk megmutatása.

Mindezek mellett a vizsgálatok szemléletének, tartalmának vissza kellene térnie az *egységes múzeum- és könyvtárügy* gondolatvilágához, hiszen az elmúlt évtizedekben – tegyük hozzá, indokolatlanul – teljesen szétválasztott historiográfiai feldolgozásokban alig van nyoma, hogy e két faktor a századfordulón szoros szimbiózisban alakult, szerveződött. E tényezők együttesen vezethetnének oda, hogy a Monarchia korának magyarországi közgyűjteményügyét, könyvtárügyét pontosan megismerhessük, és megváltoztassuk a szocializmus éveiben megjelent tudományos igényű feldolgozások közhelyes és gyakorta téves, hibás adatait, elemzéseit, tendenciózus interpretációit.

Jegyzetek

1. MOL K737-1914. iratcsomó, (OL. K. 737-1914-20); MKOT száma 20/1914. (keltezés nélkül)
2. MOL K737-1914. iratcsomó, MKOT száma 285/1914. (keltezés nélkül)
3. Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1914. 2–3. sz. p. 229.
4. Évi jelentés Márokpapi (Bereg m.) vándorkönyvtárának 1913. évi forgalmáról. MOL K737-1914-340. irat, MKOT száma 285/1914. (keltezés nélkül)
5. MOL K737-1914-496. irat, MKOT száma: 496/1914. (keltezés nélkül)
6. Mihalik József: Helyzetünk = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1914. 4. sz. p. 238–239.
7. MOL. K737-1914-496. irat MKOT száma: 496/1914. dátuma 1914. szeptember 16. Az iraton Mihalik és Wlassics kézzel írt megjegyzése található. Wlassics kifogásolta az irat Tanács számára történő megküldését, mivel a Tanács gondozásában lévő könyvtárakban ilyen munkák nincsenek: Mihalik ezt tudomásul vette.
8. MOL K737-1915. iratcsomó; MKOT száma: 175/1915. kel-

tezése: 1915. június 14.

9. Mihalik József: Reformok = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1915. 3–4. sz. p. 151–152.
10. Mihalik lapalji megjegyzése szerint A magyar közművelődési könyvtárak szervezése címmel készített tervezetet még akkor elküldte a könyvtárak ügyeivel foglalkozó „szakférfiak” számára, de igény esetén bárkinek újból elküldi azt.
11. Uo. p. 161.
12. Uo. p. 162–163.
13. Mihalik József: Reformok II. = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1916. 1. sz. p. 1–9.
14. Uo. p. 2.
15. 1. az aradi közművelődési ház könyvtára, 2. a balassagyarmati múzeum könyvtára, 3. a besztekercebányai múzeum könyvtára, 4. a békéscsabai múzeum könyvtára, 5. a budapesti Budai Könyvtár, 6. a győri városi közkönyvtár, 7. a kecskeméti városi könyvtár, 8. a kiskunfélegyházi múzeum könyvtára, 9. a komáromi vármegyei könyvtár, 10. a losonci városi könyvtár, 11. a máramaroszi közművelődési ház könyvtára, 12. a marosvásárhelyi közművelődési ház könyvtára, 13. a nagyszombati városi könyvtár, 14. a nagyváradi városi közkönyvtár, 15. a nyitrai múzeum könyvtára, 16. a rimaszombati múzeum könyvtára, 17. a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum könyvtára, 18. a szabadkai városi közkönyvtár, 19. a székelyudvarhelyi református kollégium könyvtára, 20. a szombathelyi múzeum könyvtára, 21. a temesvári városi közkönyvtár, 22. a verseci városi közkönyvtár, 23. a veszprémi múzeum könyvtára, 24. a zombori városi közkönyvtár. (Uo. p. 4.)
16. Az aradi, a komáromi, a sepsiszentgyörgyi, a szombathelyi, a temesvári és a veszprémi könyvtárakról lett volna szó. (Uo.)
17. 1. az aranyosmaróti múzeum könyvtára, 2. a békéscsabai múzeum könyvtára, 3. a budapesti tudományegyetemi gyógyszerészhallgatók gyógyszerészeti múzeumának könyvtára, 4. a Szolnok-Doboka megyei Irodalomtörténeti és Ethnographiai Társulat könyvtára Désen, 5. a dévai múzeum könyvtára, 6. az esztergomi múzeum könyvtára, 7. az ipolysági múzeum könyvtára, 8. a kolozsvári EKE-múzeum könyvtára, 9. a lőcsei ág. ev. egyház könyvtára, 10. a marosvásárhelyi ref. kollégium könyvtára, 11. a miskolci ág. ev. egyház könyvtára, 12. a nagybányai múzeum könyvtára, 13. a nagykarolyi múzeum könyvtára, 14. a rózsasági múzeum könyvtára, 15. A szamosújvári örmény múzeum könyvtára, 16. a szatmári múzeum könyvtára, 17. a trencsényi múzeum könyvtára, 18. a turócszentmártoni Tót Múzeum könyvtára, 19. a váci múzeum könyvtára. (Uo.)
18. 1. a budapesti Ráday Könyvtár, 2. az eperjesi Evangélikus

- Kollégium és Könyvtár, 3. a gyulafehérvári Batthyány Intézet, 4. a készmárki Evangélikus Lyceum Könyvtára, 5. a szászvárosi Református Kollégium Gyűjteményei.
19. A Főfelügyelőség üléséről a Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1916. évi 1. száma 56–57. oldalán olvashatunk részletesebb beszámolót.
 20. Mihalik József: Főfelügyelőség hatáskörébe tartozó közgyűjtemények új csoportosítása = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1916. 2–3. sz. p. 61–66. – Az idézet a 61–62. oldalon található.
 21. MOL K737-1916. iratcsomó, szám nélküli irat. Jegyzőkönyv az OT. 1916. március 9-én tartott üléséről. Az irat keltezése 1916. május 3.
 22. Uo. és MOL K737-1916. iratcsomó, MKOT sz.385/1916. Jegyzőkönyv a szakbizottság 1916. október 25-i üléséről. Az irat keltezése 1916. október 26. – Az irat borítójának tanúsága szerint a népkönyvtári szakbizottság ülésén a népkönyvtárak háborús viszonyairól szóló, Gulyás Pál-féle előterjesztést tárgyalták, ám maga a jelentés nem maradt meg a gyűjtőben.
 23. Mihalik József: Erdélyi múzeumaink és az oláh betörés = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1916. 4. sz. p. 180-193.
 24. Uo. p. 180–181.
 25. MOL K737-1916. iratcsomó, MKOT sz. 199/1916. Az irat keltezése 1916. május 27. A jegyzéken található autográf feljegyzés szerint 108 helyre küldték meg a könyvcsomagot. A jegyzék az alábbi műveket tartalmazta: Balogh György: Ahol az ágyú szól, Doyle: Veszedelem, Fényes László könyve a szerb harcterről, Gáspár Áthúr: Dinasztiánk a haza védelmében, Gonda Béla: A hadiflottáról + Méhes Lajos, Zeppelin + Williams Archibald: A modern háború eszközei (kolligátum), Háborús előadások, Hedin, Sven: Egy harcban álló nemzet, Kálnoki Izidor: Háborús tréfák, Kozma Andor: A katona a magyar költészetben + Pilch Jenő: Ausztria-Magyarország hadserege + Százados István: Hindenburg (kolligátum), Matull, Kurt: A przemysli repülő, Liliencron: Háborús novellák, Nagy Endre: Csataképek, Nagy Endre: Tábori levelek, Sarcey, Francisque: Párizs ostroma, Szilágyi Géza: A háború mellől, Szomory Emil: Sárossy, muníciót!, A világháború krónikája. I–III.
 26. MOL K737-1916. iratcsomó, MKOT sz. K737-1917. Az irat keltezés nélküli. A könyvsorozat átvételéről szóló elismervények iktatási dátuma 1917. július 20. Az autográf bejegyzés szerint ezt a könyvcsomagot először 41, majd még 93 másik, tehát összesen 134 helyre küldték el. A jegyzéken szereplő művek közül több azonos az előző jegyzéken szereplő kiadványokkal, de más műveket is tartalmaz, ezért itt csak az újonnan felvett kiadványokat soroljuk fel: Franyó Zoltán: A kárpáti harcokról, Huszár Károly: A magyar nép hősei, Lőrinczy György: Az özvegy falu, Madelung, Aage: Hadinaplóm, Molnár Ferenc: Egy haditudósító emlékei, Szabolcska Mihály: Háborús versek, Vészi Margit: Az égő Európa, A világháború naplója, Woinovich Emil – Veltzé Alajos: A mi hőseink. I–II. köt.
 27. Fraknói meleg hangú levélben köszönt el a főfelügyelőséget és a Tanács tagjaitól, különösen Wlassics Gyulától, akihez nem csupán szakmai, hanem kiváló emberi kapcsolatok is kötötték: „*Excellenciád volt az, amikor az ország közművelődési ügyeinek vezetését a nemzeti eszményekért hevülő lélekkel átvette, a kulturai intézmények decentralizációjának szükségességét hirdette és az ország minden részében tudományos és művészeti gyűjteményekkel felszerelt kulturai gócpontok megteremtését tervezve, ezen feladat megoldására új intézményt létesített, a melynek élére szerény személyemet hívtá meg. Élenk örömmel állottam a nagyjelentőségű cél szolgálatába és ma, mikor attól megválók, büszkén utalhatok az eredményekre, melyeket a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége az ország leghivatottabb szakférfiai közreműködésének köszönhet és amelyekben Excellenciád, úgyis mint miniszter, úgyis mint a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának elnöke, maxima pars fuit.*” (Fraknói Vilmos búcsúirata = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1916. 2-3. sz. p. 222–223.)
 28. Szalay Imre (1846. november 8. – 1917. július 24.), miniszteri Tanácsos, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója, iparművészeti író a következő év júliusában el is hunyt.
 29. Gulyás Pál: Könyvtári problémák I–II. = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1917. 1. sz. p. 9–36. és 1917. 2–3. sz. p. 120–141. (Elemzi Sonnevend Péter: Jegyzetek a könyvtárpolitikus Gulyás Pál tevékenységéhez = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1994. 1. sz. p. 5)
 30. Itt érdemes megjegyeznünk, hogy a Mihalik-féle elképzeléshez hasonlóan Gulyás is regionális tényezőkből kiindulva körzetekben, a települések nagyságától, az ott lakók iskolázottságától, a kulturális élet helyi viszonyaitól, továbbá a helyi erők áldozatkészségétől és még egyéb tényezőktől függő, 12 könyvtári kategóriában, típusban gondolkodott. Ám ezek az intézmények nem csupán a székhelyükül szolgáló települések lakosainak könyvtári ellátásáról gondoskodtak volna, hanem a körzethez tartozó kisebb falvak, tanyák, tanyakörzetek könyvtári ellátásának „anyakönyvtáruai” a folyamatosan cserélődő dokumentumok gyűjteményi alapjául is szolgálhattak volna. Így biztosítható lett volna a kisebb gyűjtemények folyamatos megújítása. A két koncepció sok szempontból mutat azonosságot, ez azt bizonyítja, hogy azonos megoldási modellben gondolkodtak, ám kétségtelen, hogy a részletekben jelentősebb eltérések mutatkoztak. A két meghatározó szaktekintély között kisebb polémia bontakozott ki, amelyhez még mások is csatlakoztak, és amelynek

részletező elemzése a jövő fontos feladata lesz.

31. MOL K737-1918-42. iratcsomó, MKOT sz. 42/1918. Az irat keltezés nélkül.
32. MOL K737-1918-43. iratcsomó, MKOT sz. 130/1918. Az irat keltezés nélkül
33. MOL K737-1918-43. iratcsomó, MKOT sz. 265/1918. Az irat keltezése: 1918. június 20.
34. MOL K737-1919-20. iratcsomó, MKOT sz. 20/1919. Jelentés a MKOT 1918. évi működéséről. Az irat keltezése: 1919. február
35. MOL K737-1919-II. iratcsomó, MKOT sz. 80/1919. Jelentés a MKOT 1918. évi működéséről. Az irat keltezése: 1919. március 27.
36. Ugyanott. A megszállt területeken lévő gyűjtemények nagyságrendje a MKOT és a MKOF gondozásában lévő kollektcióknak mintegy a felét jelentette.
37. MOL K737-1919-II. iratcsomó, MKOT sz. 87/1919. Az irat keltezése: 1919. április 2.
38. MOL K737-1919-II. iratcsomó, MKOT sz. 101/1919. Az irat keltezése: 1919. augusztus 2.
39. MOL K737-1919-II. iratcsomó, MKOT sz. 94/1919. Az irat keltezése: 1919. április 23.
40. Érdemesnek tartjuk néhány gondolatban felidézni a Wlassics által vezetett Tanács és Szabó Ervin kapcsolatát annál is inkább, mivel számos korábbi és mai közleményben olvashatjuk, hogy a Tanács és a főfelügyelőség által megtestesített, úgynevezett „hivatalos” könyvtárpolitika és a Szabó Ervin-i könyvtári felfogás között éles ellentét húzódott. Jóllehet a már korábban is hivatkozott és Katsányi Sándor által a Fővárosi Könyvtár történetéről írt kötetben (Katsányi Sándor: A fővárosi könyvtárának története. Bp.: FSZEK, 2004.) jelentősen módosította a korábbi felfogást, ám a szakmai közbeszéd részeként és a tudományos publikációk egy részében még ma is rendre visszatér ez a pontatlan, nem kellően árnyalt megfogalmazás. Katsányi Sándor megerősítette a két fél közötti ideológiai szakadékokat, ám mellette hangsúlyozta, hogy a modern közkönyvtári ellátás koncepciójában a két fél egyetértett, jóllehet a megvalósítás módjaiban volt a két irányzat között ellentét, amely 1910 második felétől kezdődően – nem utolsósorban a főváros modern könyvtári ellátási koncepciójának megbicsaklása során – jelentősen kiéleződött, elmélyült. Mindemellett azonban a szakmai együttműködés nem szűnt meg, továbbá a Tanács részéről Szabó Ervin felé kifejezett megbecsülés ékes bizonyítéka, hogy jóllehet Szabó Ervin 1913 őszén a Könyvtári Szemle hasábjain élesen bírálta a MKOSZ tevékenységét, sőt – felhasználva a fővárosi könyvtár szakmai, szellemi potenciálját – egyfajta, a hivatalos könyvtárpolitikával szemben rivalis könyvtári el-

lenműhely kialakítására törekedett, ám ennek ellenére még ez év őszén közfelkiáltással a Tanács tagjai közé választotta a testület, és abban 1914-től kezdődően tevékenyen részt is vett (Katsányi i. m. p. 177–181. és 380.). A Tanács részéről megnyilvánuló elismerés olvasható ki a Szabó Ervin halála alkalmából megjelent nekrológból is: *„A megboldogult a munka törhetetlen erélyű embere volt s teremtő energiájának főeredménye, a budapesti Városi Nyilvános Könyvtár, a legbeszédesebb tanúságtétele, hogy nemcsak mint könyvtári szaktudós, hanem mint szervező és adminisztráló erő is a legelső sorába tartozott. Akik ismerték feltűnését sohasem kereső, csendes és szerény jellemét, tisztában voltak vele, hogy igazságosság, belátó méltánylás, emberszeretet, szívjószág és az emberi ideálokért való küzdelem volt rövid, de sokszor nagy és nehéz küzdelmekkel telt életének kimagasló jellemvonása s e szép tulajdonságait el nem homályosíthatja az a sokak által neki hibául felrótt körülmény sem, hogy gyakorlati, de főképp Európaszerte ismert s elismert írói működésével a szociáldemokrácia radikális irányzatát szolgálta.”* (Meghalt Szabó Ervin dr. = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1918. 3–4. sz. p. 202–203.) Ebbe a sorba illeszkedik Szabó Ervin emlékének jegyzőkönyvben történő megörökítése is. Szabó Ervin idézett elismerése szép gesztus, de érdemes néhány kiegészítést tennünk. A Múzeumi és Könyvtári Értesítő ezen utolsó, 1918. 3–4. száma az októberi forradalom első heteiben, hónapjában szerkesztődött: ezt bizonyítja, hogy a nekrológ előtti oldalon a lap beszámol a MKOT és a Főfelügyelőség nov. 1-jei csatlakozásáról az új hatalmi szervhez, a Nemzeti Tanácshoz, majd Mihalik november 5-i eskütételéről az új kultuszminiszteri államtitkár előtt. – 201. p. – Utána Mihalik a Tanácsköztársaság idején is aktívan működött, ezért később retorziók érték. Egy Mihalikra és az ő szakmai tevékenységére fókuszáló feldolgozás további adatokkal szolgálhat majd a kérdéshez.

41. MOL K737-1919-II. iratcsomó, MKOT sz. 80/1919. Jelentés a MKOT 1918. évi működéséről. Az irat keltezése: 1919. március 27.
42. Idősebb Bibó István (1877–1935), etnológus, filozófus, könyvtáros. 1909-ben a budapesti tudományegyetemen doktorált. 1910-től a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium munkatársa. 1920–21 között a MKOF miniszteri biztosként tevékenykedett, majd 1922-től 1924-ig az iskolán kívüli népművelés országos felügyelője volt. 1924-től haláláig a szegedi Egyetemi Könyvtár igazgatója. 1921–1924 között a Néprajzi Társaság Társadalomtudomány című folyóiratának, majd 1929–1933-ig Szegeden a Népünk és Nyelvünk című folyóirat a szerkesztője volt. Az ő fia volt a közismert társadalomfilozófus, szociológus és politikus ifjabb Bibó István.

Beérkezett 2013. január 2.

NPA és MOKKA-ODR integráció

Elkészült és az MKE egri vándorgyűlésén bemutatkozott a MOKKA-ODR adatbázissal integrált Nemzeti Periodika Adatbázis, amely ezután online fogadja a könyvtárak állomány-bejelentéseit.

A rendszer megismertetésére és használatba adására az ősz folyamán egy NPA Fórumon kerül sor, de a MOKKA ODR tesztrendszerben már kipróbálhatók a szolgáltatások a

<http://m2/bibl.u-szeged.hu> címen.

A tesztrendszer adatbázisában is megtalálhatók az NPA-ból konvertált adatok és az új NPA felület szolgáltatásai. Az „éles” adatbázis módosítását az őszi fórum után kell elkezdeni.

A rendszer leírása és a kapcsolat: http://wiki.mokka.hu/wiki/NPA_bejelentelo_felulet

(Forrás: Katalist, 2013. júl. 23. Koltay Klára híre alapján)

Egyre több a szabadon elérhető publikáció

Az Európai Bizottság támogatásával készült új kutatásból, illetve az Európai Bizottság Magyarországi Képviselőtének közleményéből kiderül, hogy a 2011-ben publikált tudományos dokumentumok mintegy 50%-a ingyen elérhető, ami arra utal, hogy hamarosan áttörés jöhet a nyílt hozzáférés terén. A tanulmány 22 szakterületen vizsgálta, hogy az akadémiai kiadványok mennyire állnak rendelkezésre az Európai Kutatási Térségben, Braziliában, Kanadában, Japánban és az USA-ban.

A nyílt hozzáférés biztosítása követelmény lesz a Horizont 2020 nevű, a 2014 és 2020 közötti időszakra szóló uniós kutatási és innovációs keretprogram támogatásával készülő összes tudományos publikáció esetében.

(Forrás: Index, 2013. aug. 22.- az MTI híre alapján)

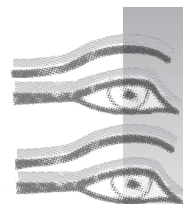
Új könyvtár nyílt Nagytétényben

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 2013. augusztus 30-án új tagkönyvtárat nyitott Budapest XXII. kerületének Nagytétény városrészében, a volt ortodox zsinagóga épületében, az önkormányzattal együttműködésben.

Bővebb információ:

http://www.fszek.hu/konyvtaraink/nagytetenyi_ut_283/?article_hid=22194

(Forrás: Katalist, 2013. szept. 2. Farkas Ferenc híre alapján)

Kovács Máté elmaradt előadása az IFLA budapesti kongresszusán: „A könyvtárosképzés rendszere Magyarországon”

Közli: BÉNYEI Miklós

A publikáció elkészítését a TÁMOP-4.2.2.6-11/1/KONV-2012-0001 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Bevezető

Aligha vitatható tény, hogy a magyarországi könyvtárügy nemzetközi kapcsolatai történetének mindmáig a legjelentősebb fejleménye az 1972 nyarának végén, augusztus 28-a és szeptember 2-a között Budapesten lezajlott első – de remélhetőleg nem az utolsó – hazai IFLA kongresszus. (Sorrendben ez volt a nemzetközi könyvtáros szervezet harmincnyolcadik konferenciája.) A világ sok-sok országából érkezett résztvevők tanácskozásának kezdetét az ünnepi, kollegiális hangulat jellemezte. A magas színvonalú szakmai eszmecserét azonban hamarosan

szomorú esemény árnyékolta be: a második nap délutánján, augusztus 29-én váratlanul elhunyt Kovács Máté¹, a rendezvény egyik szervezője, a korabeli és a huszadik századi magyar könyvtári kultúra egyik kiemelkedő személyisége, az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács elnöke, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszékének professzora. Nemrég, amikor megemlékeztünk az itthoni IFLA-konferencia negyvenedik évfordulójáról, sajnálatos módon az ő halálának évfordulójára is emlékeznünk kellett.

Szakmai berkekben köztudott volt, hogy a kongresszus egyik előadója Kovács Máté lett volna. Az IFLA végrehajtó bizottsága 1968-ban, a

frankfurti közgyűlésen jelentette be, hogy négy év múlva a magyar főváros, vagyis a kezdeményező Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) rendezheti meg a kongresszust.² Az MKE elnyerte a kulturális kormányzat erkölcsi és anyagi támogatását is. Az elnökség az alapos előkészítés érdekében 1970. március 20-án két bizottságot (Társadalmi és Szervező) alakított; az előbbinek tagja lett Kovács Máté egyetemi tanár is.³ A két testület összetételét egy év múlva, 1971. március 25-én véglegesítették.⁴ A Társadalmi Bizottság október 20-án ült össze először⁵; ekkor határozták el, hogy az IFLA-közgyűlés plenáris üléseire tizenhét magyarországi referátumot dolgoztatnak ki. Egyúttal megszabták a majdani terjedelmet (10–12 gépelt oldal), és előre bekérték a harminc-negyven soros szinopszist.⁶ Mint ahogy azt Székely Sándor, az MKE főtitkára levélben tudatta, Kovács Máté professzor érthető módon *A könyvtárosképzés rendszere Magyarországon* című témára kapott megbízást.⁷ Elsősorban azért, mert immár másfél évtizede volt az egyetemi könyvtáros tanszék vezetője. Tanszékvezetői tevékenységéről összefoglaló, meggyőző és hiteles, az egykori tanítványok és oktatótársai emlékezetében élővel megegyező képet rajzol későbbi utóda, Sebestyén György évfordulós monográfiájában.⁸ Ugyanakkor az IFLA konferencia szervezésében leginkább érintett Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnökségén belül – mint az egyik alelnökhöz – szintén hozzátartozott a képzés és továbbképzés egyre fontosabbá váló területe.⁹ Az Országos Könyvtárügyi Tanács (OKT) tagjaként és elnökeként, majd az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács (OKDT) elnökeként szintén folyamatosan figyelemmel kísérte a hazai könyvtárosképzés és továbbképzés helyzetét.¹⁰ Kiemelendő tény az is, hogy előző években már egy terjedelmesebb tanulmányban és két előadásban is foglalkozott a magyarországi könyvtárosképzés múltjával és jelenével. Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadásában megjelent és Kovács Máté által indított és szerkesztett sorozat, a *Könyvtártudományi tanulmányok* 1969-es kötetében – amelyet

csaknem teljes egészében a könyvtárosképzés hazai és külföldi tapasztalatainak áttekintésére szenteltek – *Az egyetemi könyvtárosképzés két évtizedes fejlődése és főbb kérdései* címmel értekezett az általa behatóan ismert kérdésköréről.¹¹ A következő esztendőben, 1970. június 3-án a Magyar Könyvtárosok Egyesülete II., miskolci vándorgyűlésén *A könyvtárosi pályakép, a könyvtárosok képzése és továbbképzése* címmel tartott előadást¹² – csakis sajnálhatjuk, hogy ennek szövege nem maradt fenn. 1971-ben aztán az MKE III., szombathelyi vándorgyűlésén a jelenlévők elsősorban a könyvtárosképzésről és továbbképzésről vitatkoztak, mégpedig Kovács Máté július 8-án elhangzott főreferátuma nyomán. A professzor (pontosabban, jelen esetben az MKE alelnökeként) előzetesen bekérte az adatokat (a szempontrendszert is világosan kijelölve) az akkori képzőhelyektől, és ezek ismeretében állította össze az előadását.¹³ Tehát minden bizonnyal feltételezhető, hogy a közelgő IFLA-kongresszusra szánt előadásához felhasználta tanulmánya és a két vándorgyűlési referátum anyagát.

Hiába volt azonban a szellemi erőfeszítés. A konferencián – ahol a plenáris ülésen *A könyv és az olvasás a változó világban* című témát vitatták meg – Kovács Máté a Képzési bizottság augusztus 30-ra kitűzött szekciójában szerepelt volna.¹⁴ Sajnálatos tény, hogy a referátum már nem hangozhatott el.¹⁵ A váratlan, tragikus fordulat után az előre megírt beszéd fogalmazványát sem ismerhették meg a külföldi és a hazai szakemberek, sokáig azt hittük, a hosszú évtizedek alatt el is kallódott. Szerencsére vannak még meglepetések, csodák: nemrég kiderült, hogy mégis megvan, csak mesébe illő módon lappangott.

Kovács Máté és az MKE viszonyának kutatása közben – tehát merő véletlen folytán – e sorok írójának a kezébe került professzor úr azon előadásának előzetes, ceruzával írt rövid vázlata, amelyet a budapesti IFLA-kongresszuson kívánt elmondani. Vagyis a szervezőktől kért szinopszist a megadott határidőre, november végére elkészítette. A gépelt szöveg az Országos Szé-

chényi Könyvtár Kézirattárában őrzött Kovács Máté-hagyatékban fennmaradt¹⁶, és világosan tükrözi az előadó szándékait. A történeti megközelítést alkalmazta, és messze előre látóan jelölte ki a fejlesztés irányait. Egyebek között már ekkor, négy évtizeddel ezelőtt érzékelte, hogy milyen fontos lesz a jövőben a számítástechnikai ismeretek oktatása.

A kéziratos vázlatot – mintegy a konferencia negyvenedik évfordulójára emlékezve – az előzmények és a megszületés körülményeinek tömör ismertetésével a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* című folyóirat 2012 novemberében közölte.¹⁷ Már nyomdában volt a cikk, amikor professzor úr lányától és szellemi örökségének gondos, hű őrzőjétől, Kovács Ilonától 2012. szeptember 20-án az alábbi e-mail üzenetet kaptam: „*Kertész Kati*¹⁸ említette, hogy rákérdezett nála az IFLA előadására. Én itt őriztem egy aktatáskát, érintetlenül úgy, ahogy azt utolsó nap használta. Most újra megnéztem, és benne van Kovács Máté egy angol nyelvű előadása *Training for Librarianship in Hungary. IFLA General Council Meeting Budapest 1972. 25 l statisztikákkal, táblázatokkal, a tantárgyak és elosztásuk és óraszámukról stb. Nem tudom, hogy a külföldön publikált eddigi anyagokhoz hogyan viszonyul, de ez ebben a formában az IFLA-ra készült.*” Még ugyanazon a napon estefelé megérkezett az újabb üzenet: „*Most látom, hogy magyarul is itt van a szöveg.*”¹⁹ Tehát egy kegyelettel őrzött aktatáska mélyéről több mint negyven esztendő múltán mégiscsak előkerült a hajdani előadás-fogalmazvány. Mély hálával tartozunk Kovács Ilonának, hogy édesapja elveszettnek hitt örökségét önzetlenül átengedte közlésre. Most a magyar változat publikálása – rövid bevezetővel és magyarázó jegyzetekkel kiegészítve – meg is történik. Talán egyszer megérik az idő az angol fordítás közzétételére is. Nem túlzás azt állítani, hogy Kovács Máté el nem mondott előadásának szövege jelentős dokumentum. Átfogó kísérlet a hazai könyvtárosképzés korabeli rendszere kialakulásának és működésének áttekintésére, számtalan történeti utalással. Némileg meglepő – és ez könyvtártörténet-írá-

sunk jókora adóssága –, hogy azóta sem született hasonló összefoglalás. Miközben az eltelt évtizedekben a képzési rendszer rendkívül sokat változott.

Már a szinopszis közreadását is azzal a reménnyel zártuk a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros hasábjain, amit most célszerű megismételni: „*a hajdani előadás napjainkban arra ösztönözheti a mai könyvtáros nemzedéket, elsősorban a szakmánk múltja iránt élénkebben érdeklődő kollégákat, még inkább az egyetemi és főiskolai képzés részeseit, az informatikus könyvtáros szakos hallgatókat, különösképpen a leendő doktoranduszokat, hogy alaposan, a részletekig hatolóan feltárják a magyarországi könyvtárosképzés teljes történetét.*”²⁰

„A könyvtárosképzés rendszere Magyarországon”

A könyvtárosképzés az értelmiségi foglalkozásokhoz (pl. jogászokéhoz, orvosokéhoz, pedagógusokéhoz, mérnökökéhez) képest Magyarországon ugyanúgy, mint több más országban viszonylag későn alakult ki.²¹ A korábbi alapszintű kezdeményezések után a könyvtárosképző intézmények a legutóbbi két évtizedben jöttek létre. Viszonylag gyorsan, felső-, közép- és alapfokon közel egy időben, az előbbinél sokkal tágabb keretekben és jóval magasabb színvonalon.

Az ok és magyarázat: az ország politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális fejlődése, ezen belül a szocialista olvasási, könyv- és könyvtári kultúra kibontakozása. Döntő szerepe volt a fejlődésben annak, hogy az olvasótábor a korábbinak többszörösére bővült, a kiadványok száma 1938-hoz képest három és félszeresére²², a könyvtárak száma, állománya és forgalma sokszorosára ugrott²³, a dokumentációs tevékenység pedig teljes egészében ekkor alakult ki.²⁴ Mindez szükségszerűen maga után vonta a könyvtárosok, bibliográfusok, dokumentálók számának ugrásszerű emelkedését is, amit az alábbi néhány adat világosan tanúsít²⁵:

Év	1885	1925	1935	1957	1966
A könyvtárak összes dolgozóinak száma	245	359	761	2680	4506

A könyvtárak és dokumentációs intézmények dolgozóinak azóta is tovább emelkedő létszáma elengedhetetlenné tette a könyvtárosképző intézmények létrehozását. De szükségessé vált, hogy ezek az intézmények ésszerű rendszerbe kapcsolódjanak és lehetőleg az ország közoktatási rendszerébe beilleszkedjenek.

Kezdetek és előzmények

Régebben a könyvtárosok Magyarországon is magukban a könyvtárakban sajátították el a szakismereteket. Majd a XIX. század végén és a XX. század első felében *szakvizsgát* írtak elő²⁶ és *szaktanfolyamokat* szerveztek (1898–1913)²⁷ számukra.

További előhaladás volt, hogy az *egyetemen* is helyet kaptak a könyvtárosok számára szükséges ismeretek: az írás-, könyv- és könyvtártörténet, a bibliográfiai és könyvtártani ismeretek. Azonban ekkor még nem létesült külön tanszék. Az előadásokat magántanárok tartották, és más tanulmányaik mellett főként olyan hallgatók vettek rajtuk részt, akik később könyvtárakban szándékoztak elhelyezkedni.²⁸

A könyvtárosképzést az *egyetem tanulmányi rendjébe* először 1919-ben az első szocialista forradalom, a Tanácsköztársaság idején illesztették be, de ez a forradalom bukásával megszűnt.²⁹

A két világháború között a nagykönyvtárakról, múzeumokról és levéltárakról szóló 1922. évi XIX. *törvénycikk*³⁰ intézkedett a könyvtárosok szakképzéséről is, de ezt nem hajtották végre. Helyette újból csak szaktanfolyamokat rendeztek³¹, lényegében a század eleji mintájára.

Így a *korszerű megoldás* kialakítása későbbre, a második világháború utáni időkre maradt.

Akkorra, amikor a szocialista társadalom viszonyai között létre kellett hozni a szakképzés intézményeit. Ezek eredetileg felső-, közép- és alsófokon külön-külön, egymástól függetlenül szerveződtek meg, Rendszerük csak ezután, az azonos jellegű feladatokat ellátó intézmények összevonásával és a különböző szintűek tantervének összehangolása útján alakult ki. A képzés rendszere azok szerint a *képesítési követelmények* szerint szerveződött meg, melyeket a könyvtárakban és dokumentációs intézményekben lévő munkakörök betöltését szabályozó 148/1962. M.M. sz. miniszteri utasítás³², valamint a 106/1964. M.M. sz. végrehajtási utasítás³³ előírt.

Az egyetemi könyvtárosképzés kialakulása és mai helyzete

A *felsőfokú* szakképzés eredetileg három különböző intézmény keretében jött létre mindegyik más-más céllal és tartalommal.

Legelőször az *egyetemi könyvtárosképzés* szerveződött meg a *Budapesti Tudományegyetem*³⁴ keretében a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének 1947-ben tett javaslata³⁵ alapján. Az elgondolás hosszabb előkészítés után az egyetemi képzés általános reformja folyamán az 1948–1949. tanévben³⁶ valósult meg a Bölcsészettudományi Kar keretében a *Könyvtártudományi Tanszék* megszervezésével, amelynek a feladata akkor még a *nagy tudományos könyvtárak leendő könyvtárosainak*, elsősorban a muzeális különgyűjtemények (kézirattár, régi és ritka kiadványok tára stb.) munkatársainak a képzése volt.³⁷ Itt a képzés 5 éves, kétszakos, vagyis valamely középiskolai tanári szakkal (pl.

magyar nyelv és irodalom, latin nyelv és irodalom, történelem) kapcsolták össze.³⁸ Azóta ez a Tanszék fejlődött a felsőfokú könyvtáros és dokumentáló szakképzés egyedüli intézményévé.³⁹ Itt a kezdettől 1971 végéig 1017 hallgató végezte be tanulmányait.

Ezt követte a *közművelődési könyvtárosok* képzését ellátó tanszék megszervezése az 1951–1952. tanévben az általános iskolai tanárokat képző *Budapesti Tanárképző Főiskola* keretében. Itt a képzés 2, majd 3 éves és egyszakos volt, a tanári szak nem kapcsolódott hozzá. A képzés e formája az 1955–1956. tanév végéig állott fenn. Itt 605 hallgató végzett.⁴⁰ Feladatait megszűnésekor a Budapesti Egyetem Könyvtár-tudományi Tanszéke vette át.⁴¹

Egy ideig, 1959–1961 között a nemzeti könyvtár az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjában is szerveztek felsőfokú *kiegészítő szaktanfolyamot* a könyvtárak olyan dolgozói számára, akik nem egyetemen vagy valamely egyetemi rangú főiskolán szereztek eredeti képzettségüket.⁴² Itt 63 hallgató végzett.

Ez idő szerint tehát a *felsőfokú* munkaköröket betöltő *könyvtárosok, bibliográfusok és dokumentálók* szakképzése és intézményes továbbképzése a *Budapesti Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszékének* feladatkörébe tartozik, bármilyen típusú könyvtárban, illetve dokumentációs intézményben dolgoznak is.⁴³ Abból a jól megalapozott meggyőződésből kiindulva, hogy minden felsőfokú munkakört betöltő könyvtáros, bibliográfus és dokumentáló munkájának az alapja közös: az olyan alapvető könyvtáros és dokumentációs elméleti és történeti szakismeretekből és gyakorlati jártasságokból és készségekből áll, mint az írás-, a könyv- és könyvtártörténet, a szociológia elmélete és módszerei, a művelődés-, kommunikáció-elmélet, a bibliológiai alapismeretek, az olvasási folyamat ismerete, a katalógizálás, osztályozás és az információkeresés elmélete és gyakorlata, a könyvtártan, továbbá a bibliográfia és dokumentáció elmélete és gyakorlata, valamint a könyvtári gyakorlatokon és szemináriumi foglalkozásokon

megszerezhető felkészültségek. Ezek egyformán nélkülözhetetlenek az irányító, felülvizsgáló, döntéseket hozó könyvtárosok, bibliográfusok és dokumentálók munkájához, akár tudományos vagy közművelődési könyvtárban, illetve iskolai könyvtárban, akár pedig bibliográfiai vagy dokumentációs intézményben dolgoznak.

Ehhez a mindenki számára közös szakmai alapvetéshez azonban szorosan és szervesen kapcsolódnak azok a *speciális tanulmányok*, amelyek a fontosabb könyvtártípusokban, pl. szakkönyvtárakban, illetve közművelődési, gyermek-, ifjúsági és iskolai könyvtárakban vagy részlegekben, pl. muzeális, illetve modern könyvgyűjteményekben végzendő munkához vagy a munkaszervezet leggyakoribb munkaköreiben (állománygyarapítás, állományfeldolgozás, olvasószolgálat), illetve a bibliográfiai és dokumentációs tevékenységhez nyújtanak kezdeti szintű felkészültséget. A specializálódást mélyíti el a diplomamunka, amelynek tárgyát a speciális tanulmányokhoz kapcsolódva kell megválasztani.

A specializálódást kielégítő mértékben azonban csak *két fokozatban* lehet kielégítően megvalósítani ugyanúgy, mint több más területen, pl. az orvosok, mérnökök, közgazdászok esetében. A második lépcső néhány évi szakmai gyakorlat után olyan egyéves levelező *továbbképzés* formájában van kialakulóban, amely a fontosabb munkakörök, illetve könyvtártípusok és dokumentációs intézmények vezető dolgozói (pl. tájékoztatók, állomány feltárók stb.) számára nyújt szűkebb munkaterületükön további elméleti és gyakorlati felkészültséget. Az elmélyítés eredményes módja lehet egyetemi *doktori disszertáció* készítése és *doktori szigorlat* letétele is.⁴⁴

Az eddigi tapasztalatok alapján beigazolódott az is, hogy a felsőfokú munkakörökben dolgozó könyvtárosok, bibliográfusok és dokumentálók felkészültségéhez szorosan hozzátartozik valamely *társadalomtudományi szak* (pl. történelem, nyelv és irodalom, művészet, zene, jog, közgazdaság stb.) vagy valamely *természettudományi, ill. műszaki szak* (pl. fizika, kémia, biológia, matematika, mérnöki, agrármérnöki, orvosi

stb.), hogy legalább egy tudományág területén a könyvtári, bibliográfiai és dokumentációs munka tartalmi kérdéseiben is egyetemi szinten szakképzettek legyenek. Ezért a felsőfokú szakképzés *kétszakos* a nappali és levelező tagozaton. A kiegészítő jellegű képzés *egyszakos*, minthogy az ilyen hallgatók a másik szakból a képzettséget már előzetesen megszerezték.

De a felkészültség nélkülözhetetlen része az *idegen nyelvek* kielégítő ismerete is. Annál is inkább, mert a kiadványok jelentős része, egyes könyvtár típusokban és dokumentációs intézményekben pedig túlnyomó többsége idegen

nyelvű. Ezért a latinon kívül két élő világnyelv tanulása kötelező, a harmadikat pedig ajánlás alapján tanulja a hallgatók többsége.

Végül ezekhez járulnak azok az *alapozó és kiegészítő* tanulmányok, amelyek a Kar minden hallgatója számára kötelezők: pl. a filozófia, közgazdaságtan, etika, esztétika, pszichológia, pedagógia stb. alapismeretei.

Ezeknek az alapvető pályakövetelményeknek a fokozatos felismerése alakította ki a *tantervet*, a *tantárgyak* és *gyakorlatok programját* és a *vizsgarendet*, amely *nappali* tagozaton a következő:

T a n t á r g y a k	Félévek és heti óraszám										Vizsgák		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Koll.	Szig.	Gyj.
A kommunikáció-elmélet alapjai (előadás)	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4	-
Bibliológiai alapismeretek (előadás)	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	-
Bevezetés s szociológiába (előadás)	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4	-
Olvasásismeret (előadás és szeminárium)	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-
Népművelési alapismeretek (előadás)	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	3	4	-
Művelődéstudomány (előadás)	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	4	-
Írás-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténet (az ókortól napjainkig) (előadás)	2	2	2	2	-	-	-	-	-	-	1,3	4	-
Katalogizáláselmélet (előadás)	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	3	4	
Katalogizálási gyakorlatok	2	2	1	1		-	-	-	-	-	-	4	1-4
Osztályozáselmélet (előadás)	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	2	4	-
Osztályozási gyakorlatok	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	4	2-4
Információkeresési rendszerek (előadás és gyakorlat)	-	-	-	-	1	2	1	1	-	-	6	8	7,8
Tájékoztató: bibliográfia és dokumentáció (előadás)	-	-	-	-	2	2	2	2	-	-	5,6,7	8	-

T a n t á r g y a k	Félévek és heti óraszám										Vizsgák		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Koll.	Szig.	Gyj.
Bibliográfiai és dokumentációs gyakorlatok	-	-	-	-	2	2	2	2	-	-	-	-	5-8
Könyvtártan (előadás)	-	-	-	-	2	2	2	1	-	-	5,7	8	-
Könyvtári gyakorlatok	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	-	-	10
Szemináriumok	2	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1,2,4
Szakszemináriumok	-	-	-	-	2	1	1	1	1	1	-	-	5,7,9
Speciális kollégiumok és szemináriumok	-	-	-	-	-	-	1	1	4	4	9	-	-
Félévenkénti heti óraszám	10	10	10	9	9	9	9	8	5	5	-	-	-
Kollokvium	3	2	3	-	2	2	2	-	2	-	16	-	-
Szigorlat	-	-	-	I.	-	-	-	II.	-	-	-	4,8	-
Gyakorlati jegy	1	1	2	2	1	1	2	2	-	1	-	-	13
Szeminárium jegy	1	1	-	1	1	-	1	-	1	-	-	-	6

A speciális kollégiumok és szemináriumok tárgyköre a következő:

- 1) Szakkönyvtárügy és szakirodalmi tájékoztatás 10 óra
- 2) Közművelődési, gyermek-, ifjúsági és iskolai könyvtárügy.....10 óra
- 3) Könyvtári állományfeltárás 10 óra
- 4) Kézirattár, muzeális különgyűjtemények 10 óra
- 5) Könyv- és sajtókiadás és terjesztés.....10 óra

A könyvtár szak tantárgyainak összes óraszám a nappali tagozaton a tanulmányok idején 1576, ebből elméleti, történeti előadás 728 óra, szeminárium és gyakorlat 848 óra. A teljes tanterv ezen felül írja elő a másik egyetemi szak, az általánosan kötelező tárgyak óráit, a nyelvórákat és a testnevelési órákat.

Megjegyzések

I. SZIGORLAT: a IV. félév végén a következő tárgykörökből:

1. Könyv-, sajtó- és könyvtártörténet a könyvnyomtatás kezdetétől napjainkig.
 2. A katalogizálás és osztályozás kérdései (írásbeli, szóbeli).
 3. Művelődéseméleti és könyvtártudományi alapismeretek.
- (A tantervi táblázat 1–6. tantárgyának össze-

foglaló ismerete.)

II. SZIGORLAT: a VIII. félév végén az alábbi tárgykörökből:

1. Bibliográfia és dokumentáció.
2. Információkeresési rendszerek (írásbeli, szóbeli).
3. Könyvtártan.

ÁLLAMVIZSGA: a X. félév végén

1. Diplomamunka és annak megbeszélése.
2. A könyvtár szak ismeretanyaga kiemelt tárgykörök szerint összefoglalva.

DIPLOMAMUNKA:

A témaválasztás az V. félévben.

A beadás ideje a X. félévben (április 15-ig).

KÖNYVTÁRI, ill. DOKUMENTÁCIÓS GYAKORLAT:

- 1) A VI. félév után 4 hetes nyári gyakorlat a kijelölt vidéki gyakorló könyvtárak valamelyikében.
- 2) Könyvtári gyakorlat a kijelölt tudományos és szakkönyvtárakban a X. félévben összesen 200 órában.

LATIN NYELVVIZSGA: az I. szigorlatig azoknak, akik a középiskolában nem tanulták 4 éven át a latint.

TANULMÁNYUTAK:

Tanévenként egy-egy 2–3 napos tanulmányút vidéki könyvtárak és közművelődési intézmények megismerése céljából.

A nappali tagozat mellett a szükségleteknek megfelelően létrejött és működik az 1955–56. tanévtől a *levelező* tagozat, amely kétszakos és 6 éves.⁴⁵ Átmenetileg 4 évig 1962–1963-tól esti tagozat is volt a Budapesten és környékén lakó könyvtárosok számára, amely szintén kétszakos és 6 éves volt.⁴⁶ Az 1959–60. tanévtől *kiegészítő levelező* tagozat is nyílt, a más egyetemet és főiskolát végzettek számára, amely egyszakos és 3 éves.⁴⁷ Az 1971–72. tanévtől a tanítóképző intézetekben könyvtár-népművelő szakos végzettek számára *továbbtanuló levelező* tagozat létesült, amely egyszakos és 2 éves.⁴⁸ A levelező tagozatokra azok nyerhetnek felvételt, akik legalább másfél éve könyvtárban vagy dokumentációs intézményben, ill. a könyvkiadásban és könyvterjesztésben dolgoznak. Ezek tanterve, programja, vizsgakövetelményei és az oklevél is azonos értékű a nappali tagozatával, csak a foglalkozási órák száma kevesebb. A levelező tagozaton összesen 360 (a másik szak és az általános tárgyak órái nélkül), a 3 éves kiegészítő tagozaton 303, a 2 éves továbbtanuló tagozaton pedig 192 óra.

Ezekén kívül 1963–64-től kezdődően szükség szerint speciális tantervvel megszervezésre került a *dokumentációs* levelező szaktagozat is, amely 1 éves⁴⁹, a foglalkozások száma 120 óra. Olyan dokumentálók vehetnek rajta részt, akik

egyetemet, főiskolát végeztek, legalább két idegen nyelvet felsőfokon ismernek és más 2–3 éves szakmai gyakorlatot szereztek. Ezt eddig 102 hallgató végezte el. Ez a tagozat szükség szerint más tárgykörből is megszervezhető speciális kiegészítő levelező tagozat formájában. Ez idő szerint a nappali tagozaton 51, a levelező tagozaton 106, a kiegészítő tagozaton 42, a továbbtanuló tagozaton 18, összesen 217 (ebből 51 férfi és 168 nő) hallgató folytatja tanulmányait. A hallgatók száma a következő években előreláthatóan évről évre emelkedik. Az új hallgatók száma a különböző tagozatokon együttesen az utóbbi években évenként 90–100 között mozog, akiket több, mint 400 pályázó közül választunk ki a felvételi vizsgán elért eredmények alapján. Az oktató-nevelő munkát 9 főfoglalkozású oktató és szükség szerint 12–15 megbízott előadó végzi, akik elsősorban a speciális kollégiumok előadásában és szakszemináriumi foglalkozásokban vesznek részt.

A középszintű szakképzés kialakulása és mai helyzete

A középszintű könyvtárosok képzése is hosszabb-rövidebb *tanfolyamokkal* és előírt *vizsgákkal* kezdődött. Előbb 1951-ben, a megyékben indultak 6 hónapos tanfolyamok.⁵⁰ A Szakszervezetek Országos Tanácsa is határozatot hozott 1951-ben 3 és 6 hónapos könyvtáros tanfolyamok szervezéséről.⁵¹ A tudományos és szakkönyvtárakban is szükségessé vált az új középszintű munkatársak képzése. Ezért 1952-ben a Népművelési Minisztérium megszervezte Budapesten az 5 hónapos *könyvtáros iskolát*⁵², 1953-ban pedig létrehozták a 4 éves könyvtáros gimnáziumot⁵³. Ezek az intézmények rövid idő alatt nagyszámú könyvtárost képeztek, főként a gyorsan szaporodó közművelődési (tanácsi és szakszervezeti) könyvtárak számára.

A továbbiakban a középszintű könyvtári munkakörök gyors szaporodásával szükségesnek mutatkozott a *középszintű szakképzés tovább-*

fejlesztése. A nemzeti könyvtár: az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Osztálya 1957-ben megszervezte azokat a *szaktanfolyamokat*, amelyek a kiválasztott tankönyvtárakban a szakképzést rendszeresen és színvonalasan biztosítani tudták egyfelől a közművelődési könyvtárosok számára Budapesten és a vidéki nagyvárosokban (Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged)⁵⁴, másfelől a tudományos és szakkönyvtárak dolgozói számára az Országos Széchényi Könyvtárban, valamint két nagy szakkönyvtári hálózat központi könyvtárában: az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központban és az Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központban.⁵⁵ Ezek a szaktanfolyamok előbb két, majd két és félévesek⁵⁶ voltak, levelező és esti formában eredményesen folytak, mígnem 1962 és 1966 között újabb *előrelépések* történtek a képzésben, és pedig két irányban is.

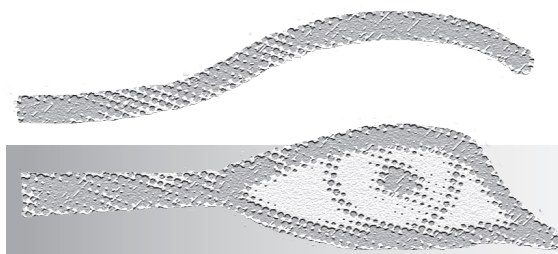
Az egyik irányban azzal, hogy a középszintű közművelődési könyvtárosok képzését beillesztették külön *népművelő-könyvtáros* tagozatként két felsőfokú tanítóképző intézetbe (Szombathely 1962 és Debrecen 1963), s ezzel az öt vidéki és fővárosi tankönyvtárak tanfolyamai, valamint a szakszervezetek tanfolyamai fokozatosan megszűntek.⁵⁷ Másfelől pedig azzal, hogy 1966-tól a három tudományos nagy könyvtár tanfolyamai *könyvtárosképző szaktanfolyammá* alakultak, és pedig a nemzeti könyvtáré társadalomtudományi, a műszaki könyvtáré műszaki-mezőgazdasági és az orvostudományi könyvtáré orvosi szaktanfolyammá fejlődött.

Jelenleg tehát a középszintű könyvtárosok képzése részben a két felsőfokú tanítóképzőben, az *oktatási rendszerbe* beépítve, részben pedig *három nagy könyvtár keretében* szaktanfolya-

mokon folyik.⁵⁸ Ezekben a felvételhez a középiskola elvégzése, az érettségi vizsgák letétele és sikeres felvételi vizsga szükséges. A szaktanfolyamok két és fél évesek, egyszakos képzést és erről bizonyítványt adnak. A tanítóképző intézetek népművelő-könyvtáros tagozata három éves, kétszakos képzést nyújtanak és erről oklevelet állítanak ki. Ezek az eltérések nem kevés nehézséget okoznak, hiszen lényegében ugyanolyan szinten lévő feladatok és munkakörök ellátásáról van szó. Kielégítő megoldást csak az hozhat, ha a szaktanfolyamokat is be lehet illeszteni az oktatási rendszerbe.

A *három szaktanfolyam* működését a Könyvtártudományi és Módszertani Központ fogja össze, és gondoskodik a képzési formák tantervének, tanulmányi rendjének összeegyeztetéséről és továbbfejlesztéséről. A felvételi mindhárom szaktanfolyamra a választott idegen nyelvből (angol, orosz, francia vagy német) tett vizsga eredménye alapján történik. A középszintű tanfolyamokon 1971 végéig összesen több, mint 2300 hallgató szerzett bizonyítványt.

A *társadalomtudományi* könyvtárosképző szaktanfolyam a Könyvtártudományi és Módszertani Központ keretében működik esti és levelező tagozattal, és elsősorban a nemzeti könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia, a tudományegyetemi könyvtárak, a művészeti főiskolák és más társadalomtudományi intézmények stb. könyvtárai számára képez könyvtárosokat. Itt 1966-tól 1971 végéig 129 hallgató fejezte be tanulmányait. Jelenleg az esti és levelező tagozaton 133 hallgató tanul. Ebből 12 férfi és 121 nő. Mindnyájan máris könyvtárban dolgoznak. Egy főfoglalkozású és tíz megbízott oktató tanít. A szaktanfolyam munkáját az alábbi tanterv szerint végzi:

A társadalomtudományi szakkönyvtárosképzés tantervei (KMK)

Esti tagozat

Tantárgyak	Összes óraszám	Félévi vizsga	Képesítő vizsga
Filozófia	84	4	1
Könyvtártan	80	4	1
Katalogizálás és osztályozás	128	5	--
Szakirodalmi tájékoztatás	138	5	1
Záródolgozat	20	--	1
Idegen nyelv	150	5	--
Gépírás	--	5	--

Órák és vizsgák száma összesen: 600 óra, 28 félévi vizsga, képesítő vizsga 3 tantárgyból.

Levelező tagozat

A tanterv azonos az esti tagozatével. Itt az órák és vizsgák száma összesen: 262 óra, 28 félévi vizsga, képesítő vizsga 3 tantárgyból.

A műszaki, természettudományi és mezőgazdasági könyvtárosképzés tantervei (OMKDK)

A műszaki, természettudományi és mezőgazda-

sági könyvtárosképző szaktanfolyamot az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ tartja fenn esti és levelező tagozattal. Az 1959–1971 években összesen 473 hallgató végzett. Ez idő szerint az esti tagozaton 69 hallgató tanul, ebből 5 férfi, 64 nő, a levelező tagozat létszáma 57, valamennyi nő. Legutóbb 110 pályázó közül 75 volt felvehető. Az oktatást 1 főfoglalkozású és 22 megbízott előadó végzi. A tanfolyam tanterve jelenleg a következő:

Esti tagozat

Tantárgy	I félév félévi óraszám	II	III	IV	V	Összes vizsga	Képesítő
				óraszám			tárgyak
Gazdaság és iparpolitika	--	--	--	18(v)	18(v)	36	--
Könyvtártan	24(v)	24(v)	24(v)	24(gy)	12±	108	zv.
Szakedolgozat	--	--	--	--	12(k)	12	zv.
Katalogizálás	28(gy)	28(gy)	--	--	--	56	--
Osztályozási ismeretek	--	--	26(v)	--	--	26	--
Osztályozási gyakorlat	--	--	--	26(gy)	26(gy)	52	--
Műszaki tudományos tájékoztatás	26(v)	26(v)	26(v)	26(gy)	26(gy)	130	zv.
Technikatörténet	18(v)	--	--	--	--	18	--
Műszaki technológiai, terminológiai ismeretek	--	18(v)	18(v)	--	--	36	--

Idegen nyelv	24(gy)	24(gy)	26(gy)	26(gy)	26(gy)	126	zv.
Gépirás	--(gy)	--(gy)	--(gy)	--(gy)	--(gy)	--	--
Össz. óraszám	120	120	120	120	120	600	

*Jelmagyarázat: (v) = a félév vizsgával zárul, (gy) = a félév gyakorlati jeggyel zárul,
± = az V. félévben nincs vizsga, (k) = konzultáció, zv. = záróvizsga*

Levelező tagozat

A tanterv azonos az esti tagozatával. Az órák száma 250.

Orvostudományi könyvtárosképző szaktanfolyam (OODK)

Az orvostudományi könyvtárosképző szaktanfolyam az Országos Orvostudományi és Dokumentációs Központ keretébe tartozik. Esti

és levelező tagozattal működik. Elsősorban az orvostudományi oktató, kutató és egészségügyi intézmények könyvtárai számára képez szakkönyvtárosokat. Eddig 1960 és 1971 között 156 hallgató fejezte be tanulmányait, s túlnyomó többségük (144) könyvtári és tájékoztatási munkakörben dolgozik. A hallgatók száma jelenleg 49, ebből 2 férfi és 47 nő. A 10 oktató közül 1 mellékfoglalkozású, 9 megbízott előadó. A szaktanfolyam *tanterve* a következő:

Esti tagozat

Tantárgy	I.	II.	III.	IV.	V.	Össz.
Marxizmus-leninizmus --	--	--	20(v)	20(v)		40 óra
Könyvtártan	20(v)	20(v)	20(v)	20(v)	10(gy)	90 óra
Katalogizálás	25(gy)	25(gy)	25(gy)	25(gy)	30(gy)	130 óra
Szakirodalmi tájékoztatás	25(gy)	25(gy)	25(gy)	25(gy)	30(gy)	130 óra
Orvosi terminológia	20(v)	20(v)	20(v)	--	--	60 óra
Idegen nyelv	30(gy)	30(gy)	30(gy)	30(gy)	30(gy)	150 óra
Gépirás	--(gy)	--(gy)	--(gy)	--(gy)	--(gy)	--
Félévi óraszám	120	120	120	120	120	600 óra

Jelmagyarázat: (v) = a félév vizsgával zárul, (gy) = a félév gyakorlati jeggyel zárul

Levelező tagozat

A tanterv azonos az esti tagozatával. Az órák száma 240.

A tanítóképző intézetekben folyó könyvtárosképzés

A két *felsőfokú tanítóképző intézetben* nappali és levelező tagozaton, valamint kihelyezett (más városban működő) levelező tagozaton folyik a képzés, kétszakos: könyvtár és népművelő szakos formában. Elsősorban tanácsai és szakszerve-

zeti közművelődési könyvtárosokat, gyermek- és ifjúsági könyvtárosokat képeznek. A képzés 3 éves. A hallgatók itt is a középiskola elvégzése és az érettségi vizsga letétele után felvételi vizsga eredménye alapján nyernek felvételt. A levelező tagozatokon olyanok szerezhetnek képesítést, akik már könyvtárban vagy népművelési intézményben dolgoznak.

Szombathelyen 1965-től 1971 végéig összesen 423 hallgató végzett, akiknek mintegy harmada könyvtárban, kétharmada pedig népművelési intézményben helyezkedett el. A hallgatók száma az 1971–72. tanévben a nappali tagozaton 128,

ebből 35 férfi, 93 nő, a levelező tagozaton 142, ebből 52 férfi és 90 nő. Pályázott 1971-ben 335 fő, ebből a vizsga eredménye alapján felvételt nyert 110 fő. A könyvtáros oktatók száma: 4.

Debrecenben 1966–1971 között összesen 653 hallgató fejezte be tanulmányait, akik közül mintegy 260-280 könyvtárban (kb. 40 %), a többi népművelési intézményekben vállalt munkát. A hallgatók száma az 1971–1972. tanévben a nappali tagozaton 328, ebből férfi 45, nő 283, a levelező tagozaton 74, ebből 32 férfi, 42 nő. A kihelyezett tagozatokon 342, ebből 85 férfi

és 257 nő. Összesen 485 pályázóból 250 kapott felvételt. A könyvtáros tárgyak oktatását 4 tanár látja fel.

A tanítóképző intézeti *könyvtár-népművelő szak tanterve* fokozatosan alakult ki. Világosan kitűnik belőle a tanulmányi rend felépítése: az általános alapozó tárgyak, továbbá a közművelődési, a könyvtári szakismeretek, valamint a kiegészítő tárgyak csoportja, végül a speciális tanulmányok lehetősége (gyermekkönyvtár, gyermek- és ifjúsági irodalom, helyismereti *gyűjtemény*).⁵⁹

Nappali tagozat tanterve

Tantárgyak	Félévek, oktatási hetek					
	I/15	II/15	III/15	IV/15	V/15	VI/15
Általános alapozó tárgyak:						
Marxizmus-leninizmus	2 gy	2 sz	2 gy	2 k	2 gy	3 k
Vallástörténet, valláskritika	-	-	-	-	1 ai	2 k
Világnézetünk term.tud. alapjai	3 ai	2 k	-	-	-	-
Esztétika és művészeti ism.	3 k	3 k	2 gy	2 k	-	-
Pszichológia	3 k	2 k	-	-	-	-
Pedagógia	-	3 ai	2 ai	-	-	-
Művelődéstörténet	3 ai	2 k	-	-	-	-
Művelődéspolitikai	-	-	4 k	-	-	-
Művelődésszociológia	-	-	-	3 ai	-	-
Közművelődési szakismeretek						
Bevezetés a közművelődés elméletébe	-	-	-	2 ai	-	-
A közművelődés intézményrendszere	-	-	-	-	3 k	-
A közművelődés pszichológiai, pedagógiai alapjai	-	3 k	2 k	-	-	-
A népművelési munka tervezése, szervezése	-	-	-	-	2 ai	2 gy
A népművelés módszertana	-	-	3 gy	4 k	3 k	-
Művelődéspolitikai szeminárium	-	-	-	-	-	2 gy
Népművelési gyakorlatok	-	-	2 ai	2 ai	4 gy	4 gy
Könyvtári szakismeretek						
Könyvtártan	2 k	2 ai	2 k	3 ai	2 k	3 gy
Könyvtári tájékoztatás	4 k	-	2 k	2 k	2 ai	2 k

Tantárgyak	Félévek, oktatási hetek					
	I/15	II/15	III/15	IV/15	V/15	VI/15
Katalogizálás	3 gy	3 gy	-	-	-	-
Könyvtári osztályozás	3 gy	3 gy	-	-	-	-
Könyvtári gyakorlatok	-	1 ai	2 gy	2 gy	4 gy	4 gy
Kiegészítő tárgyak						
Beszédművelés	-	-	-	-	1 ai	1 ai
Orosz nyelv	2 gy	2 gy	2 gy	-	-	-
Technikai gyakorlatok	-	-	2 gy	2 gy	2 k	3 gy
Testnevelés	2 ai	2 ai	2 ai	2 ai	-	-

A kötelező óraszám	30	30	29	26	28	26
Szigorlat	-	1	-	-	-	-
Kollokvium	4	5	4	4	5	3
Szigorlat és kollokvium össz.	4	6	4	4	5	3

Speciális kollégiumok (választás szerint)						
Gyermekkönyvtári munka	-	-	2 ai	2 ai	2 ai	2 k
Gyermek- és ifjúsági irodalom	-	-	2 ai	2 k	-	-
Helyismereti gyűjtemény	-	-	2 ai	2 k	-	-
Művészeti ismeretek	-	-	2 ai	2 k	-	-
Munkahelyi népművelés	-	-	2 ai	2 k	-	-
Idegen nyelv	2 ai	2 ai	2 ai	-	-	-
Szakdolgozati szeminárium	-	-	-	1 ai	1 ai	-

Megjegyzések: sz = szigorlat, k = kollokvium, gy = gyakorlati jegy, ai = aláírás						

Az alapfokú képzés helyzete és fő problémái

Az alapfokú képzés a legutóbbi negyedszázad során többféle szervezeti keretben, formában és különböző tartalommal, változó terjedelemmel és hatásfokkal folyt. A könyvtárosok széles köre vett ezeken részt: így a *közművelődési tiszteletdíjas és társadalmi munkás könyvtárosok*, gyer-

mek- és ifjúsági és iskolai könyvtárosok, a *tudományos és szakkönyvtárak* könyvtárosai és nem könyvtáros dolgozóinak széles rétegei.⁶⁰

E képzési forma fontossága egyre inkább nő. Egyrészt, mert *nagy számú könyvtári dolgozóról* van szó. Az utóbbi években a tanácsai közművelődési könyvtárakban 750 részfoglalkozású és 4800 tiszteletdíjas könyvtáros, a szakszervezeti könyvtárakban mintegy 4000 társadalmi munkás könyvtáros, a szakkönyvtárakban

1500 mellék- vagy részfoglalkozású dolgozó, az iskolai könyvtárakban pedig mintegy 7500 könyvtáros, együtt tehát több mint 18 000 munkatárs dolgozik. Másrészt fontossá teszi e képzési formát az is, hogy az *olvasók több mint felével* a mellékfoglalkozású, tiszteletdíjas és társadalmi munkás könyvtárosok foglalkoznak. Az ő munkájuk eredményességétől függ, hogy az iskolák tanulói, a városok külső kerületeinek és a falvak népességeinek, továbbá az üzemek dolgozóinak olvasási igényét hogyan sikerül kielégíteni. Ezért az alapfokú tanfolyamokat is tovább kell fejleszteni, felhasználva az eddig jól bevált formákat.

Hasonlóképpen kellő figyelmet tesz szükségessé a *nem könyvtárosi munkakört betöltő munkatársak* (pl. az ügyintézők, raktárosok, reprográfusok stb.) alapképzése, akiknek száma meghaladja az ezret, s akiknek felkészültségét többnyire központilag megszervezett tanfolyamokon lehet elmélyíteni.

A továbbképzés helyzete és lehetőségei

A *továbbképzés* szinte a szakképzéssel egy időben indult meg, s a képzés e két formája nemritkán nem is határolódott el egymástól. A szakképzés intézményeinek és rendszerének fokozatos kialakulása lehetővé tette a *szakmai továbbképzés fogalmának, valamint feladatainak és lehetőségeinek* a tisztázását is. Elvben és gyakorlatban a következő megoldások váltak megvalósíthatóvá:

1. A továbbképzés rendszeres megszervezése a *szakképzés intézményeiben* az ott (ill. az azonos szintű képzési formákban) *végzetek* számára néhány évi gyakorlati munka után elsősorban a betöltött munkakör jobb ellátásához szükséges speciális újabb elméleti ismeretek és gyakorlati jártasságok, készségek megszerzése céljából. Ilyen szándékkal készült el az *egyetemi tan-szék* keretében meginduló 1 éves levelező

továbbképző szaktanfolyam terve. Az első a könyvtári tájékoztatás és olvasószolgálat, a második az állományfeltárás, a harmadik a vezetés, irányítás, tervezés, szervezés köréből. A szaktanfolyamokon az említett területek vezetői, dolgozói vehetnek részt. A tematika feldolgozása félévenként 4 hónapon át havi 3–3 napos foglalkozások keretében történik, s 1–1 hónap pedig a vizsgákra marad. A hallgatók *záródolgozatot* készítenek, és a szaktanfolyam végén a feldolgozott tárgykörből *szakvizsgát* tesznek, és erről bizonyítványt kapnak.

Ismételten felmerült annak a terve is, hogy a *tanítóképző intézetek* könyvtár-népművelő tagozatai szervezzenek továbbképző szaktanfolyamokat volt hallgatóik számára a gyermek- és ifjúsági könyvtárosok, ill. az iskolai könyvtárosok, továbbá a kis közművelődési könyvtárak könyvtárosai számára, de ebben még nem történt döntés.

2. *Szakképzést pótló speciális szaktanfolyamok* olyan tárgykörből, amelyekből ez idő szerint szakképzés nincs. Többnyire ilyenek s éppen ezért nélkülözhetetlenek a *Könyvtártudományi és Módszertani Központ* alábbi folyamatban lévő, vagy tervezett szaktanfolyamai:
 - a) Számítógépek könyvtári és dokumentációs alkalmazása. Tizennyolc hónapos tanfolyam 1970/71. Eredményesen vizsgázott és bizonyítványt kapott 26 fő.
 - b) Gyermekkönyvtárosok egyéves (180 órás) továbbképző tanfolyama 1970/71. Eredményesen vizsgázott 42 fő.
 - c) Fonotékákban dolgozó könyvtárosok számára másfél éves (240 órás) továbbképző tanfolyam indult 1972. február 15-én. Célja kettős: a speciális könyvtári ismeretek és a zenei műveltség elsajátítása. Beiratkozott hallgatók száma 38 fő.
 - d) Reprográfiai és propagandista továbbképző tanfolyam (6 hónapos levelező jellegű, havonta egy egész napos konferencia). Célja: technikai gyakorlati ismeretek elsajátítása. 1971. decembertől–1972. májusáig. A hallgatók létszáma 52 fő.

- e) 1972/73-ban a megyei és nagyobb városi könyvtárak olvasószolgálatban dolgozó könyvtárosai számára egyéves (vizsgákkal egybekötött) továbbképző tanfolyam. Célja: pszichológiai, pedagógiai, szociológiai ismeretek mellett főleg a korszerű tájékoztató munka területén ismeretek nyújtása.
- f) 1973/74-ben a közművelődési könyvtári hálózatok igazgatóinak vezetés- és szervezéstudományi továbbképzése egyéves továbbképző tanfolyamon.
3. Olyan hosszabb-rövidebb *továbbképző tanfolyamok*, amelyek valamely szűkebb területen az ismeretek bővítését, felfrissítését szolgálják, de melyeknek képesítő jellege nincs. Ilyenek a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, valamint hálózati központok tanfolyamai, pl. az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, továbbá az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ tanfolyamai az osztályozás egyes kérdései vagy az orvostudományi terminológia stb. köréből.
4. Végül *tájékoztató konferenciák* a könyvtárosok, bibliográfusok, dokumentálók és más munkatársak kisebb-nagyobb csoportjai számára, amelyeket a minisztériumok, a hálózati központok időnként rendeznek a soron lévő fontosabb feladatok megvilágítása és megvitatása céljából.

Ezért újból és újból felül kell vizsgálni a szakképzés rendszerét és intézményeinek működését. *A szakképzés hiányzó intézményeit:* pl. a gyermek- és ifjúsági, továbbá az iskolai könyvtárosok, némely szakterület szakkönyvtárosainak, valamint a dokumentálók képzését ki kell alakítani, és a rendszerbe be kell illeszteni. A meglévő intézmények fejlesztése során fokozottabban figyelembe kell venni a *pályakövetelményeket*, hogy a képzés célja és tanterve, tartalma és módszerei jobban alkalmazkodjanak a gyakorlat szükségleteihez. Végül mielőbb el kell érni, hogy a szakképzés és továbbképzés minden intézménye megtalálja a helyét a közoktatás és szakemberképzés országos rendszerében is. Mindez nem csupán elméleti lehetőség és követelmény. Máris folyamatban van több vonatkozásban is a szakképzés intézményeinek és rendszerének felülvizsgálása, a szükséges kiegészítés és korszerűsítés megtervezése. Erősen valószínű, hogy a munkálatok eredményeképpen a következő évek során megvalósítható lesz a rendszer elvszerű továbbépítése: a meglévő intézmények tervszerű továbbfejlesztésével és a szükséges újak létrehozásával, a jelenleginél következetesebb feladat- és munkamegosztással, továbbá a továbbtanulás és továbbképzés lehetőségeinek jobb biztosításával, hogy a könyvtárak és tájékoztatói intézmények előtt álló nagyobb feladatokat jobban felkészült könyvtárosok, bibliográfusok és dokumentálók láthassák el.

További feladatok és lehetőségek

Végül tárgyilagosan meg kell állapítani, hogy a szakképző intézmények létrejötte, továbbá a továbbképzés némely említett formája és ezek fokozatos rendszerbe szerveződése nem jelenti és nem is jelentheti a szakképzés rendszerének teljes kiformalódását. Azért sem, mert a társadalom életének fejlődése, s ezen belül a könyvtárügy szervezetének és szolgáltatásainak, a bibliográfiai és dokumentációs tevékenységnek az előrehaladása továbbtart. Következésképpen ez a szakképzés további fejlődését is szükségképpen és erősen befolyásolja.

Dr. Kovács Máté
egyetemi tanár
a Budapesti Tudományegyetem
Könyvtártudományi Tanszékének vezetője
az Országos Könyvtárügyi és
Dokumentációs Tanács elnöke

Jegyzetek

1. [SZÉKELY Sándor]: Kovács Máté elhunyt = MKE Tájékoztató, 1972. 9–10. sz. 1. p. – A rendezvényről szóló részletes tudósítás: A könyvtárosok világkonferenciája = Könyvtáros, 1972. 1. sz. 571–595. p.

2. SOMKUTI Gabriella: IFLA-kongresszus Frankfurtban = Könyvtáros, 1968. 12. sz. 717–718. p.
3. Feljegyzés az 1970. április 30-án tartott Szervező Bizottsági ülésről (OSZK Kézirattára Fond 210/224/90.).
4. Az Elnökség ülése = MKE Tájékoztató, 1971. 4. sz. 1. p.
5. MKE Tájékoztató, 1971. 11. sz. 2. p.
6. Feljegyzés az MKE Társadalmi Bizottságának 1971. október 20-án tartott üléséről (OSZK Kézirattára Fond 210/224/119.). A MKE Társadalmi Bizottságának 1972. febr. 8-i ülésén végül is 16 témát fogadtak el (23 szinopszis érkezett be); MKE Tájékoztató, 1972. 3. sz. 1. p.
7. Székely Sándor levele Kovács Máté egyetemi tanárnak, 1971. okt. 28. (OSZK Kézirattára Fond 210/224/120.).
8. SEBESTYÉN György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : Az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. – Bp. ELTE Eötvös K., 2001. 67–105. p.
9. BÉNYEI Miklós: Kovács Máté és Magyar Könyvtárosok Egyesülete = Könyvtári Figyelő, 2012. 4. sz. 783–786. p.
10. PATKÓSNÉ HANESZ Andrea: Kovács Máté könyvtárpolitikai tevékenysége az Országos Könyvtárügyi Tanács és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács tükrében. In: A jövő a múlt és a jelen egységére épül : Emlékkötet a száz esztendeje született Kovács Máté tiszteletére. Debrecen, Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, 2007. 29–37. p.; SEBESTYÉN Gy. i.m. 71–72., 75–76., 87., 89–91. p. (az OKDT elnökeként is részt vett az IFLA-kongresszus előkészítésében: uo. 105. p.) Az OKT tagja 1953-ban, elnöke 1958-ban lett (PATKÓSNÉ i. m. 30., 33. p.), az OKDT vezetését létrejöttétől, 1962. márciusától (GERŐ Gyula: Magyar könyvtártörténeti kronológia 1996–2007. Bp. OSZK, 2009. 269. p.) haláláig ellátta.
11. KOVÁCS Máté: Az egyetemi könyvtárosképzés két évtizedes fejlődése és főbb kérdései. In: Könyvtártudományi tanulmányok 1969. Bp. NPI, 1970. 9–122. p. – Feltehetően ez képezte az alapját az ELTE Tanszék fennállásának 20. évfordulójára 1969. máj. 12-én rendezett ünnepi ülésen tartott előadásának is; a rendezvényről: SEBESTYÉN Gy. i.m. 101–102. p., GERŐ Gy. i.m. 320. p.
12. BÉNYEI Miklós: Kovács Máté és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete. = Könyvtári Figyelő, 2012. 4. sz. 785. p.
13. Uo. 785–786. p.
14. Az IFLA előkészületei. = MKE Tájékoztató, 1972. 8. sz. 1. p. A rendezvényről szóló tudósítás: A könyvtárosok világkonferenciája. = Könyvtáros, 1972. 1. sz. 571–595. p.
15. A végfejeleményekről, valamint arról, hogy Kovács Máté nem vehetett rész a FID szept. 2–10. között szintén Budapesten megtartott 36. konferenciáján sem: SEBESTYÉN Gy. i.m. 105. p.
16. A könyvtárképzés Mo-on (Vázlat) (OSZK Kézirattára Fond 210/224/121.); másik példánya: uo. 224/129. A februárban készített gépiratos másolaton a neve mellett ceruzával kiegészítette az előadás valamelyest módosított címét: *A magyar könyvtárosképzés rendszere [továbbfejlesztése]*. (OSZK Kézirattára, Fond210/224/146.)
17. BÉNYEI Miklós: Kovács Máté előadás-vázlata az IFLA budapesti kongresszusára (1972). = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2012. 11. sz. 48–50. p. (a vázlat betűhív szövege: 50. p.)
18. Kertész Gyuláné, 1972-ben a Debreceni Városi Könyvtár igazgatója, az IFLA-kongresszus egyik résztvevője, egyébként Kovács Máté közeli rokona.
19. Mindkét üzenet kinyomtatott változata a közreadó tulajdonában.
20. BÉNYEI Miklós: Kovács Máté előadás-vázlata az IFLA budapesti kongresszusára, 1972 = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2012. 11. sz. 49. p.
21. BÉNYEI Miklós: Gondolatok a könyv- és könyvtári kultúra két évszázadáról. In: Egyetemes könyv- és könyvtártörténet 19–20. század : Szöveggyűjtemény. Debrecen, DE Matematikai és Informatikai Intézete, 2001. 23–24. p. – A magyarországi kezdetekről: KOVÁCS M. i.m. 24–25. p.
22. Ez az adat csak sajátos számítás szerint valós: 1938-ban több könyvet (5611) adtak ki, mint 1970-ben (5238); viszont a kiadott példányok száma (16,785 millió, illetve 57,790 millió) valóban többszörösére emelkedett. KÖPECZI Béla: A magyar kultúra harminc éve 1945–1975. 2. kiad. Bp. Kossuth K., 1977. 201. p.
23. Az iménti mű adatai szerint (uo. 204. p.) 1970-ben 17 213 könyvtárt tartottak nyilván, 63,186 milliós állománnyal, a beiratkozott olvasók száma a közművelődési könyvtárakban 2,225 millió, kölcsönzött könyvtári egységek száma ugyanott 54,827 millió.
24. A magyar műszaki dokumentáció kezdetei voltaképpen az 1938-as évek végére, a 40-es évek elejére tehetők: KOVÁCS Máté összeáll.: A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében 1849-től 1945-ig. Bp. Gondolat K., 1970. 493–502. p.
25. Kovács Mátét saját korábbi tanulmányából vette át az adatokat: KOVÁCS M. i.m. 23. p.
26. Az első szakvizsgát a Budapesti Egyetemi Könyvtárban írták elő 1874-ben; KÓHALMI Béla: A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye. Bp., 1959. 179. p. Ugyanebben az évben VÉRTESY Miklós 1898-ra datálta eseményt: Az első

- könyvtárosvizsga 60 évvel ezelőtt. = A Könyvtáros, 1958. 574. p. (Kovács Máté 1970-ben közreadott tanulmányában erre a cikkre hivatkozott: KOVÁCS M. i. m. 117. p.) – A Fővárosi Nyilvános Könyvtár szakvizsga szabályzata 1911-ben kelt; KŐHALMI B. i. m. 179. p., KOVÁCS M. i. m. 24., 117. p.
27. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége 1898 és 1913 között hét tanfolyamot indított; KOVÁCS M. i. m. 24-25., 117. p. Az első 1898. júl. 4-23. között zajlott le, a további hatot (1900, 1902, 1904, 1907, 1909, 1913) a Magyar Könyvszemle tudósításai nyomán szintén ismerteti MÓDIS László: Könyvtári szakképzésünk néhány kérdése. In: Könyv és könyvtár 1. Bp., 1958. 33-34. p. – A Fővárosi Nyilvános Könyvtár 1916-ban továbbképző tanfolyamot szervezett könyvtárosai számára; VÉRTESY M. i. m. 46. p.
28. KOVÁCS M. i. m. 25. p. Czövek Zoltán kimutatása szerint egyetemi magántanári címet szerzett, és ennél fogva rendkívüli (tehát nem kötelező) stúdiumokat hirdethetett Gyalui Farkas a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen könyvtártudományból (1901–1918), Gulyás Pál a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen könyvtártanból (1914), Nyireő István a debreceni Tisza István Tudományegyetemen könyvtártudományból (1930), Fitz József a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen könyvismeret- és könyvtártanból (1932), Máté Károly a pécsi (1933), majd a budapesti (1936) tudományegyetemen sajtótörténetből, Trócsányi Zoltán a magyar könyv történetéből (1939), Kozocsa Zoltán a bibliográfia elmélete és története témakörben (1941) és Dezsényi Béla a magyar időszaki sajtó történetéből (1946). mindhárman a budapesti Pázmány Egyetemen; CZÖVEK Zoltán: Az egyetemi könyvtárosképzés megindulása Magyarországon. = Képzés és Gyakorlat, 2010. 3-4. sz. 23. p. (Kovács Máté a fenti tanulmányában csak Gyalui Farkast, Gulyás Pált, Máté Károlyt és Nyireő Istvánt nevezi meg. Sebestyén György szintén csak két nevet emelt ki, Gyaluit és Trócsányi Zoltán: SEBESTYÉN Gy. i. m. 33. p.)
29. KOVÁCS M. i. m. 11., 25-26. p. A tanfolyamot népkönyvtárosok számára szervezték; MÓDIS L. i. m. 35. p. Részletesebben KŐHALMI B. i. m. 179-188., 190-193. p.; a vonatkozó jogszabály: A könyvtárosi tanfolyamról. A Közköztartásügyi Népbiztosság 87745/IIb. 6. számú rendelete. In: A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye : Forrásgyűjtemény. Bp., 1959. 40-41. p.
30. 1922. évi XIX. törvénycikk nemzeti nagy közgyűjteményeink önkormányzatáról és személyzetükről. In: Magyar törvénytar : 1922. évi törvénycikkek. Bp., 1923. 142. p.; KOVÁCS M. i. m. 23. p.; újabban és részletesebben: SIPOS Anna Magdolna: A magyar könyvtárjog története 1867-től napjainkig. Pécs, Alexandra, 2010. 114. p.
31. Az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ 1928-ban szervezett könyvtárosképző tanfolyamot; VÉRTESY M. i. m. 46. p. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete által 1937. febr. 1-jétől és 1937. dec. 1-1938. ápr. 5. között rendezett két, magas színvonalú tanfolyamról: KOVÁCS M. i. m. 24. p.; részletesebben: HARASZTHY Gyula: Könyvtárosképző tanfolyamok a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete szervezésében. In: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete évkönyve 1974. Bp., 1975. 49-52. p.
32. A művelődésügyi miniszter 148/1962. MM. sz. utasítása a közkönyvtári munkakörök képesítéshez kötéséről és a könyvtáros szakoktatásról 1962. aug. 1-jén kelt; FUTALA Tibor: Kronológia a hazai könyvtárosképzés és továbbképzés változásainak figyelemmel kíséréséhez. = Könyvtári Figyelő, 1980. 2. sz. 141. p., VADÁSZ Ferencné: A középfokú könyvtárosképzés története és dokumentumai 1945–1976. Bp. NPI, 1980. 15., 33. p. szövege: uo. 126-127. p. Lásd még: SEBESTYÉN Gy. i. m. 85. p. – Korai előzményének tekinthető A népművelési miniszter 11-2-18/1954. sz. utasítása a könyvtárosi munkakör képesítéshez kötéséről és a könyvtárosok továbbképzéséről; ez megnevezte az egyetemi könyvtáros diplomákkal betölthető beosztásokat is; SEBESTYÉN Gy. i. m. 59. p.
33. Az utasítás az egyes közkönyvtári munkakörök ellátásához szükséges közép- és felsőfokú szakképzésről szólt, vö. VADÁSZNÉ: i. m. 34. p.
34. Az intézmény neve 1950. szept. 30-ig Pázmány Péter Tudományegyetem volt, okt. 1-jétől kapta az Eötvös Loránd Tudományegyetem nevet; Révai Új Lexikona, 6. köt. E-Fei. Szekszárd, Babits K., 2000. 331. p., vö. SEBESTYÉN Gy. i. m. 27., 40. p.
35. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete megbízásából VARJAS Béla állította össze a tervezetet „Könyvtárosképzés” címmel. A Magyar Könyvszemle 1947. évfolyamában jelent volna meg (1. szám 3-13. p.), de ez az évfolyam nem láthatott napvilágot, a korrektúra-példány viszont fennmaradt; KOVÁCS M. i. m. 27-29., 32-38. p.; lásd még: CZÖVEK Z. i. m. 25-29. p. A folyóirat szóban forgó évfolyamának a korrektúra-példány alapján digitalizált szövege az Országos Széchényi Könyvtár EPA adatbázisában elérhető; a cikk eleje (a harmadik oldal) hiányzik. Az MKLE 1947-es üléséről: FUTALA T. i. m. 137. p.
36. Az önálló egyetemi szak az 1948–1949. tanév második félévében indult; KOVÁCS M. i. m. 11. p. Jogi alapja a 260/1949. sz. kormányrendelet és a 600/1949. sz. vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet; KOVÁCS M. i. m. 29. p.; CZÖVEK Z. i. m. 31. p. A 1949. máj. 12-én kelt kormány és miniszteri

- rendelet visszamenőleges hatállyal engedélyezte a Könyvtártudományi Tanszék létesítését, és ekkor a III. évfolyammal kezdődött az oktatás; FUTALA T. i.m. 137. p.
37. KOVÁCS M. i.m. 11., SEBESTYÉN Gy. i.m. 38., 44-45. p. Az oktatás lényegében a Varjas-féle tervezet alapján folyt, KOVÁCS M. i.m. 29. p., CZÖVEK Z. i.m. 32. p.
38. Az első félévben a képzés egyelőre hat féléves volt, később lett nyolc, majd tíz féléves; KOVÁCS M. i.m. 11. p. – Az indulásról némileg eltérő, bár bizonytalan adatokat közöl CZÖVEK Z. i.m. 32-34. p., nagyjából hasonlóan vélekedik SEBESTYÉN Gy. i.m. 37. p. 1949-ben a harmadik évfolyamon kezdődött a képzés (a negyedik tanév végén államvizsgáltak és a végzett hallgatók könyvtárosi oklevelet kaptak), majd 1951 szeptemberéből egy szakos (négyéves), 1954 szeptemberétől ismét kétszakos (négyéves) lett a képzés; FUTALA T. i.m. 132., 139. p. Később, egy konszolidált időszak után, 1967 szeptemberéből az egyetemi könyvtár szak előbb C (harmadik), majd B (második) szak lett, a harmadik évfolyamtól vehető fel teljes időtartamú tanulmányként, 1971 szeptemberében visszaállt a kétszakos változat; FUTALA T. i.m. 142., 143. p.
39. A egyetemi képzés (nappali, levelező, esti, majd dokumentációs szaktanfolyam) első két évtizedéről: KOVÁCS M. i.m. 42-51. p.; a levelező tagozat 1955/56-ban, a kiegészítő tagozat 1959/60-ban, az esti tagozat 1962/63-ban indult: uo. 42-43. p., az első dokumentációs szaktanfolyamot 1963/64-ben szervezték meg: uo. 50. p. Vö. FUTALA T. i.m. 139., 140., 141., 142. p. A tantervek és programok: KOVÁCS M. i.m. 43-51., 62-75. p.; a szakképzés tartalma: uo. 76-87. p.; a hallgatók és oktatók: uo. 87-102. p.
40. A tanintézet neve Budapesti Pedagógiai Főiskola volt, a közművelődési könyvtárosok képzése nappali és levelező tagozaton folyt; KOVÁCS M. i.m. 39. (itt említi a végzett hallgatók számát), lásd még: uo. 53. p. A fővárosi főiskolán folyó képzést 1955-ben áttelepítették a Szegedi Pedagógia Főiskolára, ahol a következő évben meg is szűnt; VADÁSZNÉ: i.m. 15. p; lásd még: FUTALA T. i.m. 138. p.
41. Korábban is gyakorlat volt, hogy a Pedagógiai Főiskolán végzett könyvtárosok az egyetemi szakon, annak harmadik évfolyamán folytathatták tanulmányaikat; SEBESTYÉN Gy. i.m. 58-59. p. Az ELTE Tanszék voltaképpen már 1953/54-től erőteljesebben odafigyelt a leendő népkönyvtárosok képzésére; uo. 59. p.
42. KOVÁCS M. i.m. 39. p. – Itt, helyesen az 1958–1961 közötti évekre datálja a kétéves kiegészítő képzést; vö. FUTALA T. i.m. 140. p. – Az első kétéves felsőfokú könyvtáros szaktanfolyamot a Tanszéken már az 1955/56-os tanévben elindították, de a közbejött történelmi események miatt az első évfolyam csak 1958 júniusában fejezhette be tanulmányait; SEBESTYÉN Gy. i.m. 76. p. Majd így került át az 1959. jan. 1-jétől megszervezett Könyvtártudományi és Módszertani Központhoz; uo. 78. p.
43. Sebestyén György az ELTE Tanszék történetéről írt könyvében úgy véli, 1961-re tisztázódtak a könyvtárosképzés céljai, módszerei, ismeretanyagai; ugyanekkor indította el a párt- és állami vezetés az oktatási reformot; SEBESTYÉN Gy. i. m. 82-83. p.
44. Az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén az első szigorlat 1958. jún. 18-án zajlott le; SEBESTYÉN Gy. i.m. 72. p.
45. A levelező tagozat ötéves képzésként indult, majd 1957/58-tól lett hatéves; FUTALA T. i.m. 139. p.
46. Vö. uo. 141. p.
47. Vö. uo. 140. p.
48. Vö. uo. 143. p. (ez a forma 1975-ig élt).
49. Vö. uo. 141. p.
50. Néhány megyében indítottak ilyeneket a népkönyvtárosok számára. Ugyancsak 1951-ben a Népművelési Minisztérium a tiszteletdíjas könyvtárosoknak hat napos tanfolyamokat is szerveztetett. FUTALA T. i.m. 138. p., SEBESTYÉN Gy. i.m. 43. p. Az Országos Könyvtári Központ már 1949-ben rendezett rövid tanfolyamokat a népkönyvtárosoknak, VADÁSZNÉ: i.m. 16. p.
51. Vö. VADÁSZNÉ: i.m. 16. p. 1954-ben a SZOT Elnöksége újabb határozatot hozott tanfolyamokról; uo. 21. p.
52. Az oktatás 1952. jan. 4-én kezdődött népkönyvtárosok számára és a tanfolyam két évig működött; VADÁSZNÉ: i.m. 15. p., FUTALA T. i.m. 138. p.
53. 1953. szeptemberében jött létre Budapesten, egyidejűleg megszüntették az öthónapos könyvtáros-iskolát; FUTALA T. i.m. 138. p. A gimnázium 1956. október-novemberben megszűnt, így az első osztály sem jutott el az érettségiig; VADÁSZNÉ: i.m. 16. p., FUTALA T. i.m. 139. p. Közben a Népművelési Minisztérium 1954. máj. 28-án vizsgát írt elő a függetlenített vállalati műszaki könyvtárosoknak az Országos Műszaki Könyvtár által meghatározott tananyagból, majd aug. 27-én ún. technikai minimumvizsgát rendelt el a közművelődési könyvtárosok számára, FUTALA T. i.m. 138-139. p.; VADÁSZNÉ: i.m. 17. p., a két utasítás szövege: uo. 127. p. Az Országos Műszaki Könyvtár elébe ment ennek, 1953. decemberében négy hónapos, középfokú szakképzettséget adó, a technikai minimumvizsgát lehetővé tevő tanfolyamot indított; uo. 18. p. (ez a forma két évig működött: uo. 19. p.)

54. Kezdetben, 1957 októberében az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár megrendezte az első gyermekkönyvtáros tanfolyamot, ugyanekkor az OKT tematikája alapján tizenegy megyei könyvtár és a budapesti szakszervezeti hálózati központ kétéves könyvtárosképző tanfolyamot szervezett; FUTALA T. i.m. 139-140. p.; az előbbiről: RÁCZ Aranka: A gyermekkönyvtárosok hivatása és képzésük problémái. In: Könyvtártudományi tanulmányok 1969. Bp. NPI, 1970. 277. p.; az utóbbiról: VADÁSZNÉ: i.m. 26. p. Aztán 1959-ben az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ Oktatási Osztálya lett a kétéves középfokú képzés központi felelőse. Budapesten (a KMK-ban) és a felsorolt öt megyei könyvtárban (mint tankönyvtárakban) levelező formában folyt az oktatás. Az OSZK-ban a nappali képzéssel is próbálkoztak: csak egyetlen évfolyam (1959–1961) végzett; VADÁSZNÉ: i.m. 26-27. p.
55. Vö. FUTALA T. i.m. 140. p.; VADÁSZNÉ: i.m. 27. p.
56. 1962-től szervezték át két és félévesre és egységesítették a különféle tanfolyamokat; a KMK 1963-ban adta ki a tanterveket; VADÁSZNÉ: i.m. 36-38. p.
57. A szombathelyi szakalapításról az 1962. júl. 14-én kelt 24/1962. sz. minisztertanácsi rendelet intézkedett; FUTALA T. i.m. 140. p., TÓTH Gyula: A szombathelyi könyvtárosképzés 30 éves : Múlt, jelen, jövő. = Vasi Szemle, 1992. 525. p. A debreceni szakról az 1963. máj. 11-én kiadott 10/1963. sz. Korm. rendelet szót, TÓTH Gy. i.m. 525. p., GODA Éva: A könyvtárosképzés története és kapcsolata a tanítóképzéssel Debrecen a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán. In: Tanulmányok 2011 : A református tanítóképzés múltja, jelene, jövője. Debrecen, 2011. 91. p. A képzés nappali tagozaton három-, a levelezőn négyéves volt; vö. FUTALA T. i.m. 140. p. 1964. szeptemberében a debreceni tanítóképző intézet kihelyezett tagozatként a SZOT Központi Iskolában is megindult a levelező képzés, FUTALA T. i.m. 142. p., VADÁSZNÉ: i.m. 40. 127. p., TÓTH Gy. i.m. 526. p.
58. A 129/1964. sz. miniszteri utasítás a tanítóképző intézeti és szaktanfolyami szakképzést egyenrangúvá tette; VADÁSZNÉ: i.m. 43., 45. p. A középfokú könyvtárosképzés eddigi történetét Vadász Ferencné nyomán összefoglalja HANGODI Ágnes: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ oktatási tevékenysége. = Könyvtári Figyelő, 2010. 4. sz. 684-687. p.
59. Kovács Máté már nyilván tudta, hogy 1972 szeptemberében Szombathelyen a magasabb szintre emelt Tanárképző Főiskola keretében megnyílik a kétszakos (tanár szakkal párosítandó) kétszakos könyvtárosképzés; FUTALA T. i.m. 144. p., TÓTH Gy. i. m. 235. p.
60. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1970-ben adta ki útmutatóját az alapfokú képzés egységesítése és ösztönzése érdekében a hálózati központok számára; FUTALA T. i.m. 143. p.

Miért nem olvasnak saját örömeikre a gyerekek?

A nyest.hu híreiben 2013. július 9-én olvashattunk beszámolót egy Sheffieldben tartott gyermek-médiával foglalkozó konferenciáról, amelyen megállapították, hogy „a szülők túl elfoglaltak ahhoz, hogy esti mesét olvassanak a gyerekeknek. A tanároknak pedig az a dolguk, hogy a tesztek készítsék fel a diákokat. Senkinek sincs tehát ideje az olvasás megszerettetésére.” Az angliai felmérésekből az is kiderült, hogy az óvodáskorú gyerekeknek még olvasnak a szülők, de az iskoláskorúaknál, mondván, már tudnak olvasni, elhagyják a közös olvasás szokását. A tanárok többsége a kormány teljesítményközpontú oktatási elvárásait is hibásnak tartja, és azt is említették, hogy az elvárások kényszerében a tanítás alatt nem jut idő az olvasás megszerettetésére, beszűkül az olvasandó szövegek köre, és hátrányosan hat az is, hogy csökkent az iskolai könyvtárosok száma is. Az élményszerű olvasás a gyerekek többségénél hiányzik, és az olvasás minősége is átalakulóban van.

(<http://nyest.hu/hirek/miert-nem-olvasnak-sajat-oromukre-a-gyerekek>)

Megszépült a Szabadkai Városi Könyvtár olvasóterme

Az 1896-ban épült, egykor Nemzeti Kaszinónak használt épület magán viselte az idő és a beázások nyomait. Idén az önkormányzat segítségével három hónap alatt kicserélték a rossz állapotban lévő cserepeket és újrafestették az olvasótermet.

A megújult könyvtárról az alábbi linkeken tekinthetők meg képek:

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.527638070641328.1073741832.129210777150728&type=3>

<http://konyvtar-ami-korbevisz.blogspot.com>

(Katalist, 2013. júl. 17. Hicsi Dóra híréből)

Szlovéniai könyvtári hírek

A Szlovén Könyvtáregyesület kongresszusát két évente tartják, az aktuális rendezvényre idén október 17-e és 19-e között kerül sor a Celje melletti Laskoban. A konferencia témája Vízió, stratégia, taktika 2003 - 2013 - 2023 - könyvtári kihívások.

<http://www.zbds-zveza.si/?q=node5/knjiznicarski-izzivi>

Biblos néven e-könyvkölcsönző szolgáltatást indít a ljubljanoi székhelyű Studentska založba nevű könyvkiadó a szlovéniai közkönyvtárak közreműködésével. 2013 márciusa és júniusa között tíz könyvtár tesztelte a rendszert. A kiadó által felkínált mintegy ötszáz címből álló gyűjtemény a kiadó eddig megjelent kiadványai mellett néhány társkiadó műveit is tartalmazza.

Bár a fiatal olvasók nagy érdeklődést mutatnak az e-könyvek iránt, a könyvtárak várakozó álláspontra helyezkedtek, mert a kiadók jelentős összegű felhasználói díjat kérnek a használatért. Az e-könyv csomagban felkínált művekből a beiratkozott olvasók egy példányban, két hétre négy művet tölthetnek le egyéni vagy a könyvtárakban kölcsönözhető e-könyvolvasókra az Adobe Digital Editions program segítségével.

A nagy könyftermészelő ljubljanoi Mladinska knjiga könyvkiadó a közeljövőben indítja el saját e-könyves portálját: ők nem a könyvtárak, hanem közvetlenül az olvasók felé szeretnék nyitni. A lendvai és a muraszombati könyvtárakban június óta működik a Biblos online szolgáltatás.

Bővebben a szolgáltatásról: <http://www.kl.si/hu/biblos> illetve a <http://www.biblos.si>

(Katalist, 2013. július 10. Papp József híreiből)

Nyílt hozzáférés – REAL

Az MTA elnöke 2013 elejétől elrendelte az MTA finanszírozásában születő publikációk nyílt hozzáféréseinek megteremtését. Az OTKA erről már évekkor elhatározta. Az MTA KIK repozitóriuma (a REAL: <http://real.mtak.hu>) már öt éve üzemel. A REAL nem az egyetlen az országban, és a repozitóriumot üzemeltető könyvtárosoknak már szakmai fóruma is van:

a HUNOR (<http://www.open-access.hu/?q=hunor>) néven.

Az MTA KIK repozitóriuma, a REAL törekszik, arra, hogy a szerzői (kiadói) jogokat tiszteletben tartva tegye közzé a publikációkat. A publikációkat a szerzők töltik fel, de a könyvtár munkatársai ellenőrzik a jogtisztaságát. Mindazok a cikkek, könyvek, ahol a kiadó nem járul hozzá a nyílt hozzáféréshez, csak a könyvtár (REAL) „beiratkozott” olvasói számára láthatók.

A témával az MKE egri vándorgyűlésén a Tudományos Szakkönyvtári Szekció bővebben is foglalkozott.

(Katalist, 2013. július 10. Holl András híreiből)

Az Országgyűlési Könyvtár „első”, kiadatlan évkönyvének története

JÓNÁS Károly

A nagy múltú könyvtár közel másfél évszázados történetében az „első” évkönyvet a munkatársak az 1940-es években állították össze (azért nevezték elsőnek, mert továbbiakat is terveztek). Vitathatatlan tényként állapíthatjuk meg, hogy az 1848-as szabadságharc, illetve *Vasváry Károly* képviselőházi könyvtárnok kinevezésének 100. évfordulójára ténylegesen is elkészült a *Parlamenti Könyvtár első évkönyve*, amelyet azonban soha nem adtak ki, annak ellenére, hogy a nyomdai kefelevonat végső ellenőrzésre a könyvtárba érkezett. Az utolsó pillanatban ugyanis a kötet kiadását leállították. A következőkben irattári dokumentumok, elsősorban a képviselőház állandó könyvtári bizottságának kéziratos jegyzőkönyvei, valamint egykori munkatársak visszaemlékezései alapján rekonstruáljuk az elsőnek induló évkönyv születésének, összeállításának és mellőzésének körülményeit.

A *Könyvtári Évkönyv* elkészítésének ötlete *Trócsányi György* nevéhez fűződik, aki a *Képviselőházi Könyvtár* igazgatója (1945-től főigazgatója) volt 1941 és 1949 között. A már két évtizede a könyvtárban dolgozó szakember a képviselőház könyvtári bizottságának szokásos évi ülésén, 1941. december 12-én terjesztette elő tervét. Az évkönyv kiadása indoklásául a következő érveket adta elő:

- A könyvtár már 1912-ben nívós szaporulati kötetkatalógus kiadását kezdte el, amely sorozat az I. világháború miatt – két kötet megjelenése után – megszűnt.
- Külföldi országok parlamenti könyvtárai és magyar könyvtárak is adnak ki évkönyveket, illetve évi gyarapodási jegyzékeket (hivatkozott az olasz, a svéd, a német képviselőházi példákra és a Fővárosi Könyvtár évkönyvére).

- A könyvtár 1942-ben fogja elérni a 200 ezer kötetes állományt, és „nemcsak állománya, hanem évi szaporulata következtében is az ország egyetlen jelentékeny könyvtára politikai dokumentáció szempontjából”.
- „Tudományos és közérdek”, hogy a könyvtár legújabb könyvanyagának címjegyzéke „legalább évenként szélesebb köröknek is rendelkezésére álljon”.
- „Elégge fel nem becsülhető jelentősége” van annak a propagandának, amelyet „a Parlament tagjai között van hivatva a könyvtár minél élénkebb igénybe vétele érdekében kifejteni”.

A képviselőházi könyvtárigazgató a bizottság meggyőzése érdekében kifejtette, hogy a Könyvtári Évkönyvet ingyen kellene a képviselők rendelkezésére bocsátani oly módon, hogy a könyvtár értesítene őket az igénylés lehetőségeiről. Trócsányi kifejezte reményét, hogy – a felsőházi tagok között szétosztandó példányok fejében – valószínűleg a felsőház is hozzájárul a nyomtatási költségekhez.

A könyvtári bizottság tagjai közül az ismert legitimista politikus, Apponyi György gróf (1939-ben a Polgári Szabadság Párt országgyűlési képviselőjévé a főváros I. kerületében választották meg) teljes támogatásáról biztosította az évkönyv megjelenését, de kifogásolta, hogy a képviselők teljesen ingyen jussanak hozzá: „mértányos volna a képviselők áldozatkészségének legalább kismértékű igénybevétele ez alkalommal”. Tasnádi Nagy András, a képviselőház és a könyvtári bizottság elnöke is egyetértett ezzel, hiszen „az ingyen kapott könyveket nem becsülik meg eléggé”. Az elnök azért is hozzájárult az évkönyv kiadásának tervéhez, mert azt akarta, hogy „a könyvtárat a Képviselők nagyobb mértékben igénybe vennék, mint eddig”, ehhez pedig „bizonyos propaganda is szükséges”.

A támogató megnyilatkozások után Trócsányi azonnal jelezte, hogy a hónap elején már tájékozódott az Athenaeum nyomdánál. 1000 példány katalóguskötet, két hasábos szedés-rendszerben, 25 ív (kb. 400 oldal) terjedelemben 4512 pengőbe kerülne. Tudja, hogy „az összeg fedezetéül

az 1942-es évi költségvetés keretei között, csak akkor lehet gondoskodni, ha valamilyen rovaton megfelelő összegű megtakarítás mutatkozik” (év vége lévén a költség beiktatásával ugyanis már elkéstek). A kötet kiadásához a cédulaanyag viszont máris rendelkezésre áll, mert „1941. január hó 1-től erre a célra külön 3 cédulát” húzatott le. Az elnök kifejezte, hogy megtakarítás esetén nem zárkózik el az évkönyv kiadásához szükséges összeg biztosításától. Ezt követően a könyvtári bizottság jegyzőkönyve a napirendet a következőképpen zárta le:

„A bizottság elvben hozzájárul a Könyvtári Évkönyv kiadásához, amely az évi szaporulat válogatott címjegyzékét tartalmazza – a könyvtárigazgató javaslatának megfelelően. Egyben elhatározza, hogy az évkönyvet két-hasábos szedési rendszerben jelenteti meg s azt később megállapítandó méltányos áron bocsátja az igénylő képviselők rendelkezésére. Egyben felkéri a bizottsági elnök urat, hogy amennyiben a megtakarítások lehetővé teszik, még az év (vagyis 1942: J. K.) folyamán gondoskodjék az 1941. évi Évkönyv fedezetének megteremtéséről. A könyvnyomdai ajánlatokkal akkor kíván majd a bizottság foglalkozni, amikor a kiadás teljesen időszerűvé válik.”

A kérdéskörre a Ház fél év múlva tért vissza. Trócsányi a könyvtári bizottság 1942. június 19-i ülésén jelentette, hogy „a Könyvtári Évkönyv 1941. évi anyaga együtt van, a kiadást biztosító fedezetről még gondoskodás nem történt”. A kritikus megjegyzés után az igazgató viszont előrejelzést adott a várható nehézségek évkönyvet érintő fokozódásáról is, kifejtve, hogy nehezen tudná vállalni a következő évfolyamok megjelenéséért a felelősséget, mert „folyó év október havától három segédkönyvtárnak fog katonai szolgálatot teljesíteni”, tehát „nem volna célszerű egy évfolyamot megjelentetni, amikor ennek az I. évfolyamnak a kiadása is azal az eredménnyel járna, hogy a Könyvtárnak egyéb munkái maradvánnyal elvégezetlenül”. A folyóiratokat is szerkesztő Szabó Zoltán bizottsági tag, a sárospataki akadémia teológusánára, kormánypárti képviselő (Magyar Élet Pártja) ellenvéleménnyel élve országos érdeknek minősítette a Könyvtári Évkönyv kiadását. Véle-

ményét figyelemre méltó, a könyvtárt pozitívan érintő érveléssel támasztotta alá, amely szintén a könyvtári bizottság kézírásos jegyzőkönyvében kísérelhető figyelemmel:

„Az a fel nem becsülhető szellemi kincs, ami az Országgyűlés Könyvtárában bizonyos mértékig rejtőzve fekszik, feltárást igényel. Mulasztás és vétkek, hogy annak jobb kihasználásáról nem gondoskodunk. Ezt a célt szolgálhatná a Könyvtári évkönyv is, amely nemcsak az évi beszerzések válogatott jegyzékét tartalmazná, hanem évenként a leginkább az érdeklődés előterében álló egy-egy politikai, vagy törvényhozási kérdés szak-bibliográfiáját is közölné. Ilyen kérdések pld. a zsidókérdés, a kisebbségi kérdés, az élettér kérdése stb.”

A képviselő szerint „a Könyvtár vezetőségében megvan a megfelelő mértékű szellemi érzékenység és mozgékonyság, hogy ezt az Évkönyvet szerkessze és hatékonyra tegye”. Szabó Zoltán egyéb érdekes ötleteket is felvetett: azt szeretné, ha

„az évkönyv keretei között, vagy azt kiegészítő kötetben, esetleg önálló sorozatban képviselők nagyobb tanulmányai is napvilágot látnának. Így egy munkaközösség-féle jönne létre a könyvtár körül, s nem veszne kárba az a sok kutatás, amelyet a képviselők egy-egy kérdés parlamenti megvilágítása céljából végeznek, s amelynek minden eredménye ritkán fér el egy felszólalásban.”

A képviselő javaslataira reagálva Tasnádi Nagy András ház- és bizottsági elnök arra kérte a hozzászóló képviselőt, hogy javaslatait jobban dolgozza ki, mert ő maga örömmel üdvözlölné „egy ilyen kiadvány-sorozat megindítását, amelyre azonban ezidőszert a Képviselőháznak fedezete nincsen”. A könyvtári bizottság végül is tudomásul vette Trócsányinak az évkönyvre vonatkozó bejelentését, és megbízta, hogy „amint a Könyvtári Évkönyv megjelentetésének előfeltételeit biztosítva látja, arra vonatkozólag tegye meg a szükséges előterjesztést.”

Az évkönyv, illetve gyarapodási katalógus megjelenését tehát nemcsak az I., hanem a II. világháború is akadályozta. A témát a háborús viszonyok ellenére Trócsányi még 1943-ban is igyekezett napirenden tartani. Az igazgató a

könyvtári bizottság 1943. november 16-i ülésén azt javasolta, hogy 1942-ben a könyvtárba érkezett magyar és külföldi folyóiratok és napilapok jegyzékét a könyvtári bizottság – az éves jelentés mellékleteként – betűrendben nyomassa ki, mert „az időszaki lapok jegyzékét minden könyvtári évkönyv tartalmazza”, s a feltüntetett anyag gazdagsága azoknak a képviselőknek és felsőházi tagoknak a figyelmét is felhívja, akik addig egyáltalán nem ismerték a könyvtárt. A bizottság ehhez hozzá is járult, a könyvtár következő jelentése valóban mellékelte az időszaki kiadványok gazdag és elismerésre méltó jegyzékét.

Ezt követően a háború, a létszámihiány és a takarékosági intézkedések miatt az évkönyv összeállításáról és kiadásáról évekig nem esett szó. (Annak sincs nyoma, hogy Szabó Zoltán javaslatait részletesebben kidolgozta, illetve benyújtotta volna az elnök részére.) Amikor ismét szóba került, már a II. világháború és az azt követő rendszerváltás is befejeződött, Trócsányi György pedig 1945 júliusától főigazgatóként irányította az egykamarás nemzetgyűlés könyvtárát. A témát a könyvtári bizottság 1946. december 18-i ülésén – a megváltozott történelmi körülmények között – ismét ő vetette fel. A bizottsági jegyzőkönyv ezt a következőképpen örökítette meg:

„A Könyvtár indokoltnak látná, ha ez az Évkönyv első ízben 1948. március 15-re jelenne meg, és az első kötet tartalmazná az utolsó 10 év könyveszerzésének szakrendszerbe foglalt válogatott címjegyzékét. A Könyvtár a maga részéről ezzel a kiadvánnyal kíván hozzájárulni az 1848. év századik évfordulójának megünnepléséhez, de indokolja a jelzett időpontban való megjelentetését az is, hogy egyidejűleg a Könyvtár is ünnepelheti megalapításának 100-ik évfordulóját, mert hiszen 1848-ban nevezetett ki Vasváry Károly személyében az első országgyűlési könyvtárnok. Ez a kötet bizonyosságul szolgálna az egész külföld előtt, hogy az Országgyűlés Könyvtára a háború előtti években, de a háború alatt is minden tőle telhetőt elkövetett abban az irányban, hogy az Országgyűlés tagjai részére biztosítsa a legteljesebb tájékozódást a német imperializmus és fasizmus elleni angolszász, francia és svájci irodalom megszerzésével és annak megfelelő feldolgozásával. Ezt követően az évkönyv természetesen évenként jelenne meg.”

Láthatjuk, hogy a fő cél azonos, a kiadás ürügye, apropója és a körítés változott. A Vasváry Károlyra hivatkozás enyhe csúsztatás volt, hiszen Nagy Miklós könyvtárigazgató korábbi könyvtártörténeti írásából már ismertté vált, hogy Vasváry Károlyt 1849 júniusában nevezte ki Almásy Pál, a képviselőház alelnöke, s nem 1848-ban. (Azóta a kutatások kiderítették, hogy nem is Vasváry volt az első parlamenti könyvtárnok, hanem Bojthor Endre, akit – valóban 1848-ban – Szemere Bertalan belügyminiszter nevezett ki.) Ezt azonban a könyvtári bizottság jelenlevő tagjai sem tudhatták, és a forradalom 100. évfordulója valóban nagyszerű alkalomként kínálkozott. Justus Pál SZDP-képviselő, a könyvtári bizottság jegyzője és előadója – támogatva az évkönyv kiadását – javasolta, hogy a könyvgyarapodást vagy évenként, vagy 1945 előtti és utáni időszakra bontsák. A főigazgató ezzel párhuzamosan felvetette, hogy az ún. „zárt anyagok” címeit is felvegyék-e az évkönyvbe: a bizottság egyértelműen igennel válaszolt. Trócsányi vázolta a további elképzeléseket. Az évkönyv a tíz évi könyvbeszerzés címadatain kívül a következőket tartalmazná még: az év során elfogadott törvények felsorolását, a könyvtárba járó időszak kiadványok betűrendes jegyzékét és a politikai eseménynaplót.

A főigazgató a később évenként kiadandó évkönyv bővítésére is javaslatot tett. Ezek tartalmaznák: „a nemzetgyűlési képviselők és tisztségviselők előző évi irodalmi munkásságának felsorolását, továbbá évenként 1–2 bevezető tanulmányt, amely foglalkozna a Könyvtár szakszervezetével, a parlamenti könyvtárak közötti együttműködéssel, esetleg parlamenti jogi aktuális kérdésekkel.”

Trócsányi újra szóba hozta a képviselői ingyenes példányok kérdését, majd kitért a példányszám részletezésére. Elképzelése szerint indokolt az évkönyv 1500–2000 példányban történő kiadása: 5–600 példányt fordítanak a nemzetgyűlés tagjai közötti szétosztásra, illetve a hivatalos megküldésekre, ötszáz példány kellene a külföldi terjesztésre, és „az anyag gazdagságára való tekintettel” ezer példányt tárolnának. A

szerkesztés egyébként a főigazgató feladata lenne, aki a munkát az összes könyvtári tisztviselő bevonásával végzi. A szedési minta bemutatása után a Varga Béla nemzetgyűlési elnök vezette bizottság a főigazgató előterjesztését elfogadva 1946 decemberében az alábbi határozatot hozta:

„kívánatosnak tartja egy olyan könyvtári évkönyvnek kiadását, amely az évi szaporulat válogatott címjegyzékét tartalmazza olyan kiegészítő tartalommal, amint azt a könyvtári főigazgató előterjesztésében előadta. Határozatilag kimondja továbbá, hogy a Könyvtári Évkönyv I. évfolyamának 1948. március 15-én való megjelenését kívánatosnak tartja, amely évkönyv tartalmazza az utolsó 10 év beszerzésének válogatott címjegyzékét szakszervezetben, külön választva az 1945. év előtt megjelent és az azután vásárolt könyveket. A Könyvtári Évkönyvből minden azt igénylő képviselő ingyen példányt kap. Elfogadja az előre jelzett kéthasábos mintát, elhatározva az I. évfolyamnak 2000 példányban való megrendelését. Felhatalmazza a könyvtári főigazgatót, hogy a bizottság jelen határozatára való hivatkozással, keresse meg az elnöki irodát, hogy a Nemzetgyűlés nyomdai szállítójától a megfelelő árajánlatot haladéktalanul kérje be és az árajánlat birtokában a számvétség főigazgatójától kérje a szükséges összegnek az 1947/48. évi költségvetésbe való felvételét.”

Az előterjesztés a bizottság ülésén oly mértékű sikert aratott, hogy Trócsányi javaslatára az évkönyv szerkesztésével kapcsolatos külön munkák díjazására összesen 48 000 Ft folyamatos kiutalását is jóváhagyta. A főigazgató utólagos kérdésére a könyvtári bizottság a szépirodalmi szak (A3) címanyagának a Könyvtári Évkönyvbe való felvételét elvetette.

Kapcsolódik az évkönyv-kérdéskörhöz, ezért megemlítem: még ugyanezen az ülésen – külön napirendi pontként – visszaköszönt Szabó Zoltán 1942. június 19-i javaslata, hogy a Könyvtári Évkönyv politikai–törvényhozási tanulmányokat is közöljön. Ezúttal viszont Trócsányi – az évkönyv témakörén túllépve – tett hasonló célú javaslatot politikai irodalmi szemle folyamatos szerkesztése és kiadása tárgyában. Bár a bizottság az újabb ötlet megvalósítását „elvben helyesnek és szükségesnek” tartotta, 3 tagú albi-

zottságot (Andics Erzsébet, Justus Pál és Valai László) küldött ki, hogy Trócsányi György főigazgatóval együtt a részletes előterjesztést áttanulmányozzák, a javaslatot levette a napirendről (erre később sem tértek vissza).

Egy év múltán a könyvtári bizottság kézíratos jegyzőkönyvei is jelzik, hogy az évkönyvvel kapcsolatban – menet közben – változások következtek be. Ezeket nagyrészt az 1947 augusztusában lezajlott országgyűlési választások eredményezték, hiszen a képviselők és a könyvtári bizottság tagjainak egy része kicserélődött, s a ház elnöke sem Varga Béla volt már. A könyvtári bizottság működésének irányítását *Nagy Imre*, az új Országgyűlés elnöke vette át. A változtatások egy részében praktikus szempontok is szerepet játszhattak. Az 1947. december 12-i ülés jegyzőkönyvei a következőkről tanúskodnak:

- 1948. március 15-ére valószínűleg nem készül el teljesen a kötet, de várhatólag még az első félév során megjelenik.
- Az évkönyv az 1945–1947. években állományba vett művek válogatott címjegyzékét fogja tartalmazni, az 1945 előttiakat nem (a takarékosági szempontokon túl itt már érezhető a politikai szemléletváltás is, amely az 1945 előtti Horthy-korszak fokozódó tagadására irányult).
- Miután az évkönyv az országgyűlés centenáriumi kiadványa is, az elnöki bevezetőn kívül a főigazgató tanulmánya a könyvtár történetéről, szakrendszeréről és terveiről, valamint az 1945–1947. évi törvények felsorolása és a köztársasági alaptörvény (háromnyelvű fordítással együtt) is megjelenne.
- A nyomdai árajánlat jelentős késésben van.

E kiegészítéseket, változtatásokat a főigazgató tényként jelentette be, nyilvánvaló tehát, hogy a bizottsági ülés előtt az elnökkel már egyeztetett, s az ő utasításainak szellemében járt el. Ezt bizonyítja az is, hogy az országgyűlési elnök kérésére a bizottság vita nélkül vette tudomásul a hallottakat.

Ilyen előzmények után érkezett el az 1948-as jubileumi esztendő, a forradalom centenáriuma. Bár a képviselők az 1948. január 14-i plenáris

ülésen elfogadták az új könyvtári ügyrendet, amelynek 27.§-a a Könyvtári Évkönyv évenkénti kiadását egyértelműen rögzíti, a kötet – az ad hoc jellegű változtatások és az elégtelen könyvtári létszám következtében – a 100. évfordulóra ténylegesen nem készülhetett el. Az évkönyvvel kapcsolatos elképzelések további, vagyis folyamatos változásai már jelzik a kiadás meghiúsulásának előszelét. Trócsányi a könyvtári bizottság 1948. november 24-i ülésén a következőkről számolt be:

1. Az évkönyv anyaga teljesen elkészült.
2. A 350 hasáb válogatott címjegyzéken már a második korrektúrát végzik.
3. Az évkönyv az 1945 és 1947 között beszerzett könyvek válogatott címjegyzéken kívül tartalmazni fogja (ezekről még 1947 végén sem esett szó):
 - a főigazgató által összeállított bizottsági jelentésekre támaszkodó 1945–1947. évi könyvtári jelentést,
 - a könyvtár szakrendszerének bemutatását,
 - a magyar országgyűlési nyomtatványok 1848–1948. évekről szóló bibliográfiai adatait,
 - a Hungaria Polyglottát, vagyis a Magyarországon megjelent idegen nyelvű művek betűrendes listáját,
 - az utóbbi három év alatt beérkezett szovjet kiadványok cirill betűs összeállítását,
 - a kurrens időszaki sajtótermékek betűrendes címjegyzékét,
 - 60 oldal terjedelmű tárgy- és névmutatót.

Itt tehát már szóba sem került a törvények felsorolása, a politikai eseménynapló, a köztársasági alaptörvény háromnyelvű változata vagy a könyvtár történetét ismertető főigazgatói tanulmány, amelyek évkönyvbe vételéről korábban bizottsági határozat döntött. A főigazgató a továbbiakban utalt arra, hogy az évkönyv munkálatait az előző évinél hat fővel kisebb létszámú gárda végezte, majd kifejtette, hogy a kötet *„hatalmas bizonyság lesz amellelt, hogy milyen nagy értékű és nagy terjedelmű szellemi termelés folyt a felszabadulás óta az országban, másrészt,*

hogy milyen gazdag anyag állott a törvényhozók és a kutatók rendelkezésére a Könyvtárban”.

Jellemző, hogy az évkönyvvel szemben felhozott képviselői kritikai kifogások teljesen politikai jellegűek voltak. *Bóka László* volt könyvtári tisztviselő, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára (a későbbi neves irodalomtörténész) azt kifogásolta, hogy a könyvtárnak ajándékozott könyvek listáján kevés szovjet és népi demokratikus kötet szerepel, s hogy a Teleki Pál Tudományos Intézet még a régi nevén szerepel. A nyelvek szerinti gyarapodási megoszlásnál is a szovjet népek nyelvének a nyugatiakhoz viszonyított, alacsony részvételi arányát bírálta. Ugyancsak nemtetszését nyilvánította, hogy az 58 angol folyóirat mellett mindössze 7 az orosz, lengyel és román pedig egyáltalán nem szerepel. Mindez ellentétes azzal a politikával, amelyet az ország 1945 óta követ. Ezzel szemben *Supka Géza* ellenzéki képviselő (Polgári Demokrata Párt), a *Világ* című napilap főszerkesztője a legnagyobb elismerés hangján az évkönyv és a könyvtár mellé állt, kifejezve azt, hogy „*mennyi gondos munka fekszik egy ilyen műben*”, s hogy „*ez a rendes hivatali munkát messze túlhaladó tudományos könyvtárosi tevékenységet jelent*”. *Supka* azt indítványozta, hogy a bizottság ismerje el mindezt, mert „*az évkönyv nagyfontosságú a könyvtári kultúra szempontjából*”.

Érdekes módon ezen az ülésen az évkönyv témája már nem külön napirendi pontban került vitára, hanem *Trócsányi* a következő évi könyv- és folyóirat-rendelések beszámolójában – mintegy véletlenül – tért ki az évkönyvvel összefüggő információk közreadására. Ez azt mutatja, hogy egyrészt a korábbi határozatokhoz képest testületi szinten már nem akartak semmit hozzátenni a kérdéskörhöz, másrészt a sokféle változtatásról – a demokratikus módszerek fokozódó háttérbe szorítása miatt – az elnök (*Nagy Imre*) bizottságon kívül, hatalmi szóval döntött. A harmadik, s egyben legvalószínűbb ok az lehetett, hogy a háttérben már dolgoztak a kegyvesztetté váló főigazgató megbuktatását előkészítő erők, s elnöki szinten már tudtak arról, hogy az évkönyvet (amely – felfogásuk szerint – igazából

Trócsányinak, a gyűlölt régi rendszer átmentett reakciós képviselőjének volt elsősorban az alkotása) nem is fogják kiadni. Mindenesetre a bizottsági ülésen a további gyarapodási kérdések megvitatása folytatódott, s a határozathozatal során az évkönyvről már nem tettek említést. E tény erősíti meg azt a gyanút, hogy az elnöklő *Nagy Imre* nem engedte a téma bizottsági napirendre tűzését, s *Trócsányi* mégis előhozta egy másik napirendi pont tárgyalásának keretében. Mert a kiadás előtti utolsó pillanatban (miként az 1929-es és 1932-es nagy könyvtári katalóguskötetek megjelenését megelőzően, amikor az ülések jelentős részben a kiadás részletkérdéseivel foglalkoztak) még egy sor kérdést tisztázni kellett volna: pl. a végleges példányszámot, a képviselői ingyenességet, a külföldi terjesztés és hazai elosztás módszereit, az évkönyv szerkesztésében és összeállításában résztvevő munkatársak jutalmazását stb. Ezekről a fontos kérdésekről egy szó sem hangzott el. Az sem lehetett véletlen, hogy az 1948-as kommunista fordulatot követően, az év végén csak egy ellenzéki politikus *Supka Géza* vette védelmébe a kiadványt, ami ugyancsak nem számított akkoriban jó ajánlólevélnek.

Ezt követően már gyorsan és a háttérben zajlottak az események, írott források alig állnak rendelkezésre. A könyvtári bizottság – 1950-es megszüntetéséig – több ülést nem tartott, írásos feljegyzések nem maradtak fenn. Az alkotóereje teljében levő 53 éves *Trócsányit*, aki az addigi parlamenti könyvtárvezetők közül szakmailag talán a legkiemelkedőbb és országosan is elismert volt, 3–4 hónap múlva, 1949 márciusától érdemtelenül nyugdíjazták, s még abban az évben – három kivételével – a régi rend reakcióinak bélyegzett munkatársakat (20-ból 17-et) menesztettek a könyvtárból. Hasonló sorsra jutott a Könyvtári Évkönyv is. Az *Athenaeum* nyomdában a kefelevonaton a *Trócsányi* által fogalmazott fontos, a könyvtárt bemutató rész, illetve az 1945–1947. évről szóló összefoglaló jelentés már nem szerepel, pedig ekkorra ez is ténylegesen elkészült. A főigazgató, aki részt vett a korábbi, nagy sikerű vaskos kataló-

guskötetek összeállításában, s aki mint a *Társadalomtudomány* című folyóirat 1942–1944 közötti társszerkesztője, valamint a *Közgazdasági és Politikai Irodalmi Szemle* szerkesztője (1943–1944) jelentős tapasztalatokat szerzett, színvonalas bevezető tanulmányt írt (*A könyvtár állománya, katalógusrendszere és működése* címmel). Ez az alábbiakat tartalmazta, igen részletesen:

1. az évkönyv tartalma
2. a könyvtár állománya, gyarapodása
3. a könyvtár katalógus- és szakrendszere
4. a könyvtár helyiségei
5. a könyvtár forgalma
6. a Közművelődési könyvtár (ezt az Országgyűlés alkalmazottai részére kölcsönzési céllal, mintegy külön gyűjteményként, 1946-ban hozták létre)
7. a könyvtár munkaprogramja

A tanulmányt bő terjedelemben részletes kimutatások, számadatos mellékletek, statisztikák egészítették ki, amelyek a könyvtár 1945–1947. évi időszakára vonatkoztak.

A kefelevonaton a felelős kiadó helyén már nem Trócsányi szerepel, hanem utóda, *Beöthy Ottó* könyvtári igazgató neve van feltüntetve. A könyvtár érdemi munkagárdája még a változásokhoz igazítva elkészítette a módosított név- és tárgymutatót, abban bízva, hogy az évkönyv, amely mégiscsak a könyvtár kulturális összvállalkozása* volt, a megváltozott politikai viszonyok ellenére megjelenik. Az egyre nagyobb hatalom birtokában a rákosista erőknél azonban már nem volt fontos a rengeteg munkát és költséget felemészítő kiadvány sorsának méltó befejezését elősegíteni. 1949 egyre inkább fagyossá váló politikai légkörében a 20 éve működő és még 1949 végén kiköltöztetett Parlamen-

ti Múzeum mellett a jelentős állományú, nagy múltú, 80 éves könyvtárt is fölösleges koloncnak érezték. Korabeli parlamenti munkatársakkal folytatott beszélgetésekből kitűnik, hogy a hatalmon levő Rákosi-féle vezetésben a könyvtár kitelepítésének szándéka is megfogalmazódott ebben az időben. A cél az volt, hogy a parlamenti hivatali egységek rovására az Országházba költöző miniszterelnöki adminisztráció minél több helyhez jusson. (Az óriási költségek és a könyvtár információgazdagsága miatt erre nem került sor.) E szituációban az sem tekinthető véletlennek, hogy a nyolc évtizede tevékenykedő könyvtári bizottságot csendben és fokozatosan elsorvasztották, a könyvtárt pedig a parlamenttől hamarosan elszakítva kormányellenőrzés alá helyezték (ezzel egyidejűleg a *Steindl Imre* építész terveiben a könyvtárnak szánt helyiségek közül számosat hosszú távra a Miniszterelnökség kebelezett be).

Ilyen összefüggésekben világossá válik, hogy az évkönyv javított nyomdai kefelevonata egy példányban, kiadatlanul maradt az Országgyűlési Könyvtárban, ahol jelenleg is pánccélszekrényben, unikumként őrzik a könyvtár egykori nívós szellemi teljesítményének ezt a forrásértékű hagyatékát.

Az Országgyűlés Könyvtárának Évkönyve. I. 1945–1947. című 415 oldalas kiadványban (Bp. Athenaeum ny. 1949.) végül is a következő fejezetek maradtak az utókor számára:

Elnök előszava	
Bevezetés	1
A könyvtár szakrendszere	4
Magyar országgyűlési nyomtatványok	33
A könyvtár 1945–1947. évi gyarapodásának válogatott jegyzéke	55
Hungaria Polyglotta 1945–1947	321

* *Trócsányi György* főigazgató bevezetője szerint az évkönyv legfontosabb munkálatait *dr. Lukács Gyula*, *dr. Tombor Tibor*, *dr. Győre Pál* könyvtárnokok, *Dávid Zoltán* segédkönyvtárnok és *Beöthy Ottó* könyvtárigazgató végezték, s kiemelkedő szerepet vállalt még *dr. Zámboreszky Ilona* múzeumi őr, *Jamniczky Valéria* könyvtári főtiszt és *Krivátsy Szűts Péterné* könyvtártiszt, de valójában a könyvtár összes munkatársa megdolgozott érte. E fontos könyvtári dokumentum évtizedekig hevert a könyvraktár egyik alig elérhető, magas polcán, észrevétlenül. Az egyik átfogó takarítás fedezte fel az értéktelen kacatnak tűnő papírokat, amelyek szerencsére nem kerültek a szemétkébe.

Az 1945–1947. években beszerzett orosz nyelvű szovjet kiadványok cirill-betűs jegyzéke	337
Kurrens folyóiratok és napilapok jegyzéke, 1948	355
Függelék: könyvtári statisztikák	365
Kivonat a Könyvtár Ügyrendjéből	375
Név- és címszómutató	377
Tárgymutató	411
A Trócsányi-féle Könyvtári Évkönyv így soha	

nem jelent meg. Ötven évvel később újra felmerült, hogy az Országgyűlési Könyvtár egy tényleges első évkönyvet megjelentessen, s a kiadatlan 1948-as évkönyv posztumusz rehabilitációban részesüljön. Az anyaggyűjtési munkálatokat követően azonban – költségtakarékossági és más szempontok következményeként – ez a kísérlet is kudarcba fulladt. Az ún. „első” évkönyv tehát nemcsak első, de a könyvtár eddigi történetében az egyetlen is.

Visszakerül Ausztriába az Esterházy-könyvtár: Oroszország 977 könyvet ad vissza Ausztriának 2013 decemberéig

Évek óta tartanak a tárgyalások az 1945-ben Eisenstadtból (Kismarton) az egykori Szovjetunióba került Esterházy-könyvtár visszaadásáról. Most végre pecsét került a megállapodásra, és az orosz kulturális miniszter helyettese Bécsben szimbolikusan is átadta a könyveket az osztrák külügyminiszternek. Az ünnepi eseményen az orosz föderáció tanácsának elnöke is részt vett. Az értékes könyvtárról szóló egyezmény 2013. szeptember 1-jén lép hatályba, és az év végéig minden könyvet visszaszolgáltatnak. Az Esterházy-könyvtár magva, a Bibliotheca Esterhazyana zömmel 17. századi könyvekből állt. Ezt a régi állományrészt rakták teherautóra a szovjet katonák 1945 tavaszán Eisenstadtból, és a ládákat elszállították a mai Oroszországba. Osztrák és orosz könyvtári szakértők az elmúlt években közösen állapították meg a 977 könyvről – melyek akkor még orosz könyvtárakban voltak –, hogy egyértelműen az Esterházy-könyvtárból valók. A gyűjtemény 15–18. századi arameus, latin, ógörög, héber és más nyelvű könyvekből áll a teológia, csillagászat, történelem, filozófia, orvostudomány, természettudomány és a művészet területéről.

(APA, AFP, RIA Novosti, 2013. június)

Forrás:

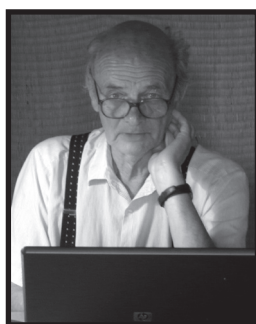
<http://derstandard.at/1369363350237/Esterhazy-Bibliothek-kehrte-nacht-Osterreich-zurueck>
és a

[http://www.weltpress.info/cms/index.php?id=6&tx_ttnews\[tt_news\]=48017&cHash=3ba70a43ccf5a42a6ffb850204db6bc](http://www.weltpress.info/cms/index.php?id=6&tx_ttnews[tt_news]=48017&cHash=3ba70a43ccf5a42a6ffb850204db6bc)

Perszonália

Fogarassy Miklós (1939–2013) halálára

„Volt emberek.

Ha nincsenek is, vannak még. Csodák.
Nem téve semmit, nem akarva semmit,
hatnak tovább.”

(Kosztolányi Dezső: Halottak)

Fogarassy Miklós független szellem volt, köztöttségek nélküli ember. Önmeghatározása szerint *“könyvtáros, irodalmár, műkritikus.”*¹ Olyan ismeret- és tudásmezőkön kóborolt, amelyek átfogták a könyvtárügyet, az irodalmat, a művészetet, és általában mindent, amivel az ember küszködik, ami hol szebbé, hol nehezebbé teszi az életét. Fogarassy Miklóstól búcsúzva, ezek közül most a könyvtárosra emlékezem.

18 évig voltam a kollégája. Érdekes, igen jó szellemiségű közegben ismertem meg, amikor 1978-ban a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) hálózatfejlesztési osztályára kerültem, amelynek Miklós is munkatársa volt. Az intézmény igazgatója akkor Papp István volt, Szente Ferenc pedig az osztályt vezette. Az osztályon öröm volt együtt lenni, együtt dolgozni a

többiekkel, és mindig lehetett valamit tanulni a másiktól. A munkatársak közötti viszonyt elsősorban nem a főnök–beosztotti viszony, nem a hivatali hierarchia, hanem az egyes ember szellemi kapacitása, tudása, ismerete, integritása határozta meg. Fontos volt, hogy ki mit gondolt az aktuális politikai rendszerről és általában a hatalomról. Nem nagyon lehetett érdemi tagja ennek a társaságnak, akinek ezekről a dolgokról nem volt határozott, mégpedig elutasító véleménye. Persze, mindez – az osztály keretei között – nem ment túl az értelmiség mindenkorai ellenzéki magatartásán. A reggeli és déli kávézásokkor – gyakran kiegészülve más osztályon dolgozó kollégákkal is – az állandóan előkerülő szakmai kérdések mellett megbeszéltük a politikai történéseket, az aktuális színházi előadásokat,

az izgalmas új filmeket és könyveket, és még az irodalmi pletykákat is. Miklós, *Lakatos András* és *Sz. Nagy Lajos* széles körű szakmai és irodalmi tájékozottsága, és egy-egy téma kapcsán előadott mélyreható elemzéseik, mai napig nem múló élményeim közé tartoznak.

Beszélgetéseink előterében persze elsősorban a könyvtárügy, szakmánk egy-egy éppen aktuális, fontos kérdése állt. Csodálattal figyeltem, ahogy az osztály régebb óta ott dolgozó munkatársai (*Bereczky Éva, Károlyi Ágnes, Urbán László*, a már említett *Lakatos András, Sz. Nagy Lajos* és persze a többiek) szinte minden könyvtári területet, minden könyvtártípust és minden könyvtárost (aki letett már valamit az asztalra) jól ismertek. Aztán magam is megtapasztalhattam, mennyi haszna volt a hálózatfejlesztési osztály munkáját meghatározó sok-sok kiszállásnak. Miklós élen járt a szakmai utazásokban és az onnan hozott tudás hasznosításában. Egy-egy kiszállása után vagy a többiek beszámolóit hallgatva, a látottakat, hallottakat, tapasztalatokat elemelve, azonnal megpróbálta felvázolni a megoldási lehetőségeket. Számos későbbi tanulmányának ezek a szóbeli közlések, közös meditálások voltak a kiindulópontjai.

Fogarassy Miklós 1968-tól egészen 2002-ig, nyugdíjba vonulásáig – egy rövid esztergomi könyvtárigazgatói intervallumtól eltekintve – volt a Könyvtártudományi és Módszertani Központ tudományos munkatársa, majd főmunkatársa, tudományos kutatója. Nem hiszem, hogy jobban le lehetne írni munkájának sokszínűségét és milyenségét, mint néhány olyan terület megnevezésével, amelyekkel kiemelten foglalkozott, és amelyekről publikációi maradtak fenn.

A könyvtárügy általános helyzetét tárgyaló írásaiban, tanulmányaiban, előadásaiban, de az általa írt, szerkesztett módszertani összeállításokban, állásfoglalásokban is ezekről adott számot; azt az ívet vázolta föl, amely a gondolatoktól a cselekvő megvalósításig terjedt: a hasznosítható külföldi példákat, a hazai helyzetet és a jobbítást lehetővé tevő megoldások sorát.

Most a legfontosabb témákat éppen csak érintve és a teljesség igénye nélkül villantjuk fel, mi mindennel foglalkozott Miklós: amikor még az

Új Könyvek című állománygyarapítási tanácsadó szerkesztője volt, a szerkesztés mellett sikerrel tanulmányozta a könyvtárak helyismereti tevékenységét² és a regionális sajtóbibliográfiák ügyét,³ és fontosnak tartotta a területi könyvtárak kialakításának és együttműködésük lehetőségeinek megteremtését.⁴ Foglalkozott a köz- (akkori terminológia szerint közművelődési) könyvtárak⁵ és a tudományos és felsőoktatási könyvtárak állományalakításának kérdéseivel,⁶ olvasásshociológiával,⁷ a kötelespéldány-szolgáltatást megkönnyítendő a nemzeti dokumentumtermés alapkönyvtárainak kötelespéldány jogú könyvtáraival,⁸ a felsőoktatási könyvtárak fejlesztésének kérdéseivel⁹ és majd egy évtizeden át a gyerekkönyvtárakkal. Ez utóbbival kapcsolatban olyan sokféle és annyi írása jelent meg, hogy legfeljebb egy külön bibliográfia terjedelme bírná el a fősorolásukat. A rendszerváltás után a gyerekkönyvtári munka mellett a külföldi ajándékkönyvek – elsősorban a Mellon alapítványtól kapott amerikai könyvek – elosztása¹⁰ és általában a könyvtárakat is támogató külföldi alapítványi fejlesztésekkel kapcsolatos feladatok végzése is a tennivalói közé tartozott.

Mivel valamennyi kérdéshez egyetlen kutató sem érthet teljes mélységeiben, ezért Miklós egy-egy speciális területen a gyakorlatot is jól ismerő szakemberekkel dolgozott együtt. Így tett többek között, amikor az egyetemi könyvtárak szakmai fejlesztésének kidolgozására került sor, amelyet *Mader Bélával* és *Fényes Miklóssal* szerkesztett irányelvtervezetté, vagy amikor a helyismerettel foglalkozott *Vajda Kornéllal*, illetve az olvasásshociológia terén *Kamarás István*nal együtt.

Az írásk jelentős része a hetvenes, nyolcvanas kilencvenes években a maitól eltérő politikai, gazdasági, társadalmi közegben, más információs, kommunikációs technológiai környezetben, más könyvtár-technológiai körülmények között született. Mégis *kivétel nélkül mind-egyikből tanulhatunk*, ami az igényességet, a kor nemzetközi színvonalát legalábbis elérő, ha nem éppen meghaladó felkészültséget, és a téma szép magyar mondatokkal való kifejtését illeti: írásait most is érdemes elővenni. A már

említett felsőoktatási vagy a múzeumi könyvtárakkal foglalkozó tanulmányában¹¹ olyan alapvetéseket fogalmaz meg még az információs és kommunikációs technológia betörése és sok mindent meghatározó fejlődése előtt, amelyek ma is irányadók lehetnek. Forgatjuk-e őket, vagy újra ki akarjuk találni a már végiggondolt gondolatokat?

Utolsó közös munkánkat – amikor már nem „osztálytársaként”, hanem a minisztérium könyvtári osztályán dolgozva kértem fel tagnak a megalakítandó ODR-munkacsoportba – találkozásaink és telefonbeszélgetéseink alkalmából (utoljára még idén tavasszal) is szívesen emlegette. A munkacsoportnak az volt a feladata, hogy külföldi példák nyomán, de a mi sajátosságainkat figyelembe véve, kitalálja és megalkossa a hazai dokumentum-ellátás rendszerét. Miklóst nemcsak addigi tevékenysége, hanem önmaga miatt is hívtam, okosságára, kreativitására, invenciózus alkatára és széles ismereteire szükség volt a bizottságban. Későbbi beszélgetéseinkkor gyakran utalt az eredményes együttműködés egyfajta közös, cinkos örömére, hogy „képzeld Judit, kértem a könyvtárból az ODR-en keresztül könyvet, és már elküldték”. Örömteli és jó dolog volt, hogy egy közös elképzelésünk megvalósult. Ezen mindig összenevettünk.

Méltó és illő, hogy a saját szavaival búcsúzzam tőle. Vermeer-kötetének záró gondolata róla is szól, és nekünk is példát ad:

*„Ebben a világban sokféle dolgunk van, itt az ember gyerekeket nevel, temet, itt dolgozni kell, szépen, rendesen, és amikor eljön az ideje – letevé az ecsetet, mások gondjaira hagyva a háttérmaradókat – el kell tőle búcsúzni. Amit megteremtettünk, ha jó, tán fennmarad...”*¹²

Skaliczki Judit

Jegyzetek

1. www.napkut.hu/naput_2009/2008_10/091/htm [2013. augusztus. 30.]
2. A helyismereti kutatás kézikönyve. Kiadványtervezet. Budapest, KMK. 1972. 13 p.

3. A regionális sajtóbibliográfiák kiadásának néhány kérdése / Fogarassy Miklós In: Sajtóbibliográfiák és sajtórepertóriumok szerkesztése, a hírlapok feltárása : Helyismereti tanácskozások / [közr. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ ; [összeállította és szerkesztette Vajda Kornél]. – Budapest : NPI, 1976. p. 26–28.
4. A könyvtárak területi (regionális) együttműködése. Helyzetkép, fejlesztési javaslat. Budapest. OSZK KMK, 1981. 18, 4 p. Gépírat.
5. A közművelődési könyvtárak állományalakításával kapcsolatos kutatási feladatok / Fogarassy Miklós In: Könyvtári kutatások : Tanulmányok a könyvtári kutatások fejlesztésének koncepciójához és távlati programjához / [írta Havasi Zoltán ... et al.] ; szerkesztette Havasi Zoltán. – Budapest : NPI, 1978. p. 185–191.
6. Állományalakulási trendek a felsőoktatási és szakkönyvtárakban / Fogarassy Miklós In: Árak és könyvtárak : Tanulmányok a dokumentum áremelkedésnek a könyvtárak állománygyarapítására gyakorolt hatásáról / [szerk. Mándy Gábor] / [közread. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. – [Bp.] : OSZK KMK, [1985]. p. 133–144.
7. Olvasók a labirintusban: Egy Örkény-novella értelmezései / Fogarassy Miklós, Kamarás István
In: Az olvasás anatómiája: Szociológiai tanulmányok / [szerk. Hajdú Ráfi Gábor, Kamarás István]. – Bp. Gondolat, 1982. p. 415–450.
8. Könyvtári kalauz: Közhasznú tudnivalók a nemzeti dokumentumtermés alapkönyvtáiról : Kötelespéldány jogú könyvtárak / [szerk. Fogarassy Miklós]. - Bp. : OSZK KMK, 1985. 39 p.
9. Szakmai irányelvek az egyetemi könyvtárak fejlesztéséhez. Tervezet + Mellékletek „Az egyetemi könyvtárak távlati fejlesztési irányelveihez”. Az OSZK KMK és az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanács által kiküldött munkabizottságok tanulmányai ... alapján szerk. és összeáll. Fényes Miklós, Fogarassy Miklós, Mader Béla. Budapest, 1981. 2 db, 33 lev. 20 p.
10. Fogarassy Miklós: Amerikai alapítványok: magyar könyvtárak = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 9. évf. 1992. 6. sz. 279–280. p.
11. A múzeumi könyvtárak fejlesztésének irányelvtervezete / Fogarassy Miklós. + A múzeumi könyvtárak részvétele a társadalomtudományi információs rendszerben / Károlyi Ágnes. – Budapest: s.n. 1975. 8, 4 p. Sokszt.
12. Fogarassy Miklós: Vermeer: A festőművészet, Bp. 1987. 130. p. és Fogarassy Miklós: Vermeer. Két esszé. Bp: Orpheusz Kiadó, 2009. 188 p.

KITEKINTÉS

A szlovén kutatók információs viselkedésének néhány kérdése

VILAR, Polona – BARTOL, Tomaž – JUŽNIČ, Primož

Polona Vilar és Primož Južnič a Ljubjanai Egyetem Könyvtár- és Információtudományi és Könyvészeti Tanszékének, Tomaž Bartol pedig az egyetem Mezőgazdasági Tanszékének munkatársaként „Some selected issues in information behaviour of Slovenian scholars” című előadással szerepeltek az ankarai Hacettepe Egyetemen rendezett 3rd International symposium on information management in a changing world” című konferencián 2012 szeptemberében. Előadásuk lapunk számára átdolgozott változatát Koltay Tibor fordította.

Bevezetés

A felhasználók viselkedésének vizsgálata fontos elemévé vált az új információs technológiák használatával kapcsolatos kutatásoknak. A különböző felhasználói csoportok közül a *kutatóké* számos egyedi vonást mutat. A kutatók információigényes területen dolgoznak, és speciális információforrásokat használnak, melyek közül az elmúlt évtizedben egyre több vált online formában is elérhetővé. Ez az elérhetőség változásokat hozott a cso-

port felhasználói viselkedésében és abban, hogy miként és mikor használják ezeket a forrásokat. A közelmúltban jelentős változások történtek a kutatók egymás közötti kommunikációjában, a publikálásban és az együttműködésben is.¹ A változások érintették az információkeresést és az információk felhasználását.² Többé-kevésbé biztosak lehetünk abban, hogy a változások az információs és kommunikációs technológiák (IKT) terén bekövetkezett fejlődés hatására történtek.

Annak érdekében, hogy Szlovénia tudományos kutatói közösségének információhasználattal kapcsolatos viselkedésének jellemzőit megvizsgálhassuk, 2011 végén széles körű felmérést végeztünk. Célunk az volt, hogy azonosítsuk a csoport információs viselkedésének mintáit, hogy útmutatást adjunk az információforrásokhoz hozzáférést biztosító könyvtáraknak és információs központoknak, valamint a közpénzekből finanszírozott kutatóintézeteknek, amelyek pénzeszközöket bocsátanak rendelkezésre az információforrások beszerzésére és előfizetésére. Az eredmények hozzájárulhatnak ahhoz, hogy jobban megértsük a tudományos munka folyamatát, a kutatás bizonyos fázisait, valamint segítenek abban is, hogy a jövőben hatékonyabb könyvtárpolitika szülessék. A jól kiegyensúlyozott gyarapítás például hozzájárulhat a források jobb elosztásához, ami pedig segítheti a kutatói szervezetek és az egyéni kutatók tevékenységét.

A most bemutatásra kerülő előzetes eredmények tehát a kutatók információs viselkedése köré csoportosulnak, továbbá érintik a kutatásban használt információforrások típusait és hordozóit. Ezek tekintetében hangsúlyt helyeztünk a felhasználás típusaira és a felhasználói preferenciákra. Általános szinten nézve az információs és kommunikációs technológiáknak az információs folyamatok egy részére gyakorolt hatását kutattuk. A vizsgálat a Szlovén Kutatási Ügynökség által támogatott V5—1016 projekt részeként készült.

Több tanulmány rámutatott arra, amit *Vilar* és *Žumer* megfigyelései is igazoltak,³ hogy a ku-

tatóknál, miközben továbbra is elvégzik a korábban már leírt információkeresést, böngészést vagy „bogyószedést” (berry-picking)⁴, a kutatói viselkedés új mintázatai is megjelentek. *Rowlands* és *Fieldhouse* számos új tevékenységet figyelt meg. Ezek a következők: *skimming* (vagyis a lényegi pontok kiválasztása, amikor egy-két oldalt tekintünk át egyidejűleg); *navigálás* (amikor körülnézünk, hogy mi áll rendelkezésre, pl. „elektronikus édességbolt” formájában); *power browsing* (amelynek során referátumokat, címeket, index-kifejezéseket olvasunk a teljes szöveg helyett); *squirreling* (gyűjtögetés, amikor – mókus módjára – anyagokat töltünk le, hogy azokat majd később „elolvassuk”); *cross-checking* (amelynek során különböző oldalakról gyűjtünk információt).⁵

Ehhez hasonló gondolkodást mutat be a tudományos információs tevékenység kétrétegű modellje, amelyet *Palmer*, *Teffeau* és *Pirmann* alkotott meg. Ebben minden egyes tevékenység két vagy több ún. „primitívumból” áll. Ezeket úgy határozhatjuk meg, mint alapvető és kiinduló funkciókat, amelyek tudományterülettől függetlenül közősek a kutatásban, habár a tevékenységek hatóköre tág, továbbá határozott szerepük van a kutatás és az új ismeretek létrehozása során. *Palmer*, *Teffeau* és *Pirmann* öt alapvető információs tevékenységet azonosított: a keresést, az anyaggyűjtést, az olvasást és írást, valamint az együttműködést.⁶

Ezek a tanulmányok, amellet, hogy több, az információval kapcsolatos viselkedési formára világítanak rá, az információforrások és a különböző formátumok használatáról is tudósítanak. Egyre inkább világossá válik, hogy az új digitális információs és kommunikációs technológiák hatása új mintázatokat hozott létre azokban a szokásokban, ahogyan a kutatók információkat keresnek, ill. szereznek, és ahogy megszervezik a megszerzett információkat. Egyes tudományos közösségeknek (mint például a nagyenergiájú fizika területén dolgozó kutatóknak) azonnali hozzáférésre van szükségük, tehát ma már a nyílt hozzáférés sem elégséges.

A változások egyik legfontosabb következmé-

nye az a hatás, amelyet a könyvtári szolgáltatásokhoz kötődő információs viselkedés terén tapasztalunk. A könyvtárak – mindenekelőtt a tudományos könyvtárak – hivatása, hogy kiszolgálják a vélt vagy valós felhasználói igényeket. Az információs viselkedéssel kapcsolatos kutatások általában az információs igények valamely jellemző készletét azonosítják, továbbá napvilágra hozzák azokat az eljárásokat, amelyek alkalmazásával a felhasználók megkeresik, hogy hol található a munkájukhoz szükséges információk. A megfelelő forrás megtalálása és kiválasztása fontos része a kutatómunkának. Ha a kutatók az alapvető információszerzés során megkerülik a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat, akkor a tudományos könyvtárak nem fejlődhetnek. Ezért elengedhetetlen, hogy a könyvtárak odafigyeljenek a kutatói munka szükségleteinek és módszereinek változó világára (különösen a fiatal kutatók esetében). Ha ezt nem teszik, nem fognak hozzájárulni a kutatás versenyképességéhez.⁷

A kutatás

A vizsgálat módszere és a minta

A korábbi vizsgálatok tapasztalataira építve úgy határoztunk, hogy az információs viselkedés következő típusaira összpontosítunk:

- skimming (amikor egy-két oldalt tekintünk át egyidejűleg);
- power browsing (amelynek során referátumokat, címeket, index-kifejezéseket olvasunk a teljes szöveg helyett);
- squirreling, (amikor anyagokat töltünk le, hogy azokat majd később elolvassuk);
- cross-checking (amelynek során különböző oldalakról gyűjtünk információt)
- chaining (kapcsolatok létrehozása az – irodalomjegyzékekben található – hivatkozások között annak érdekében, hogy új információt találjunk);
- berry-picking, amikor keresésünket a keresés során bontakoztatjuk a keresés során talált új információ alapján);

– bouncing (amikor mihamarabb otthagytuk az irrelevánsnak bizonyult forrást).

Kutatásunkhoz a Szlovén Kutatási Ügynökség (ARRS) gondozásában működő központi adatbázisban található adatokat használtuk fel a szlovén kutatókról. Az Ügynökség, amelyet 2003-ban a Szlovén Köztársaság kormánya hozott létre, közpénzekből működő, a nemzeti kutatási és fejlesztési programmal kapcsolatos feladatokat ellátó szervezet. Felügyeli a SICRIS (angol nevén Slovenian Current Research Information System; <http://sicris.izum.si>) rendszert, amely minden, az országban közpénzből dolgozó kutató meghatározott tevékenységeit figyeli és értékeli. A rendszerben minden kutatónak egyedi azonosítója van. 2011-ben 4800 regisztrált aktív kutatója volt a rendszernek az Ügynökség nyilvántartása szerint. Az aktív státusz azt jelenti, hogy legalább 100 órát fordíthatnak közpénzből finanszírozott kutatásra.

Szlovéniában a kutatási területeket a következő csoportokba rendezik: természettudományok, műszaki tudományok, orvostudományok, mezőgazdasági tudományok, társadalomtudományok és humán tudományok, valamint interdiszciplináris kutatás. 1998 és 2008 között jelentős növekedés következett be a kutatócsoportok és a kutatók létszámában egyaránt. Az előbbieket száma 753-ról 1128-ra nőtt. A változás a következőképpen oszlott meg: a természettudományokban 121-ről 181-re, a műszaki tudományoknál 346-ról 558-ra, az orvostudományoknál 75-ről 95-re, a mezőgazdasági tudományok esetében 60-ről 68-ra, a társadalomtudományoknál 98-ról 142-re és végül a humán tudományoknál 53-ról 72-re. 2008-ban a kutatók 39%-a fiatalabb volt 35 évnél. Harmincöt és 44 év közötti volt 31%-uk, 45 és 54 közötti 19%-uk, 55 feletti 11%-uk. A nők aránya 38,9% volt.⁸

Az adatgyűjtés módja

A vizsgálatba bevont kutatókat véletlenszerű mintavétellel választottuk ki az Ügynökség által hivatalosan regisztrált aktív szlovén kutatók köréből. Erre a célra a kutatók azonosító számát

használtuk fel. A mintába minden nyolcadik kutató került be, azaz a 4800 regisztrált kutatóból 592 főt választottunk ki ilyen módon. A kiválasztottaknak e-mailben személyre szóló meghívást küldtünk az online felmérésben való részvételre. Az online kérdőív 2011. szeptember 14-e és november 14-e között állt rendelkezésükre. Október 24-én, amikor az eredmények összegyűjtését jelen írásunkhoz megkezdtük (bár a felmérés még tartott) a teljes minta 20,1%-a (119 kutató) adott válaszokat. Bár nem minden kérdésre kaptunk választ, a 119 kitöltött felmérés lehetővé tette az eredmények széles körű elemzését.

Az online kérdőív 25 kérdést tartalmazott: 18 – Likert skálán alapuló – tartalmi és 7 demográfiai kérdést. Az utóbbiak a nemre, a korra, az aktuális foglalkoztatás típusára (oktató, kutató), a gyakorlatban (kutatás, oktatás) eltöltött időre, az alkalmazás jellegére (független kutató, kutatóintézet, egyetem, profitorientált szervezet alkalmazottja) és az előzőekben felsorolt és az *1. táblázatban* látható kutatási területre vonatkoztak. A tartalmi kérdések az információs viselkedés aspektusaira vonatkoztak. Írásunkban ezekből a következőkkel foglalkozunk:

- az információs viselkedés típusai (cross-checking, power browsing, bouncing, berry-picking, skimming, squirreling, chaining);
- az információs folyamatok egyes aspektusaira (a keresésre, az információ szervezésére, a források gyors áttekintésére, az elmélyült olvasásra, az írásra és az együttműködésre) fordított idő;
- az információforrások előnyben részesített formátuma (nyomtatott, elektronikus, mindkettő);
- az információs és kommunikációs technológiáknak a kutatás különböző vonatkozásaira (az információforrások megkeresésére és begyűjtésére, a relevanciával kapcsolatos döntésekre, a megszerzett források szervezésére, a hivatkozások ellenőrzésére, az olvasásra, a kommunikációra, az önálló és a kollaboratív írásra) gyakorolt hatásával kapcsolatos vélemények;
- a kutatók személyes archívumában található

- nyomtatott és elektronikus források száma;
- a személyes archívumokban található források használatának gyakorisága;
- azok az esetek, amikor az adott kutató elektronikus eszközöket használ, hogy forrásokat találjon, viszont a talált forrásokat kinyomtatja az olvasáshoz;
- annak mennyisége, hogy mennyire használják (azaz idézik) a források valamelyik következő típusát: tudományos könyvekben és folyóiratokban megjelent publikációk, nyílt hozzáféréssű publikációk, elektronikus publikációk;
- annak a módjai, ahogyan beszerzik a tudományos publikációkat (személyes előfizetés nyomtatott vagy elektronikus folyóiratokhoz, intézményi előfizetés nyomtatott vagy elektronikus folyóiratokhoz, elektronikus archívumok vagy repozitóriumok, nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés vagy dokumentumszolgáltatás útján, közvetlenül a kollégáktól), továbbá ezek használatának gyakorisága;
- a kutatáshoz felhasznált források típusai (formális, „hagyományos” források pl. könyvek, folyóiratok, tájékoztatási anyagok vagy informális „nem hagyományos” források mint pl. projektjelentések, disszertációk, közösségi hálózatok, blogok, fórumok, weboldalak), továbbá ezek használatának gyakorisága;
- a kutatáshoz szükséges információkeresés megkezdéséhez használt eszközök (elektronikusfolyóirat-szolgáltatók, szakosított bibliográfiai adatbázisok, szakosított információs portálok, webes keresőmotorok, könyvtári katalógusok).

Az adatokat 2011. október 24-én gyűjtöttük össze. Statisztikai elemzésükhöz az SPSS szoftvert használtuk. A leíró elemzés mellett bivariáns statisztikai elemzést is végeztünk annak érdekében, hogy néhány összefüggést azonosíthassunk a demográfiai és a tartalmi változók között.

Eredmények

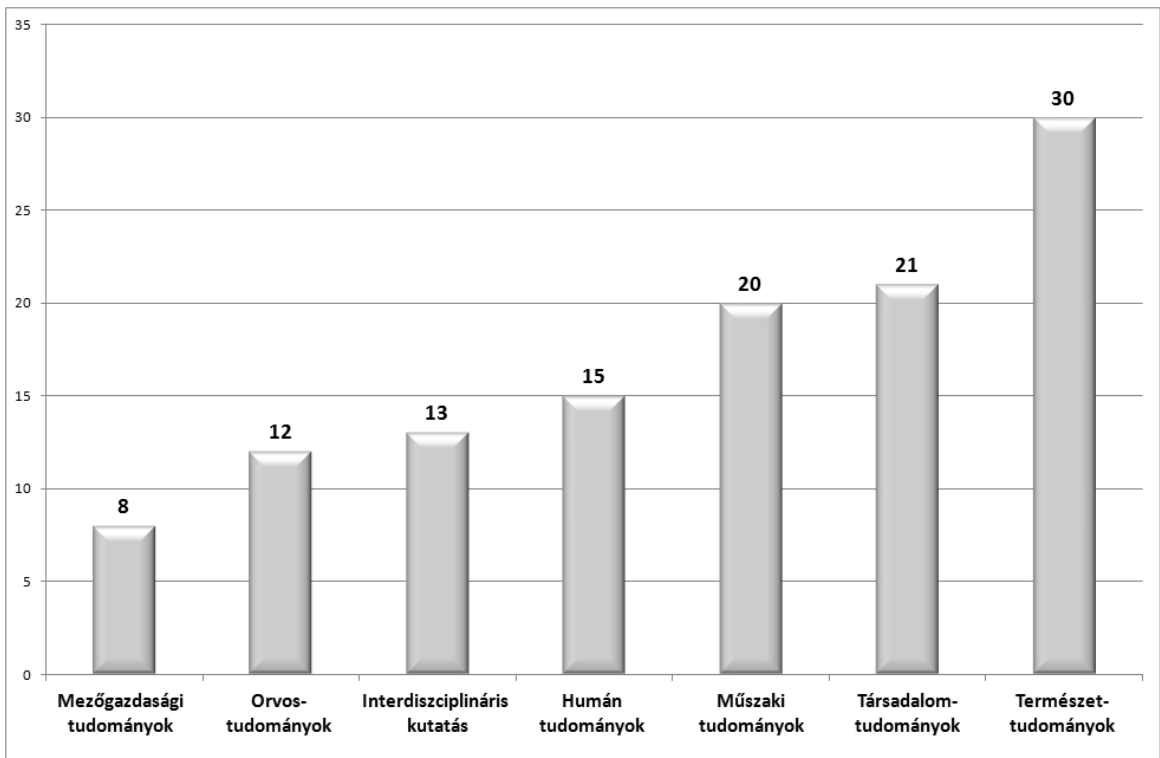
A válaszadók általános jellemzői

A nők aránya 46,5% volt a válaszoló kutatók között. Az életkor szerinti megoszlás a következőképpen alakult: 20–30 éves 27,6%, 31–40 éves 36,7%, 41–50 éves 17,3%, 51–60 éves 12,2%, 60 év feletti 6,1%. A válaszadók tudományterületi megoszlását az *1. ábra* mutatja. A 119 kutató közül 90-en csak kutatással foglalkoznak, hatvanan oktatnak is, 16 fő pedig más tevékenységeket végez. (Egy válaszadó több tevékenységet jelölhetett meg, például az aktív kutatói tevékenység mellett lehetnek egyetemi

oktatók vagy praktizáló orvosok). A többség egyszerre kutat és oktat is.

Mindössze 3,4%-uk volt önálló kutató. A többség (52,9%) felsőoktatási intézményben vagy más közintézményben dolgozik (32,7% valamely nagyobb szervezet kutatói egységénél, 5,9% pedig kisebb kutatói szervezeteknél áll alkalmazásban). Az üzleti szektorban 2,5%-uk, más szervezeteknél (mint pl. a kórházak) 4,2%-uk dolgozik. (Ne felejtjük el, hogy egy személy több helyen állhat alkalmazásban!)

Amikor (a többes választás lehetőségét megadva) választ kértünk a jelenlegi munkahelyi feladatokról, 91,9% válaszolta, hogy kutat, és 60,6%, hogy tanít is. Ebből következik, hogy kétharmaduk kétféle tevékenységet végez.

1. ábra

A válaszolók megoszlása kutatási területek szerint

1. táblázat
Kutatási és oktatási tapasztalat

	Kutatási tapasztalat		Oktatási tapasztalat	
	Szám	%	No.	%
Kevesebb, mint 1 év	1	1,0	16	19,3
1–5 év	29	29,6	27	32,5
6–10 év	24	24,5	13	15,7
11–15 év	15	15,3	9	10,8
15 év felett	29	29,6	18	21,7

Az információs viselkedés

Elsőként az információs viselkedés általános jellemzőit tárgyaljuk.

A kutatók az idő szorításában dolgoznak. Ez kiviláglik azokból a válaszokból, amelyeket az informálódási folyamattal kapcsolatban feltett kérdéseinkre kaptunk (2. táblázat). Nem meglepő, – különösen a fentiek fényében –, hogy bár általában van idejük az anyagok gyors áttekintésére, de szinte soha nincs elég idő, hogy rendezzék az információkat saját személyes archívumaikban.

2. táblázat

Annak gyakorisága, amikor a kutatóknak elegendő ideje van az informálódási folyamat különböző feladatainak elvégzésére

	Gyakoriság (%)				
	Nincs rá elég idő	Szinte soha rá elég idő	Esetenként elég idő áll rendelkezésre	Gyakran elég idő áll rendelkezésre	Mindig elég idő áll rendelkezésre
Keresés	9,2	24,5	34,7	27,6	4,1
Gyors áttekintés	2,1	14,6	47,9	29,2	6,3
Kommunikálás	2,1	17,5	51,5	25,8	3,1
Az információ szervezése	13,3	37,8	32,7	14,3	2,0
Elmélyült olvasás	8,4	41,1	37,9	10,5	2,1
Írás	8,2	33,7	40,8	13,3	4,1

A kutatásunkban vizsgált, a tudományos információkkal kapcsolatos viselkedés új típusai egyértelműen és nagymértékben jelen vannak (3. táblázat). A leggyakoribb a cross-checking, a bouncing és a squirreling. Az első kettő típusú viselkedés elsősorban a kutatókra jellemző. Nem meglepő, hogy nem foglalkoznak azzal a forrással, amelyik megítélésük szerint nem éri meg az időráfordítást. A bouncing az az információs viselkedési típus, amelyre senki sem mondta, hogy nem él vele. A squirreling a harmadik leggyakoribb típus. Feltételezhető, hogy számos kutató nagy mennyiségű információt gyűjt össze, hogy majd később annyit merítsen belőle, amennyire valóban szüksége van. Lehet azonban, hogy ez kapcsolódik az információs túlterhelés problémájához is. A másik négy viselkedési típus a *chaining*, a *skimming*, a *berry-picking* és a *power browsing* gyakran vagy alkalmasszerűen jellemző. Az első, a chaining lényege az irodalomjegyzékekben talált hivatkozások összekötése. A skimming, vagyis több forrás szimultán használata egy szinten van a cross-checkinggel. A berry-pickingről tudjuk, hogy csak meghatározott szituációkban fordul elő (amikor ez a módszer megfelel a kutatóknak). Ezt megerősíti, hogy felmérésünkben is azt jelzik a kutatók, hogy alkalmanként élnek

3. táblázat
Az információs viselkedés típusai és gyakorisága

	Gyakoriság (%)				
	Soha	Szinte soha	Esetenként	Gyakran	Mindig
Cross-checking	1,9	2,8	15,7	49,1	30,6
Bouncing	0	1,9	10,2	39,8	48,1
Squirreling	0,9	4,6	26,9	47,2	20,4
Chaining	0,9	7,4	29,6	47,2	14,8
Skimming	0,8	10,1	19,3	47,1	13,4
Berry-picking	0,9	3,7	51,9	36,1	7,4
Power browsing	0	8,4	43,0	42,1	6,5

vele. A power browsing gyakorisága, valamint az a tény, hogy minden kutató eszköztárában ott van, azt mutatja, hogy elégedettek az olyan szolgáltatásokkal, amelyek a tartalom sűrített reprezentációit (referátumokat, kulcsszavakat) nyújtják. Ez valószínűleg azért van így, mert a kutatók időhiányban szenvednek.

A kutatókat arról is megkérdeztük, hogy valójában milyen gyakran nézték meg azt, amit a squirreling során elmentettek: 44,4% gyakran nézte meg az összegyűjtött forrásokat, 8,3% pedig igen gyakran, ami valószínűleg azt jelenti, hogy számos kutató esetében a squirreling viszonylag jó eredményeket hoz. Úgy néz ki viszont, hogy sok kutató jóval több forrást gyűjt össze, mint amennyire szüksége van, és amit alkalom adtán fel is használ. Így 38,9% esetenként nézi meg, hogy mit is mentett el, 7,4% szinte soha, 0,9% pedig egyáltalán nem nézi meg.

Az információforrások és a könyvtári szolgáltatások használata

Ha a formális információforrásokat nézzük, látható, hogy a kutatók – érthető módon – inten-

zíven használják ezeket. Az informális források használata is eléggé erős azonban. A kutatók több mint egyharmada mindig vagy gyakran használ informális forrásokat, ezen kívül egy-egyedük alkalmanként használja ezeket. A kutatási jelentéseket és disszertációkat gyakran a válaszadók egynegyede, alkalmanként fele használja. Egynegyed elektronikus archívumokból szerzi az információt (gyakran vagy mindig). Ha ehhez hozzászámítjuk azokat is, akik esetenként élnek ezzel a lehetőséggel (38,5%), akkor már kétharmados használatot kapunk.

A személyes kapcsolatok hangsúlyos forrásai az információszerzésnek. Az ilyen kommunikáció fontos információt nyújt egy-egy intézményen belül, az ország intézményei között és a külföldi kollégákkal való kapcsolatban is (4. táblázat). A nemzetközi kapcsolatok fontosak, ami jól jelzi, hogy a tudomány nemzetközi természetű. Az 5. táblázat azt mutatja, hogy a kollégákkal való kapcsolatok gyakran információforrásként is hasznosulnak.

4. táblázat

Az információforrások típusai és használatuk gyakorisága

Forrástípus	Gyakoriság (%)				
	Soha	Szinte soha	Esetenként	Gyakran	Mindig
Elektronikus folyóiratok	0	3,1	12,2	43,9	40,8
Nyomtatott folyóiratok	0	21,2	34,3	28,3	16,2
E-könyvek	3,0	12,1	48,5	24,2	12,1
Nyomtatott könyvek	2,0	11,1	36,4	30,3	20,2
Tájékoztatói források	5,1	20,4	46,9	19,4	8,2
Szabadalmak, szabványok, jelentések	22,2	41,4	24,2	11,1	1,0
Konferencia-kiadványok (az előadások teljes szövege)	4,0	23,2	40,4	27,3	5,1
Preprintek	9,1	41,4	29,3	20,2	0
Recenziók	14,1	44,4	30,3	11,1	0
Kutatási jelentések, disszertációk	2,0	21,2	51,5	25,3	0
Kommunikáció saját intézményükben dolgozó kollégákkal	2,0	12,1	37,4	40,4	8,1
Kommunikáció szlovéniai kollégákkal	4,0	22,2	48,5	19,2	6,1
Kommunikáció külföldi kollégákkal	4,1	20,4	46,9	20,4	8,2
Láthatatlan kollégium (konferenciák, ülések stb.)	3,0	19,2	44,4	27,3	6,1
Közösségi hálózatok	65,7	19,2	12,1	3,0	0
Fórumok, vitacsoportok	28,3	36,4	23,2	11,1	1,0
E-mail értesítések	19,2	18,2	34,3	21,2	7,1
Blogok	51,5	31,3	10,1	6,1	1,0
Nyers adatok forrásai	39,8	26,5	15,3	15,3	3,1
Webes portálok	30,6	29,6	24,5	12,2	3,1
Weboldalak	5,1	14,1	41,4	32,3	7,1
Elektronikus archívumok	17,3	30,6	33,7	14,3	4,1
COBISS/OPAC (Szlovénia közös katalógusa)	0	13,1	33,3	34,3	19,2
Bibliográfiai adatbázisok	10,1	14,1	28,3	33,3	14,1
Könyvtár	16,5	18,6	41,2	17,5	6,2

5. táblázat

A forrásokhoz való hozzájutás módjai és gyakorisága

A forrásokhoz való hozzájutás	Gyakoriság (%)				
	Soha	Szinte soha	Esetenként	Gyakran	Mindig
Nyomtatott folyóiratok intézményi előfizetése	7,3	21,8	33,6	24,5	12,7
Elektronikus folyóiratok intézményi előfizetése	5,5	1,8	16,5	45,0	31,2
Nyomtatott folyóiratok személyes előfizetése	63,3	17,4	11,9	6,4	0,9
Elektronikus folyóiratok személyes előfizetése	68,8	18,3	10,1	2,8	0
Elektronikus archívumok, repozitóriumok	13,8	20,2	38,5	23,9	3,7
Könyvtárközi kölcsönzés	13,6	36,4	39,1	10,0	0,9
Kollégák	5,5	23,6	47,3	20,9	2,7

Ami a könyvtári szolgáltatásokat illeti, azokat a kutatók ritkábban használják (5. és 6. táblázat). A könyvtárakat 41,2% használja alkalmanként, 35,1% pedig soha vagy szinte soha. A források megszerzésére irányuló könyvtárközi kölcsönzés ugyancsak ritka. A 6. táblázat azt mutatja, hogy 13,5% soha nem veszi igénybe, 36,4% pedig szinte soha. Hozzá kell viszont tennünk, hogy más könyvtári szolgáltatásokkal gyakrabban élnek: például 53,5%-uk gyakran vagy mindig használja a könyvtári OPAC-okat, illetve 44,8% gyakran vagy mindig OPAC-ban kezdi a keresést (4. és 6. táblázat). Ez a tény kevésbé meglepő, ha tudjuk, hogy Szlovéniában egyetlen közös katalógus van, amely szinte minden

könyvtár adatait tartalmazza, továbbá, hogy a kutatók bibliográfiáival is össze van kötve.

A kutatókat arról is megkérdeztük, milyen eszközökkel kezdik meg a kutatásaikhoz kapcsolódó irodalomkutatásokat (ld. 6. táblázat). A válaszokból kiderül, hogy az OPAC-ok mellett az elektronikus folyóiratok és a specializált bibliográfiai adatbázisok is igen népszerűek. Nem meglepő módon, és az általános tudományos trendeknek is nagyjából megfelelően, sokan használják a webes keresőket. Az információs portálok, valamint a több adatbázis keresését lehetővé tevő keresők (cross-search engines) természetesen nem örvendenek túl nagy népszerűségnek.

6. táblázat

Az irodalomkutatások megkezdéséhez használt információforrások

Forrás	A használat gyakorisága (%)				
	Soha	Szinte soha	Esetenként	Gyakran	Mindig
Webes keresők (pl. Google)	2,1	9,3	11,3	45,4	32,0
E-folyóirat szolgáltatások (pl. Science Direct, Sage,)	3,2	8,4	27,4	33,7	27,4

Forrás	A használat gyakorisága (%)				
	Soha	Szinte soha	Esetenként	Gyakran	Mindig
Specializált bibliográfiai adatbázisok (pl. Medline, Inspec)	9,4	12,5	25,0	33,3	19,8
COBISS/OPAC (a szlovén közös katalógus)	4,2	20,8	30,2	31,3	13,5
Információs portálok és cross-search engines	28,1	31,3	24,0	11,5	5,2

Az információs és kommunikációs technológiák hatása

Az új technológiáknak mélyreható befolyása van a szlovén kutatókra és információkeresési szokásaikra (5., 6. és 7. táblázat), ez azonban nem tér el a más országok kutatóinál tapasztaltaktól, hiszen tudjuk, hogy a kutatók széles körben használják az elektronikus anyagokat. Körükben erős a webes keresők és a weboldalak használata. Az előbbi 77,4% használja gyakran vagy mindig. A weboldalak gyakori vagy rendszeres használatának aránya 39,4%. Ez azt is mutatja, hogy a kutatók számos területen a nagyközönséghez hasonlóan viselkednek. Másrészt az elektronikus folyóiratok használata (60% használja ezeket gyakran vagy mindig) őket, mint kutatókat jellemzi. Az, hogy az elektronikus forrásokat részesítik előnyben, más adatok is mutatják:

– 49,6% az elektronikus forrásokat részesíti előnyben (szemben a nyomtatott forrásokat preferáló 5%-kal);

– 51,3% tart a személyes archívumában több mint 200 elektronikus cikket;

– a kutatók 38,1%-a publikációinak 81–100%-ában elektronikus forrásokra hivatkozik.

Megkérdeztük a kutatókat arról is, hogy milyen gyakran nyomtatják ki az elektronikus anyagokat. 50% gyakran, 14% pedig mindig él ezzel a lehetőséggel. Ami az azzal kapcsolatos becsléseket illeti, hogy mi vált könnyebbé és mi nehezebbé az információs és kommunikációs technológiák hatására (7. táblázat), a következők mondhatók el: a döntő többség (99%) számára könnyebb a források megkeresése és beszerzése. A források szervezése a válaszadók 83,5%-a, a hivatkozási láncolatok kialakítása 91,3% számára vált könnyebbé. A többi szerzővel együttműködésben történő (kollaboratív) írás a válaszok 84,8%-os arányával könnyebbnek tűnik, mint az önálló írás (71,9%). Nehezebb viszont a relevancia megítélése 23,7% számára, míg az olvasást nehezebbnek ítéli 25%. Nagyon kevesen gondolják úgy, hogy az IKT-nak ne volna befolyása minderre.

7. táblázat

Az információs és kommunikációs technológiák hatása arra, hogy egyes tevékenységek könnyebben vagy nehezebben végezhetők el.

Tevékenység	Gyakoriság (%)				
	Jóval könnyebb	Könnyebb	Nincs változás	Nehezebb	Sokkal nehezebb
Dokumentumok keresése és beszerzése	80	19,1	0	0,9	0
Kommunikálás	61,4	32,5	5,3	0,9	0

Tevékenység	Gyakoriság (%)				
	Jóval könnyebb	Könnyebb	Nincs változás	Nehezebb	Sokkal nehezebb
Hivatkozási láncolatok kialakítása	54,8	36,5	6,1	2,6	0
Szervezés	48,7	34,8	13,0	3,5	0
A relevancia megítélése	22,8	40,4	13,2	19,3	4,4
Olvasás	6,9	28,4	39,7	22,4	2,6
Önálló írás	26,3	45,6	22,8	2,6	2,6
Kollaboratív írás	45,5	39,3	12,5	1,8	0,9

További figyelemre méltó eredmények

A felmérés azt a meglepő eredményt hozta, hogy a Web 2.0-ás eszközök kutatási célú használatának szinte semmi nyoma nem volt. A közösségi hálókat soha vagy szinte sohasem használók aránya 84,8%. Hasonló eredményt (82,8%-ot) kaptunk a blogok esetében is. A webes fórumokat soha vagy szinte sohasem használja a válaszadók 64,6%-a (ld. 4. táblázat). Emellett úgy tűnik, hogy a kutatók jelentős része (20%)

Ha az információforrások más típusait nézzük (4. táblázat), megállapítható, hogy a válaszadók fele soha vagy szinte sohasem használ preprinteket. Ehhez hasonlóan, jó egyharmaduk soha vagy szinte sohasem használja az e-mailben küldött értesítéseket sem. A cross-search szolgáltatásokat és a szakosított portálokat (6. táblázat) egyaránt jelentéktelennek látják, mivel 60,2% soha vagy szinte sohasem kezdi a keresést ezekből kiindulva. Érdekes módon a nyílt hozzáférésű publikációkat sem használják. Az

8. táblázat

Egyes publikációtípusok részaránya a vizsgált kutatók által készített hivatkozásokban

A hivatkozások részaránya	Gyakoriság (%)				
	20% alatt	21–40%	41–60%	61–80%	81–100%
Az elektronikus források részaránya	20,0	14,3	7,6	20,0	38,1
A nyílt hozzáférésű publikációk részaránya	58,3	15,6	13,5	6,3	6,3
A tudományos publikációk részaránya	3,7	2,8	10,1	20,2	53,8

viszonylag kevés elektronikus forrást használ és hivatkozik ezekre (8. táblázat). Ahogy a módszertani részben már említettük, arról is kérdeztük a kutatókat, hogy mennyire használják (azaz mennyire idézik) a tudományos könyvekben és folyóiratokban megjelent publikációkat, valamint a nyílt hozzáférésű publikációkat és az elektronikus publikációkat.

adatok azt mutatják, hogy ezek az anyagok a hivatkozások kevesebb mint 20%-ának a forrását jelentik a kutatók 58,3%-a számára (8. táblázat). Ezek az eredmények eltérnek a más országok kutatói által mutatott szokásos eredményektől, ezért magyarázatra szorulnak.

Az információs viselkedés és a demográfiai változók viszonya

Bivariáns, Khi-négyzet szignifikancia-próbát végeztünk annak érdekében, hogy megvizsgáljuk a demográfiai és a tartalmi változók közötti összefüggéseket. Összefüggést találtunk a válaszadók kora és az információkeresés bizonyos típusai között. Ugyanez igaz az életkor és a digitális eszközök, a formátumok, a kommunikáció és az információhoz jutás módjai különböző aspektusaival kapcsolatos nézetek összefüggésére. A fiatalabb kutatók általában nagyobb mértékben részesítik előnyben a digitális forrásokat. Ők jobban szeretnek élni a lényegi pontok kiválasztásának módszerével (*skimming*), amit más kutatások is igazolnak.⁹

Ismét beigazolódott az időfaktor fontossága. Az üzleti szektor alkalmazásában álló kutatók gyakran panaszkodnak időhiányra. Ugyanez a helyzet az önálló kutatói szervezeteknél dolgozókra. Ennél a csoportnál nincs idő a kommunikációra és az elmélyült olvasásra. Azok, akik kettős szerepet töltenek be, tehát kutatnak és oktatnak is, úgy látják, hogy nem jut idejük az információ megkeresésére és szervezésére. A válaszadók neme nem befolyásolja információs viselkedésüket, kivéve a *squirreling* esetét, amelyet a női kutatók részesítenek előnyben. Ez azért érdekes, mert általában ritkán tekintünk a nemre úgy, mint az információkeresést jelentős mértékben befolyásoló tényezőre. A további, némi befolyásoló erővel bíró demográfiai változók a következők: az alkalmazás típusa (státus), az oktatásban és a kutatási megszerzett tapasztalat, az aktuális munkaköri feladat(ok).

Ki kell emelnünk néhány olyan viselkedésbeli jellegzetességet, amely az egyes tudományterületeken hangsúlyosabban jelenik meg.

- A természettudományok területén: együttműködés a külföldi kollégákkal, a nyomtatott folyóiratok és a könyvtárközi kölcsönzés alacsony igénybevétele, nyers adatok felhasználása;
- A társadalomtudományokban: saját intézményen belüli együttműködés;

- A humán tudományokban: az egyéni munka, a saját intézményen belüli együttműködés, a nyomtatott források elsőbbsége; az elektronikus források és a nyílt hozzáférésű anyagok alacsony szintű használata; az információs és kommunikációs technológiák kismértékű igénybevétele a források szervezésére;
- A műszaki tudományok területén: a nyers adatok kisebb mértékű használata; a szabványok és a szabadalmak hangsúlyos szerepe;
- Az orvostudományokban: főként saját intézményen belüli együttműködés; hivatkozási láncok kialakítása, a weboldalak erősebb használata, a kollégák információforrásként történő igénybe vétele (láthatatlan kollégiumok formájában); nyers adatok felhasználása, amihez az azok felhasználásával kapcsolatos etikai kételyek társulnak; az IKT-nak az önálló írást segítő szerepébe vetett hit;
- A mezőgazdasági tudományok területén: a hajlam a *squirrelingre* és az így összegyűjtött anyagok későbbi felhasználására, az elektronikus forrásokat előnyben részesítése; a nyers adatok elérhetőségének támogatása; az IKT felhasználása kommunikációra és a források szervezésére.

További megállapítások

Kutatásunk eredményei megerősítik azt, hogy a Szlovéniában dolgozó kutatók a legtöbb tudományterületen nem különböznek lényegesen a másutt dolgozó kutatóktól. Mivel ez volt az első ilyen vizsgálat Szlovéniában, segítségével betekintést nyerhettünk a tudományos és rokon jellegű információ végfelhasználóinak viselkedésébe annak érdekében, hogy könyvtár- és információpolitikai irányelveket alakíthassunk ki. A felhasználók preferenciáit alakító legfontosabb tényezők: a kor, a kutatási terület és a munkahely jellege. Van néhány olyan terület, ahol a szlovén kutatók különböznek más országbeli kollégáiktól. Ez mindenekelőtt a Web 2.0-ás eszközök felhasználása a kutatómunkában. Bár arra következtethetünk, hogy a kuta-

tók nagymértékben támaszkodnak a személyes kapcsolatokra, ez valamilyen oknál fogva nem tevődött át a digitális környezetre.

Miközben a tudomány digitális művelése az elmúlt néhány évben egyre fontosabbá vált úgy a kutatásban, mint az oktatásban,¹⁰ a szlovén kutatók nem használják a weblogokat és a közösségi hálózatokat, ami sok tekintetben a túlzott munkaterhelésnek (többségük tanít is, néhányan gyógyítanak), a motiváció hiányának és valószínűleg a közösségi hálózatokhoz fűződő negatív konnotációk meglétének tudható be. A kutatóktól ugyanis megkövetelik, hogy a tudományos eredményeket olyan szabályozott, formális csatornákon keresztül publikálják, mint a folyóiratok, ezért ezek a formák abszolút elsőbbséget élveznek. Úgy tűnik, hogy az információ megosztásának és a kutatási eredmények publikálásának informális útjait még be kell vezetni, továbbá ezeket el kell majd fogadtatni a kutatókkal. Ennek a területnek a felfedezése további feladatunk lesz.

Egy másik olyan kérdés, amely nem kapott nagyobb figyelmet a szlovén kutatók körében, az a nyílt hozzáférés. Jövőbeni kutatásunkat erre a területre is ki tervezzük terjeszteni. Az a tény, hogy a szlovén kutatókat nem foglalkoztatja a nyílt hozzáférés, talán annak tudható be, hogy a tudományos folyóiratokhoz való hozzáférésnek Szlovéniában megvan a hagyományosan jól szervezett rendszere a különböző, a Szlovén Kutatási Ügynökség által támogatott konzorciumokon keresztül.¹¹

Nem kétséges, hogy az információs és kommunikációs technológiák jelentős hatással voltak a kutatók életére és munkájára. Ez több tekintetben is érvényes: igaz az információforrások formátumára, az információcsere eszközeire, a források szervezésére, az írásra, az olvasásra és sok minden másra. Láthattuk, hogy – az infrastruktúra néha gyenge minősége ellenére – a kutatók, mint mindig, függetlenek, innovatívak és kreatívak abban, hogy utat találjanak a szükséges információ megszerzéséhez, továbbá, hogy a megszerzett információt megfelelően használják.

Néhány tekintetben a szlovén kutatók viselkedése a nagyközönségéhez hasonlít. Vannak azonban olyan területek, amelyek világosan megkülönböztetik őket másoktól. Ilyen a referenciáról alkotott ítélet módja, amely az információkeresés olyan specifikus típusait jellemzi, mint a cross-checking vagy a skimming. Az eredmények azt mutatják, hogy a kutatók – érthető módon – a tartalom és a minőség megítélésében az átlagos felhasználó szintje felett állnak.

Egyre gyakoribb, hogy a kutatók, a szak- és felsőoktatási könyvtárak használóhoz hasonlóan egyre ritkábban kerülnek fizikai kapcsolatba a könyvtárral, így egyre kevesebbet tudnak arról, hogy milyen értéket tud munkájukhoz a könyvtárosok kompetenciája adni.¹²

Kutatásunkban nem találtunk életkori és nembeli különbségeket. A legáltalánosabb különbségek inkább a szakterületi hovatartozás szintjén mutatkoztak meg, például a humán tudományok és a természettudományok területén dolgozó kutatók között. Más vizsgálatok azt mutatják, hogy kicsi a hagyományos könyvtári szolgáltatások használtsága, és hogy a kutatók inkább részben maguk végzik el ezeket a feladatokat.¹³ Ezt erősítik meg a mi eredményeink is, hiszen a felmérésben részt vett kutatók több mint fele kétszáznál több elektronikus cikket tárol személyes archívumában, amelyik lényegében egy kis magánkönyvtár. Ez alátámasztja annak a tendenciának a meglétét, hogy a kutatók maguk szerzik meg a releváns információt, ezért (ahogy eredményeink is mutatják) egyre kisebb mértékben élnek a könyvtárak közvetlen szolgáltatásaival. Ugyanakkor mindez nem igazolja azt a viszonylag széles körben elterjedt nézetet, hogy a webes keresőmotorok használata az információkeresésnek valóban használható eszköze volna. Gyakori viszont, hogy a legtöbb kutató (gyakran vagy mindig) a Google-lal kezdi keresését, ami nem jelenti azt, hogy a Google-nak abszolút monopóliuma volna a keresésre, és hogy a kutatók már nem használnának más helyeket az információ fellelésére. Ezek mögött az eszközök mögött, a használtság tekintetében alig maradnak el az elektronikus folyóiratok portáljai, és szorosan

követik őket a bibliográfiai adatbázisok, továbbá – nagyon is meglepő módon – az OPAC-ok. A felmérésünkben megkérdezett kutatók közel fele gyakran vagy mindig valamelyik OPAC-ban kezdi a keresést, ami kivételes eredmény. Megint csak meg kell jegyeznünk, hogy Szlovéniában központosított és egységes rendszerre van a kutatói bibliográfiáknak, amelyek a COBISS (Együttműködési Online Bibliográfiai Rendszer és Szolgáltatások) részei. A COBISS maga is központosított rendszer, amelynek tagja Szlovénia szinte minden könyvtára (nemcsak a felsőoktatási és a szakkönyvtárak, hanem a közkönyvtárak, sőt néhány iskolai könyvtár is.). Mindazonáltal nyilvánvalóvá vált, hogy a kutatók egyre inkább a korábban hagyományosnak számító könyvtári szolgáltatásokat kezdik elvégezni.

Következtetések

Vizsgálatunkkal betekintést nyertünk a szlovén kutatók információs viselkedésébe. Ez egyúttal kiindulópontot jelent ahhoz, hogy megvitassuk, milyen könyvtári és információs szolgáltatásokra van szüksége ennek a közösségének. Az elektronikus források egyre nagyobb mértékben növekvő használhatósága kihívást jelent a tudományos könyvtáraknak. Kutatásunk eredményei azt mutatják, hogy a felhasználók világosan az elektronikus források felé fordulnak és használják ezeket, ami intő jel a tudományos könyvtárak számára. Felhasználók kiszolgálása érdekében, az átalakulóban lévő könyvtári terek és szolgáltatások kontextusában új technológiákat kell átvenniük. Elő kell mozdítaniuk a felhasználóképzést és az információs műveltséget, mivel az új technológiák kitágították a könyvtárosoknak az egyetemi hallgatók információkeresési és információhasználati képzésében betöltött szerepét. Ez a szerep folyamatosan formálódik, ahogyan a technológiai környezet is változik.

A könyvtárosoknak ilyen módon nemcsak a nyomtatott hordozón található információk szakembereivé kellett válniuk, hanem a fel-

használók segítőivé is. Kérdés azonban, hogy minden könyvtáros alkalmazkodott-e ezekhez a fejleményekhez. A különböző felsőoktatási és szakkönyvtárak kölcsönzési és tájékoztatási statisztikáira alapozva megszületett egy egyszerű tanács: „*Kövesd a felhasználót!*”¹⁴ Egy nemrégiben közölt saját kutatásunk is azt mutatja, hogy a könyvtárak nem ismerik a felhasználói közösségüket, továbbá nem sikerül az eddiginél szisztematikusabb módon követni ezek igényeit és viselkedésüket sem.¹⁵ Ugyanakkor az a tény, hogy a felhasználók távol maradnak a könyvtártól (vagy mondjuk úgy, hogy a könyvtár szemszögéből nézve fizikailag hiányoznak), nem jelenti azt, hogy ne lennének aktívak, továbbá távolról sem igaz, hogy ne használnák azokat a szolgáltatásaikat, amelyeket relevánsnak ítélnék meg. Ez intő jel a felsőoktatási és a szakkönyvtárak számára, amikor újragondolják tevékenységüket.

Irodalom

1. BORGMAN, C.L.: Scholarship in the digital age. Blurring the boundaries between the sciences and the humanities (Key-note Talk). Digital Humanities Conference. College Park, MD, 2009. <http://works.bepress.com/borgman/216> (2012. november 25.)
MARON, N. – SMITH, K.K.: Current models of digital scholarly communication. Results of an investigation conducted by Ithaka Strategic Services for the Association of Research Libraries. 2008 <http://www.arl.org/bm~doc/current-models-report.pdf> (2012. november 25.)
MUENCH, V.: Open Access shaking the basics of academic publishing = Online, vol. 35. 2011. no. 4. p. 18–21.
VELETSIANOS, G. – KIMMONS, R.: Networked participatory scholarship. Emergent techno-cultural pressures toward open and digital scholarship in online networks = *Computers & Education*, vol. 58. 2012. no. 2. p. 766–74.
2. Information behaviour of the researcher of the future. Executive summary, 2008. www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/gg_final_keynote_11012008.pdf (2012. november 25.)
PALMER, C. L. – TEFFEAU, L. C. – PIRMANN, C. M.: Scholarly information practices in the online environment.

- Themes from the literature and implications for library service development. 2009 www.oclc.org/research/publications/library/2009/2009-02.pdf (2012. november 25.)
- ROWLANDS, I. – FIELDHOUSE, M.: Information behaviour of the researcher of the future, Work Package I: Trends in scholarly information behaviour. 2007. www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/ggworkpackagei.pdf (2012. november 25.)
3. VILAR, P. – ŽUMER, M.: Information searching behaviour of young Slovenian researchers. Program: electronic library and information systems. vol. 45. 2011. no. 3. p. 279–293.
 4. BATES, M.J.: **The design of browsing and berrypicking techniques** for the online search interface = Online Review, vol. 13. 1989. no. 5. p. 407–424.

BATES, M.J.: What is browsing—really? A model drawing from behavioural science research = Information Research, vol. 12. 2007. no. 4. <http://InformationR.net/ir/12-4/paper330.html> (2012. november 25.)
 5. WILLIAMS, P. – ROWLANDS, I.: Information behaviour of the researcher of the future. Work Package II: The literature on young people and their information behaviour, 2007. www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/ggworkpackageii.pdf (2012. november 25.)
 6. PALMER – TEFFEAU – PIRMANN i. m.
 7. HAGLUND, L. – OLSSON, P.: The impact on university libraries of changes in information behavior among academic researchers. A multiple case study = The Journal of Academic Librarianship, vol. 34. 2008. no. 1. p. 52–59.
 8. PEČLIN, S. – JUŽNIČ, P.: Research in the fields of medicine in Slovenia – research potentials, funding and publications. Zdravstveni vestnik, 2012. [in press].
 9. ROWLANDS – FIELDHOUSE i. m.
 10. Researchers of tomorrow: A three year (BL/JISC) study tracking the research behaviour of „Generation Y“ doctoral students: Second Annual Report 2010-2011. 2011. <http://www.efc.co.uk/projects/rot/Researchers%20of%20Tomorrow%20Year%202%20report%20final%20110510.pdf> (2012. november 25.)

MORAN, M. – SEAMAN, J. – TINTI-KANE, H.: Teaching, learning, and sharing: How today's higher education faculty use social media for work and for play. 2011, <http://www.pearsonlearningsolutions.com/blog/2011/05/09/teaching-learning-and-sharing-how-todays-higher-education-faculty-use-social-media/> (2012. november 25.)
 11. JUŽNIČ, P.: Using a decision grid process to evaluate library collections and e-journals = New Library World, vol. 110. 2009. no. 7–8. p. 341–356.
 12. HAGLUND – OLSSON i. m.
 13. HAINES, L. L. – LIGHT, J. – O'MALLEY, D. – DELWICHE, F.: Information-seeking behavior of basic science researchers: implications for library services = Journal of the Medical Libraries Association, vol. 98. 2010. no. 1. p. 73–81.
 14. MARTELL, Ch.: The absent user. Physical use of academic library collections and services continues to decline 1995–2006 = Journal of Academic Librarianship, vol. 34. 2008. no. 5. p. 400–407.
 15. VILAR, P. – BARTOL, T. – PISANSKI, J. – JUŽNIČ, P.: Are librarians familiar with information seeking behaviour of teachers and researchers in their respective institutions? = In: Libraries in the Digital Age, Zadar, 2012. <http://ozk.unizd.hr/proceedings/index.php/lida2012/article/view/51> (2012. november 25.)

Hol tanuljanak az egyetemisták? – az Eduline könyvtári körképe

Az Eduline 2013. augusztus 30-i tájékoztatásában néhány budapesti nagykönyvtárról (FSZEK, OSZK, KSH Könyvtára, CEU könyvtára) ad hasznos gyorsinformációt, kedvcsinálót, fényképes útmutatást a diákok számára e könyvtárak használathoz (pl. hol, mennyit kell fizetni a beiratkozásért, mennyibe kerül a kölcsönzés, fénymásolás, milyen dokumentumok használhatók, kölcsönözhetők stb.)

Forrás:

http://eduline.hu/felsooktatas/2013/8/30/Hol_tanulnak_az_egyetemistak_Budapesti_kony_WXIW9C

A múzeumi tárgy mint dokumentum

LATHAM, Kiersten F.

Kiersten F. Latham „Museum object as document: Using Buckland's information concepts to understand museum experiences” című tanulmányát (Journal of Documentation, vol. 68. 2012. no. 1. p. 45–71.) Koltay Tibor tömörítette.¹

Michael Buckland éles elméjű információ-tipológiája jól hasznosítható arra, hogy átfogóan tudjuk értelmezni azt, ami minden kulturális intézményben közös, a múzeumi tárgyat.

Az információ több mint a szöveg: olyan, mint valami autóstérkép, amely a külső dolgoktól a belső tapasztalásig (és vissza) vezető utat mutatja meg. Ebben az értelemben a múzeumok is az információs világ szereplői. Ez a távlat pedig egyaránt hasznos lehet úgy a muzeológia, mint a könyvtár- és információtudomány (röviden könyvtártudomány) számára.

Buckland az információ három formáját határozza meg:

- Az információ mint folyamat: az informálás aktusa;
- Az információ mint tudás: mindaz a meg nem fogható, személyes, szubjektív és fogalmi, amit az informálás (informálódás) folyamata során felfogunk;
- Az információ mint dolog: tárgyak, amelyek informatívak lehetnek, kézzelfogható; valami,

amit ki tudunk fejezni, le tudunk írni, tudunk tükrözni (reprezentációk formájában) vagy fizikai úton-módon képviselve van (mint jel).²

A cél az, hogy a felhasználók információhoz jussanak (információ mint folyamat) és hogy tudásátadás történjen (információ mint tudás). Az eszközök, amelyek ehhez adva vannak és mindaz, amit kezelünk, működtetünk, tárolunk és visszakeresünk, az fizikai információ (információ mint dolog), amely lehet adat, szöveg, állhat dokumentumokból, tárgyakból és eseményekből.

A tárgyasult információ (dokumentum) ilyen értelmezését sokan félreértik, ezért túlságosan szó szerint veszik, anélkül, hogy figyelemmel lennének kontextusaira. Buckland ugyanis nem azt állítja, hogy minden információ „dolog”, hanem azt, hogy a könyvtártudomány igen gyakran a tudás reprezentációival kell, hogy foglalkozzon. A könyvtárak viszont könyvekkel, a számítógépes információs rendszerek fizikai bitekben és bájtokban megjelenő adatokkal dolgoznak, a múze-

umok pedig közvetlenül tárgyakat kezelnek. Ahogy az információ, úgy az információs rendszerek is különböző „alfajokra” bomlanak. Lehetnek menedzsment-rendszerek, nyilvántartó rendszerek, levéltári és múzeumi rendszerek. Ezek mindegyike mélyen beágyazódott a maga társadalmi és technikai kontextusába. Az információ, akár folyamatként, akár tárgyként kezeljük, helyzetfüggő. Hogy valamit informatívnak tekintünk-e, az a körülményektől és szubjektív ítéletek együttesétől függ. Ez igen fontos a múzeumi élmény szempontjából, mivel a múzeumi tárgyak kiválasztása egy kis csoport döntése. Másképpen szólva, kevés számú egyén választása, amely értékeken, megőrzési szempontokon és végső soron azon alapul, hogy ezek az egyének mit tekintenek informatív tárgyakként. Ráadásul az, hogy mit tekintünk információnak, bizonyos fokig konszenzuson alapuló döntés is, és az általános megegyezés maga is dinamikus, térben és időben változik. Amit *ma* és *itt* informatívnak tekintünk, az más, mint ahogyan korábban döntöttünk róla *akkor* és *ott*. Az egyetértés ráadásul lehet erős vagy gyenge.

Az információ adott időpontban lehet informatív. Ha az információ mint dolog nemcsak dokumentumokat jelent, hanem lehet bármilyen szervezett bizonyíték, akkor azt is látnunk kell, hogy a bizonyítékok felhasználása csak tökéletlenül jelezhető előre. Az *információ* szót ilyen módon általában (és érthető módon) olyan tárgyak sokaságának jelölésére használjuk, amelyeknek velejárója, hogy nagy valószínűséggel hasznosan informatívak lehetnek a jövőben.

Ez az időbeli és szituációs kiválasztás az, amit a muzeológusok elvégeznek, amikor egy-egy tárgyat felvesznek a gyűjteménybe; vagy úgy döntenek, hogy kiállítják, kölcsönadják, esetleg eladják. Az információk lehetséges köre már redukálva van, amikor végül is a felhasználóhoz jut, befolyásolva ezzel, hogy mire terjedhetett volna ki múzeumi élményük.

Az információ szolgáltatásának és használatának folyamatai a következők:

- tudakozódás,
- információfeldolgozás,
- az információ észlelése és befogadása: a meg-

- figyelés, a kommunikáció és a visszakeresés;
- informálttá válás,
- az információs szolgáltatások iránti igény,
- információs szolgáltatások nyújtása.

A múzeumi tárgyak és a látogatói tapasztalat megértése szempontjából különösen fontos az információ észlelése és befogadása, valamint az informálttá válás.

Nem minden információ szándékolt kommunikáció eredménye, viszont minden információt megfigyelés útján észlelünk, és a szándékolt kommunikáció, valamint az információ-visszakeresés a megfigyelés speciális esetei. Az utóbbi szinte a kommunikáció fonákja, amennyiben az összegyűjtött és tárolt információból válogatunk abból a célból, hogy megfigyeljük azt.

Az informálttá válás különbséget tesz a visszakeresés és a használat között. Informálttá válni azt jelenti, hogy olyan állapotba kerülünk, amikor tudunk valamit, továbbá változás következik be abban, amit tudunk.

Tudásunk gondolatok vagy bizonyítékok valamely kombinációjának hatására változik meg. A tudat működése pedig meggyőződések kialakulásához vezethet. E három tényezőnek és a közöttük kialakuló viszonyoknak kritikus szerepe van annak megváltozásában, hogy mit tudunk.

Mivel az informálttá válás kimenetele a visszakeresést végző személyen múlik, azoknak, akik az információ-visszakereső rendszerekkel foglalkoznak, állandóan tudniuk kellene, hogy mi hasznos az embereknek.

Ha az információt mint tárgyat tekintjük, az egy adott idő terméke, Mivel az információnak a visszakereső rendszerekbe kerülésének folyamata időbe telik, ezeknek a rendszereknek a használatát automatikusan „történeti múlttá” válik.

A *dokumentum* szó a ’tanítani’, vagy ’informálni’ jelentésű latin *docere* szóból eredeztethető. Jelentésére számos további réteg rakódott az idők folyamán, főként a nyomtatott, szöveges anyagok kapcsán. Buckland meghatározása szerint a dokumentum bármely, jelentést magában foglaló tárgy, a dokumentáció pedig egyaránt magában foglalja a dokumentálás folyamatát és eredményét.

Buckland munkásságára nagy hatással volt a dokumentáció két jeles európai képviselője, *Paul Otlet* és *Suzanne Briet*. Ők dokumentum alatt bármely fizikai információforrást értettek, tehát nem kötötték a fogalmat egy meghatározott szöveghordozóhoz. Briet alapvetően nem a szöveggel, hanem a bizonyítékok kérdésével foglalkozott. Nevezetes példája az antilopé. A vadon élő, a szavannán, természetes környezetben futkározó antilop nem dokumentum. A fogságba ejtett állat, ha az állatkertbe kerül abból a célból, hogy tanulmányozzák, már (kezdeti, elsődleges) dokumentum, mivel fizikai bizonyítékká vált. Az ezzel az antiloppal kapcsolatos anyagok, például fényképek, írásos feljegyzések, hangfelvételek is dokumentumok, de már másodlagos természetűek.

Buckland szerint a múzeumok olyan információs rendszerek, amelyek informatív anyagai mesterséges vagy természetes tárgyak, a muzeológusok pedig informatív tárgyakat választanak ki, gyűjtenek, rendeznek el, írnak le, keresnek vissza, állítanak ki és interpretálnak annak érdekében, hogy a tudás növekedjen és terjedjen.

Azok a tárgyak, amelyeket nem őriznek meg vagy nem állítanak ki, potenciálisan elvesznek. A múzeumi rendszernek fontos szerepe van abban, hogy felhasználóknak potenciális információt szolgáltatson. Egyúttal számos lehetséges választást el is vesz tőlük.

Ahogy a könyv vagy a kézirat fizikai tárgyak, amelyek potenciálisan informálni tudnak, a múzeumi tárgyak is potenciálisan informatívak.

A dokumentumnak a következő ismérvei vannak:

- anyagi természetű,
- tükröződik benne a szándékoltság,
- bizonyítékként kezelhetjük,
- fel tudjuk dolgozni,
- dokumentumként érzékeljük.

Amikor egy látszólag hétköznapi tárgy bekerül egy múzeum gyűjteményébe, megváltozik, tehát múzeumi tárgy lesz belőle, amelynek jelentése térben és időben is változik, és – ahogyan az információ-visszakereső rendszerekbe bekerülő dokumentumok is – már a történeti múlt részévé válik.

A végleges kapcsolatot a dokumentumként kezelt múzeumi tárgyakat és az információszerzés körébe tartozó tárgyak között, *Louise Rosenblatt* tranzakcionális modelljének felhasználásával teremthetjük meg. Ő különbséget tesz az információszerző és az esztétikai célú olvasás között. Az olvasó ugyanis céljai és beállítottsága függvényében másképp közelít a szöveghez.³ Az információszerző olvasás célja valamilyen hasznosítható információ megszerzése. Az esztétikai célú olvasás nemcsak magának a szövegnek az olvasása, hanem élményszerzés. Az olvasás azonban nem mindig korlátozódik az egyikre vagy a másikra.

Ez a modell alkalmas arra is, hogy segítségével megértsük a múzeumlátogatás élményét. A „szöveg” itt a kiállítási tárgy, az olvasó a múzeumlátogató, a „poézis” hordozója az esztétikai élmény. Ebben a modellben a tárgy egy dolog, amelynek az alkotórészei maguk is rendelkeznek múlttal. Egy „szerző”, azaz a kiállítás rendezői csapata helyezi el kontextuális környezetbe. Aztán jön az olvasó, mint a társadalom kulturális polgára, és hozza magával a maga „élmény-mátrixát”. A látogató aktív összetevője, aktív olvasója a rendszernek. Abban a pillanatban, amikor mindez együtt van, erőteljes élmény jön létre. Lehetséges azonban, hogy a látogató inkább azt választja, hogy informálódik, vagy valamilyen köztes élményben lesz része.

Jegyzetek

1. A könyvtár – levéltár – múzeum hármasszerepének tárgyalása viszonylag ritkán fordul elő a hazai könyvtári szakirodalomban, pedig mindhárom terület számára tanulságokkal járna, ha foglalkoznánk vele, még akkor is, ha ez az írás csupán a könyvtárakat és a múzeumokat érinti. (A Szerk.)
2. Ebben a viszonylagosan terjedelmes írásban nagyszámú hivatkozást találunk, mindenekelőtt azért, mert a szerző Buckland számos írását felhasználta cikkében. Ezek az eredeti cikkek megtalálhatók.
<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0022-0418&volume=68&issue=1&articleid=17010682>
3. GERARDINO, C. R.: Gondolatok a tantárgyközi olvasásról és a tankönyvválasztásról. Az olvasás össztantárgyi feladat. Szombathely: Savaria University Press, 2011, 39–40. p.

A norvég és a román felsőoktatási könyvtárak vezetőinek attitűdjei és vezetési magatartása

REPANOVICI, Angela – LANDØY, Ane

Angela Repanovici (Transilvania Egyetem, Brassó, Románia) és Ane Landøy (Bergeni Egyetem Könyvtára, Norvégia) 2012 szeptemberében előadást tartott az ankarai Hacettepe Egyetemen rendezett 3rd International symposium on information management in changing world című konferencián. Az előadás lapunk számára kibővített és átdolgozott „Attitudes and managerial behaviour of Norwegian and Romanian academic library leaders” című változatát Koltay Tibor fordításában olvashatják.

Az egyetemi könyvtár küldetése az, hogy támogassa anyaintézménye tevékenységeit. Ez kiterjed az oktatásra, kutatásra, valamint arra, hogy ezek eredményeit a szélesebb tudományos és nem-tudományos környezetben terjesszük.

A könyvtárosság és különösen a felsőoktatási könyvtárak jövőjével kapcsolatos fejtegetések fontos jellemzője, hogy milyen mértékben képesek ezek a könyvtárak önállóan stratégiai döntéseket hozni a jövőjükéről. Ezekben a könyvtárak érzékelhetik ugyanis a legintenzívebben az e-tudomány és az információmenedzsment számos problémáját. Kérdés, hogy önmagukban (munkatársaik bevonásával) képesek-e dönteni, vagy fenntartó intézményeik hozzák-e meg a döntéseket helyettük.¹

Annak érdekében, hogy a könyvtárak képesek legyenek az önálló stratégiai döntéshozatalra, hogy ismereteik legyenek a jövőbeni lehetőségekről, a nemzetközi trendekről és arról, hogy helyi környezetükben miként élhetnek az új lehetőségekkel, ha egy-egy új trend jelenik meg. Azzal is tisztában kell lenniük, hogy milyen tevékenységekkel hagyjanak fel, továbbá mikor keressenek stratégiai szövetségeseket intézményükön belül és azon kívül.

Manapság ez a környezet olyan gyorsan változik, hogy (Paula Kaufman, az Illinois Egyetem könyvtárosának szavaival élve) „úgy tűnik, mintha a felsőoktatást egy gyorsan mozgó szökőár ragadta volna magával. Ez a szökőár akadályokkal és lehetőségekkel van tele, ráadásul a

csapásai olyan erősek és gyorsak, hogy gyakran nehéz biztonságos területre érni, ahol lehetőségünk nyílna arra, hogy elgondolkozzunk azon, hogy amit ez a vihar ötletek és fogalmak kavargó forgatagával hoz, mit jelenthet majd a jövőben.”²

Írásunk két, a felsőoktatási könyvtárak körében végzett felmérés eredményeit mutatja be. Ezek közül az egyik Norvégiában készült 2011 őszén.³ Harmincöt egyetemi és főiskolai könyvtárba küldtünk ki kérdőíveket, és 78 választ kaptunk. Mivel a norvég egyetemi és főiskolai könyvtárakban dolgozó könyvtárosok száma 145⁴, a válaszolók aránya több mint 50% volt. A demográfiai adatokon kívül – kor, nem, a könyvtár típusa és mérete, mióta dolgozik az adott vezető az adott könyvtárban – megvizsgáltuk, hogy miként zajlik a döntéshozatal, ki dönt és mi vagy ki befolyásolja ebben. Foglalkoztunk a vezetés természetével és azzal is, hogy milyen formális és más feltételei voltak az adott állás elnyerésének.

A másik felmérés Romániában zajlott. A megkérdezettek egy 2012 tavaszán alakult konzorcium vezetői voltak. A konzorcium tagjai államilag finanszírozott egyetemek könyvtáraiból kerültek ki. A háttérkérdések mellett a vezetéssel kapcsolatos attitűdökre és a vezetéssel kapcsolatos gondolatokra kérdeztünk rá. Huszonöt könyvtárigazgatónak küldtük ki a felmérést és 11 választ kaptunk, így a válaszadási arány 44% lett. Mivel a válaszok száma viszonylag alacsony volt és a kérdőív a norvég felméréshez képes kevesebb válaszlehetőséget tartalmazott, a romániai adatokat narratív formában vagy koncentráltabb táblázatokban mutatjuk be.

A vezetés a könyvtárakban

Különösen a norvégiai felmérésre igaz, hogy annak modellje közel áll azokhoz a hasonló felmérésekhez, amelyeket dán és brit könyvtárvezetők körében végeztek.⁵ A dán vizsgálatok a Dán Könyvtárosok Szövetségével szoros együttműködésben készültek. Céljuk az volt, hogy a

könyvtári vezetés kérdéseit longitudinálisan, tárják fel. Ezek a felmérések nem a nemzetközi összevetés céljaira készültek. Ha azonban áttekintjük őket, lenyűgöző képet nyújtanak arról, hogy miként változott a könyvtári vezetés fókusza. Amíg korábban a könyvtárak belső működésére koncentráltak a vezetők, most sokkal nagyobb mértékben tartják szem előtt az őket körülvevő környezetet.⁶ Landøy és Repanovici 2012-es kutatásukban a norvég könyvtári vezetők körében még hangsúlyosabbnak találták ezt az elmozdulást.⁷

A változó környezet gondot okoz minden típusú könyvtár vezetőjének, ráadásul minden könyvtár bizonyos fokig ugyanannak a nyomásnak van kitéve, amelyet a felhasználói elvárások és a gyors ütemben változó technológia – mindenekelőtt az internet és az elektronikus információforrások – okoznak. A felsőoktatás és a tudomány könyvtárai azonban további nyomás alatt vannak annak következtében, hogy a kutatóknak a lehető legjobb és a legfrissebb információforrásokra van szükségük, miközben azoknak a felsőoktatási könyvtáraknak, amelyek nem tudják azt nyújtani, amit az egyetemek hallgatói, kutatói és oktatói igényelnek, hirtelen a költségvetésük csökkenésének vagy megszűnésük fenyegetésével kell szembenézniük. Számos felsőoktatási könyvtár súlyos pénzügyi problémákat él meg a globális gazdasági válságok miatt, ezért keresik azokat az utakat, amelyek segítségével hatékonyabban tudják megvalósítani jövőképeiket és küldetésüket. Ez magába fogja foglalni azt, hogy – élve az új technológiai lehetőségekkel – új szolgáltatásokat alakítanak ki, és felhasználók körében mint hasznos változtatásokat népszerűsítik azokat.⁸

Skandináviában a legtöbb könyvtári kutatás a közkönyvtárakkal és azok társadalmi szerepével kapcsolatos, míg a felsőoktatási könyvtárak ritkán tárgyai a vizsgálatoknak. A vezetés mint könyvtári probléma szintén a kevésbé vizsgált témák közé tartozik. Mindazonáltal találkozunk újabb keletű vizsgálatokkal, amelyek középpontjában a felsőoktatási könyvtárak állnak, és globális szinten is megnőtt az érdeklődés a

vezetés különböző kérdései iránt úgy a könyvtártudományban, mint a közzsféra kutatásában, valamint az üzleti és szervezeti kutatások területén.⁹

Eredmények

Végzettség

Az 1. táblázat a norvég felsőoktatási vezetők végzettségét mutatja. Több mint kétharmaduk könyvtárosi végzettséggel rendelkezik, amelyet 2–3 éves tanulással Norvégiában, Dániában vagy Nagy-Britanniában szereztek. Egy jelentős létszámú csoportjuk más szak mellett (minor szakként) szerezte könyvtárosi végzettségét. A könyvtártudományi mesterszakot végzetek csoportja kicsi, ami nem meglepetés, mivel a mesterprogram az Oslói Főiskolán (Oslo University College), ahol a norvég könyvtárosok többségét képzik, viszonylag új.

A norvég közkönyvtári törvény előírja, hogy a könyvtárigazgatók vagy felsővezetők rendelkezzenek könyvtártudományi képzést nyújtó intézményben szerzett könyvtárosi végzettséggel. Ilyen előírás nincsen a felsőoktatási könyvtárak vezetőire vonatkozóan, és az álláshirdetésekből is csak ritkán fordul elő a könyvtártudományi mesterszak követelménye. Van viszont számos vezető, akinek vezetéstudományi végzettsége vagy más mesterszakon szerzett diplomája van.

	Fő	%
Könyvtáros	53	67,9
Könyvtártudományi rész-végzettség	13	16,7
Könyvtártudományi mesterszak	3	3,8
Vezetéstudományi végzettség	9	11,5
Más mesterszak	17	21,8
Egyéb	4	5,1

A romániai kép némileg eltér ettől. Három fő (27,3%) rendelkezik könyvtárosi végzettséggel, azonban egyik sem könyvtártudományi mesterszak. A többi vezető 27,3%-a más mesterszakos diplomával, 45,5%-a pedig doktori (PhD) fokozattal rendelkezik (ismét csak nem könyvtárszakon). Romániában az egyetemi könyvtárigazgatóknak az oktatók köréből kell kikerülnie. Valószínűleg ez az oka annak, hogy közülük csak keveseknek van könyvtártudományi végzettsége. A román könyvtárosképző intézmények 1990 után jöttek létre, különböző egyetemeken működő hat tanszékkal. A felmérésre azonban olyan könyvtárigazgatók válaszoltak, akik ezek előtt a változások előtt kezdték meg a működésüket. Romániában a könyvtárigazgatók egyébként egész pályafutásuk alatt posztjukon maradhatnak.

Vezetői kötelezettségek

Az eredmények azt mutatják, hogy a norvég választadók 92%-ának (69 főnek) van működtetési kötelezettsége, míg 80% (60 fő) felelős a munkatársakért és 88% (66 fő) felel a gazdasági kérdésekért. Azoknak a munkatársaknak az átlagos száma, akikért a választadók felelősek, 11 volt. A munkatársakkal kapcsolatos feladatkörökbe tartozik a beosztottak egyéni követése és értékelése, a humán erőforrásokkal való gazdálkodás, a személyzeti irányelvek kialakítása, munkaerő-toborzás stb., míg a működtetési feladatok magukba foglalják a facilitációt, a koordinációt, és a könyvtári minőségmenedzsmentet.

Norvégiában tehát kisebb könyvtárakat látunk, amelyeknek több részlege és osztálya van, és a vezetők korlátozott számú munkatársért felelősek. Ugyanakkor azt találtuk, hogy a könyvtárvezetői munkakörökben való foglalkoztatás időtartama 12,5 év, míg az átlagos szakmai gyakorlat 22 év. A vezetőket tehát viszonylag tapasztalt szakembereknek tekinthetjük, akik

1. táblázat

A norvég felsőoktatási könyvtári vezetők végzettsége (N=78)

mielőtt könyvtárigazgatók lettek, már a könyvtárban dolgoztak, és a válaszadás időpontjában már ezt a posztot töltötték be. Úgy tűnik, hogy felsőoktatási könyvtári vezetői munkakörben a munkáltatók szívesen alkalmaznak tapasztalt könyvtárosokat. Ezt mutatja a munkában és a vezetői beosztásban eltöltött idő átlagai közötti különbség.

A román felsőoktatási könyvtárak vezetőinek szintén működtetési, személyzeti és gazdálkodási feladatai vannak. A koordinációért felel 90,9% (10 fő), míg 81,8% (9 fő) a minőségmenedzsmentért, 63,6% (7 fő) a facilitációért. Ami a munkatársakkal kapcsolatos feladatokat illeti, 90,9% (10 fő) végzi az egyéni követést és a munkatársak értékelését, 81,8% (9 fő) felelős a humánerőforrásért, 63,6% (7 fő) a személyzeti irányelvekért, valamint 63,6% (7 fő) a munkaerő toborzásáért. Gazdálkodási feladata van 72,7%-nak (8 főnek). A vezetői munkában eltöltött átlagos idő a román felsőoktatási könyvtárakban 15 év. A számok 5 hónap és 29 év között mo-

zognak. A norvég helyzettel szemben a legtöbb könyvtári vezető munkaviszonyának kezdete óta, könyvtárigazgatóként állt alkalmazásban. Romániában valaki a nélkül lehet könyvtári vezető, hogy az adott könyvtárban tapasztalatokat szerzett volna, és maradhat ebben a pozícióban egész pályafutása során. A legtöbb válaszadó több mint tíz éve ült székében, és életkora a felmérés idején negyven év felett volt.

A vezetés – a döntéshozatal

A fenti háttérváltozók alapján kirajzolódik a norvég felsőoktatási könyvtári vezetők portréja, akik mint tapasztalt könyvtárosok és vezetők szilárd alapokkal, továbbá közepesen hosszú idő alatt megszerzett képesítéssel rendelkeznek. Azt is vizsgáltuk, hogy miként befolyásolja ez a döntésekkel kapcsolatos gondolkodásukat, ezért megkérdeztük tőlük, hogy mi a véleményük néhány, a könyvtárakban hozott döntéssel kapcsolatos megállapításról.

	Egyetért: Norvégia		Egyetért: Románia	
	%	fő	%	Fő
A könyvtári vezetők hozzák a stratégiai döntéseket.	85,7	63	54,5	6
A stratégiai döntéseket a szervezetbe delegálják.	57,8	64	36,4	4
A munkatársak nagyban képesek a döntéseket befolyásolni.	77,7	63	-	-
A munkatársak egyetértés fontos.	80,6	62	72,7	8
A fenntartó stratégiai döntései	54,9	62	27,3	3
A könyvtár képes a fenntartó stratégiai döntéseit befolyásolni.	60,9	64	54,5	5

2. táblázat

A döntéshozatalra vonatkozó állításokkal kapcsolatos vélemények

Amit a norvég felmérésből látunk, az ellentmond a skandináv országok üzleti vezetőivel kapcsolatos kutatások eredményeinek. A felsőoktatási könyvtárak vezetői egyetértenek azzal, hogy szervezetükben fontos az egyetértés megéléte, azonban a stratégiai döntéseket a könyvtári vezetők hozzák meg, és csak kisebb részüket delegálják. A skandináv vezetési stílussal kapcsolatos kutatások tipikus példája a következő. 2004-ben a skandináv üzleti vezetőket vizsgálva Schramm-Nielsen, Lawrence és Sivesind azt találták, hogy vezetési stílusukat „*az informális jelleg, az egyenlőség és az önuralom... [valamint] a megegyezésen és a részvételen alapuló, továbbá inkluzív megközelítés jellemzi, amikor a döntéshozatalról és a változások kivitelezéséről van szó.*”¹⁰

A norvég felsőoktatási könyvtári vezetők válasza a stratégiai döntésekhez fűződő személetben némileg kevésbé inkluzív és a részvételt előtérbe helyező attitűdöt mutatnak. Pors 2007-es dániai felmérése hasonló eredményeket hozott. Az ő magyarázata az, hogy a könyvtáraknak azokhoz a döntésekhez kell ragaszkodniuk, amelyeket a felsőoktatási intézmények felső (rektori) szintjén hoznak meg. A dán és a norvég felsőoktatási könyvtárak számára nagyon kicsi a stratégiai döntésekhez rendelkezésre álló játéktér.

A felsőoktatási könyvtárakban az egyetértésnek nagy fontossága van a döntéshozatalban, úgy Dániában, mint Norvégiában.¹¹ Ugyanakkor láthatjuk, hogy a norvég felsőoktatási könyvtári vezetők többé-kevésbé vagy teljességgel egyetértenek abban, hogy a stratégiai döntéseket a könyvtár vezetői hozzák, megerősítve azt, hogy nem delegálás útján születnek meg a döntések. A romániai felmérés során a válaszadóknak az „Egyetértek” „Nem értek egyet” választ kellett megjelölniük. A román felsőoktatási könyvtári

vezetők 72,7%-a állította, hogy a stratégiai döntések fontosak. 54,5% úgy látta, hogy a könyvtárnak van befolyása a stratégiai döntésekre, és hogy ezeket a döntéseket a könyvtár vezetőjének kell meghoznia. Körülbelül egyharmaduk értett azzal egyet, hogy „*számos stratégiai döntés delegálás útján születik meg*”. Ennél is kevesebben (27%-ban) értenek azzal egyet, hogy „*a stratégiai döntéseket a fenntartó hozza*”. A norvég és a román eredmények között hasonlóságokat és különbségeket egyaránt találunk. Jelentős különbséget találunk a két felmérés kitöltői között viszont abban, hogy az utóbbiak szignifikánsan alacsonyabb számban értenek egyet azzal, hogy a stratégiai döntéseket a könyvtári vezetők hozzák meg. Ugyanakkor úgy a norvég, mint a román vezetők között egyetértés van abban a tekintetben, hogy a stratégiai döntéseknek együtt kell járniuk az egyetértéssel.

A stratégiai vezetés nem csak döntéseket jelent. A 3. táblázat azt mutatja, hogy a vezetők milyen hatást tulajdonítanak a munkatársakhoz kötődő viszonyuk különböző vonatkozásainak. Láthatjuk, hogy a személyiséget és a kapcsolatokat tekintik a legfontosabbnak, továbbá, hogy a jutalmazás és a büntetés kevésbé lényeges a norvég vezetők számára. Ez egy olyan képet vetít elénk, amelyen a meggyőzés sokkal inkább a vezetés eszköze, mint a dominancia és az erőre való támaszkodás. Ez összhangban van azzal a képpel, amit a norvég könyvtári vezetőkről kaptunk, amikor azt láttuk, hogy – előbb beosztotként, majd vezetőként – eléggé kis könyvtárakban, viszonylag hosszú szakmai tapasztalattal dolgoznak. Az a tény, hogy a „közkatona” közül kerültek ki, befolyással van a munkatársaikhoz fűződő viszonyulásukra. Ez a jelenség jól ismert a könyvtári szféra más területeiről is.

	Fontos vagy nagyon fontos Norvégia (N=60) %	Fontos vagy nagyon fontos Románia (N=11) %
A ranglétrán elfoglalt helyem	66,7	27,3

A táblázat folytatódik ...

	Fontos vagy nagyon fontos Norvégia (N=60) %	Fontos vagy nagyon fontos Románia (N=11) %
Tudásom és értelmi képességeim	81,7	90,9
Lehetőségeim a büntetésre és a jutalmazásra	6,7	36,4
Lehetőségeim a források kezelésére	63,4	72,7
Személyiségem és emberi kapcsolataim	90,0	27,3

3. táblázat

A munkatársához való viszony különböző vonatkozásainak tulajdonított hatás

A román felsőoktatási könyvtárvezetők 90,9%-a egyetértett azzal, hogy fontosak az ismeretek és az értelmi képességek, míg 72,7% szerint a források menedzselése a fontos. Mindössze 36,4% tartotta fontosnak a büntetést és a jutalmazást. A legkisebb befolyást a ranglétrán elfoglalt helynek tulajdonították.

A román vezetők nagyobb mértékben támaszkodnak szakmai, tudományos ismereteikre és értelmi képességeikre, míg norvég kollégáik nagyobb befolyást tulajdonítanak a ranglétrán elfoglalt helyüknek. A norvég vezetők ezen kívül úgy látják, hogy személyiségük és a többi emberhez való viszonyulásuk fontosabb, így ebben eltérnek a román vezetőktől. Ezeket a különbségeket valószínűleg az okozza, hogy Romániában a könyvtárigazgatókat tudományos pályán dolgozó szakemberekként ismerik el egyetemeiken, ezért sokkal inkább oktatónak vagy kutatónak tekintik magukat, mint vezetőkné. Ez abból is következik, hogy a román vezetők nagyobb számban rendelkeznek (más, nem-könyvtári területen megszerzett) PhD fokozattal.

Hasonló ugyanakkor mindkét csoportban a büntetésnek és jutalmazásnak tulajdonított kisebb befolyás. Annak is láttuk jelét, hogy a román könyvtárigazgatók vizsgált csoportja kisebb mértékben került ki az adott könyvtár dolgozói közül, tehát kívülről jött igazgatókkal van dolgunk. Érdekes volna ezzel a jövőben foglalkoznunk, megvizsgálva azt, hogy mindez igaz-e minden romániai könyvtárvezetőre, továbbá, hogy milyen, a vezetők felfogásában és attitűdjeiben megnyilvánuló különbségek magyarázhatók ezzel.

A munkakör jellemzőivel kapcsolatos véleményeket a különböző megállapításokkal való egyetértés tekintetében a 4. táblázat mutatja. Látható belőle, hogy a norvég vezetők feladatai, felelősségi köre és felhatalmazásai elég világosan meg vannak fogalmazva, továbbá, hogy szinte soha sincs kétségük afelől, hogy egy adott feladat hová tartozik. Másrészt viszont közel felüknek nincsen írott munkaköri leírása, bár közvetlen felettesük egyértelműen meg van határozva.

	Egyetért: Norvégia %	Egyetért: Románia %
Világosan definiált céljaim vannak.	66,6	100,0
Beosztottjaim számára nyilvánvaló, hogy én vagyok a vezető.	90,0	45,5
Felelősségem és felhatalmazásaim világosan meg vannak határozva.	85,0	100,0

A táblázat folytatódik ...

A táblázat folytatása ...

	Egyetért: Norvégia %	Egyetért: Románia %
Írott munkaköri leírásom van.	51,6	72,2
Nincsenek kétségeim, hogy hová tartozik egy adott feladat.	71,6	63,6
Világosan meg van határozva, hogy ki a közvetlen felettesem.	68,3	63,6

4. táblázat

A munkakör jellemzőivel kapcsolatos vélemények

A helyzet némileg más a román könyvtárigazgatók tekintetében. Mindegyiküknek megvan a jól körülhatárolt feladatköre, felelősségi köre és felhatalmazásai. 72,7% rendelkezik írott munkaköri leírással, 63,6%-nak a közvetlen felettese is világosan definiálva van, továbbá nincs kétségük afelől, hogy egy adott feladat hová tartozik. Ezen kívül 45,5% biztos benne, hogy munkatársai számára magától értetődik, hogy ő a vezető.

Következtetések

Két olyan, eltérő felsőoktatási könyvtári rendszert elemeztünk, amelyek keretében az utóbbi években új és korszerű könyvtárak jöttek létre. A norvég rendszerről elmondható, hogy az információs és kommunikációs technológiák használata terén jobban előrehaladt. Első következtetésünk mégis az, hogy mindkét ország könyvtári vezetőinek ugyanazokkal a felhasználói igényekkel és az új generációk információs preferenciáival kell szembenéznie.

A két ismertetett felmérés képet adott azokról a vezetőkről, akik viszonylag kis könyvtárakban felelősek személyi állományukért és a költségvetésért, és bizonyos fókig a stratégiai döntésekért. Ezek a könyvtárak azonban egyértelműen részét képezik az őket fenntartó egyetemeknek és a főbb döntéseket a felső (szénatusi vagy annak megfelelő) szinten hozzák.

A norvég felsőoktatási könyvtárak vezetői inkább a könyvtárak munkatársai közül kerülnek ki, míg Romániában a könyvtáron kívülről kerül-

nek posztjukra. Az utóbbiakat sokkal gyakrabban az adott egyetem oktatójának vagy kutatójának tekintik. A vezetés és döntéshozatal területén megmutatkozó felfogás- és attitűdbeli hasonlóságok és különbségek egy része megmagyarázható azzal, hogy a vezetőket milyen háttérrel és miként toborozzák. Magától értetődik, hogy egy olyan vezető, aki az intézmény munkatársai közül kerül ki, másképpen áll a dolgokhoz, mint az, akit a könyvtáron kívülről hoznak. Ugyanakkor lehet, hogy beszélhetünk nemzeti vezetési stílusokról, amelyek befolyásolják, hogy miként tekintenek a vezetésre és hogyan cselekednek a vezetők. Ahhoz, hogy erről alaposabb képet kapjunk, további kutatásra és nagyobb számú válaszadóra lesz szükség.

Úgy Norvégiában, mint Romániában új, szakirányú mesterszakok vannak kifejlesztés alatt a könyvtártudomány és a vezetés területén, melyek célja, hogy olyan készségek elsajátítását biztosítsák, amilyenek a könyvtárat vezetőktől elvárhatók. Romániában a brassói Tansilvania Egyetemen egy új, interdiszciplináris, nemzetközi mesterszak létrehozása tettek javaslatot, amely a Kommunikációs és Szociológiai Kar, a Bölcsészettudományi Kar, valamint a Terméktervezési és Környezettudományi Kar együttműködésével 2013-ben indul. Elnevezése: *Az információmenedzsment és kommunikáció modern rendszerei*. Az Oslói Főiskolán pedig 2001 óta létezik a „szokásos” könyvtártudományi mesterszakot kiegészítő távoktatási vezetéstudományi mesterszak.

Ha a jövőről, az e-tudományról és a (felsőok-

tatási) könyvtárak mint fókuszpontok szerepéről gondolkodunk, figyelembe kell vennünk azt, hogy a stratégiai döntéseket gyakran felső szinten hozzák meg. A könyvtárak tehetnek javaslatokat, konzultálhatnak velük, a végső, stratégiai döntések azonban a szenátusokban születnek meg.

Jegyzetek

1. LANDØY, A. – REPANOVICI, A: What challenges are library leaders facing? In W-F. Riekert and I. Simon (Eds). Information in e-motion: BOBCATSSS 2012. Bad Honnef, Bock+Herchen Verlag, 2012, 213–218. p.
2. KAUFMAN, P.: "Let's get cozy: Evolving collaborations in the 21st Century" = Journal of Library Administration, vol. 52, 2012. no. 1, p. 53–69
3. A norvégiai felmérés Ane Landøy folyamatban lévő doktori (PhD) kutatásának része. A kész disszertációt a koppenhágai Dán Királyi Könyvtár- és Információtudományi Főiskolán fogja megvédeni. A kutatás 243 közkönyvtári és egyetemi könyvtári vezető tevékenységét méri fel. Ebben az írásban csak kutatásának néhány, az egyetemi könyvtárakban dolgozó könyvtárosokra vonatkozó eredményét mutatjuk be.
4. Statistics Norway. National Library Statistics, 2010. <http://www.ssb.no/ffbibl/tab-2011-07-05-01.html> (2012. december 14.)
5. JOHANSEN, C. G. – PORS, N. O.: Ledere og ledelse i danske biblioteker. Bibliotekarforbundets lederundersøgelse. Copenhagen: Bibliotekarforbundet, 2001.
PORS, N. O.: Management tools, organizational culture and leadership: an explorative study = Performance Measurement and Metrics, vol. 9. 2008. no. 2. p. 138–152.
PORS, N. O.: Ledere og ledelse i danske biblioteker. Bibliotekarforbundets lederundersøgelse. Copenhagen: Bibliotekarforbundet, 2007.
PORS, N. O., Dixon P & Robson H: The employment of quality measures in libraries: cultural differences, institutional imperatives and managerial profiles = Performance Measurements and Metrics, vol. 5. 2004. no. 1. p. 20–27.
6. PORS, N. O.: Ledere i. m.
7. LANDØY – REPANOVICI i. m.
8. NEAL, J.: Advancing from kumbaya to radical collaboration in the academic library. Paper presented at IFLA 2010. <http://conference.ifla.org/past/ifla76/131-neal-en.pdf> (2012. december 14.)
9. PORS, N. O.: Management tools i. m.
10. SCHRAMM-NIELSEN, J., LAWRENCE, P. – SIVERSIND, K.H.: Management in Scandinavia. Culture, Context and Change Cheltenham: Edward Elgar, 2004. 181. p.
11. PORS, N. O.: Ledere i. m.

Jövőre újabb könyvtárbusza lesz a pécsi Csorba Győző Könyvtárnak

Baranya megye első könyvtárbuszát 2010-ben adták át, mely korszerű, a fogyatékkal élők számára is használható speciális jármű volt, és a megye öt kistérségének 27 települését látja el olvasnivalóval. Egyszerre négyezer dokumentumot, főként könyvet és folyóiratot szállít, műholdas parabolaantennája és laptopjai pedig szélessávú internet-hozzáférést is biztosítanak a használóknak.

A második könyvtárbuszt a Széchenyi Tervben kapott 130 millió forintos támogatás segítségével tudják megvásárolni, és ezzel további 26 baranyai település lakói számára válik elérhetővé a pécsi Tudásközpont állománya. A bibliobusz hetente 4–5 alkalommal közlekedik és kéthetente másfél órát tölt olyan községekben, ahol nincsenek kiskönyvtárak. Az érintett települések mintegy 11 ezer lakója anélkül férhet hozzá a Tudásközpont egymillió dokumentumához, hogy a megyeszékhelyre kellene utaznia, mert a megállóhelyekre – „házhoz” szállítják.

(Forrás: MTI, 2013. szept. 9.)

<http://www.bama.hu/baranya/kozelet/ujabb-konyvtarbusza-lesz-a-pecsi-csorba-gyozo-konyvtarnak-514997>), valamint ld. még a Katalist, 2013. szept. 3-i hírei között Szabolcsiné Orosz Hajnalka levelét)

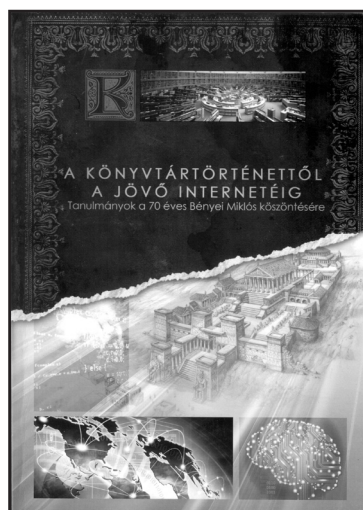

„Hivatástudat és szakmai alázat”

Tanulmányok a 70 éves Bényei Miklós köszöntésére

Tavaly „október 3-án köszöntötték tisztelői, a szakma képviselői” a már majdnem „hetvenesztendős Bényei Miklóst, a tudós könyvtárost a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központban az országos könyvtári napok alkalmából” – szolt a Szabolcs Online fényképpel is illusztrált híre. Idén viszont június 21-én a Debreceni Egyetem (a továbbiakban DE) Informatikai Kara és a Kar Könyvtárinformatika Tanszéke rendezett tudományos konferenciát és könyvbemutatót a tiszteletére, aki január 5-én már betöltötte a hetvenet.

Bényei Miklós könyvtárosi, tanári és történész munkássága ezer szállal kötődik a városhoz, noha a Debrecentől kilencven kilométerre északra levő Tiszaladányon született, középiskolás pedig Tokajban volt. Budapesti egyetemi évei után – könyvtár-történelem szakos volt – Debrecenben helyezkedett el a megyei könyvtárban. Doktori disszertációja Eötvös József olvasmányaival és könyvtárával foglalkozott (1969) – kiválóságát az ELTE könyvtári tanszékén néhai Fülöp Géza (1928-1998) tanár úr példaként emlegette tanítványai előtt! –, de kandidátusi (1989) és nagydoktori

A könyvtártörténettől a jövő internetéig : tanulmányok a 70 éves Bényei Miklós köszöntésére / szerk. Boda István. – Debrecen : Debreceni Egyetem, 2013. – [6], i-viii, 271, 3 p. ; 1 t.
ISBN: 978-963-318-355-7 : fűzött

címét (2008) történészként szerezte (*Oktatáspolitikai törekvések a reformkori országgyűléseken*, illetve *Kossuth Lajos és Debrecen*). Ne hagyjuk ki azért a felsőoktatásban tevékeny tanárt és oktatásszervezőt sem (több főiskolai jegyzet és tankönyv is kötődik a nevéhez), sem helyismereti és bibliográfiai munkásságát; folyóirat-szerkesztői, a Magyar Könyvtárosok Egyesületében és egyéb grémiumokban végzett munkájáról sem szabad megfeledkeznünk. *Ezernél is több* kisebb-nagyobb publikációját is említsük meg, melyek ötven éve látnak napvilágot a szerző szorgalmáról, felkészültségéről, sokrétű mondandójáról és igényességéről tanúszkodva. 2005 májusában ugyan nyugdíjba vonult mind a megyei könyvtárból igazgatóhelyettesként, mind az egyetemről, de az oktatásban – több helyszínen is – továbbra is aktív, és a megyei könyvtárhoz sem lett hűtlen.

A *Festschrift*-ben húsz tanulmány kapott helyet három témacsoportba rendezve, és szerepel benne az ünnepelt szakirodalmi munkásságának utolsó évtizede is, hiszen hatvanadik születésnapja alkalmából már megjelent 1964 és 2002 közötti publikációinak bibliográfiája. A kortársak, kollégák írásai a szakma minden szegletét bejárják érdeklődési területüknek vagy jelenlegi feladataiknak megfelelően. (A „kakuktktojás”, a doktori iskola hallgatója is a debreceni tanszéken folytatja tanulmányait.) Színvonalas hosszabb-rövidebb dolgozatokat olvashatunk, melyekhez a recensens csak rövid reflexiókat fűzhet (inkább kedvescínálóként, mint szigorú kritikusként).

A vaskos kötet élén – Bényei Miklós színes fotója után – az egykori tanítvány, most kolléga Szerafinné Szabolcsi Ágnes *Köszöntés (Bényei Miklós 70. születésnapjára)* című személyes hangvétellű írása szerepel, ezt követi a gondos szerkesztő, Boda István *Előszója*, mely a könyv szerkezetének bemutatása után tanulmányról tanulmányra haladva ébreszt kedvet az olvasáshoz a IV–VIII. oldalon.

Az első rész témája *A könyvtárosképzés múltja, jelene és jövője*. A nyitó írást Bazsa György, a DE egykori rektora jegyzi (*Gondolatok a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen folyó informatikus-könyvtáros képzésről*). A cikket 1991 áprilisában publikálta a Tudományos és Műszaki Tájékoztatásban, de ma is érdekes írás, joggal került a kötet élére. Az *informatikus könyvtáros szak* a Természettudományi Karon indult 1989-ben, amikor Bazsa professzor a kar dékánja volt. A cikk esszészerűen mondja el gondolatait az informatikáról, a számítógépes informatika forradalmi hatásáról, az *informatikus-könyvtáros* elnevezéséről (így kötőjellel, ahol az előtag is főnév!), a képzési célról, a nem tanári „félészak” párosításáról (angollal), majd a tantervről (tárgyairól, struktúrájáról, belső arányairól). „*A debreceni képzés debrecenisége abban a háttérbázisban is érvényre juthat, amit a város*

könyvtári környezete jelen” – ezek a gyakorlat színterei lehetnek, magas technikai feltételekkel és személyi háttérrel. (Bár a képzés 1991-ben csak a második évnél tart, Bazsa professzor derűlátóan tekintett a jövőbe – joggal.)

Boda István docens (DE Informatikai Kar Könyvtárinformatika tanszék) *A Könyvtárinformatikai Tanszék első három éve a Debreceni Egyetem Informatikai Karán. Történet, jövőkép, stratégia* c. írása Bazsa professzor úr fejtegetéseit egészíti ki, folytatja. Az 1989-ban indult képzés tantervének kialakításában és az oktatás előkészítésében központi szerepet játszott Bényei Miklós, de közreműködött Arató Mátyás, az egyetemi számítóközpont vezetője, Gomba Szabolcsné könyvtárigazgató és a tanulmány szerzője is. Az *Előzmények és a jelenlegi helyzet* felvázolása után – ahol az informatikus könyvtáros szak létrejöttét, speciális (debreceni) jellemzőit, majd a felsőoktatás (bolognai) átalakítása (2006) után indított szakirányokat írja le – rátér a *Jövőképre*, amelyben a korszerű képzés jellemzőit és prioritásait fogalmazza meg. A *Stratégia és megvalósítás* részben a fokozott hallgatói részvételre, az új technológia használatára és az idegennyelvstudás fontosságára hívja fel a figyelmet. (Ez a tanulmány is megjelent a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 2011. 6. számában.)

A Nyugat-Magyarországi Egyetem (Savaria Egyetemi Központ Könyvtár- és Információtudományi Intézeti tanszék) munkatársai, Pálvölgyi Mihály, Murányi Péter és Bognárné Lovász Katalin a *Szombathelyi informatikus könyvtáros mesterképzési tapasztalatok a szakmai és általános kompetenciák fejlesztésében* c. tanulmányukban jóval többet adnak, mint az MA képzés tapasztalatait: a szakmai képzés megújításáról és a bolognai reformról is országos áttekintést kapunk.

Lengyelné Molnár Tünde főiskolai docens és Kis-Tóth Lajos rektorhelyettes, főiskolai tanár (Eszterházy Károly Főiskola, EKF) *Az egri informatikus könyvtáros képzés a kezdetektől napjainkig* címmel írt alapos tanulmánya áttekinti az egri főiskolai képzés létrejöttét és húsz

esztendejét, melynek az ünnepelt is részese volt vendégoktatóként. (A 2004/2005. tanévben már nappali egyetemi képzés, illetve kiegészítő levelező oktatás is indult. Távoktatási rendszerük egyedülálló az országban; idén pedig könyvtáros tanár szakot is indítanak.)

Szerafinné Szabolcsi Ágnes főiskolai tanár (Nyíregyházi Főiskola Matematika és Informatika Intézet) *Az online információkeresés kurzus oktatási tapasztalatai a Nyíregyházi Főiskolán* c. tanulmányában az önálló tantárgy felépítéséről, az oktatásban használt DIALOG CIP adatbázis alkalmazásáról számol be, majd kitér azokra a nehézségekre, melyek a diákok általános műveltségének és az idegen (angol) nyelv ismeretének hiányából és a gyakorlatoknak a főiskolához való kötöttségéből adódnak. (Horrorfilmbe illő a tanulmány lezárása: jól felszerelt néhai olvasótermükben ma már egy bank működik...)

Az első részt Bartos Éva nyugalmazott igazgató és Hangodi Ágnes osztályvezető (Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet, OSZK KI) tanulmánya zárja *Kötelékben a könyvtárosokért. Bényei Miklós és a Könyvtári Intézet közös erőfeszítései a könyvtáros pálya jobbításáért* címmel. „Az ünnep ürügyén” a szerzők átgondolták „azt a több mint tíz éves tevékenységet, amelyet a Könyvtári Intézet [...] Bényei Miklós folyamatos és hathatós támogatásával folytatott, elsősorban a humán erőforrás, azaz a könyvtárosi életpálya korszerűsítése, a könyvtárosok versenyképességének megőrzése érdekében.” A címben szereplő kötelék több szálból áll. Bényei meghívta a Könyvtári Intézetet a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség közös oktatási és képzési munkacsoportjába, közreműködött *Az iskolarendszeren kívüli könyvtári szakképzés* és a *Továbbképzés felsőfokon* sorozatban szerzőként, rendszeresen publikál a *Könyv, Könyvtár Könyvtárosban*, a *Könyvtári Figyelőben* (utóbbinak szerkesztőbizottsági tagként segítője is volt), 2010-ben irányításával megszületett a 60 órás helyismereti továbbképzési program. A tanulmány ezután részletesen szól a *Könyvtáros pálya vonzóbbá tétele* stratégiai bizottság munkájáról, a segéd-

könyvtáros-képzés állomásairól és az Országos Képzési Jegyzék (OKJ) átalakítása következtében előállt problémákról. (A Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2013. februári számában ez az írás is elolvasható.)

A Fejezetek a könyvtár- és művelődéstörténetből c. második rész tanulmányai elsősorban a könyvtártörténet iránt érdeklődők kedvében járnak.

Sipos Anna Magdolna, a Pécsi Tudományegyetem (PTE) Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar Könyvtártudományi Intézete igazgatója *A Magyar Könyvszemléltől Ferenczi könyvtártanáig. A magyar könyvtári szakirodalom hivatkozásainak és szakirodalom szemlézésének vizsgálata a magyar könyvtárügy kialakulásának évtizedeiben, 1876–1920-ig* c. dolgozata a *Magyar Könyvszemle*, a *Könyvtári és Múzeumi Értesítő* évfolyamainak (1876–1920/21, 1907–1916), valamint Ferenczi Zoltán *A könyvtártan alapvonalai* c. művének (1903) bibliometriai vizsgálata alapján bizonyítja, hogy XIX. század utolsó harmadában kialakuló magyar intézményrendszer és a magyar szakmai kultúra lépést tartott a világban zajló fejleményekkel, trendekkel, eseményekkel. Bemutatja, hogyan tükröződik mindez a fent említett forrásanyagban; módszere az ismertetett könyvekre és folyóiratokra, cikkekre való hivatkozások elemzése. (Az eredményeket táblázatok teszik még szemléletesebbé.)

Barátné Hajdu Ágnes egyetemi adjunktus és főiskolai tanár (ELTE és a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Kar Könyvtár- és múzeum-pedagógiai szakcsoport) helyi témát választott. *A tanítók és a Csongrád Vármegyei Általános Tanítóegyesület a két világháború közötti Hódmezővásárhelyen* c. tanulmányában habilitációs értekezésének egyik fejezetét dolgozta át és bővítette ki a kötet számára, fontos levéltári dokumentumokkal szolgál a megye tanyasi iskoláiban fontos szerepet betöltő tanítók életéről és kulturális tevékenységéről.

Czeglédi László főigazgató, adjunktus (EKF Tittel Pál Könyvtár és Médiacentrum) egy felvidéki család könyves kultúrájának az alakulá-

sát térképezi fel *Könyv és művelődés a radványi kastélyban* c. dolgozatában. Az egykor a Besztercebánya közeli településen századokon át élő Radványi-család történetét, kiemelkedő alakjait és könyvgyűjtési szokásait kísérli meg rekonstruálni a meglévő, megmaradt adatok és források alapján.

Goda Éva tanszékvezető főiskolai tanár (Debreceni Református Hittudományi Egyetem Kommunikáció- és Társadalomtudományi Intézet Könyvtár tanszék) *Gróf Széchenyi István és az egyesületi élet kibontakozása* c. írásában röviden összegzi a „legnagyobb magyar” reformkori közösségformáló törekvéseit.

Agárdi Péter egyetemi tanár (PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar Könyvtártudományi Intézet) *József Attila és a Márciusi Front* c. írása egyszerre emlékezés a mozgalom 75. évfordulójára, de elvégzi a költő és a mozgalom viszonyának a vizsgálatát is a *Hazám* c. vers alapos elemzésével. (A tanulmány ugyanakkor Bényei Miklósnak a Márciusi Frontról 1989-ben írt tanulmányára is reflektál, melyből mottóját vette.)

Dani Erzsébet adjunktus (DE Informatikai Kar Könyvtárinformatika tanszék) tanulmánya *A kulturális emlékezet, mint identitásmegtartó erő, a trianoni traumát követő erdélyi irodalomban (Ignác Rózsa példájával)* aktuális és fontos kérdést vizsgál: Ignác egyik regénye, az *Anyanyelve magyar* (1937) alakjainak az elemzésével vizsgálja az erdélyi magyar kisebbség identitás-megőrzésének kérdését.

Szabó József egyetemi magántanár (DE Informatikai Kar Alkalmazott Informatika tanszék), a tanszék egykori vezetőjének *A kör* c. dolgozata a „hely szellemének” megfelelően érdekes és a laikusok számára is érthető, a hétköznappal szorosan összefüggő, érdekes matematikai problémákat tárgyal példákkal. (A júniusi könyvbe-mutatón a többi szerzővel szemben új témával rukkolt elő, *Bolyai János geometriájáról bölcsészeknek* címmel értekezett.)

A harmadik nagy témakör *A helytörténettől a jövő könyvtára felé* címet viseli.

Koltay Tibor tanszékvezető főiskolai tanár

(SZIE Alkalmazott Bölcsészeti és Pedagógiai Kar Informatikai és Könyvtártudományi tanszék) *Globalitás, lokalitás, amatőrök* c. dolgozata több szállal kapcsolódik Bényeinek a helyismerettel kapcsolatos gondolataihoz, így a globalizációhoz, a helytörténet kutatóinak típusaihoz (hivatásos, amatőr, dilettáns) és a lokalitás szerepéhez. Koltay kifejti véleményét ezekről és a kapcsolódó problémákról – például a figyelemgazdaságról, a globalitás és a lokalitás egyensúlyáról, a Web 2.0-ról, a kritikai hozzáállásról stb. –, miközben a nemzetközi szakirodalomra is kitékint. A tanulmány végén (*Összegzés helyett*) a helyismereti dokumentumokat feldolgozó digitális könyvtárak szerepének növekedéséről és a már létező helyismereti digitális könyvtárakkal foglalkozik, majd kitér ezek gyakorlati felhasználására a képző intézményekben.

Nyíri-Müller Zsuzsanna PhD hallgató (DE Informatikai Tudományok Doktori Iskola) témája *A hamburgi Commerzbibliothek múltja, jelene és jövője – helyismereti kitekintéssel*. A dolgozat az 1735-ben alapított, a világon első közgazdaságtudományi szakkönyvtár hányatott történetével és mai problémáival foglalkozik.

Tanyiné Kocsis Anikó főiskolai docens (Nyíregyházi Főiskola Matematika és Informatika Intézet) gyakorlati kérdéssel foglalkozik. *Új tendenciák a könyvtári szolgáltatások népszerűsítésében* címmel a közkönyvtárak szolgáltatástípusait, a népszerű Könyvtár 2.0 alkalmazások jellemzőit, előnyeit tekinti át, írása végén pedig négy könyvtár új szolgáltatásait ismerteti. Végkövetkeztetése az, hogy „szemlélet- és eszközrendszer-váltásra van szükség”.

Nagy László nyugalmazott igazgató (Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár) *Hivatástudat és szakmai alázat* c. írásában az ünnepelttel kapcsolatos emlékeit idézi fel, és mestereiként Tóth Gyulát, Csendes Jánost és Bényei Miklóst nevezi meg. A legfontosabb vezetői tulajdonságnak a szenvedélyességet, a populista stílust (értsd alatta a munkatársak bevonását és partnerként való kezelését) és a felelősségvállalást tekinti.

Eszenyiné Borbély Mária egyetemi adjunktus

(DE Informatikai Kar Könyvtárinformatika tanszék) a megyei könyvtár egykori igazgatójaként három évben végzett felmérése eredményeiről számol be a *Szervezeti önértékelés a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központban* c. tanulságos dolgozatában. (A kérdőív az új megyei könyvtár épületébe való költözés előtti, utáni és a tavalyi évben – akkor már a létszámcsoökkentésen is „átesett” – szakmai közösséget vizsgálta.)

Tóth Erzsébet, aki maga is Bényei-tanítvány volt, majd az OSZK, később a Nyíregyházi Főiskola könyvtári tanszékének, jelenleg a DE Informatikai Kar Könyvtárinformatika tanszék munkatársa *A Bibliotheca Corviniana kódexei és digitalizálásuk* címmel Mátyás király könyvtárának létrejöttéről, jellemzőiről és utóéletéről értekezik (a szakirodalom alapján), majd a magyarországi corvinák utóbbi években lezajlott digitalizálásáról számol be. (Írását Bényei Miklósnak ajánlja.)

A fejezet záró tanulmányát Tóvári Judit főiskolai tanár (EKF Tanárképzési és Tudástechnológiai Kar Informatika tanszék) *Az információs társadalom kihívásai és a kulturális örökség. Az Europeana és az American Memory* címmel jegyzi. Kitűnő áttekintést ad az Európai Unió információs politikájáról és programjairól az 1990-es évektől napjainkig, majd az európai digitális könyvtár (The European Library, TEL) létrejöttét és fejlődését mutatja be, végül az amerikai kulturális emlékezet programját ismerteti, részletesen kitérve annak az oktatásban való sokoldalú felhasználására is.

A gyűjteményes kötetet a *Bényei Miklós szakirodalmi és publicisztikai munkássága 2003-2012* c. fejezet zárja, mely közel negyven oldalt tesz ki. A bevezetés (*Tájékoztató*) és a rövid önéletrajz után, mely tíz év szakmai és magánéleti eseményeit veszi számba, a publikált tanulmányok, cikkek, előadások, valamint a lektorált művek és a szerkesztett folyóiratok tételei (szerzője maga az ünnepelt) következnek. Szerepelnek a *Bényeiről* szóló tételek (könyveinek ismertetései, róla szóló lexikoncikkek stb.) is a 2003-ban megjelent személyi bibliográfiához hasonlóan.

(Sajnos, a szerző szándéka ellenére – egy kivétellel – elmaradt a róla szóló írások kurziválása, s a bevezetőben ígért összevont mutató is hiányzik, de ez és néhány kisebb sajtóhiba nem von le semmit a kötet értékéből, melynek elolvasását jó szívvel ajánlom minden érdeklődő informatikus vagy könyvtáros kolléga figyelmébe.)

Az utolsó három oldalon a *Közreműködők jegyzéke* és a *Tabula Gratulatoria* található. Utóbbin – három kivétellel (nemzeti könyvtárunk

főigazgatóján, a Nyíregyházi Főiskola és a Szent István Egyetem egy-egy munkatársán kívül) – csak debreceniek nevei találhatók. Most azonban hadd csatlakozzék a *Könyvtári Figyelő* szerkesztősége is a gratulálókhoz, hiszen az ünnepelt nemrég még a munkatársunk volt: kívánunk műveidnek értő olvasókat, tanítványaidnak értelmes célokat, Neked jó egészséget. Isten éltesen sokáig, Miklós!

Murányi Lajos

Napjaink könyvtári világának aktuális kérdései

Trendek a hazai és nemzetközi könyvtárügyben / szerk. Kiszl Péter. – Eger, Líceum Kiadó, 2013. 310 p.
ISBN 978-963-9894-98-3

Ketten ugyanarról a könyvről

1. Ajánlás egy különleges kötethez

Hazai könyvtári szakirodalmunk a közelmúltban egy újszerű gyűjteményes kiadvánnyal gazdagodott. A kötet az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet mester tagozatán az elmúlt néhány évben végzett hallgatók legsikeresebb szemináriumi dolgozataiból közöl válogatást.

A közzétett tanulmányok mindegyike a könyvtárügy egy-egy aktuális témakörét, problematikáját elemzi. A dolgozatok a szerzők jó problémameglátásáról, önálló és logikus gondolkodásáról tanúskodnak, továbbá bizonyosságot tesznek arról, hogy készítőik jártasak a tudományos munka alapvető technikai kérdéseiben is.

Az illusztrációkkal, táblázatokkal, jegyzetekkel gazdagon ellátott közlemények után azok rövid összefoglalása, valamint magyar és angol nyelvű kivonatuk olvasható.

Jelen írásomban az egyes értekezésekkel nem kívánok részleteiben foglalkozni – ezt meghagyom recenzens kollégámnak – hanem magáról a vállalkozásról, a gyűjteményes munka közreadásának hasznáról, jelentőségéről szeretném néhány gondolatomat közreadni.

A szemináriumi munkák publikálását több szempontból is szerencsésnek, üdvözlendőnek tartom.

A tágabb közvéleménynek, érthető módon, vajmi kevés ismerete van a képző intézményekben folyó oktatói munka tartalmi kérdéseiről. Ezért a leendő munkáltatók nem tudhatják, hogy mit várhatnak a frissen végzett ifjú munkatársaktól, hogy a jövő szakemberei mennyire felkészültek, milyen ismeretekkel rendelkeznek. A szemináriumi munkák némi betekintést engednek a Tanszéken folyó oktatómunka jellegébe, s ez hasznos információkkal szolgálhat a könyvtári gyakorlat számára, mely egyben vissza is hat a képzésre, ezzel segítve a programok tartalmi alakítását.

A kötetben bemutatkozó ifjú szerzőknek valószínű, hogy az itt közölt tanulmányuk az első nyomtatásban megjelent írásművük, s ezzel a publikációval léptek a nyilvánosság elé. A hallgatóknak e bemutatkozás két szempontból is hasznos: egyrészt átestek a „tűzkeresztségen”, megérezhették a tudományos munka ízét, a siker élményét, s ezzel remélhetőleg bátorítást kaptak a kutató munka folytatására, ugyanakkor belekóstolva, megismerhették a publikációs tevékenység technikai jellegű fogásait, s a gyakran vele járó gyötrelmeket is. E vállalkozás, a szemináriumi dolgozatok közreadása a tehetséggondozásnak egy sajátos formájának is tekinthető, melyből hosszabb távon a könyvtáros szakma sokat profitálhat.

Az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet munkatársai az utóbbi időben mind gyakrabban vállalnak szerepet különböző könyvtár-szakmai rendezvényeken, az MKE és az IKSZ által szervezett fórumokon, s kapcsolódnak be szakmai szervezetek munkájába. Az Intézet pedig blogja révén teszi széles körben publikussá híreit, ill. a szervezett programokat,

szakmai rendezvényeket, melyeken gyakorta a könyvtáros szakma prominens képviselői az előadók.

A könyvtártudományi tanszék és a könyvtáros szakma szorosabb együttműködését példázza e kötet megjelentetése és annak szakmai bemutatása is, melyre széles nyilvánosság előtt, a Fővárosi Szabó Ervinban került sor, a méltatásokat a Magyar Könyvtárosok Egyesületének és az Informatikai és Könyvtári Szövetségnek a vezető képviselői tartották.

Remélhetőleg a jövőben további hasonló törekvéseknek lehetünk szemtanúi. Ezekkel a gondolatokkal ajánlom a kötetet a kollégák figyelmébe.

Szabó Sándor

2. A kötet elemzése

Általános benyomások

Több szempontból is úttörő jelentőségű kötet látott napvilágot az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetének jóvoltából, az egri Líceum Kiadó gondozásában. Önmagában ez a kooperációs modell is mintaértékű a könyvtáros hallgatók tehetséggondozása kapcsán, mert példát szolgáltat az erőforrások ésszerű megosztására és az intézményközi együttműködésre.

Mint ahogy a kötet bevezetőjéből rögtön kiderül, az összeállítás fő célja, hogy bemutatkozási lehetőséget adjon az ELTE BTK mesterszakos hallgatói számára, akik a publikálás kissé elhúzódtott időpontjára már a szakma számos területén elhelyezkedett gyakorlati szakemberekké váltak. Így válik az objektív körülmények kapcsán adódott késedelmes megjelenés részben előnyössé. A téma kiválasztása igen aktuális, hiszen nem sok kísérletet láttunk eddig arra, hogy a hazai és nemzetközi könyvtárügy fejlődési trendjei kapcsán ilyen színes, csokorszerű összeállítás készüljön, mely egyben a fiatal szakemberek tehetséggondozásának ígéretes első lépését is megteremti. Egyszerre ad képet a hallgatók érdeklődési területeiről és az ELTE

BTK intézetében folyó színes munkáról. Nagyon nagy a jelentősége a kutatói pályán az első lépések megtételének és az olyanfajta oktatói tehetséggondozási, mentorálási tevékenységnek, melynek eredményéről e kötet számot ad.

A kiadvány szerkezete már első pillantásra könnyen áttekinthető. Teret kapnak benne a könyvtári kommunikációhoz, a könyvtárosképzéshez kötődő izgalmas és releváns témakörök, az igazi szakmai csemegéket azonban a recensens számára leginkább a ráadás témakörben összefoglalt publikációk adják könyvtári menedzsment, marketing, felhasználói elvárások, könyvtárépítéssel témakörökben.

A kiadvány megjelenésének elhúzódása objektív körülményekre vezethető vissza. Annyi azért általánosságban megállapítható, hogy a késedelmes megjelenés nem hatott igazán pozitívan a kötetben közölt tanulmányok aktuális információértékére nézve. Néhány téma esetében ígéretes szándék tapasztalható a tényanyag megjelenés előtti aktualizálására az eredeti publikációs állapothoz képest, de ez a szemlélet nem vonul végig következetesen az egész kötetben. Az információs szakemberképzés amerikai, brit, cseh és norvég példáinak ismertetése kapcsán például a publikációs, információs érték a késlekedés miatt határozottan csorbat szenved (az egyes fejezetek vázlatos áttekintő elemzésében visszatérek még erre a problémára).

A kötet fejezeteinek arányaival a recensens alapvetően elégedett, hiszen a négyből három fejezet (kommunikáció, képzés, ráadás) jól pozicionált, kár, hogy az izgalmas „ráadás” fejezetben felvázolt néhány téma (könyvtári menedzsment, marketing) kifejtése kissé szűkre sikeredett. Ezzel szemben áll a pályázatokról szóló rész, melynek első tanulmánya tematikailag kicsit kilóg a kötetből, és terjedelmileg is túl hosszú lett. A továbbiakban rövid áttekintést nyújtok az egyes fejezetek kapcsán kialakult benyomásaimról.

Kommunikáció

Az első fejezet tanulmányai igen hasznosak, mert többféle szempontból is tükröt tartanak a

magyar könyvtáros szakma elé. Az első szempont, hogy milyen általános kép alakul ki róluk a nyomtatott és az elektronikus médián keresztül. Második szempontként e szakmai közösség belső kommunikációjának sajátosságai is előkerülnek. A harmadik fontos nézőpont pedig a könyvtári rendezvényeken keresztül a célközönség felé zajló kommunikációs formák bemutatása.

Ungi Zsuzsanna és Zahari István példája rámutat arra, hogy a könyvtárak kétféle módon tudják a média ingerküszöbét megugrani: rendezvényeken készülő beszámolókon, illetve valamilyen könyvtári furcaságról, kirívó problémáról szóló bulvárhíradáson keresztül. A tanulmány egyik tanulsága, hogy nem igazán lehet e kommunikációs forrásokra támaszkodni a könyvtári világról való tájékozódás során. A diagramok, statisztikák igen kifejezőek, még akkor is, ha nem teljességre törekvő, nem reprezentatív a mintavétel. Az már egy külön társadalmi körkép, hogy az adófizetők pénzéből működő Magyar Rádió hogyan zárja el archívumát a tudományos tevékenység előtt. Ez a fajta abszurd gyakorlat alighanem páratlan Európában, és nagyon jó, hogy e tényre rávilágítottak a szerzők.

Erdélyi Ildikónak az országos könyvtári rendezvényekről szóló munkája szintén igen jól tagolt, mondandójának alátámasztására bőségesen élt az ábrák és grafikonok adta illusztrációs lehetőséggel. A könyvtárak által szervezett országos könyvtári rendezvényeket, kampányokat a szerző felettebb sikeresnek ítéli, de a képet árnyalja az a kérdés, hogy mennyire lehet megtartani könyvtárhasználóként hosszabb távon a fiatal korosztály tagjait. A válasz szerint az egyszeri kampányokon túl elsősorban a könyvtárak „portfóliójába” beilleszthető különféle hasznos szolgáltatásokkal lehet hosszú távon megtartani a használókat. A szerző konklúzióját érdemes lenne megszívlelni.

Bilicsi Erika a könyvtáros szakma belső szakmai kommunikációját elemzi írásában. Szép áttekintést nyújt a szakmai rendezvények különféle típusairól, s azok dokumentációjáról. Az élénk szakmai párbeszéd igénye egyre fokozottabban érinti meg a hazai könyvtáros közösséget, ami

feltétlen pozitív fejlemény. Azonban figyelmeztető az a tanulmányban felvetett kérdés, hogy a szakmai döntéshozatal vezető pozícióiban lévő szereplők mennyire kommunikációképesek e rendezvényeken keresztül, illetve mennyire van igény a velük folytatott konzultációkra. Találón burkolt figyelmeztetése a tanulmánynak, hogy a különféle európai uniós fejlesztési projektek különféle nyitó és záró rendezvényei sokkal inkább protokolláris nyüggként jelennek meg. Szerencsésebb lenne továbbá a szakmai fejlődést elősegítő, az eredményeket összegző, s a következő lépések irányába előremutató hasznos eszközként tekinteni ezekre.

Nagy Zsolt né a szakmai információáramlás fejlődését a Katalist elektronikus levelezőlista kommunikációjának elemzésével vizsgálja. Bemutatja magát a szolgáltatást, annak evolúcióját, majd rávilágít a kommunikációt jellemző főbb témakörökre 2004 és 2009 októbere között. A lista egyre inkább a szűk könyvtár-informatikai kezdeti profilból kiindulva általános szakmai vita- és információs fórummá vált mintegy párhuzamosan az online nyilvánosság szakmai kiépülésével. A kvalitatív alapú vizsgálódást jól kiegészítik a kommunikáció kvantitatív alapú jellemzőit felvillantó grafikonok. Érdekes végigkövetni a tanulmányon keresztül a listaforgalom mennyiségi alapú fejlődését is (a forgalom és a tagok száma alapján).

Képzés

A képzésről szóló fejezeten belül három markáns témakör különíthető el. Az első két tanulmány külföldi példákat tárgyal, a második kettő a hazai BA, illetve MA szintű könyvtárosképzésre fókuszál, a fejezetvégi publikáció pedig a frissen diplomázottak munkaerő-piaci helyzetét járja körül.

Goda Beatrix adatgazdag tanulmánya táblázatokkal kiegészítve nyújt áttekintést a felsőfokú információs szakemberképzés helyzetéről a német nyelvterület három államának bemutatásával (Ausztria, Németország, Svájc). Ausztriát és Svájcot általánosabb jelleggel, a német képzési

trendeket konkrét intézményi példákon (Lipcse, Berlin) keresztül szemlélteti. Igen hasznos annak felvillantása, hogy hányféle képzési keretben, s milyen különféle szakmai képzési prioritásokkal valósul meg az információs szakemberképzés a tárgyalt országokban. A tanulmány értékét nagyban emeli a konklúzió, amely rámutat a kritikai gondolkodás és a tartalomelemzés kulcskompetenciái fejlesztésének szükségességére a felsőfokú képzés minden szintjén.

A recensensnek sajnálattal kell megállapítania, hogy *Nagy Ildikó* tanulmánya fájó minőségi kontrasztban áll *Goda Beatrix*ével. A témakör mindkét esetben ugyanaz (információs szakemberek felsőfokú képzése), de a például szolgáló intézmények köre amerikai, brit, cseh, és norvég egyetemekre koncentrálódik. Az egyik fő probléma az volt, hogy a cseh és norvég példák a nemzeti nyelv tudása nélkül, csupán a képzések honlapjait használva csupán igen részlegesen szemléltethetők. Mindenképpen szükség lett volna járulékos információk beszerzésére, például az adott intézményi partnerek oktatóinak bevonásával. A norvég példa esetében még alapvető félreértésekkel is találkozunk: a Digital Library Learning nemzetközi mesterképzés ugyanis, amely a cikk írásának időpontjában az Erasmus Mundus program része volt, nem tartozik a nemzetközi csereprogramok közé. Ez önálló nemzetközi mesterképzési kurzus három egyenrangú, konzorciumba tömörült szereplővel, ahol a koordinátori szerepet valóban és kétségtől a norvég intézmény tölti be. A képzésről – indulása óta – angol nyelven elérhetőek az interneten a megfelelő információk.

A másik fájó hiányosság, hogy a tanulmány megírása és a publikálás között eltelt időben, Oslóban komoly tanrendi reform történt, amelynek következtében a tanulmányban közölt leírás a norvég mesterképzésről aktualitását, hangsúlyait veszítette. Szükség lett volna a tanulmány publikálás előtti átdolgozására, akár külső segítség bevonásával (ugyanis a képzési struktúra és tanegység-leírások jó része csak norvégul érhető el a világhálón).

Hiába sikerült tehát jól felépíteni a tanulmányt

az IFLA irányelvek és néhány globális trend bemutatásával, annak információértéke összességében nem megfelelő határfokú (reméljük, hogy nem válik további szakmai publikációk hivatkozási alapjává).

A hazai BA és MA programokat összehasonlító tanulmányokat *Csónaki Boglárka* és *Fecz Ágnes* tollából ígéretes kezdeményezésnek lehet tekinteni. A probléma itt is ugyanaz: túl hosszú az átfutási idő a publikáció megszületése és a könyv megjelenése között. Az elemzések a képzés kezdeti állapotát ábrázolják a bolognai folyamat hazai kibontakozásának időszakában. Nagyon hasznos lenne, ha az elemzéseket tovább folytatnák a hallgatók, és bemutatnák, hogy milyen kihívások, fejlődési trendek érvényesülnek a hőkort követő időszakban. Csónaki Boglárka igen jól rámutat a BA képzések kapcsán a tantervi modellek közös (kötelező) elemeire, éppen úgy, mint a számos specializáció által biztosított, markánsan eltérő képzési modellek kialakulásának trendjére. A mesterképzések esetében az egységes tantárgyi felosztás mögött álló kurzusok palettája (s az egyes tárgycsoportokhoz, kurzusokhoz tartozó kreditérték) még színesebb, mint a BA szint vonatkozásában, s ennek különböző árnyalatairól is megfelelő képet kapunk Fecz Ágnes tanulmányában. Az igen összetett könyvtár- és információtudományi diszciplína egyes elemeinek naprakész követése bontakozik ki mint alapvető cél a tantervek megalkotásánál. S hogy mely tantervi modellek tudnak a munkaerőpiac érdekeinek leginkább megfelelni, s hogy a tudományfejlődés milyen változásokat kényszerít ki, még sokáig izgalmas publikációs téma maradhat a jövőben is.

Varga Mária a frissen diplomázottakat érintő munkaerő-piaci kihívások kapcsán arra mutat rá, hogy égető szükség lenne arra, hogy a felsőoktatási intézmények végre kiépítsenek Magyarországon is egy jól működő diplomás pályakövető rendszert. Ennek hiányában voltaképpen a sötétben tapogatózunk a kurrens helyzetkép felmérését tekintve. A tanulmány rámutat, hogy a bolognai folyamat során a képzések nagymérvű átalakítását nem előzték meg

hatásvizsgálatok. A képzés számos tekintetben a mai magyar munkaerő-piaci valóság előtt jár, nem illeszkedik ahhoz. (Persze, ilyenkor a recenzensben felmerül a megállapítás, hogy ez inkább a könyvtár szférát érintő súlyos kritika kellene, hogy legyen, s kevésbé a kurrens ismereteket átadó képzőintézmények felelőssége.) A könyvtári szférában a legtöbb esetben nem segíti megnyugtató munkahelyi környezet a friss diplomások beilleszkedését és szakmai szocializációját. Az információfeldolgozáshoz kötődő piaci munkáltatói szegmensek felé pedig a marketingmunkát kellene fokozni a képzőintézmények részéről a közös pontok megtalálására a reális munkaerő-piaci igény felmérésére. Ki kell mozdulni a láthatatlanság állapotából. Rugalmasság, innovatív hozzáállás, megfelelő marketing az egyes képzési programok irányítói részéről: nagyon jó összegzése ez a kihívásokra való válaszra szolgáló felsőoktatási szakmai képzési attitűd főbb elemeinek. Azon már lehet elmélkedni a szerző sorai kapcsán, hogy mégis ki és mely pozícióban minősül (a könyvtári, illetve piaci szférában) a saját végzettségének megfelelő munkakörben alkalmazott diplomásnak, akiknek megfelelő számú kibocsátását a leginkább szem előtt kell tartani. Abban viszont a recenzens feltétlen egyetért, hogy a nem megfelelő szintű elhelyezkedésből adódó anyagi, pszichés és tudásáldozatból fakadó károkat, ha lehet, el kellene kerülnünk.

Pályázatok

A pályázatokról szóló fejezet első tanulmánya *Koletár Katalin* tollából kicsit túldimenzionáltnak tűnik. A tanulmány maga is utal arra, hogy ez egy dinamikus, folyton változó terület, s az alapvető trendek felvázolása mellett a publikálás idejére sajnos a részletes, praktikus leírások a folyton változó pályázati környezetben inkább csak történeti érdekességekkel bírnak. (A recenzens ezt a fajta részletes gyakorlati bemutatást inkább a rövidebb átfutási idejű könyvtári szaksajtó, illetve önálló praktikus tájékoztató kiadványok kereteihez érzi méltónak.) Temati-

kájában sem tűnik e pályázatokkal foglalkozó fejezet a címben felvázolt témához (könyvtárügyi trendek) illeszkedőnek.

A második tanulmányt, melyet *Csoma-Simon Mária* jegyezte, és az NKA pályázatok kapcsán fellépő főbb trendekre koncentrált, sokkal jobban illeszkedik a kötet tematikai trendjébe. Talán elég lett volna kiegészíteni ezt az alkotást az első tanulmány által felvázolt főbb trendek leírásával az európai uniós pályázati környezet kapcsán. Egyetlen kompakt, társszerzők által írt tanulmány tematikailag is jobban illeszkedhetett volna a kötet keretei közé, és így talán több tér, hely jutott volna a ráadás fejezetben tárgyalt témák bővebb megtárgyalására is.

Ráadás

A mű legérdekesebb és legértékesebb szegmensének ez a ráadás fejezet tűnik, melyben számos témakör kapott helyet (könyvtárépítéssel, felhasználói elvárások felmérése, könyvtári menedzsment és marketing).

Csajbók Edit a könyvtárépítészetről ad részletes és jól eltalált bevezető jellegű áttekintést. A tanulmány történeti dimenzióba is helyezi a témát, miközben a jelen trendekre is fókuszál. A könyvtárépítéssel mint egy sokjelentésű diszciplínát mutatja be, s utal rá, hogy ez jóval több annál, mint csupán az építészeti megoldások összessége. A társadalmi, felhasználói igények, a könyvtár funkciói az évszázadok során alapvető változásokon mentek keresztül. A jól megválasztott építészeti megoldások pedig az ezen igényekre adott válaszok hű tükrékként is felfoghatóak. Történeti értelemben átláthatóvá teszi a könyvtárak társadalmi funkcióváltásait, könyvtárügyi elméleteit, szemléleteit. A jelenben pedig a kurrens igényekre kell reflektálniuk. A tanulmány helyesen feltárja azt is, hogy egyesek igen bíznak a könyvtárak mint közösségi térnek a jövőjében, míg a kis helyigényű digitális archívumról szóló fejtegetések pont a közösségi térre vonatkozó társadalmi igényt tagadják. Mindenesetre a bemutatott példák szerencsére, nem a létező társadalmi elvárások hiányára mutatnak rá.

Simon Eszter és *Kamocsa Gábor* is a korszerű könyvtárakkal kapcsolatos felhasználói elvárásokra fókuszál, az egyetemi hallgatók mint fontos felhasználói célcsoport kapcsán. Igen jó nemzetközi forrásválogatással tekintik át a brit, amerikai és német vizsgálatok eredményeit a hazai helyzetelemzés mellett. A tanulmány legfőbb üzenete egybeesik a recenzens szubjektív európai tapasztalataival. A virtuális szolgáltatásokra, a könyvtár fizikai gyűjteményére, s közösségi tereire egyaránt igény mutatkozik e célcsoport részéről. A közösségi találkozási alkalmak, a személyre szabott szolgáltatások a fizikai térben ugyanúgy kulcsai a sikeres könyvtárnak, mint az elektronikus szolgáltatások fejlesztése. A tanulmány arra is igen helyesen rámutat, hogy habár első látásra könnyűnek tűnik egy felhasználói igényfelmérést megszervezni, de az ördög mindig a részletekben van. Az eredmények nem megfelelő értékelése, értelmezése pedig tévutakra és a szűkös anyagi erőforrások nem felhasználóbarát, kevésbé hatékony elköltetéséhez vezethet.

Bencze Eszter igen rövidre fogta tanulmányát, pedig a téma hosszabb kifejtést is megérdemelt volna (s itt utalok akkor vissza a kissé túldimenzionált pályázati fejezetre). Nálunk még mindig igazán nehezen nyer teret az a megállapítás, hogy a könyvtárak eredményessége nagymértékben függ a vezetők habitusától és vezetési stílusától. Mintha ezt a témakört az erős tabu és félelem légköre lengené a legtöbbször körül a hazai nyilvánosságban, amennyiben ezeket a megállapításokat egy adott konkrét intézmény esetére próbálnánk meg lefordítani.

A szerző számot vet olyan szervezeti kihívásokkal, amit a belső hangulat, személyi kérdések, a nem megfelelő munkakörülmények okoz. Elemzése igen friss szemléletű, s megfelelő ízelítőt ad azokról a szervezeti lépésekről, praktikákról, melyek segítségével egy könyvtárvezető szakmai kompetencián, elismertségen alapuló hatalommal bírhat. Annak kimondása, hogy több intézményben e megközelítés helyett a pusztán hatalmi pozíció legitimál, s a vezetői képességek hiánya a legnagyobb gond, igen szükséges tabu-

döntő megállapítás. Most már csak arra lenne szükség, hogy az ebben a publikációban megfogalmazott tanácsok alapján (is) végre oldódjon a kiszolgáltatottságon alapuló félelem. Nyílt párbeszéd kezdődhessen a jó vezetői képességek természetéről és a szükséges változtatásokról, minél több érintett intézményben.

Takács Dániel záró tanulmánya igen jó példa arra, hogy a megfelelően kiválasztott illusztrációk többet érnek ezer szónál. A rövid ismertető és a képanyag a könyvtári marketing kurrens jelenségeit mutatja be. Megállapításai igen jól összecsengenek a fejezet előző tanulmányai-val a digitális s fizikai könyvtári térhez kötődő szolgáltatások fejlesztése, s azok népszerűsítése terén. Központi elemként jelenik meg a találékonyság, a felhasználói közösség bevonása, a sokféle digitális technikai platformon való megjelenés, s új szolgáltatások bevezetése.

Konklúzió

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a kötet a kisebb hiányosságok ellenére is igen jó bemutatkozási lehetőséget nyújt a fiatal szakemberek számára. Szélesre tárja annak a lehetőségét, hogy az ELTE szaktanszékén folyó szemináriumi műhelymunka eredményeit a tágan értelmezett szakmai közösség is kamatoztathassa. A recenzens őszintén reméli, hogy e publikáció csupán ígéretes kezdeti lépés, és a további szakmai generációk első szakmai publikációs erőfeszítései is hasonló módon bemutatásra kerülnek majd. Nagyon fontos ez nem csupán az akadémiai élet, hanem a szélesebb szakmai nyilvánosság számára. Folytonos szakmai (ön)reflexióra adhat lehetőséget, szembesít a fiatal pályakezdő generáció szakmai témaválasztásaival, s megközelítésmódjaival. Mindezekre tekintettel tehát a fent említett megszorítások mellett is jó szívvel ajánlom minden szakmabeli figyelmébe a kötet böngészését, olvasását.

Németh Márton

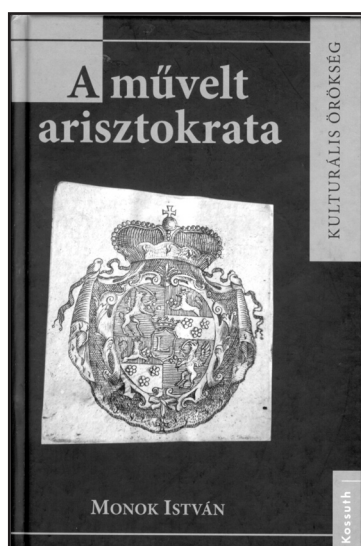

Különleges bibliák a szegedi Somogyi-könyvtárban

Különleges Szentíráskiadások találhatók a Somogyi-könyvtár gyűjteményében, melyeket a Nemzetközi Biblikus Konferencia részvevői tiszteletére válogattak össze a szakemberek. A magyar nyelvűek mellett többek között latin, görög, cseh francia, angol, lengyel, horvát és kínai köteteket is megcsodálhatnak a Somogyi-könyvtárba ellátogatók.

(Forrás: Városi Televízió, Szeged, 2013. aug. 30.,

http://vtvszeged.hu/hun/s_news/i_egyhazi_hirek_14/i_kulonleges_bibliak_a_somogyi_konyvtarban_10639)

MONOK István

A művelt arisztokrata : a magyarországi főnemesség olvasmányai a XVI–XVII. században / Monok István. – Budapest : Kossuth ; Eger : EKF, 2012. 470 p. (Kulturális örökség, ISSN 2063-5257)

ISBN 978-963-09-7051-8

Milyen könyveket gyűjtöttek és olvastak a magyarországi főnemeselek?

Ízelítő a régi magyar könyves kultúra 16–17. századi örökségéből

Az 1526. évi vesztes mohácsi csata következményeként három részre szakadt ország fővárosa, Buda török kézre kerülésével együtt megszűnt a központi hatalom a királyi Magyarországon. Ennek hosszú évszázadokon át igen komoly hatása volt a hazai műveltség alakulása szempontjából is. Mivel a magyar kultúra számára a királyi udvar összefogó, irányító centrumként már nem létezett, ezért a kulturális élet irányítását a megszűnt központ helyett egyes főúri udvarok vették át és látták el. Az egyházi élet támogatása mellett birtokközpontjaikban iskolákat hoztak létre és működtettek, illetve esetenként nyomdákat is alapítottak, ekképpen megőrizve és támogatva a magyarországi könyves műveltséget a 16–17. század során.

Átfogó, összegző tanulmánykötetében a szerző, *Monok István* ennek, a magyarországi kultúra irányításában és gondozásában meghatározó szerepet betöltő főnemességnek a könyves műveltségét, könyvgyűjtési, valamint olvasási szokásait mutatja be. A tanulmánya megírásához nélkülözhetetlen adatok döntő részét a több évtizede a szegedi tudományegyetem keretében még a *Keserű Bálint* irányításával megindított tudományos műhelynek Monok István saját közreműködésével is végzett levéltári forráskutatásai szolgáltatták. E szellemi központ az archívumokban feltárt részeredményeket az *Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* sorozat keretében több mint két évtizeden át számos kötetben publikálta.

A tanulmánykötet megvalósulását a levéltári források (hagyatéki leltárak könyvvösszeírásai, könyvvásárlási számlák, olvasási szokásaikat megőrző családi, valamint kortársakkal folytatott levelezések, stb.) mellett a Monok István tanítványaiként számon tartott, mára maguknak elismerést kivívó fiatal kutatói generáció tagjai (*Farkas Gábor Farkas, Viskolcz Noémi, Zvara Edina*) ugyancsak segítették, akik igen fontos feltáró kutatásokat végeztek, illetve

végeznek napjainkban is az egykor létezett főnemesi könyvtári gyűjtemények rekonstruálásának érdekében. Az eredeti tulajdont igazoló ex librisek, dedikációk, possessor bejegyzések révén azonosíthatók az egykor összetartozó, de mára már szétszóródott főnemesi bibliotékák. A vizsgálat tárgyát adó azonosított főnemesi könyvtárakhoz köthető könyvekben ugyanis seregnyi olyan kéziratos bejegyzés található, amely egykori tulajdonosaik olvasási szokásairól és könyvtárépítő tevékenységéről úgyszintén felbecsülhetetlen, értékes információkat őriztek meg az utókor számára. A szerző ugyanakkor kiemelten hangsúlyozta, hogy az évtizedek alatt összegyűjtött hatalmas adatmennyiség ismerete ellenére a magyarországi arisztokrácia olvasási szokásának és könyvgyűjtési gyakorlatának valós megítélése több ok miatt nem lehet teljes. A tárgyszerű jellemzést akadályozta többek között, hogy a főrangú családok nem mindegyikének maradt fenn a könyvtára, és e gyűjtemények történetére vonatkozó levéltári források sem ismeretesek (pl. az *Erdődy* és a grófi rangot elért *Listi* család könyvtára). Továbbá ma már nem rekonstruálható minden, egykor biztosan létező magyarországi főnemesi könyvtár gyűjteménye eredeti állapotában.

A tanulmánykötet felépítése tematikailag két nagy egységre osztható. Az első a 16–17. századi magyarországi arisztokrácia könyves műveltségének általános jellemzését adja. Három kisebb, önálló fejezetben tárgyalja a magyarországi nemesi udvari könyvkultúra jellemzőit, betekintést ad forrásaiba, amelynek tipológiai sajátosságát karakterizálja. Végül a magyar királyi udvari könyvtárnak, a Corvinának és az erdélyi fejedelmi udvari könyvtárának tragikus pusztulását ismerteti.

Az arisztokrata családok könyves kultúrájának jellemzésekor általános érvényű megállapítása, hogy könyvgyűjteményeik nagyságát és összetételét erősen befolyásolta birtokaik jövedelmi viszonya. E gyűjtemények kiépítésének ugyanakkor nem kedvezett a nyugat-európai összehasonlításban lényegesen kisebb hazai könyvmegjelenés és könyvkereskedelmi forgalom.

Monok István a főnemesi könyvgyűjteményekre vonatkozó források elemzésekor megállapítja, hogy e gyűjtemények esetében, tekintettel méretükre, ritka kivétellel készültek katalógusok. Állományukat legtöbbször a peres eljárások során, végrendeletek, árvaügyi iratok, vagyonekbejegyzések, árverések során készített összeírásokból lehet rekonstruálni. De ugyancsak fontos információk lelhetők fel a könyves utalásokat tartalmazó korabeli levelezésekben is. Kiegészítésképpen itt szeretnénk felhívni a figyelmet a következő utalásra, amely a könyves szakirodalom figyelmét elkerülte. Nevezetesen a hányatott sorsú debreceni nyomdásznak és könyvkötőnek, *Töltési Istvámnak* Thököly Imre udvari emberéhez, *Lágh János*hoz 1685. április 30-án írt soraira (Magyar Könyvszemle 1896, 175–177, közölte Illésy János). Ebből megtudható, hogy Caspar Neumann boroszlói pap *Minden imádságok veleje* című művének (Sztripszky I 2116/323) nagy valószínűséggel a Lágh János általi magyar nyelvű fordítását Töltési István 200 példányban kinyomtatta, amellyel ígéretének megfelelően május 5-ére elkészült. Továbbá a fordító Lágh János kérésének megfelelően ajánlotta magát, mint könyvkötő: „*szolgálhatok abban is kigyelmednek; kegyelmes urunknak levelében kíván kegyelmed egyet, aranyossan beköthetek...*”, vagyis Töltési a kinyomtatott mű egy példányát díszes, aranyos kötésben minden bizonnyal elkészíthette a „*fegyverben lévő magyarság fő generálisa*” részére. A feltételezhetően *Thököly Imre* anyagi támogatásával megjelentetett könyv valószínűsíthetően bekerült az egykor létezett Thököly-féle könyvgyűjteménybe. Figyelmet érdemlő adatot tartalmaz még a *Csűrös Ferenc* által 1909 és 1911 között, a Történelmi Társaságban nyomtatásban megjelentetett *Debreceni Diarium*. Az 1680. január 6. és 1685. március 27. között íródott kézirat fontos, olykor részletes napi adatokat közöl a cívisvárossal kapcsolatos történésekről. Az 1682. december 9-i bejegyzés Thököly Imre magyar bibliakiadási szándékáról, valamint mecénási szerepéről őrzött meg információkat: „*Azonban azt is írja ő Nagysága, hogy ugy hallotta volna ő Nagysága,*

hogy üdvözült Csipkés Komáromi György úr versiója szerint az magyar Bibliát ki akarnák nyomtatni az város neve alatt, melytől ő Nagysága bennünket arceál, mivel ő Nagysága akarván kinyomtattatni, ki versioja szerint, még előttünk nem constal (Történelmi Tár 1910, 372).

Monok István tanulmánykötetének második nagy egysége a vonatkozó, fennmaradt forrásadatok felhasználásával 23 főnemesi család könyvtárának olvasási szokásait, könyvtáraiknak összetételét, a kultúra támogatásában játszott szerepét mutatja be részletekbe menő aprólékossággal. Egyúttal e főnemesi birtokközpontokban egykoron folyó kulturális tevékenység korképét is gondosan megrajzolja. Az ismertetett közel kéttucat arisztokrata család a nyugat- és a felső-magyarországi területeken birtokkal rendelkező főnemességet reprezentálja. A partiumi főrangú könyvgyűjtemények forrásadat hiánya miatt, míg az erdélyi főnemesi családok könyvtárainak ismertetése a hatalmas adatmennyiség okán maradhatott ki a mostani kötetből. Monok István jelen munkájában tudatosan a főnemesi származású főpapok könyvgyűjteményeinek taglalására úgyszintén nem tér ki most.

A szerző vizsgálódása nem csupán a maguknak hírnevet szerző főrangú családtagokra terjedt ki, hanem lehetőség szerint e főúri családok könyves műveltségének generációkon átívelő szerepét is szemléltette. Ekképp nemcsak a 16. század második negyedében a sárvár-újszigeti nyomdát alapító *Nádasdy Tamás* kultúraépítő tevékenységét ismerheti meg az olvasó, hanem a 16–17. század fordulóján a rekatolizáció ellen nyomtató *Johannes Manlius* kiadványait anyagilag támogató fiának, *Nádasdy Ferenc*nek a működését, majd az unoka *Nádasdy Pál*, végül a dédunoka, a katolikus hitre visszatérő *Nádasdy Ferenc*nek immár a katolicizmus szolgálatára Pottendorfbán és Lakompakon nyomdát alapító ténykedését is. A családtagok mellett vizsgálta e főúri központok „teljes szellemi erőterét”, az udvari alkalmazottak, papok, tanítók könyveit, olvasmányait, akik bizonyára használták e főnemesi könyvgyűjteményeket, és befolyásolhatták is állományuk milyenségét. A *Nádasdy*ak mel-

lett ugyan ilyen módon vizsgálta a nagy múltú, befolyásos főnemesi családok többek között a *Batthyány* család, az alsólendvai *Bánffy*ak, a *Zrínyiek*, az *Esterházy*ak, a *Thurzók*, a *Pálffy*ak, a *Balassák*, a *Révay*ak, a *Forgáchok*, a *Rákóczi*ak, a *Thököly*ek olvasási szokásait, könyves műveltségét.

Összegzőképpen megállapította, hogy az ország sorsát befolyásoló arisztokrata családok tagjai a kortárs európai nemességhez hasonló műveltséggel rendelkeztek. Az olvasás útján elsajátított tudásuk segítette őket a felelősségteljes döntések meghozatalában. A központi hatalom meggyengülését követően birtokközpontjaikban kiépítették azt az intézményrendszert, amely a korszerű műveltség elsajátításához nélkülözhetetlen volt. Támogatták a birtokaikon működő egyházakat, iskolákat, és nyomdákat alapítottak, valamint könyvtárakat létesítettek.

Monok István akadémiai disszertációjának nyomtatásban most megjelent tanulmánykötete igen fontos kézikönyv a magyarországi művelődéstörténet 16–17. századi megismeréséhez. Általa pontosabb képet kapunk a tárgyalt korszak magyarországi műveltségének állapotáról. A régi magyar könyves kultúra örökségének megőrzése érdekében remélhetőleg a megjelölt korszak főnemesi könyvtáiról, tulajdonosaik olvasási szokásairól meglévő tudásunk a teljesség igényével a nem távoli jövőben tovább bővíthet, és hamarosan kézbe vehetjük a még hiányzó, most nem publikált erdélyi főnemesi családok és az arisztokrata származású főpapok olvasmányműveltségét ismertető köteteket is. A tanulmánykötetet hatalmas, majdnem 1300 tételes szakirodalmi hivatkozás, valamint a korszak könyves műveltségét bemutató, felhasznált szakirodalmi összeállítás, bibliográfia egészíti ki. A *Függelékben* közölt szakirodalmi apparátus a korszak egyház-, irodalom- és művelődéstörténeti kutatása számára nélkülözhetetlen segédlet. Az adatokban igen bő tanulmánykötet használatát személy- és helynévmutató segíti.

Bánfi Szilvia

Könyvtári Intézet

Könyvtártudományi Szakkönyvtár

1014 Budapest, Szent György tér 4–6.
(Budavári Palota F épület)

Levélcím: 1827 Budapest,

Telefon: 224–3795 (szerkesztőség),
224–3725 (tájékoztatás)

Hol keresse a hálózaton számítógépes szolgáltatásainkat?

— 2013. szeptember —

(Az URL-ek esetleges változásairól folyamatosan hírt adunk)

a Könyvtári Intézet

honlapja:

<http://ki.oszk.hu>

a szakkönyvtár honlapja:

<http://ki.oszk.hu/konyvtar>

az online katalógus (LibriVision):

<http://nektar.oszk.hu>

könyvtárközi kölcsönzés, dokumen- tum-szolgáltatás:

kszk@oszk.hu

MANCI, THES adatbázis:

<http://w3.oszk.hu/manci.htm>

ProQuest Library Science

adatbázis

(helyben használható)

Könyvtári Figyelő:

<http://ki.oszk.hu/kf>

HUMANUS adatbázis:

[http://www.oszk.hu/humanus/
konyvtartud/konyveskonyvtartud.html](http://www.oszk.hu/humanus/konyvtartud/konyveskonyvtartud.html)

EPA-HUMANUS-MATARKA

közös kereső:

<http://ehm.ek.szte.hu/ehm>

online tájékoztatás

a LibInfo keretében:

<http://libinfo.oszk.hu>

Könyvtár- és információ- tudomány

Általános kérdések

143/2013

VAN ACKER, Wouter – UYTENHOVE, Pieter: Analogous spaces : an introduction to spatial metaphors for the organization of knowledge. – Bibliogr. In: Library trends. – 61. (2012) 2., p. 259-270.

Analog terek: a tudásszervezés tér metaforái

Információszerzés; Informatika

A térrel kapcsolatos metaforák bőségesen jelen vannak nyelvünkben, amikor a tudásszervezésről beszélünk. Az olyan bevett fogalmak, mint az „adatbázis-architektúra” (architecture of databases), „tudástanácsadó”(knowledge architect) vagy információtervezés (information design) úgy közvetítik jelentésüket, hogy analógiákat vonnak az információ és a tér szervezése között. Az „adatbázis-architektúra” metaforája arra az elképzelésre épül, hogy egy adatbázis, egy épülethez hasonlóan, többféle teret nyújt számunkra, ahol különböző tárgyakat tudunk elhelyezni, amelyeket aztán különböző célokra lehet kiaknázni. Ahogy egy épület rögzített szerkezet, amelynek belseje időről időre berendezhető és átrendezhető, egy adatbázishoz is hozzáadhatunk adatokat, vagy kivehetjük őket onnan. A tudástanácsadó (tudásépítész), akárcsak az építész, műszaki

és művészi készségeket egyesít magában, és képes koordinálni a teljes építési folyamatot. Az információtervezés metafora azt húzza alá, hogy dizájn folyamatról van szó, tehát a komplex tervezés megelőzi a rendszer tulajdonképpeni felépítését. Ezenkívül azt is magában foglalja, hogy az információs rendszerek intelligens megformálása történik annak érdekében, hogy a lehető legkisebbre csökkentsük a felhasználói erőfeszítést, és ezért tiszteletben tartjuk személyes igényeiket.

Az, hogy építészeti fogalmakat veszünk kölcsön a könyvtártudomány új útjainak kialakításához, nem újdonság. Az pedig, hogy az információt úgy interpretáljuk, mint a tér szervező erejét, a teret pedig az információsrendezés eszközének tekintjük, nagy múltra tekint vissza.

A térbeli és a fogalmi terek közötti analógia az analóg terek működési módja. Ezek olyan terek, amelyek segítségével valós, kísérleti és anyagi tárgyakat (épületeket, városokat, művészeti alkotásokat, archívumokat), vagy virtuális, elvont és anyagtalan adatokat, fogalmakat vagy információelemeket (a tudományos kommunikációt, a dokumentációt, az internetet és tudományos adatokat) képezzük le. Az analóg terek mentális architektúrák, amelyek egy olyan, hasonló relációs struktúrára reagálnak, amely a tudás, az emlékezet vagy a cselekvés különböző típusainak rendezésére és szervezésére szolgál. Az analóg terekben megőrizhető, szervezhető, átvihető vagy működésbe hozható a tudás. Működési módjuk különböző. Analóg jellegük nemcsak a valós terek és információs szerkezetek közötti „vertikális” analógiákból, hanem „horizontális” együttlétezésükből és hasonlóságukból származik. Az analóg terek hasonlítanak egymásra, vagy „szerkezetük”, „formájuk” és „architektúrájuk” analógiáján alapulnak. Különböző kognitív célokat szolgálnak, így a kommunikációt, tények, adatok memorizálását és a döntéshozatalt. Ennek megfelelően beszélünk diagrammatikus terekről, amelyek láthatóvá és ezzel felfoghatóvá tesznek bizonyos elemek közötti összetett viszonyokat. A mnemonikus terek architektúrát biztosítanak adatok tárolására és strukturálására, elérési út-

vonalat nyújtva hozzájuk és közöttük. A cselekvési terek a döntéshozatalban segítenek azzal, hogy gyors és hatékony monitoring eszközöket és szakértői rendszereket nyújtanak.

A cikk az analóg terekkel foglalkozó korábbi konferencia nyomán született kilenc íráshoz készült bevezető. A dolgozatok közül három Paul Otlet munkásságához kapcsolódik.

(Koltay Tibor)

Lásd még 145

Történet

144/2013

GUERRINI, Mauro – SPECIALE, Antonio: Il primo Congresso mondiale delle biblioteche e di bibliografia, Roma-Venezia, 15-30 giugno 1929. – Bibliogr. a jegyzetekben In: AIB studi. – 52. (2012) 3., p. 279-290.

Res. angol nyelven

Az első könyvtári és bibliográfiai világkongresszus 1929-ben

Konferencia -nemzetközi; Könyvtárügy története

1929 júniusának második felében Róma és Velence Olaszország és a világ könyvtárügye nagy jelentőségű történelmi eseményének adott helyszínt: az első könyvtári és bibliográfiai világkongresszus eseményei zajlottak. A kongresszus az 1927-ben Edinburgh-ben megalakított *International Library and Bibliographical Committee* első világtalálkozója volt. (Ezen a 15 egyesület képviselőinek részvételével zajlott skóciai konferencián született meg azon egyesület létrehozásának gondolata, mely végül is az olasz világtalálkozóon kapta meg nevét mint *International Federation of Library Associations*.)

Az olasz kongresszuson 87 hivatalos külföldi delegált és 300 olasz könyvtáros vett részt 35 ország és szakmai egyesület képviselőjében, és

a Népszövetség is képviseltette magát. Hogy miért Olaszországra esett a helyszínválasztás, annak számos oka lehet: az akkori olasz fasizmus pozitív megítélése Európa (és a világ) nagy részén; néhány jeles olasz könyvtáros nemzetközi ismertsége; az olasz állam és a Vatikán közötti kiegyezés; olyan jelentős olasz kulturális teljesítmények, mint az *Enciclopedia Italiana* (és 1929-ben volt *Antonio Panizzi*, a *British Museum* alapító igazgatója halálának 50. évfordulója).

A kongresszus sikerét komoly szervezőmunka alapozta meg, melyet az olasz kormány erkölcsileg és anyagilag is kellő mértékben támogatott, a nyitó plenáris ülésen részt vett (és megnyitó beszédet mondott) Mussolini kormányfő. A résztvevőket audiencián fogadta XI. Pius pápa is. A kongresszushoz számos kiállítás kapcsolódott: a modern könyvek kiállítása és az első nemzetközi könyvtárügyi kiállítás mellett Rómán kívül több városban (Nápoly, Bologna, Firenze, Milánó stb.) rendeztek könyvkiállításokat és számos más kísérő rendezvényt; a kongresszusi résztvevők számára ingyenes volt a közlekedés és a múzeumokba való belépés.

A kongresszus 16 szekcióban végezte munkáját, melyeken mintegy 300 előadás hangzott el. Az 1-11. szekció a technikai kérdésekkel, a 12-13. a szakmai, foglalkozásbeli problémákkal, a 14-16. pedig a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozott. Az első, az osztályozással foglalkozó szekció munkája nyomán szinte egyhangúlag fogadták el az ETO használatának javaslatát minden nyomtatott bibliográfiában a nemzetközi egységesítés felé tett (teendő) első lépésként. A katalógizálási szekció célkitűzései csak évtizedek múltán kezdtek megvalósulni. Két alapvető javaslatuk – a szabályzatok egységesítése mind a könyvtári katalógusok, mind a nyomtatott bibliográfiák számára, illetve bizottság létrehozása, mely a kongresszus feloszlását követően megvizsgálja az egységes nemzetközi katalógizálási szabályzat lehetőségeit – az Európában és a világban bekövetkező társadalmi és politikai események következtében nem valósulhatott meg.

Külön szekció foglalkozott a könyvtárosok képzésével és nemzetközi cseréjük lehetősé-

geivel, egy másik pedig az együttműködéssel, a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés kérdéseivel és a kiadványcserével. A 12-13. szekció a könyvtári és könyvtárosi egyesületek tagjai számára volt fenntartva; a 18 nemzeti könyvtár egyesület (és a Népszövetség) képviselői már a hivatalos megnyitás előtti napon találkoztak Rómában, majd június 25-én Firenzében, 29-én Velencében ültek össze. Gyakorlatilag ők „alkották meg” az IFLA-t (FIAB), állandó titkárává a Népszövetség könyvtárának igazgatóját (T. P. Sevensma 1958-ig töltötte be ezt a funkciót), székhelyévé Genfét (a Népszövetség székhelyét) választották.

Az IFLA alapszabályát a második, firenzei plenáris ülésen fogadták el (ezen a római 880-ból kb. 80 delegátus vett részt), az elfogadott alapszabály nyomtatott változatát a június 29-i velencei záróülésen osztották szét. Az ünnepélyes záróaktusra másnap a Dózse-palotában került sor, melyen az IFLA első elnöke is beszédet mondott.

A kongresszus az olasz és a nemzetközi könyvtárügy nagy jelentőségű eseménye volt, még ha a szándékokban megfogalmazott együttműködés az elkövetkező tragikus események miatt nem is válhatott valóra. Ám még a fasiszta rezsim is el kellett, hogy fogadja azt az ott megfogalmazódott gondolatot, miszerint a könyvtári együttműködésnek szabad egyesületek szabad megbeszélésein kell alapulnia, nem kormányok és bürokraták intézkedésein.

(Mohor Jenő)

Lásd még 169

Kutatás

145/2013

ŠAUPERL, Alenka [et al.]: Contents and structure of abstracts : comparison of Czech, English and Slovenian scientific journals in the area of information and materials sciences. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 69. (2013) 2., p. 309-319.

A referátumok tartalma és szerkezete cseh, angol és szlovén folyóiratokban

Felmérés; Folyóirat; Folyóirat -könyvtári; Referátum

Két cseh anyagtudományi, négy cseh könyvtártudományi és egy nemzetközi könyvtártudományi folyóirat (a Journal of Documentation) 100-100 referátumán végeztek tartalomelemzést. Az eredményeket összevetették egy szlovén és egy nemzetközi anyagtudományi folyóirat 25-25, valamint egy szlovén könyvtártudományi folyóirat 100 referátumán végzett korábbi vizsgálat eredményeivel.

Ennek alapján megállapítható, hogy a könyvtártudományi folyóiratok referátumainak optimális szerkezete a következő kellene, hogy legyen: a téma, a háttér, a célok és a hatókör megjelölése; a módszerek, az eredmények, valamint a következtetések és a tárgyalás leírása egy-egy mondatban.

Az anyagtudományok esetében ez 10 mondatra bővül úgy, hogy a módszerek és az eredmények két-két mondatot kapnak, továbbá a kutatás értékelése is kap egy mondatot.

(Koltay Tibor)

146/2013

WILLET, Peter: Readers' perceptions of authors' citation behaviour. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 69. (2013) 1., p. 145-156.

Hogyan érzékelik az olvasók a szerzők hivatkozási szokásait?

Hivatkozás; Könyvtártudományi kutatás; Olvasó; Publikálás -tudományos kiadványoké

Tíz könyvtártudományi folyóiratcikk szerzőinek indoklását hasonlították össze azzal, amit a cikkek olvasói gondolnak a hivatkozások miértjéről. A 45 olvasói véleménnyel együtt ez a minta kicsi, viszont a vizsgálatból leszűrhető, hogy az olvasók véleménye ritkán azonos a szerzőkével. Ráadásul az egyes olvasók véleménye is eltért egymástól.

Mindebből az a következtetés vonható le, hogy a szerzők indokai azzal kapcsolatban, hogy mely írásokra hivatkoznak, olyan különbözőek, hogy nem tekinthetők az olvasói indokok alapjául. Ez nem meglepő, ha más, analóg eseteket (az indexelést vagy a linkek kiválasztását) nézünk.

A hivatkozási viselkedéssel kapcsolatos korábbi vizsgálatok feltételezték, hogy az olvasói megítélés jó alapul szolgál a szerzői elképzelések megítéléséhez. A szerzői és az olvasói megítélések közötti egyetértés szintje azonban alacsony. Az olvasói véleményekre alapozott kutatás könnyen elvégezhető, azonban nem ad pontos képet arról, hogy a szerzők miért hivatkoznak egyes írásokra.

(Koltay Tibor)

Tudománymetria, bibliometria

147/2013

HESSEY, Rachel – WILLETT, Peter: Quantifying the value of knowledge exports from librarianship and information science research. – Bibliogr. In: Journal of information science. – 39. (2013) 1., p. 141-150.

Könyvtártudományi tudásexport

Bibliometria; Folyóirat; Folyóirat -könyvtári; Hivatkozásmutató

Az információáramlással foglalkozó, ún. „import-export” tanulmányok a hivatkozási adatokat használják annak bemutatására, hogyan történik

az ismeretek és elméletek átadása a különböző tudományterületek között. A cikkben ismertetett kutatás a folyóiratok impakt faktorát (IF) használta fel annak kifejezésére, hogy az egyes tudományterületek – különös tekintettel a könyvtár- és információtudományra (LIS) – milyen mértékben képesek az általuk létrehozott tudást átadni (exportálni) más tudományterületeknek. A Web of Science adatbázisban végzett kereséssel kiválasztottak 232 magas színvonalú, idézett LIS-publikációt, amelyek az Egyesült Királyság 2008. évi, a kutatásokat minősítő programjának (UK's 2008 Research Assessment Exercise) részeként születtek. Megállapították, hogy ezekhez a publikációkhoz kapcsolódva 1061 esetben került sor tudásátadásra („teljes exportra”), 444 esetben egyedi, a könyvtár- és információtudományi közleményeket nem idéző folyóirat számára; ezek impakt faktorát a Journal Citation Reports adatbázisból nyerték ki, majd ezt követően kiigazították annak érdekében, hogy a minimumra csökkentsék a hivatkozási szokásokban előforduló, tudományterületek közötti különbségeket. Azt tapasztalták, hogy a közleményeket idéző nem könyvtár- és információtudományi folyóiratok impakt faktora témacsoportjukon belül az átlag felett van, és ez a viselkedési minta lényegesen jóval markánsabb a nem könyvtár- és információtudományi, mint a könyvtár- és információtudományi folyóiratokban publikált kutatásokra történő hivatkozások esetében.

(Autoref.)

148/2013

TORRES-SALINAS, Daniel [et al.]: Towards a “Book Publishers Citation Reports”. First approach using the “Book Citation Index”. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 35. (2012) 4., p. 615-620.

Res. angol nyelven

A „könyvkiadók hivatkozási jegyzéke” felé. Első tapasztalatok a „Book Citation Index” használatával kapcsolatban

Bibliometria; Hivatkozásmutató; Könyvkiadás

A tudományos web hivatkozásmutatóinak (SCI, SSCI, A&HCI) régi és jelentős hiányosságaként tartják számon, hogy a könyveket és könyvfejezeteket nem tartalmazzák. 2010 októberétől végre elérhető a Thomson Reuters Book Citation Index adatbázisa, mely indulásakor 29 618 könyv és 379 082 könyvfejezet adatait tartalmazta. A produktum új lehetőségeket nyitott meg a humán- és társadalomtudományok bibliometriai elemzéséhez. A cikk fő célja, hogy különféle mutatók révén elemezze a Book Citation Indexben (2006–2011 között) indexelt, a humán- és társadalomtudományok területén (is) működő kiadókat.

Próbaképpen 19 tudományterület, illetve 23 kiadó termését rangsorolták a termés (az összes indexelt tétel, az indexelt könyvek és az indexelt fejezetek mennyisége), illetve a hatás (a hivatkozások összes száma, a hivatkozások átlagos száma, a nem hivatkozott tételek aránya) szempontjából. Nyilvánvaló, hogy a több könyv (illetve fejezet) több hivatkozást kap, ám ha az egy tételre eső hivatkozások mennyiségét vagy a nem idézett tételek arányát tekintjük, a sorrend változik. Így pl. a legtöbb tételt adó gazdasági és politikai kiadványok kapták a legtöbb hivatkozást, ám az ebben a sorrendben csak a 16. antropológia és a tizedik szociológia területén a legmagasabb az egy tételre eső hivatkozások száma.

Ugyanígy a kiadók esetében a legtöbb indexelt tétellel rendelkező Chandos Publ. (125 könyv) és IOS Press (4 könyv, 756 fejezet) kiadók 0,34, illetve 0,21 tételenkénti hivatkozást kaptak, míg a tételek mennyisége (2 könyv, 23 fejezet) szempontjából 15. helyen álló Elsevier egy tételére átlagban 5,12 hivatkozás jut. Másik érdekes eredmény, hogy a termés szempontjából az 5. és a 12. helyen álló kiadók (M.E. Sharpe, Emerald) élen állnak a nem hivatkozott tételek mindössze 71, illetve 75%-os arányával (négy kiadónál ez az arány 100%, és további hatnál 90% fölötti). Általában megállapítható volt az angol nyelvű kereskedelmi jellegű kiadók túlsúlya (az említett

teken kívül minden mutatóban jó eredményekkel áll pl. a *Spinger*, *Routledge* vagy a *Palgrave*), és meglepő az egyetemi kiadók gyér jelenléte. Szinte teljes mértékben hiányzik a humán- és társadalomtudományokban olyan fontos háttérrel rendelkező országok képviselője, mint Francia-, Német- vagy Olaszország. Ugyancsak meglepő az olyan egyetemlegesen jelentős kiadók, mint *Peter Lang*, *Pearson*, *Macmillan* vagy olyan szakkiadók, mint pl. a nyelvészetben *John Benjamins* vagy a jogban *Giuffrè* hiánya, illetve korlátozott jelenléte. Tekintettel arra, hogy nem egy egységes nemzetközi tudományos közösségről van szó (mint a természettudományok esetében), egy ilyen adatbázis létrehozásakor mindenképpen figyelembe kell venni az egyes országok, nemzetek saját termését; a *Thomson Reuters*nek az a kiindulása, hogy a tudomány egyetemes nyelve az angol, így ő arra fókuszál, ezen a tudományterületen nem állja meg a helyét.

Végül néhány kérdés, amit figyelembe kell venni, ha kiadókkal kapcsolatos indikátorokat akarunk kidolgozni: A könyveket vagy fejezeteiket számoljuk, és együtt vagy külön? Tegyük-e különbséget az egy- és többszerzős könyvek között? Mi legyen az időszaki kiadványokhoz hasonló monográfiákkal (mint pl. az *Annual Review*-k)? És – bár ez a tanulmány nem tért ki rá – vajon a könyvek hatásának mi a legmegfelelőbb mérőeszköze (azaz, megőrizzük-e *Journal Impact Factor* analógiáját)?

(Mohor Jenő)

Lásd még 146

Információszerzés (information management)

149/2013

GAUCHI RISSO, Verónica: Aproximación teórica a la relación entre los términos gestión documental, gestión de información y gestión del conocimiento.

– Bibliogr. In: *Revista española de documentación científica*. – 35. (2012) 4., p. 531-554.

Res. angol nyelven

A dokumentum-, információ- és tudásmenedzsment kapcsolatainak elméleti megközelítése

Információszerzés; Információs társadalom; Informatika

A *dokumentum-menedzsment* (*gestión documental; records management*) mint fogalom az 1950-es években merült fel a levéltárügy területén. Spanyolországban az 1980-as évek vége felé vált ismertté, és úgy határozták meg, mint azon adminisztratív rendszerek létrehozásával, fejlesztésével, alkalmazásával és értékelésével összefüggő műveletek összességét, amelyek a dokumentumok keletkezésétől azok megsemmisítéséig vagy archivumba helyezéséig szükségesek. Nyilvánvaló egyrészt, hogy az ekként felfogott dokumentum-menedzsmentre minden dokumentumot előállító vagy használó intézmény számára szükséges és hasznos; másrészt, hogy az infokommunikációs technológia fejlődése itt is alapvető változásokhoz vezet. Létrejöttek a különféle dokumentum-menedzselő rendszerek, és megszületett az ezekkel foglalkozó ISO 30300-as (*Management Systems for Records*) szabványcsalád.

Az információ a kommunikáció (Shannon-féle) matematikai elméletében mint jól meghatározható és mérhető matematikai érték jelent meg. Az 1970-es években pedig szemantikai és kognitív fogalmakkal határozták meg; ebben a felfogásban a társadalmi környezet, a csoportok, egyének és rendszerek közötti kommunikáció felé fordult a figyelem. Az információ ezek szerint egy minden emberi cselekvésben jelen lévő entitás, illetve jeleknek a küldő által meghatározott cél érdekében strukturált együttese, célja, hogy a fogadóban meglévő elképzelés struktúráját megváltoztassa. Ekképpen az információ a társadalmi kommunikáció folyamataiba helyeződik, magában foglalja a kommunikáció és az ismeret (tudás) fogalmait.

Az információmenedzsment fogalmát első ízben E. Mount használta 1966-ban, és az sokat fejlődött az USA-ban, a papíralapú bürokrácia csökkentését célzó törvény (*Paperwork Reduction Act*) következményeként. 1979-ben az ISI az információ hatékony menedzsmentje címen rendezett konferenciát; az új diszciplína terjedését jellemzi, hogy az *Aslib*, a szakkönyvtárak és tájékoztató irodák egyesülete ötven év után *Association for Information Management* névre váltott, és 1981 óta adja ki az *International Journal of Information Management* c. folyóiratot. Az információmenedzsment egyrészt diszciplína: olyan politikák, programok és eljárások kifejlesztése, amelyek révén hatékonyan tervezhetők, irányíthatók, ellenőrizhetők az információigények és az információkezelést támogató források. Másrészt mint tevékenység: mindaz, ami a megfelelő információ, megfelelő formában, a megfelelő személynek, megfelelő költséggel, a megfelelő helyen és időben, a megfelelő cselekvést segítő átadásával összefügg. Újabb értelmezés szerint olyan folyamat, melynek révén alapvető (gazdasági, fizikai, emberi, anyagi) erőforrásokat szereznek, fejlesztenek, hasznosítanak az információk kezelése céljából, a szolgálандó közösségen belül és részére. Az információmenedzsmentnek minden szervezetnek szüksége van; hiszen célja és feladata, hogy a szervezetet alkalmassá tegye a változó környezethez való alkalmazkodásra. Igen közeli rokona az utóbbi időkben használatos „tarta-

lommenedzsment” (az angol *ECM – Enterprise Content Management*).

Bár a tudástársadalom fogalom használata az 1960-as években (*F. Machlup, P. Drucker*) kezdődött, a tudásmenedzsmentnek – diszciplínaként – alig van múltja. Csak 2005 után kezd elterjedni, és azokat a szervezeti folyamatokat foglalja magában, amelyek az adatok, információk, információs rendszerek és az emberi kreatív és innovatív képességek szinergikus kombinációját keresik. Más megfogalmazásban: a tudásmenedzsment célja, hogy a szervezet értékteremtő képességét javítsa az ismeretek hatékonyabb felhasználása révén.

Akár tudástársadalomnak, akár posztkapitalista vagy posztindusztriális társadalomnak nevezik korunkat, bármely szervezet (vagy az egyén) az ismeretek, a tudás felhasználása révén lehet képes arra, hogy megfelelően alkalmazkodjon a változó körülményekhez. A tudás hatékony felhasználásához annak megfelelően szervezettnek, rendezettnek és hozzáférhetőnek kell lennie, amit csak a tudásmenedzsment (illetve az ismeretkezelő rendszer) hozhat létre. Ennek működése pedig csak a megfelelően összegyűjtött, szervezett, rendezett és kezelt információk felhasználásán alapulhat; az információ pedig csak a rendezett dokumentumok felhasználásával gyűjthető össze. Azaz: a tudás társadalma elképzelhetetlen a dokumentum-, információ- és tudásmenedzsment egymásra épülő, integrált rendszerinek hatékony működése nélkül.

(Mohor Jenő)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

150/2013

BROWN, Graeme – McMENEMY, David: The implementation of internet filtering in Scottish public libraries. – Bibliogr. In: Aslib proceedings. – 65. (2013) 2., p. 182-202.

Az internet szűrése a skót közkönyvtárakban

Könyvtárosetika; Közművelődési könyvtár; Olvasáskorlátozás; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás szabadsága

A tanulmány azt vizsgálja, hogyan alkalmaznak a skót közkönyvtárak szűrőszoftvereket a nyilvános internet-hozzáférés szabályozására. A vizsgálat arra irányult, hogy megtudják, milyen mértékben használnak szűrőrendszereket, és megvizsgálják ezek természetét. A dolgozat a jelenlegi szabályozások és eljárások elemzéséből áll: ehhez a szakirodalom áttekintése mellett a közkönyvtárak által szolgáltatott adatok elemzését használták. A szükséges adatokat a Freedom of Information (a tájékoztatás szabadsága) vizsgálatának keretében kérték be az összes skót közkönyvtártól. A 32 nyilvános könyvtárból 31 használt valamilyen szűrőszoftvert az internet-hozzáférés ellenőrzésére, és fő indokuk az volt, hogy megakadályozzák a hozzáférést illegális vagy oda nem illő tartalmakhoz. A legtöbb esetben azonban a szoftverről nem a könyvtárvezetés, hanem egy külső IT-cég döntött, ami felveti a könyvtáros történelmi szerepének – mint aki a közössége számára választ tartalmakat – kérdését. A tanulmány az Egyesült Királyság helyhatóságai kisebb csoportjának az eredményeit mutatja be, tehát ezek csak erre a földrajzi mintára érvényesek. A kapott eredmé-

nyek azokra az okokra mutatnak rá, melyek a könyvtári szolgáltatások által használt szűrési politikák megvalósításában szerepet játszottak. Jelenleg ez a cikk az egyetlen, mely kifejezetten az internet szűréssel foglalkozik az összes skót közkönyvtárban.

(Autoref.)

151/2013

GALLUZZI, Anna: Che ne sarà dell'impero bibliotecario? – Bibliogr. a jegyzetekben In: AIB studi. – 52. (2012) 3., p. 363-372.

Res. angol nyelven

Mi lesz a könyvtári birodalommal?

Jövő könyvtára; Prognózis

A Searcher 2012. áprilisi számában Steve Coffman *A könyvtári birodalom hanyatlása és bukása* címen írt cikket. (A szerző az LSSI – Library Systems and Service – könyvtármenedzsment-szolgáltatásokat értékesítő, de ma már közkönyvtárakat is privatizáló, amerikai, már Angliában is népszerű, az olaszoknál gyakorlatilag ismeretlen magáncég vezető munkatársa.)

A cikk áttekinti mindazokat a kísérleteket, amelyeket a könyvtárak tettek annak érdekében, hogy kulcsszerepük lehessen a „digitális forradalom” folyamatában, ami megváltoztatta az információ és a tudás egész világát. Említésre kerülnek a web directory-k, a 2.0-s könyvtár, a virtuális referenz, az adatbázisokban való közvetett keresés, a számítógépekhez és az internethez való hozzáférés biztosítása, és végül az e-könyvek. A cikk végül is egy olyan piackutatási jelentésnek tekinthető, mely azt a valamit kereste, ami a könyvtár előnye lehet a versenyképesség szempontjából. Véggökövetkeztetése szerint a di-

gitális-elektronikus fronton a könyvtárak, ámbár ott voltak (nem egy esetben kezdeményezőként) számos olyan jelenség születésénél, melyek ma az ismeretek weben való hozzáférését jellemzik, eleve vesztesre vannak ítélve. Nem képezhetnek konkurenciát a forrásokban és szervezési készségekben egyaránt gazdagabb üzleti (magán-) cégekkel szemben az elektronikus könyvtárak létrehozása és működtetése terén. Ugyanakkor egyedülálló piaci értéket képvisel fizikai valójuk; gazdag gyűjteményeik; épületeik, melyek a benne dolgozók és az olvasók számára a gyűjteményekhez kapcsolódó megannyi tevékenységre adnak lehetőséget; történetük és hagyományaik: mindezek keverékét ma – a tényleges térben – senki nem tudja ugyanolyan hatékonysággal reprodukálni.

Coffman tehát – úgy tűnik – szemben áll azzal a gyakori nézettel, hogy a könyvtár bukásához, sőt, halálához vezet, ha jövőjét a papíralapú könyvhöz és a fizikai épülethez köti, mert a világ másfelé halad, és ez a fajta kínálat eltűnésre ítéltetett. Ugyanakkor így ír: „Talán el kellene fordítanunk figyelmünket az elektronikus könyvtártól, amit mások építettek, és a valódi könyvekre és épületekre összpontosítanunk, amivel kezdtünk. Talán ez lesz az, ami a jövőben meghatároz minket. Vagy talán nem.”

(Mohor Jenő)

152/2013

SOKOLOV, Arkadij Vasil'evič: Gumanističeskaâ misiâ bibliotek v golbal'nom informacionnom obšestve. – Bibliogr. a jegyzetekben In: Vestnik BAE. – (2012) 3., p. 45-49.

A könyvtárak humanista küldetése a globális információs társadalomban

Feladatkör; Információs társadalom; Prognózis

A 20. század második felében az ipari országokban az információs-kommunikációs forradalom megnyitotta az utat a fogyasztói társadalomból a posztindusztriális információs társadalom felé.

A 21. században a szociológusok a tudás- és a kockázat-társadalom beköszöntét jósolják. A társadalmi rendszerek modelljeiben végbemenő változások hatással vannak a könyvtárak sorsára is, a helyes út megtalálása a mai könyvtáros nemzedék kezében van. A cikk azt a kérdést járja körül, milyen utat válasszanak az oroszországi könyvtárak a globális kockázatokat is hordozó információs társadalomban.

A fogyasztói társadalomban a könyvnyomtatás egy iparág, a könyv piaci értékkel bíró áru. Ebben a környezetben az emberek olyan dolgokat is megvesznek, amiket nem is akartak; a reklám és a divat az irodalmat és a művészeteket is érinti. Az igények határtalan növekedése miatt a tudomány és a művészet is a fizetőképes ambíciók és a primitív szórakozás áldozatai lesznek. A posztszovjet reformereknek a minta a nyugati társadalmak; az eredmény a krónikus rendszerválság lett.

Oroszországban a könyves ágazatok kommunikációjának válságát a csökkenő olvasási kedv következtében az ország „könyvtár nélkülivé” válása, a könyvpiacok szűkülése, a könyvtári hálózatok zsugorodása, a könyvtáros szakma népszerűtlensége, a tudományos gondolkodás elszegényedése jellemzi.

Az információs társadalom koncepciója történelmi-filozófiai, technokrata és humanus részekből áll. Ezek egyike sem említi sem a könyvtárat, sem a könyves kommunikációt; a magyarázat: az információs társadalom a fogyasztói társadalomra épül, nem olvasó emberre, hanem hitelképes *homo informaticus*ra van szükség.

Az utóbbi húsz évben Oroszországban számos koncepció, projekt, törvény, stratégia, célprogram foglalkozott az információs társadalom felépítésével. Ígéretes programok irányozzák elő az Oroszországi Állami Könyvtár digitalizált állományaira épülő, egységesített katalógussal működő nemzeti könyvtári forrás létrehozását. A 2011–2020. évekre szóló állami program végrehajtását impozáns pénzügyi háttér biztosítja: állami költségvetésből és egyéb forrásokból 3,788 milliárd rubel. Kérdés, hogy a pénz elegendő-e a könyvtári rendszer válságából való kivezetésére.

Az állami támogatás főleg az információs szolgáltatások fejlesztését célozza, azaz a könyvtáraknak át kell alakítaniuk olvasóra orientált szolgáltatásaikat „ügyfél”-orientáltra, amikor a könyvtáros csak közvetítő; a jövőben helyét az intelligens robotok is átvehetik. A korszerű eszközökkel felszerelt könyvtárból bármilyen ízlést kielégítő információs szupermarket lesz.

Az UNESCO a tudástársadalommal foglalkozó, 2005-ben nyilvánosságra hozott jelentésében a nemzeti kultúrákra épülő tudástársadalmakról és az egyének szellemi fejlődése miatti aggodalmakról esik szó. A kockázatok és az emberi biztonság fejezet foglalkozik az ún. kockázat-társadalommal. A fogalmat a tudományos világ U. Beck könyvéből ismerte meg. Eszerint a tudás és a kockázat kölcsönösen összefügg. Az emberiséget fenyegető kockázatokkal a globalisztika foglalkozik. Globális probléma még a hatalmas információtömegek és az ember korlátozott befogadóképessége közötti ellentmondás. Az elembertelenedés kockázata az országok nemzetbiztonságát is fenyegetheti.

A technokrata társadalomban nagy szükség van a humánus egyensúly megteremtésére; nem véletlen, hogy különböző szakterületeken igénylik a humánus gondolkodást. Oroszországban is sorra alakulnak az önkéntes humanitárius egyesületek. A könyvtárügy irányítói azonban figyelmen kívül hagyják, hogy a könyvtár elsősorban a könyvkultúra és a szabad emberi gondolkodás humanista központja, és nem információs szolgálat.

A könyvtárak előtt két út áll: a technokrata és a humanista. Az előbbi eredménye a könyvtár nélküli „informatórium” lesz, míg a humanista úton a nemzeti értékek megőrzése. A könyvtárak humanista küldetése a nemzeti humánus megőrzése az információs kockázat-társadalomban.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Nemzeti könyvtárügy

153/2013

BEL'KOVEC, Evgenij Mihajlovič: V bibliotekah Pol'si i Čehii : rasširââ granicy In: Bibliotekovedenie. – (2013) 1., p. 85-91.

Lengyelország és Csehország könyvtáraiban: a határok bővítése

Általános helyzetkép; Egyetemi könyvtár; Könyvtár-épület; Nemzeti könyvtár; Tanulmányút

2012 júliusában *A könyvtárak fejlesztési perspektívái a 21. században* címmel tartott nemzetközi szeminárium kapcsán az Oroszországi Állami Könyvtár (RGB) küldöttsége meglátogatta a Lengyel Nemzeti Könyvtárat, a Varsói Egyetem könyvtárát, a Varsói Városi Könyvtárat, a Jagelló Egyetem könyvtárát (Krakkó), a Cseh Nemzeti Könyvtárat és a Cseh Országos Műszaki Könyvtárat. A könyvtárak mindegyike viszonylag új (15–20 éves) épületben működik, ezért az érdeklődés középpontjában a külső- és belsőépítészeti megoldások álltak, a raktári átlományok szervezése és technológiája, a könyvtárak műszaki felszereltsége, az elektronikus források, a könyvtári szolgáltatások fejlesztése. Mindenhol szóba jöttek a könyvtári gyakorlat aktuális kérdései is.

A cikk ismerteti az egyes könyvtárak felépítését, fontosabb statisztikai adatait, az alkalmazott hardver- és szoftverrendszereket, a könyvtárak által ellátott központi vagy országos szintű feladatokat, az elektronikus katalógusok és könyvtárak építésének, elérhetőségének adatait, a dokumentumokat a raktárakból az olvasótermekbe eljuttató berendezéseket. A munkaszervezés téren kiemelendő, hogy a Varsói Városi Könyvtárban a régi könyvek digitalizálásában önkéntes egyetemi hallgatók működnek közre. A Jagelló Egyetem könyvtárában pedig az az érdekesség, hogy a munkatársak 40%-a férfi (magyarázatát a bérek stabilitásában és a könyvtár elismertségében látják). Több könyvtárban is működik

kávézó, étel-ital automata. A Varsói Egyetemi Könyvtár tetőteraszára botanikus kertet telepítettek. A Cseh Országos Műszaki Könyvtárban éjjeli olvasóterem, gyermekpelenkázó helyiség és orvosi rendelő van; a nyitott földszinten található egy konferenciaterem, galéria és kávézó, a kerületi közkönyvtár, egy számítógép- és egy könyvesbolt. Az épület körül kerékpártárolók vannak, alatta egy nagy autóparkoló.

Következtetések a látogatások során tapasztaltak és a munkatársakkal folytatott megbeszélések alapján:

A könyvtáráépületek építése és rekonstrukciója terén:

- A könyvtárak életében elkerülhetetlen az épület rekonstrukciója és új építése. Míg az épület külseje az építészek alkotómunkája, a belső elrendezés megtervezésében a könyvtárosoknak is részt kell venniük.
- A legkorszerűbb műszaki megoldások alkalmazása mellett nyilvánvaló tendencia, hogy a könyvtárban maximális kényelmet kell biztosítani.
- A 21. század eleji könyvtártervezésben tipikus műszaki és technológiai megoldások: a katalógusok és az állományok digitalizálása, az olvasó és a könyvtáros munkahelyének maximális automatizálása, wifi, RFID-es olvasójegyek és dolgozói azonosító kártyák, a könyvtár belső terének ésszerű zónákra osztása, a biztonsági rendszerek széles körű alkalmazása, a szabadpolcos állomány bővítése, automatikus visszavevő- és válogatórendszer, az épületgépészeti rendszerek automatikus irányítása – a műszaki szakemberek létszámának minimálisra csökkentése, kutatószobák létesítése stb.

Az állományépítés és szolgáltatás terén:

- Minden köteleespéldányban részesülő könyvtárban probléma a kiadványok operatív érkezése.
- Gyakorlatilag az 1990-es évektől az összes katalógus már elektronikus formában működik, több helyen megoldandó még a retrospektív katalógizálás. Fokozódik az együttműködés a regionális és az országos elektronikus katalógusok létrehozásában.

- Minden könyvtárban növelik az elektronikus források mennyiségét saját elektronikus könyvtárak létrehozásával vagy külföldi teljes szövegű adatbázisok beszerzésével (elérhetővé tételével). A szerző jogi kérdések nemzetközi szintű problémát jelentenek.

Az állományok konzerválása és restaurálása terén:

- Csehországban és Lengyelországban egyaránt nagy figyelmet fordítanak az állományok megőrzésére: drága, nagy teljesítményű gépeket vesznek, és megfelelő végzettségű szakembereket alkalmaznak. A digitalizálás mellett megőrzési célból a gyűjteményeket 36 mm-es tekercsfilmekre is felveszik.

(Viszocsekné Péteri Éva)

154/2013

EIGENBRODT, Olaf: Bibliotheksspaziergänge in Island : eine ungewöhnliche Studienreise zu isländischen Bibliotheken In: BuB. – 63. (2011) 9., p. 622-627.

Könyvtári séták Izlandon

Könyvtártörténet -nemzeti; Könyvtárügy; Tanulmányút

A német szerző 2008-ban járt az izlandi könyvtáregyesület egyik rendezvényén, ahol néhány könyvtárossal alkalma nyílt a könyvtárak helyzetéről és szerepéről beszélgetni. Azután 2010 nyarán és őszén látogatott el a sziget szinte összes régiójának a könyvtáraiba, hiszen a vidéki, ritkán lakott környezet egészen más könyvtári ellátást kíván, és a könyvtár szerepe is másmin-lyen.

A második utazás után került sor a kartotékok anyagának és a napi feljegyzések (és a 2500 fénykép) rendezésére. (Az első túrára ugyanis egy grafikus-fotós is elkísérte, és az ott készített fényképek is az elemzés alapjául szolgáltak.)

Reykjavík körzete nem tipikusan izlandi; itt a legnagyobb a népsűrűség, hiszen a lakosság harmada él itt. A városi könyvtár a hét fiók mel-

lett könyvtárbuszt is működtet, s a nemzeti és a főiskolai könyvtár mellett több szakkönyvtár is van a fővárosban.

A szerzőt történetileg az foglalkoztatta, miképpen rögzült a köztudatban a könyvtárak fejlődése. A modern izlandi könyvtárügy két történeti fázisra vezethető vissza: egy tudományos-filológiai és egy felvilágosult-hazafiasra. A nemzeti könyvtár létrejötté dán és német kezdeményezésekre vezethető vissza, melyek szorosan összefüggtek a 18. század végén és a 19. elején kezdődő, északi nyelvek iránti érdeklődéssel, míg a közkönyvtárakban még ma is megvannak a 19. századi olvasótársaságok és közösségi könyvtárak könyvei. (Ezeket könyvszekrényekben tárolták a környék legnagyobb tanyáján, vagy ládákban lovas kocsin szállították. A tanulás az egyéni és a kollektív szegénységből való kitörés eszköze volt, az izlandi pedig a tanulás és az írás nyelveként a szabadságvágy kifejezője.)

A várostervezésnek nincsenek hagyományai a szigetországban: a települések általában egy halászkikötő vagy egy kereskedőház köré szerveződtek; a városházán, a templomon és a szupermarketen kívül csak az uszoda és a könyvtár számít közösségi térnek. A hatvanas évektől a könyvtárak többnyire többfunkciós épületekben kapnak helyet (tűzoltóság, uszoda).

A közlekedési hálózat kiépülésének és a településreformoknak fontos szerepe volt a könyvtárak életében is: központosította a bevásárlást és az infrastruktúrát, nagyobb településszövetségek és központi könyvtárak jöttek létre. Bár minden település köteles könyvtárat fenntartani, a gyakorlat igencsak eltérő. (Némelyik csak „könyvkuckó”.) Tendenciaként említhető az – ugyancsak kötelező – iskolai és közkönyvtárak összevonása, ami sok esetben nem jó megoldás. Meg kell említeni azt is, hogy a könyvtárak aktívan bekapcsolódnak a fejlődő tudástársadalomba: információs szolgáltatásokat biztosítanak az egész ország számára. Közös katalógusuk (Gegnir) a legtöbb könyvtár anyagát tartalmazza, és könyvtárközi kölcsönzést is biztosít. Emellett konzorciumuk hozzáférést biztosít mindenki számára az e-folyóiratokhoz és adatbázisokhoz

(hvar.is). Távoktatási rendszerük jó szervezett, a könyvellátás decentralizált. Számos könyvtár regionális tájékoztató kézikönyvtárral és a távoktatásban részt vevők számára munkaszobákkal rendelkezik, amelyek videokonferenciára is alkalmasak.

A világválság őket sem kerülte el, költségvetési megszorítások ott is történtek, de a könyvtár még fontosabb lett társadalmi térként: bár elsősorban nem az információért járnak könyvtárba az izlandiak, hanem a nagyon népszerű kötőklubok és a sakkozás végett.

(Murányi Lajos)

155/2013

LAMOND, Heather: Die Bibliotheken von Aotearoa : ein Blick in das Bibliotheksystem Neuseelands : Gastland der Frankfurter Buchmesse stellt sich vor
In: BuB. – 64. (2012) 10., p. 696-700.

Új-Zéland könyvtárügye – bemutatkozik a frankfurti könyvvásár díszvendége

Könyvtárügy

Az új-zélandi könyvtáros-egyesület, a LIANZA (*Library and Information Association of New Zealand Aotearoa*) elnöknője átfogó képet rajzol a 4,4 milliós ország könyvtárügyéről. Az ottani könyvtárosokat az innovációs- és együttműködési készség jellemzi, számuk a segéderőkkel együtt 6600.

Jelenleg közel 300 *közkönyvtár* működik a 78 kerületben, melyek helyi fenntartásúak, így jelentős különbség van szolgáltatásaik terén (ezen próbál javítani a mostani Kotui-projekt), de különböző konzorciumokban is részt vehetnek (EPIC, APNK). A *felsőoktatási könyvtárakban* – a nyolc egyetemen és 19 főiskolán – közel 1100 könyvtáros dolgozik. Fontos feladatuk a diákok felkészítése, valamint a fontos szakirodalom biztosítása kooperáció segítségével (CONZUL, CAUL). Bár nem írja elő törvény, a legtöbb iskolában van *iskolai könyvtár* (2550). Nagyjából 300 *szakkönyvtár* szolgálja az egyes

tudományágak, valamint a minisztériumok és a parlament dolgozóit. A *nemzeti könyvtár*at 1965-ben alapították. Központi egysége a fővárosban, Wellingtonban működik, de részlegei vannak három nagyvárosban is (Auckland, Christchurch, Palmerston North). A nemzeti kulturális örökség gyűjtése, megőrzése és védelme mellett segíti a könyvtárak munkáját, és kapcsolatot tart fenn a nemzetközi szakmai közösséggel. (Fontos része az állománynak az Alexander Turnbull Könyvtár, a maori gyűjtemény és a csendes-óceáni régió gyűjteménye.) Közel egymillió művet kölcsönöz évente az iskolásoknak, és internetes tájékoztató szolgálatot működtet.

A *könyvtárosképzés* több szinten (a szaktanfolyamtól a mesterképzésig bezárólag) zajlik három intézményben: az *Open Polytechnic of New Zealand*on (itt távoktatással), a wellingtoni *Victoria Egyetemen* és a *Maori Egyetemen* (Te Wananga-o-Rukanawa). A Victoria biztosítja a végzett könyvtárosok továbbképzését. 2007-ben kidolgozták a szakmai kompetenciák rendszerét, melyben az őslakosság-ismeret is helyet kapott: ezt a brit CILIP is hivatalosan elfogadja.

Könyvtáros-egyesületük az ország egyik legrégebbi szakmai szervezete – elődje 1910-ben alakult meg –, közel 2000 egyéni és testületi taggal és tizenkét szekcióval rendelkezik. Az egyesület érdek-képviselői tevékenysége mellett kéthetente megjelenő elektronikus hírlevele (*Library Life*) mellett féléves tudományos folyóiratot (*The New Zealand Library & Information Management Journal*) is kiad, valamint nemzetközi kapcsolatokat ápol, és szakmai továbbképzéseket kínál. Részt vesz különböző projekteken, és évente díjazza a legjobb gyermekkönyveket.

A legfontosabb szakmai kérdésekben nincs különbség a távoli országban sem: a pénzszűke, a könyvtár nélkülözhetetlen szerepe melletti kiállítás, az e-könyvek előretörése vagy az elektronikus publikálás kérdései az új-zélandi könyvtárosok számára is ugyanúgy a jelen megkerülhetetlen feladatait jelentik.

(Murányi Lajos)

156/2013

ROSA, Fausto: La biblioteca pubblica locale tra Comune, Regione e Stato: una contesa senza contendenti. – Bibliogr. a jegyzetekben In: AIB studi. – 52. (2012) 3., p. 291-302.

Res. angol nyelven

A helyi közkönyvtár az önkormányzat, a tartomány és az állam között: egy vetélytársak nélküli vetélkedés

Fenntartó szerv; Jogszabály -könyvtárügyi; Könyvtárpolitika; Közművelődési könyvtár

G. Galli ösztönző és provokatív írása (ld. a 248/2012. sz. referátumot a KF 2012. 4. számában) nyomán érdemes megvizsgálni a tartományi könyvtárpolitika tartalmát és tevékenységét, különös tekintettel arra, hogy közel negyven éve (1973-ban) jelent meg az első tartományi könyvtári törvény Lombardiában, mely viszonyítási alapul is szolgált az utána következőknek. Ne feledjük, a retorika szerint a világ egyik leggazdagabb kulturális és művészeti örökségével rendelkező országban nem volt olyan alapszolgáltatás, mely az ismeretekhez és az olvasáshoz való szabad hozzáférést nyújtotta volna állampolgárai számára.

1970-től kezdve (amikor az állam „aktiválta” a tartományokat, kezükbe adva a kultúra irányítását és finanszírozását) frenetikus tevékenységgel indultak be a tartományok mind a könyvtári törvények megalkotása, mind könyvtárak létesítése és megnyitása terén. A hetvenes évek „első generációs” könyvtári jogszabályai a területi rendszerekbe szerveződő, minden településen létrehozandó közkönyvtárakkal, illetve a meglévő könyvgyűjteményeknek a nagyközönség számára való megnyitásával az olasz művelődésügyben eddig ismeretlen jelenséget hoztak létre. Egy évtized elmúltával, az egybegyűlt tapasztalatok alapján a tartományi törvényhozók ismét a könyvtárügy felé fordultak, és megszületett a jogszabályok második generációja. Közös jel-

lemzőjük, hogy a könyvtárat mint a „dokumentáció, az információ és az olvasás központját” határozzák meg, nagyobb hangsúlyt fektetnek a koordinációra, hálózati központokat jelölnek ki, és bevezetnek néhány minimum-követelményt a nyitvatartási idő, a hely, a katalógusok és a személyzet tekintetében.

A könyvtárügy tartományi szabályozásának harmadik hulláma egy 2001-es alkotmánymódosítást követően 2004-ben hatályba lépett törvény, a „Kulturális és tájképi javak kódexe” hatására indult el, és jelenleg zajlik; eddig öt tartomány alkotott új „könyvtári törvényt”. Az új szabályozás két jellemzője, hogy a korábbi, a kultúra és a művészetek bármely területét érintő tartományi jogszabályokat „egységes szövegbe” szerkesztik egybe, és hogy ez nagyon sematikus foglalkozik a könyvtárakkal. Úgy tűnik, hogy a törvénykezés új hulláma, a kódex befolyása alatt a lelkes idők „kulturális és társadalmi központ” modelljétől visszalépnek a klasszikus könyvtárfelfogáshoz. 21 olasz tartománynak a könyvtárakkal foglalkozó 1977 és 2006 között megalkotott hatályos törvényét megvizsgálva megállapítható, hogy a jelentős méretű joganyag mára túlhaladott elveket és célokat tükröz.

Ahhoz, hogy új, az információs társadalom igényeinek és szükségleteinek megfelelő törvények szülessenek, szembe kell nézni azzal, hogy a három intézményi főszereplő mit tesz (nem tesz). Az állam egyetlen, a könyvtárügygel kapcsolatos érdemi szabályt nem alkotott, a könyvtár vagy mint probléma, vagy mint a múlt egy (ámbár dicsőséges) darabja szerepel, át is adta a régióknak, megtartván a 46 „nyilvános állami könyvtárat”, köztük a két központi nemzeti könyvtárat (Róma, Firenze). A tartományok (a köztük lévő közismert és jelentős különbségekkel) nagy lelkesedéssel kezdtek a könyvtárakkal és a könyvtárüggyel foglalkozni, ám ez a lendület fokozatosan lelassult, mára érdektelenséggé vált, egyre többet bíznak az önkormányzatokra, ami a fenntartás anyagi részében is megmutatkozik. Ez utóbbiak pedig, nyilvánvaló pénzügyi nehézségeik súlya alatt, északon sorsukra hagyják könyvtáraikat, délen

pedig elszalasztják a történelmi alkalmat, hogy közösségük számára a növekedést segítő kulturális szolgáltatást biztosítsanak.

A jövőre nézve kívánatos lenne, hogy a tartományok egységes alapokon nyugvó kulturális törvényeket alkossanak meg. Az egységes alapokhoz fel kell újítani az éppen e célból 2003-ban elfogadott *Vezérfonal az önkormányzati könyvtárpolitikához* című dokumentumot, figyelembe kell venni az IFLA/Unesco közkönyvtári kiáltványát (1994), az IFLA közkönyvtári szolgáltatások vezérfonalát és az olasz könyvtár-egyesület két friss dokumentumát: *Indítsuk újra az olasz közkönyvtárakat* (2011), *Könyvtárak és könyvtárosok a XXI. században* (2012). Mindezek alapján elvárható, hogy az új tartományi kulturális törvény pontos és korszerű meghatározásokat tartalmazzon; irányt mutasson, de ne vesszen el a részletekben; térjen ki a fenntartás, fejlesztés kérdéseire; tegyen kötelezővé bizonyos együttműködési formákat és tervszerű és hatékony működést.

(Mohor Jenő)

157/2013

RICHTER Vít, : Koncepcie rozvoje knihoven ČR na léta 2011-2015 knižnic / Knihovny pro EVROPU 2020 In: ITlib. – 15. (2012) 4., p. 15-20.

A Cseh Köztársaság könyvtárfejlesztési koncepciója 2011–2015

Könyvtárügy; Középtávú terv

2012 elején fogadta el a cseh kormány a könyvtárügy 2011–2015. évi ciklusának stratégiai tervét, amely szorosan kapcsolódik az előzőekhez (1999–2003, 2004–2010 között). 2010-ben az új koncepcióhoz SWOT analízis készült.

A könyvtárügy *erősségei* közt szerepel:

- a nyilvános könyvtári és információs szolgáltatások kiterjedt, működő rendszere;
- értékes konzervált muzeális gyűjtemények;
- a feltárás magas szintű szabványosítása, feldolgozottság;
- kiterjedt, együttműködő digitalizálási prog-

ramok;

- települési támogatási rendszer;
- magas szakmai képzettség, élethosszig tartó képzés;
- projektfinanszírozás a kutatásban, innovációban;
- működő teljesítménymérési, értékelési rendszer;
- aktív civil részvétel a nyilvános könyvtári és információs szolgáltatások fejlesztésében.

Gyengeségek:

- a nyilvános könyvtári és információs szolgáltatások marketingje, PR-je;
- a könyvtárak közötti együttműködés hatékonysága;
- a szakkönyvtárak elégtelen állami támogatása;
- a hagyományos és digitális szolgáltatásokat integráló központi szolgáltatások hiánya;
- az elégtelen felhasználói offenzíva;
- a hátrányos helyzetűek ellátásának akadályai;
- az iskolai és iskolán kívüli képzésben való részvétel;
- a kiskönyvtárak terei és nyitvatartási ideje;
- a kiegyenlítetlen finanszírozás;
- a kötelezpéldány feldolgozottsága, az osztott katalógizálás hatékonysága;
- az elektronikus dokumentumok hosszú távú őrzése;
- a könyvtári állományok digitalizálása;
- a digitális szerzői jogi szabályozás;
- alacsony Open Access aktivitás;
- a könyvtárosok magas átlagéletkora, a szakma elnöiesedése;
- a nemzetközi összehasonlító statisztika elégtelensége;
- helyi internetcsatlakozási problémák;
- rugalmatlan reagálás a használók internetes szokásaira.

Lehetőségek:

- az információs technológiák fejlesztése;
- a mobilkommunikáció jobb kihasználása;
- részvétel a kutatási-fejlesztési infrastruktúrában;
- bekapcsolódás az iskolai és iskolán kívüli

képzésbe;

- a könyvtári gyűjtemények digitalizálása;
- papíralapú és digitális dokumentumok integrált használatát biztosító központi szolgáltatások kialakítása;
- nyomtatott dokumentumok tömeges digitalizálása;
- együttműködés a hagyományos és digitális dokumentumok kiadóival;
- a kötelezpéldány-szolgáltatás kiterjesztése a digitális dokumentumokra;
- a könyvtárak funkcióinak bővülése;
- ingyenes szolgáltatások a felsőoktatási hallgatók számára;
- szélesebb körű európai együttműködés;
- a szerzői jogi törvény megújítása, elektronikus kölcsönzés lehetősége;
- önkéntesek, a nyilvánosság bevonása.

Veszélyek:

- csökkenő finanszírozás a könyvtárápületek fejlesztésében;
- alacsony beszerzési keretek;
- hanyatló érdeklődés a hagyományos könyvtári szolgáltatások iránt;
- más szabadidős tevékenységekkel való versenyhelyzet;
- konkurencia a kereskedelmi e-szolgáltatókkal;
- csökkenő érdeklődés a nyilvános könyvtárakban;
- a muzeális könyvtári állományok digitalizálásának akadályai;
- a szerzői jogi törvény nehézségei;
- EISZ források finanszírozása;
- elégtelen bekapcsolódás a képzési és nevelési programokba;
- az életpálya, a bérek bizonytalansága.

A stratégiai fejlesztési terv kapcsolódik az Európai Unió fő reformjához, az „Europa 2020” iniciatívákhoz (innováció, digitális európai program, önrendelkezési és munkahelyteremtési program, szegénység elleni küzdelem).

A jövőkép szerint a használók a kényelmes könyvtári szolgáltatások vagy az otthonról bárhol elérhető ingyenes minőségi szolgáltatások közül válogathatnak.

Az elsődleges célokat hat nagy terület köré csoportosították:

1. könyvtári állományok digitalizálása, a kulturális örökség védelme és hozzáféréseinek biztosítása;
2. hozzáférés az információforrásokhoz és a könyvtári szolgáltatásokhoz;
3. a képzés támogatása, az információs műveltség fejlesztése;
4. közvetlen hozzáférés a szolgáltatásokhoz,
5. a könyvtári szolgáltatások minősége, hatékonysága és marketingje;
6. az emberi erőforrások fejlesztése.

A prioritásokat a hat nagy terület 21 pontban, a gyakorlati feladatok megfogalmazásában részletezi, a kulcsfontosságú területek önálló szövevével rendelkeznek.

(Prókai Margit)

Lásd még 152, 159, 184

Központi szolgáltatások

158/2013

BÉRARD, Raymond: L' Abes à l'horizon 2016 In: Bulletin des bibliothèques de France. – 58. (2013) 1., p. 72-77.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A Felsőoktatási Bibliográfiai Ügynökség következő három éve

Együttműködés -belföldi; Együttműködés -nemzetközi; Felsőoktatási könyvtár; Központi katalógus -online; Központi szolgáltatások

Húsz év után az *Abes* (*Agence bibliographique de l'enseignement supérieur*, Felsőoktatási Bibliográfiai Ügynökség) a dokumentumellátó-rendszer elismert szereplőjévé vált. A felsőoktatási és tudományos minisztérium (MESR) alá tartozó intézmény azért jött létre, hogy működtesse az egyetemi és közkönyvtárak országos katalógusát, a *Système Universitaire de Documentation*

(Sudoc). A Sudoc 1454 tagkönyvtárral, több mint 10 millió rekorddal, 33 millió dokumentummal és 20 millió kereséssel előkelő helyet foglal el a szakirodalmi ellátásban.

A Sudoc első éveinek monotonitását sokrétűség váltotta fel. Új katalógusok épültek, mint a *Calames* (a felsőoktatási archívumok és kéziratok online katalógusa); olyan segédletek készültek, mint az *IdRef*, mely lehetővé teszi, hogy az authority fájlokat újra hasznosítsák az Abes vagy külső partnerei alkalmazásaiban, vagy a *Periscope*, mely a folyóiratok közös megőrzését segíti; fontos szerepet játszik a digitális források és országos licencek vásárlása. Beruháztak a fejlesztésbe a tézisek területén is, amiben az Abes mindig fontos szerepet játszott, és 2011 óta működik Tézisek portál.

Az elmúlt években radikális változások zajlottak a tudományos és műszaki információ intézményeiben és szerkezetében, ami befolyásolta az Abes stratégiáját is. 2010-ben több feladatot átvett a minisztériumtól (a stratégiai tervezést, a retrospektív katalóguskonverziót, a szabványosítást és a kooperációs projekteket), létrehozta a digitális tudományos könyvtárat (BSN), és az egyetemek szabadságáról és felelősségéről szóló törvény értelmében neki is működnie. Küldetése is változott 2008 után, miután több intézmény (CINES, FCT) feladatát is átvette. Több mint tíz évig a Sudoc lendületében élt, ami komoly projekt volt mind az ügynökség, mind a tagintézmények számára. Ez az úttörő periódus már lezárult, nem működhetett tovább több évre szóló stratégia nélkül. (Ekkori kudarcai is a stratégia hiányának köszönhetők.)

Ezután születtek meg a 2008-tól 2011-ig tartó időszak projektjei. Ez volt az első próbálkozásuk, ami több sebből is vérzett: túl sok tevékenységbe fogtak, de nem rögzítették megfelelő módon a stratégiai irányt, a fejlesztésbe nem vonták be kellőképpen a felhasználókat, a szakmai szervezeteket, csak azután, mikor már a tervezetek elkészültek.

Az első tervezet – bár módszertanilag elhibázott volt – több olyan jelentős impulzust tartalmazott, melynek értékét az idő igazolta, és továbbra is

jellemző a mai tevékenységre; ezek együttműködési programok voltak (OCLC, WorldCat, Aura-ABDU-Couperin, RERO).

Az Abes 2012 és 2016 közötti projektjei egyrészt ugyanazt a stratégiát folytatják, ami már bevált:

- 1) kialakuló és kész szolgáltatásokat kínál,
- 2) nyitottá és interoperábilissá teszi az adatokat,
- 3) nyílt és szabványosított architektúrákkal és protokollokkal dolgozik,
- 4) katalógusainak adatellenőrzését a legnagyobb hálózatok adataival összevetve végzi,
- 5) azokra a dokumentumtípusokra koncentrálni, melyekben elismert szakértelemre tett szert.

Emellett új projektek is vannak:

- a meglévő szolgáltatások és hálózatok javítása,
- a katalógusok fejlesztése,
- metaadat-információs pont létesítése,
- szerepének növelése a jelenlegi tudományos információs rendszerben,
- az egyetemek és intézmények dokumentumaiknak a számbavétele (az e-dokumentumoké a főszerep),
- a regionális és országos szintű megőrzés megszervezése,
- digitális dokumentumok beszerzésének megtervezése (tárgyalás és vásárlás),
- közös működési rendszer biztosítása a tagintézmények számára
- a fő hangsúly a kulturális örökség számbavételén lesz.

A cikk kitér a jövőbeli teendőkre, a nemzetközi együttműködésre, majd az Aeres-szel (*Agence d'évaluation de l'enseignement supérieur et de la recherche*) folytatott közös tevékenységet ismerteti.

(Murányi Lajos)

159/2013

STOKLASOVÁ, Bohdana: Co přinese Centrální portál českých knihoven? In: Čtenář. – 65. (2013) 3., p. 83-87..

Mit hoz a cseh könyvtárak központi portálja?

Könyvtári rendszer -országos; Központi szolgáltatások; Portál

A cseh könyvtárak központi portálja, a www.knihovny.cz lehetővé teszi a használók számára a nyomtatott vagy digitális tartalmak bármikor, bárkinek, bárhol való elérését. Korábban ezek a szolgáltatások megosztva, nem felhasználóbarát módon álltak rendelkezésre. A cél egy olyan erős, komplex szolgáltatásokat kínáló központi könyvtári portálszolgáltatás létrehozása, amelyet a könyvtárak közös emberi és anyagi erőforrások együttműködésével tartanak fenn. 2015-ig a portál a kezdetektől csatlakozott könyvtárak számára hozzáférhető, 2020-ig viszont valamennyi cseh könyvtárban elérhetővé válik.

A projekt szorosan kapcsolódik a cseh könyvtárügy 2011–2015 közötti stratégiai fejlesztési tervéhez, konkrétan a 21 kulcsfontosságú terület közül a 6. ponthoz, amely egységes könyvtári rendszer kialakítását tűzte ki, valamennyi könyvtárból valamennyi szolgáltatás elérése céljából.

A projekt célja, hogy a portál a könyvtári rendszer erős alapkőve legyen, amely a teljes rendszerhez nyújt hozzáférést, létrehozza a használók azonosítási központját, lehetővé teszi az online fizetést a könyvtári szolgáltatásokért, koordinált hozzáférést biztosít a könyvtári rendszer információs forrásaihoz. A célok közt szerepel a könyvtárközi kölcsönzés optimalizálása, olyan könyvtári végpontok kialakítása, amelyek a teljes rendszerhez és komplex szolgáltatásokhoz juthatnak a használók.

A központi portálszolgáltatás formálisan a tudományos akadémia könyvtárából indult egy munkacsoport megalakításával 2012-ben. Az idei évben ezt további önálló munkacsoportok

megalakítása követte: a központi portál, az információforrások, az identitások és online fizetés kezelésére, valamint a könyvtárközi kölcsönzés hatékonyságának javítására. A projekthez a legnagyobb cseh könyvtárak közül összesen 16 könyvtár csatlakozott, amelyek között egyetemi, nemzeti, akadémiai, települési és tudományos könyvtártípus is szerepel.

A projekt hozadékai közé tartozik a cseh könyvtárak szolgáltatásainak mennyiségi és minőségi javítása, amely a jelenleg működő mintegy 6000 cseh nyilvános könyvtárban a rendkívül sokféle szolgáltatás színvonalának egységesítését szolgálja. Lehetővé teszi egy erős portálszolgáltatás kialakítását, a használói identitások egységes kezelését, az online fizetést, a könyvtári rendszer egésze által biztosított szolgáltatások megszokozódását, a könyvtárközi kölcsönzés optimalizálását.

Az eddigi eredmények között szerepel a portálszolgáltatás keretében az információkeresés biztosítása, a szolgáltatások tesztelése és értékelése, a portál bemutatása, népszerűsítése.

A projekt második, 2013-as céljai között szerepel a munkacsoportok feladatainak összehangolása, az igények értékelése, a hosszú távú szervezeti és pénzügyi fenntarthatóság megtervezése, a használói kérések eredményeinek értékelése, a könyvtárak kiszolgálása. A projekt 2. verziójában a kérések, javaslatok megvalósítása és tesztelése kerül sorra mind a szakmai közönség, mind a laikus felhasználók igényeinek figyelembevételével.

A tesztelést folyamatos fejlesztés követi, amely a portál kommunikációs népszerűsítésével társul a szakmai közönség és a használók körében egyaránt.

(Prókai Margit)

Együttműködés

160/2013

BERTHIAUME, Guy – PAYEN, Carole: Le réseau francophone numérique : vers une bibliothèque numérique francophone In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 6., p. 32-36.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A Digitális Frankofón Hálózat (RFN) múltja és jelene

Együttműködés -nemzetközi; Gépi könyvtári hálózat; Megőrzés

A francia digitális hálózatot a 2000-es évek elején kezdték kiépíteni, hogy korszerű módon hozzáférhetővé tegyék a francia könyvtárak kulturális javait, szembeszállva a világban felgyorsult és anyagi érdekeket szem előtt tartó digitalizálási törekvésekkel. Először 2005 januárjában a BnF igazgatója beszélt a Google világméretű digitalizálási projektje kapcsán a szerzői jog tisztaságával, a dokumentációs tevékenység szabályozottságával stb. kapcsolatos várható veszélyekről. A nyilatkozat nagy vihart kavart, főleg azután, hogy az igazgató megengedhetetlennek tartotta azt is, hogy az interneten szinte minden észak-amerikai és angolszász fennhatóságú és zömében angol nyelvű legyen.

Végül szakmai viták kereszttüzében megszületett az EU támogatását is bíró többnyelvű digitális könyvtár, az *Europeana*. A 2010-es *A Google és az új világ* c. esszé ma már minden fontos jogi, politikai, állami, szellemi, fizikai, örökségvédelmi, technikai megvalósítási, szabványosítási szempontot sorra vesz, melyek betartása biztosíték egy minőségi digitális állomány létrehozásához, fenntartásához és karbantartásához. Ezt megelőzően azonban 2006-ban sürgősen cselekedni kellett. A BnF és Québec nemzeti könyvtára elhatározta, de végül hat ország (Belgium, Franciaország, Kanada, Luxemburg, Québec, Svájc) – nemzeti könyvtára hozta

létre a *frankofón nemzeti könyvtárak digitális hálózatát*, az RFBNN-t. Azóta közös konferenciák, szakmai napok, cserekapcsolatok, tanulmányutak során egyeztetik a tennivalókat. Ezek egyik eredménye a XIX. század és XX. század első felének sajtóját digitálisan bemutató, majd az Afrikával és egyéb témákkal kapcsolatos portálok kialakítása.

2010-ben elhatározták, hogy átalakítják az RFBNN-t, és *Digitális Frankofón Hálózat*ként (<http://www.rfnum.org/pages/>) fogják működtetni: ez több, kiváló gyűjteménnyel rendelkező könyvtár csatlakozását is lehetővé teszi. Két év alatt 17 ország 24 intézménye csatlakozott a rendszerhez. (Jelenleg 56 ország működik együtt, munkájukat etikai kódex szabályozza.) A hálózat mérete, a közös munkafelületek, adatbázisok, fórumlehetőség, a dokumentumok közös elérhetősége, használhatósága miatt fontos, hogy legyen egy közös technikai minimumnorma, mert a rendszer képtelen volna azokat a szolgáltatásokat nyújtani, amiért létrehozták. Nagy gondot fordítanak a kulturális örökség megjelenítésére, de arra is, hogy ez ne legyen túlsúlyban, és ügyelnek rá, hogy ne legyen párhuzamosságok a feldolgozásban. A rendszer működtetői kíváncsúnak tartják, hogy azok az országok, amelyekben nagy digitalizált állományok vannak, és nagy szaktudással rendelkeznek, megosszák tudásukat a rendszer jobbítása érdekében. Ezt elősegítendő 2008-tól rendszeresen szakmai napokat és továbbképzéseket szerveznek egy-egy nagyvárosban, ahol több szekcióban dolgoznak a résztvevők, bemutathatják intézményük digitalizálási munkáit, és magas szintű gyakorlati képzésben részesülnek.

A projekt hat év után sem vesztett dinamizmusából. A felmerülő gondok sem fékeztek a fejlődést. A megoldásuk során kialakult szakmai és emberi kapcsolatok, baráti viszonyok alapján elmondható, hogy e gazdag kulturális tartalmat őrző, virtuális épület falai szilárd alapon, a legképzőbb emberi értékek alapján nyugszanak.

(Pajor Enikő)

161/2013

SAVARD, Réjean: *Réflexions sur l'état de la bibliothéconomie et des bibliothèques francophones* In: *Bulletin des bibliothèques de France*. – 57. (2012) 6., p. 15-19.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Gondolatok a frankofón könyvtárak helyzetéről

Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Együttműködés -nemzetközi; Folyóirat -könyvtári

220 millió körüli a franciául beszélők száma a világon. A Nemzetközi Frankofón Szervezet (OIF) kötelékébe 56 olyan ország tartozik, ahol a francia a hivatalos vagy a második hivatalos nyelv; ezzel a 15 legnagyobb nyelv között van. (Több ország is van, ahol beszélnek, de mégsem tagja az OIF-nek.) Az angol és a spanyol előretörése miatt azonban visszaesett terjedése az utóbbi ötven évben. Ezért vetődött fel szakmai körökben a kérdés: milyen szerepe van és lehet a frankofón könyvtáraknak, és beszélhetünk-e még a befolyásukról?

Nem feledhetjük *Gabriel Naudét* (1600–1653), aki első könyvtártani művét 1627-ben publikálta, vagy a bibliográfus *Paul Otlet*-t (1868–1944), akiknek örökségét a francia nemzeti könyvtár (BnF) méltó módon folytatja, és gyűjteménye, tudósai, modern szolgáltatásai – a digitalizált Gallica – révén egy sorban említhető a brit, amerikai vagy a kanadai nemzeti könyvtárral. A BnF-en kívül más könyvtárak is kiveszik részüket e munkából (néhány, mint a BPI vagy a lyoni városi könyvtár, innovációjuk miatt ismeretek), de az iskolai könyvtárak is nagy előrelépést tettek, amióta az IFLA beemelte őket hivatalos ajánlásai közé. Nem szabad megfeledkezni a francia nyelvet külföldön képviselő *Alliance Française*-ekről sem, melyek önálló könyvtárral rendelkeznek, vagy a kultúra területén az ún. *Kulturális animációs és olvasási központokról* (CLAC), melyekből 229 működik sikeresen, elsősorban Afrika francia ajkú területein. Megemlítenéd még a *Bibliodoc* portál is, mely az

AIFBD.org linken keresztül száznál több hasonló egyesülethez irányítja az érdeklődőt.

A frankofóniának nagy a hálózata, melyben a tagok többé-kevésbé szoros szakmai kapcsolatokat ápolnak; ezt a felsőfokú könyvtárosképzés Franciaországban és másutt működő intézményei (EBSI, EBAD, ENSSIB) egészítik ki. Az eredmények neves folyóiratokban (Documentation et Bibliothèques, Documentaliste – Sciences de l'information, Bulletin des bibliothèques de France) jelennek meg, bár ezek nem szerepelnek az ISI 87 előkelő folyóiratlistáján, ami megnehezíti a tartalmak nemzetközi megismerését. Hogyan lehet ezen változtatni? Egyrészt változatos könyvtári kínálattal törekedni kell arra, hogy a frankofón könyvtárakat minél több potenciális olvasó keresse fel, másrészt a nemzetközi fórumokon – mint pl. az IFLA rendezvényein – növelni kell a szakmai képviselést. (Az IFLA konferenciákon a francia jelenlét 5% alatti, míg az angolszász szereplés majd 32%-os.)

A frankofón könyvtárosokat tömörítő nemzetközi egyesület (AIFBD) konkrét ajánlásokkal kívánja előmozdítani ezeket a célokat a portálján és a Bibliodoc nevű levelezési listán, továbbá szorgalmazza a kapcsolatok erősítését, az információkhoz való könnyebb hozzáférést, a szakmai információk cseréjét a világban dolgozó francia ajkú szakemberek között. Az AIFBD fogja szervezni a 2014-es lyoni IFLA konferenciát is. Elmondható, hogy ezek a könyvtári, dokumentációs szakemberek – frankofón identitásukat sem feledve – nyitottak más országok szakmai innovációja iránt, azok eredményeit beépítik munkájukba, ezzel is elősegítve a frankofón könyvtárügy fejlődését.

(Pajor Enikő)

Lásd még 144, 166, 189

Jogi szabályozás

162/2013

FREIRE, Nuno [et al.]: Supporting rights clearance

for digitisation projects with the ARROW service In: LIBER quarterly. – 22. (2012) 4.

Az ARROW a digitalizálási projektek szerző jogi problémái megoldásának szolgálatában

Digitalizálás; Elektronikus publikáció; Szerzői jog

Nagyon nehéz a jogok tisztázásának folyamata azon digitalizálandó művek esetében, melyek a 20. és a 21. században láttak napvilágot. Bár a könyvtárakban olyan közérdekű dokumentumok vannak, melyeket a szélesebb olvasóközönség számára kellene digitálisan elérhetővé tenni, a jogi helyzet miatt tisztázni kell pontos szerzői jogi státuszukat, mielőtt a könyvtár belefog a digitalizálásba. A jogi helyzet tisztázásának legnagyobb problémája, hogy a szerzői jogi információk jelentős mértékben megoszlának több adatforrás között, melyek közül több távolról nem elérhető. Ez a könyvtárak számára nagyon megnehezíti és megdrágítja a jogok tisztázásának folyamatát. A nagy léptékű digitalizálási projektek során azonban több ezer könyvet digitalizálnak hetente, ezért gyorsabb megoldásra lenne szükség a könyvek szerzői jogi kérdései tisztázására. Az ARROW és az ARROW Plus (*Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works*) projekt során olyan konstrukció jött létre, amely egyesíti és elérhető teszi a szerzői jogi információkat, továbbá gördülékenyen szolgáltatja az országos adatbázisok közös hálózatán át azokat az információkat, melyek segítenek a művek jogi státuszának a megállapításában. Célja az, hogy segítse a nagy léptékű digitalizálási projekteket abban, hogy a digitalizálandó művek jogi státuszának tisztázását automatizálják. A tanulmány az ARROW szolgáltatást a digitalizálásra vállalkozó könyvtárak szemszögéből elemzi, bemutatja a munkafolyamatot, és azt, hogyan használja fel az ARROW a nemzeti bibliográfiákat, továbbá ismerteti azokat a szolgáltatásokat, melyeket az ARROW kifejezetten a könyvtárak számára biztosít.

(Autoref.)

163/2013

JURMANOVÁ VOLEMANOVÁ, Věra: Půjčování e-knih z hlediska autorského práva. – Bibliogr. In: Čtenář. – 65. (2013) 2., p. 43-48.

E-könyvek kölcsönzése szerzői jogi szempontból*Elektronikus könyv; Kölcsönzés; Szerzői jog*

Az új szerzői jogi törvény Csehországban 2014 elején lép életbe. A cikk a hagyományos és az elektronikus könyv kölcsönzésének összevetésével foglalkozik a cseh jogszabályok alapján. Az európai jogi és társadalmi környezetben nincsenek egységes jogi szabályok az e-könyvek kölcsönzésével kapcsolatban.

A szerzői jog a művet alkotó szerző művéhez való kizárólagos tulajdonjogát szabályozza, amelynek mások általi használata kizárólag a szerző beleegyezésével történhet. Az érvényben lévő szabályok szerint ez alól bizonyos kivételek mentesítenek speciális, a törvény által rögzített esetekben, ha a használat nem áll ellentétben a szokásos használat módjával, nem sérti aránytalanul a szerző érdekeit.

A szerzői tulajdonjog a szerző halálát követő 70 évig nem évül el, és öröklés tárgyát képezi.

A fenti kivételek az el nem évült szerzői tulajdonjogra vonatkoznak, elévülés után a művek szabad felhasználásúvá válnak.

A nyomtatott könyvek kölcsönzése a jogszerű használat körébe tartozik, amelyet a törvény úgy szabályoz, hogy könyvtárak, levéltárak, múzeumok és iskolák számára lehetővé teszi az eredeti fizikai mű haszonkölcsönbe adását és részleges sokszorosítását azzal a feltétellel, hogy az személyes használat céljából történik, nem jár kereskedelmi, gazdasági tevékenységhez kapcsolódó haszonszerzéssel.

Ez a szabály azonban csak a helybeni kölcsönzésre vonatkozik, a külsőre nem, ezért minden elvitellel járó kölcsönzéskor az állam 0,50 koronát fizet a szerzőknek, ez a tarifa többnyire a könyvtárakat terheli.

Az elektronikus külső kölcsönzés többféle mód-szere ismert:

1. a tartalmat a hardvereszközzel együtt kölcsönzik (pl. Kindle 4),
2. a használatnak a könyvtár épületében átadják saját hardvereszközére az e-könyv másolatát,
3. a használat a saját eszközére mentheti az elektronikus másolatot a könyvtári portálról.

A törvény lehetőséget ad az e-könyv sokszorosítására természetes személyek személyes használatára.

Jogi személyek számára csupán nyomtatott formában és belső használatra (nem terjesztésre) biztosított a sokszorosítás. Az oktatási anyagokra is érvényes ez a szabály. A közgyűjtemények számára a sokszorosítást a törvény kizárólag archiválási céllal engedi akkor, ha az eredeti mű pótolhatatlan, már nem kapható. Ezekben az intézményekben a felhasználást is korlátozza a rendelet, kizárólag az épületen belül, elkülönített helyiségben, személyes célra használhatóak. További feltétel, hogy a mű a könyvtári állomány részét képezze.

Tehát a könyvtár a gyűjteményében lévő dokumentumot szkennelheti, a használói számára számítógép alkalmazásával rendelkezésre bocsáthatja a könyvtár épületén belül. A legbonyolultabb szabályozás az elektronikus sokszorosítás tiltása, amely az elvitelre szánt e-kölcsönzéshez kapcsolódik. A jelenlegi cseh szerzői jogi szabályozás az e-könyv esetében nem nyújt törvényes lehetőséget az elektronikus kölcsönzésre, kitételként írja elő a szerzői jogot tulajdonló hozzájárulásának megkérését.

A licencszerződéses megállapodás az elektronikus kölcsönzésre ad lehetőséget, amelyet a szerzővel vagy az örököseivel köthet a könyvtár. A megállapodás nemcsak a fő művekre, hanem a művek részeire is vonatkozhat. Már nem élő szerzők esetén a könyvtáraknak nyomozó munkát kellene végezniük, hogy léteznek-e jogos örökösök, ezért ez nem terjedt el a gyakorlatban.

E-kölcsönzésre leginkább a kiadói jogok tulajdonosával való megállapodás megkötése alkalmas.

Licencszerződés megkötésekor a következő szempontokat szükséges figyelembe venni:

- a mű használatának módja (hogyan fog történni az e-kölcsönzés),
 - időtartam korlátozása (mennyi időre szól a licenc),
 - területi határok (helyi/világmeretű),
 - mennyiség (kölcsönzések száma művenként),
 - a fenti feltételek milyen licenccel járnak (ár).
- A licencszerződés része az a szoftver, amelyet a kölcsönzés során használnak. A törvény tiltja a kölcsönszerződés tárgyát nem képező számítógépes programnak a sokszorosítását. A szerződésben javasolt rögzíteni, hogy a licenc része a szoftver is, amelynek közvetítésével a tartalmat átadjuk.

A cseh könyvtárakban közeledik az az idő, amikor jogszerű elektronikus kölcsönzésekre kerülhet sor, minden fél meelégedésére.

(Prókai Margit)

Lásd még 156

Könyvtárosi hivatás

164/2013

FEATHERSTONE, Robin M.: The disaster information specialist : an emerging role for health librarians. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 52. (2012) 5-8., p. 731-753.

Katasztrófa-információs szakember: új szerep az orvosi könyvtárosoknak

Elemi károk; Könyvtárosi hivatás; Közérdekű tájékoztatás; Továbbképzés

A cikk a katasztrófa-információs (disaster information=DI) szakember hivatásának kialakulását mutatja be, különös tekintettel az orvosi könyvtárakban való jelenlétükre. A katasztrófák és a könyvtárak témájának irodalmában túlnyomórészt olyan könyvtárosok beszámolóit szerepeltet

nek, akik állományvédelemmel foglalkoznak, és biztosítják a könyvtár működését tüzeset, árvíz vagy más elemi kár után, azonban a katasztrófa-információs szakember munkája ezeknél bővebb. A DI-szakember az egész településsel kapcsolatban áll, információs szolgáltatásokat nyújt a katasztrófavédelmi vezetők és munkatársak számára. A cikk olyan katasztrófa-információs szolgáltatások történetét meséli el, amelynek során a közkönyvtárosok a közösség szolgálatában álltak a katasztrófa utáni helyreállítási időszakban, az orvosi könyvtárosok pedig részt vettek a katasztrófaelhárítási tervek elkészítésében. Bemutatja a National Library of Medicine (Országos Orvostudományi Könyvtár) tájékoztatási eszközeit, valamint a DI-projektek szövetségi szintű finanszírozásának lehetőségeit. Ismerteti a Medical Library Association (Orvosi Könyvtárak Egyesülete) katasztrófa-információs szakképzési programját, valamint javaslatokat fogalmaz meg könyvtárvezetők számára a DI-képzés népszerűsítésére és a katasztrófavédelmi szakemberek számára biztosítandó szolgáltatások kifejlesztésének támogatására.

(Autoref.)

165/2013

TENOPIR, Carol [et al.]: Academic librarians and research data services : preparation and attitudes. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 39. (2013) 1., p. 70-78. Res. arab, francia, kínai, német, orosz és spanyol nyelven

Hogyan készülnek a felsőoktatási könyvtárosok a kutatási adatok szolgáltatására

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Könyvtárosi hivatás; Kutatás információellátása

A kutatásokat finanszírozó szervezetek fontosnak tartják, hogy a kutatási adatok szervezéséhez és megőrzéséhez megfelelő infrastruktúra és szolgáltatások álljanak rendelkezésre. A kutatási adatszolgáltatás körébe tartozik az adatkezelés megtervezése, az adatok gondozása (kiválaszt

tása, megőrzése, archiválása), metaadatolása és konverziója. Mindezt a közelmúltban az egyetemi könyvtárak kapták feladatul. Jelenleg e stratégiai fontosságú szolgáltatás kialakítása van folyamatban.

Egy empirikus kutatás során amerikai és kanadai könyvtárakban a következőket vizsgálták: 1. hogyan látják a könyvtárosok felkészültségüket (háttérismeretek, készségek, képzettség) e feladat ellátására; 2. mi a véleményük a kutatási adatok könyvtári és intézményi szolgáltatásának a fontosságáról; és 3. milyen tényezők segítik vagy akadályozzák, hogy a könyvtárak szolgáltatásuk a kutatási adatokat. Közel ezer, az egyetemi könyvtárak weboldalairól kiválasztott, illetékesnek vélt könyvtárost igyekeztek a vizsgálatba bevonni, 223-an válaszoltak a kérdésekre. Kétharmaduk úgy nyilatkozott, hogy munkaköre ellátása során rendszeresen vagy alkalmanként szolgáltat kutatási adatokat. Ezt követően a feltett három kérdéssel kapcsolatban állításokat fogalmaztak meg, amelyekkel való egyetértés mértékét kellett jelezni. A válaszokat aszerint is csoportosították, hogy a válaszoló rendszeresen, alkalmanként vagy nem dolgozik kutatási adatokkal.

A vizsgálat következtetései: jelenleg a válaszolók közel háromnegyedének még nem rendszeres feladata a kutatási adatok kezelése. Ugyanakkor sok érintett könyvtáros meg van győződve arról, hogy rendelkezik a szükséges tudással és készségekkel, továbbá lehetőségei is adóttak arra, hogy ilyen szolgáltatást nyújtson a jövőben. Motivációjuk a szakmai érdeklődésben, a használói igényekben és a feladatkörükben rejlik. Az egyetemi könyvtárak fontos szolgáltatásának tartják a kutatási adatok kezelését, amely jól illeszkedik az egyetemi könyvtárak küldetéséhez és szerepköréhez. Úgy vélik, hogy e most kibontakozó szolgáltatás révén jobban láthatóvá és hatékonyabbá válhatnak az intézményi kutatások.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 197

Oktatás és továbbképzés

166/2013

BATS, Raphaëlle: Former des bibliothécaires et documentalistes en français : quels modèles? In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 6., p. 22-25.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Könyvtárosok és dokumentálók francia nyelvű képzése

Együttműködés -nemzetközi; Könyvtárképzés -felsőfokú; Könyvtársképző intézmény

2014-ben a Lyonban megrendezésre kerülő IFLA konferencia éppen azért lesz Franciaországban, hogy a frankofón könyvtárak fontosságára felhívja a figyelmet, valamint azért is, mert az IFLA vissza akarja adni minden – az angolon kívül létező – nagy hivatalos nyelv fontosságát.

A szakirodalomban ismert az angolszász könyvtári modell, ugyanakkor az is érdekes lehet, hogy napjainkban létezik-e külön frankofón könyvtártudomány? A francia nyelvű könyvtárosokat képző intézmények közül a három legjelentősebb – a lyoni *Enssib* (École nationale supérieure des sciences de l'information et des bibliothèques), a montreali *Ebsi* (École de bibliothéconomie et de sciences de l'information) és a dakari *Ebad* (École des bibliothécaires, archivistes, documentalistes) – közös feladata a képzés összehangolása egy saját modell kidolgozásával. A politikai szempontú modell a vizsgák és a képzési szintek, valamint a munkatípusok, munkaszinteknek megfelelő diplomák összehangolásából áll. A vizsgák természetesen kizárólag francia nyelven folynak. A három képzőhely közül az egyetlen franciaországi székhelyű, az Enssib mint állami intézmény saját maga reprezentálja és sugallja, hogy az állami intézmények nagy családja számára képez szakembereket.

Szenegálban a könyvtárasságra használt két fogalom történetiségében érződnek a kolonizáci-

ós, gyarmati gyökerek. Annak ellenére ugyanis, hogy minden munkavállaló valamilyen formában az Ebadhoz kötődik, az intézmény nem képez speciálisan könyvtári vezetői személyzetet, míg az Enssib megteszi ezt. Az Ebad egyik legnagyobb feladata, hogy francia nyelven képez könyvtárosokat Szenegál és a többi francia ajkú afrikai lakosság számára, és megpróbálja lehetővé tenni, hogy minél nagyobb számú afrikai tanulhasson.

Az eredetileg 1937-ben alapított, majd 1961-ben újjászervezett Ebad pedig Québec változatos politikai irányvonalait – mint pl. az egyház és az állam szétválasztása – követi. Az adminisztratív modell arra törekszik Franciaországban, hogy a bolognai folyamat következtében használatos jelenlegi új értékelések, szintek, a kreditszámok, a BA, MA stb. és a régi képzési formák (Debug, DEA, DESS stb.) közötti ekvivalenciát, összehasonlíthatóságot megtalálják. Ez az LMD néven (Licence-Master- Doctorat) ismert rendszer elfogadható az Ebad szerint is, mert ez megkönnyíti a kutatók, hallgatók mobilitását. Ezenkívül távoktatási képzést indítottak a frankofón afrikaiak számára egy saját modellel.

Az Ebsi már 1969-ben elfogadtatta az Amerikai Könyvtáros Egyesülettel képzési formáit, melynek legjellemzőbb tulajdonsága, hogy nem az állam, hanem a szakemberek, a szakmai intézmények döntenek arról, hogy a könyvtárosi mesterségnek milyen kritériumoknak kell megfelelnie. A könyvtártani modell a tanított tárgyak tartalmát határozza meg. Az Enssib a közös tanítási modulon kívül, öt specializált mesterképzésében a digitalizálás, a kulturális örökség és a szolgáltatások témaköreit tartja legfontosabbnak. Az Ebad kínálatában szintén megtalálható a kulturális örökség, mellette az információs-dokumentációs kompetenciák, információkeresés és az információs technológiák. E képzésben azért hangsúlyos ennyire az információs-dokumentációs metszet, mert így a levéltárosok, könyvtárosok és dokumentációs szakemberek együtt kaphatják a felkészítést. Az Ebsi különféle specializációival további kapasz-

kodót kínál ahhoz, hogy a fiatalok megfelelő szakot választhassanak.

Egyik modell sem nevezhető kifejezetten franciának. A nyelvi azonosság köti őket össze, ami egyben megteremti a lehetőséget, hogy különféle szakmai dolgokról lehessen beszélni. Ez adja meg a szakembereknek azt az átjárhatóságot, szellemi mozgékonyt, amit az AIFBD (a frankofón könyvtárosok és dokumentálók nemzetközi egyesülete) „ViceVersa” programja ugyancsak felkínál.

(Pajor Enikő)

167/2013

MAZURICKIJ, A. M.: Čto možet spasti bibliotečnoe obrazovanie? In: Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2013) 2., p. 39-44.

Mi mentheti meg a könyvtárosképzést Oroszországban?

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény; Könyvtáros-utánpótlás

Három éve jelent meg A. V. Sokolov *A könyvtári iskola megsemmisülése* c. cikke (lásd a KF 2010. 2. számának 100/2010. számú referátumát). A szerző vészjelzéseit azonban E. R. Sukiasân kivételével senki sem hallotta meg. Valójában nem is volt mit várni: a könyvtárak vezetőit a humánpolitikai kérdések csak annyira érdeklik, hogy a státuszok egyre fiatalabb szakemberekkel legyenek betölthetők. A képzési folyamatban részt vevők új módszertani-oktatási kódex kidolgozásával, a kompetenciamérés meghatározásával, az oktatási program átdolgozásával vannak elfoglalva. Mindebből következik, hogy akár a közeljövőben előfordulhat, hogy nem lesz kit képezni. Évről évre csökken a könyvtár szakon nappali tagozatra jelentkezők száma, ami a demográfiai okok mellett a szakma tekintélyének csökkenésével magyarázható. Általában elmondható, hogy a középiskolát végzettek körében egyre gyengébb a humán tárgyak ismerete, aminek egyik oka az, hogy az Egységes Államvizsgán

(érettségien) főleg teszteket kell kitölteni; másrészt a jelentkezők nem szakmát, hanem egyetemet választanak, ahol a szükséges pontszámot el tudják érni.

Az egyetemeken az új elsőévesek körében leginkább véletlenül odakerült fiatalok találhatók, akiket semmi sem motivál a könyvtáros szakma megszerzésére. Kivételt képeznek a fogyatékkal élő gyerekek, a korábbi Moszkvai Könyvtári Technikum hallgatói. A szerző több, levelező tagozatra felvételiztető bizottságban is részt vett. Tapasztalatai szerint a városi, járási, felsőoktatási, főhatósági és falusi könyvtárakban dolgozók jelentik a szakma „aranytartálékát”, élmény volt hallgatni, amilyen szeretettel és lelkesedéssel beszéltek munkájukról. (E. R. Sukiasân már régóta állítja, hogy könyvtár szakot csak levelező tagozaton kell indítani.)

A középfokú szakképzésben gyakorlatilag majdnem mindenhol megszűnt a nappali tagozat. A főiskolákon a könyvtári-információs karok új nevet kaptak (infokommunikációs technológia, dokumentális kommunikáció, információs források stb.). A rektoroknak sok fejtörést okoz a könyvtár szak: a könyvtárosképzés minimális bevételt hoz, a hallgatók nem olyanok, akik a különböző regionális rendezvényeken az intézmény arculatát erősítik. Másfelől a klasszikus pedagógiai és más egyetemek rektorai érdeklődni kezdtek a szakma iránt, mivel az egyetemi státusz eléréséhez legalább négy irányban kell oktatni. Ennek köszönhetően 46 felsőfokú oktatási intézményben indult képzés (19 kulturális főiskolán, a főiskolák további 9 telepelyén és az Oktatási Minisztériumhoz tartozó 18 egyetemen). Nem ismert azonban, mi folyik az Oktatási Minisztérium falai között. Nem valószínű, hogy a Kulturális Minisztérium fogja megmenteni a helyzetet; ettől a főhatóságtól csak az várható el, hogy néhány, a könyvtárüggyel foglalkozó szakemberük megoldja a könyvtárak sokrétű problémáit. Az Oroszországi Könyvtáros Egyesület az egyetlen szervezet, amely a témában valóban tenni tud.

Cikkében Sokolov felhívást tesz közzé, hogy rendezzenek országos megbeszélést a közép-

és felsőfokú tanintézmények könyvtáros oktatóinak. Az állami és társadalmi szervezetek figyelmét fel kell hívni a kialakult helyzetre. Egy megbeszélésen Medvedev miniszterelnök azt javasolta, hogy az orvosi és műszaki egyetemeken végzők számára tegyék ismét kötelezővé az állami irányítást a végzés utáni első munkahelyre. Valószínűleg a könyvtárosok esetében is ez lenne a megoldás.

Szükség van a humán erőforrás helyzetének országos szintű áttekintésére, a szakemberképzésben határozott stratégia kidolgozására. Meg kell győzni a könyvtárosképzést folytató oktatási intézmények vezetőit, hogy a könyvtáros feladata nem „a könyvtári ereklyék” megőrzése, hanem az ország jövőbeni kulturális és műveltségi potenciáljára.

(Viszocsekné Péteri Éva)

168/2013

PÉREZ-MONTORO, Mario – TAMMARO, Anna Maria: Outcomes of the Bologna process in LIS higher education : comparing two programs in Europe. – Bibliogr. In: The international information & library review. – 44. (2012) 4., p. 233-242.

A bolognai folyamatnak a könyvtár-és információtudományi felsőoktatásra gyakorolt hatása: két európai program összehasonlítása

Együttműködés -nemzetközi; Hatékonyság; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv

Olaszországban az 1999. évi reform nyomán alakult ki a háromlépcsős szerkezet (alapképzés – mesterképzés – doktori képzés) és vezették be az Európai Kreditátviteli Rendszert (ECTS), továbbá lett az alapképzés 180, a mesterképzés pedig 120 kredit. Ez megfelel annak a szakmai szerkezetnek, ahol a kezdeti szinten, az első munkahelyen azonnal alkalmazható készségek jelennek meg úgy, hogy nincs szükség további képzésre. A második szint nagyobb mértékű szakosodást és még jelentősebb szintű vezetői és koordinációs felelősségvállalást tételez fel. A

harmadik ennél is nagyobb mértékű szakosodásra alapul, és a kutatásra összpontosít.

A mesterképzéseket nyújtó intézmények száma megnövekedett, és tantárgyai nem a minisztériumi előírást követik, hanem a munkaerőpiachoz alkalmazkodnak. Nyolc egyetem könyvtárosképzési kínálatát vizsgálták, aminek alapján megállapítható volt, hogy a tanterv 15%-át közismereti tárgyak (irodalom, történelem, kémia stb.) teszik ki. A könyvtörténeti tárgyak aránya 15%, a könyvtárszakmai tárgyaké 24%. Ehhez jön a menedzsment (8%), a könyvtártörténet (18%) és a jogi kérdések (10%). A technológiai jellegű tárgyak aránya 5%, ami nem elégséges, ráadásul főként az online katalógusokra, valamint az általános informatikai témákra szorítkozik. A képzés oktatóközpontú, a pedagógiai innováció mértéke alacsony. A reform viszont a szakmai gyakorlatok fontosságát is középpontba állította. A tapasztalatok jelentős része a Párizsi Egyetem gyakorlatából szűrhető le.

Spanyolországban két, a reform előtti és három, a reformot követő diploma szerezhető. Az utóbbi kategóriába esik a négyéves alapképzés 240 kredittel, a másfél éves mesterképzés 90 kredittel, valamint a doktori képzés. A következők nagyobb része a Barcelonai Egyetem tapasztalatait tükrözi.

Az oktatók általában – történeti okokból – az első végzettségük szerint nem könyvtár szakosok, akik aztán könyvtár szakot is végeztek. Többségüknek PhD-je van. A hallgatók első helyen választják a könyvtár szakot. A már

dolgozókhoz hasonlóan 70%-uk nő. Az utóbbi években a jelentkezők száma egyértelműen csökkent. Korábban a végzettek közkönyvtárakban helyezkedtek el, ami ma már nehézségekbe ütközik. Ráadásul – az olaszországi helyzethez hasonlóan – a magánszektorban nem gyökeresedett meg az információmenedzseri szerep, ami részben a válságnak, részben történelmi és kulturális akadályoknak tudható be. Mindazonáltal a végzettek 83,3%-a kapott szakmájának megfelelő állást.

A közismereti tárgyak aránya itt is 15%, és célja, hogy az elsőéves hallgatók tudását egy szintre hozza. A technológiai tárgyak aránya 10%, továbbá jelentős (15%) az információ szervezésére és visszakeresésére szánt tanulmányi idő. Szerepet kapnak az információforrások (5%), a kutatómódszertan 7,5%, valamint a levéltári ismeretek (7,5%). A gyakorlatok részesedése 5%. Új, korszerű oktatási módszerekkel kísérleteznek. Minden félév végén, minden tárgy vonatkozásában elvégzik a hallgatói elégedettség felmérését.

(Koltay Tibor)

Lásd még 164

Konferenciák

Lásd 144

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

169/2013

BARBIAN, Jan-Pieter – SIMON-RITZ, Frank: 100 Jahre - und kein bisschen leise : von der Deutschen Bücherei zur Deutschen Nationalbibliothek In: BuB.

– 64. (2012) 10., p. 684-690.

A lipcsei Deutsche Bücherei 100 éve

Könyvtártörténet -nemzeti; Nemzeti könyvtár

A huszadik század első évtizedében merült fel a lipcsei Börsenverein (BV) – a kiadók és könyv-

kereskedők egyesülete – kezdeményezésére egy kötelespéldány-beszolgáltatáson alapuló birodalmi könyvtár létrehozásának gondolata. (Emlékeztetül, csak 1871-ben jött létre a német birodalom a sok királyságból, grófságból és hercegségből.)

Az alapító okiratot 1912. október 3-án írták alá a szász állam, a város és az egyesület képviselői, melyben az szerepelt, hogy a könyvtár 1913. január 1-től gyűjti, megőrzi, rendelkezésre bocsátja és tudományos elvek alapján feldolgozza a külföldön és belföldön megjelent német, továbbá az országban publikált idegen nyelvű kiadványokat. A *Deutsche Bücherei* (DB), mely a BV tulajdona és egyik részlege volt, először a kereskedőház egyik épületében kapott helyet. A gyarapodó állomány elhelyezésére Lipcse város támogatásával új épületet emeltek, melynek avatására 1916-ban került sor.

Az első világháború után a nehézségek ellenére fellendült a német kiadványok bibliográfiai feltárása. 1921-ben a könyvtár átvette a BV-től a napi és a heti újdonságok, majd az új folyóiratok és periodikus kiadványok regisztrálását. Mérföldkönek számít a német nemzeti bibliográfia (*Deutsche Nationalbibliografie*) két sorozata kiadásának a megindítása 1931-től. 1938-ra Németország harmadik legnagyobb könyvtára lett 1,5 milliós állományával.

1933 és 1945 között a könyvtár dolgozóit is elérte a nemzeti szocializmus (elbocsátások, a kiadványok ellenőrzése – az „ártalmas és nem kívánatos irodalom” jegyzékbe vétele stb.). Az 1943. évi bombázások során a könyvtár épületében, állományában és katalógusaiban jelentős károk keletkeztek, 1944 őszén be is zárták, az állományt tíz vészraktárban helyezték el. (Csak 1945 végén nyitotta meg újra kapuit.)

Amikor Németországot négy megszállási övezetre osztották, a DB elvesztette központi megőrző könyvtár státuszát; 1945 augusztusában szász közigazgatás alá került, majd 1951-től a felsőoktatási államtitkárság, 1967-ben a fő- és szakiskolai minisztérium fennhatósága alá. 1946-ban a könyvtárban is sor került a „fasiszta és militarista művek” listájának összeállítására

(38 700 cím), mely művek azután „zárt anyagként” csak kutatók számára voltak hozzáférhetők. (Az anyag 1989-re a háromszorosára nőtt.)

Németország kettéosztása miatt felmerült a nyugati nemzeti könyvtár megalapításának gondolata, és 1946 őszén *Frankfurt am Main*-ban megszervezése el is kezdődött *Deutsche Bibliothek* néven. 1947-től itt is kiadták a német bibliográfiát hetente, így duplán regisztrálták a német dokumentumtermést. (A német dokumentumtermés gyűjtése is mindkét intézményben folyt. Jogilag a Deutsche Bibliothek a könyvkereskedelem és a város intézménye volt.) 1966-tól már számítógéppel készültek a különböző bibliográfiák.

A rendszerváltás után – 1990. augusztus 31-én – egyesült a két könyvtár *Die Deutsche Bibliothek* (DDB) néven, mígnem 2006 nyarán *Deutsche Nationalbibliothek* (DNB) lett.

2006-tól terjesztették ki a gyűjtést a digitális médiára, és jelentős szerepet vállalt a DNB az Europeana és a Német Digitális Könyvtár (DDB) tevékenységében.

A századik évfordulót a könyvtár több rendezvénnyel és kiadvánnyal tette emlékezetessé.

(Murányi Lajos)

170/2013

Biblioteca Nacional de España: 300 years of the BNE : it's yours In: Alexandria. – 23. (2012) 1., p. 14-23.

300 éves a Spanyol Nemzeti Könyvtár

Állomány; Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Nemzeti könyvtár; Szolgáltatások

A Spanyol Nemzeti Könyvtárat V. Fülöp király alapította 1711-ben a *Palota Nyilvános Könyvtáraként* (*Biblioteca Pública de Palacio*), mely a következő év márciusában nyílt meg a királyi palota szomszédságában. A király rendelettel kötelezte a nyomdákat, hogy minden Spanyolországban készült könyvből szolgáltatassanak be

egy példányt a könyvtár számára. 1836-ban a könyvtár a belügyminisztériumhoz került, ekkor kapta a Nemzeti Könyvtár elnevezést is. A gyűjtemény a három évszázad alatt vásárlás, csere, ajándék és kisajátítások révén gyarapodott. A 20. század első felében azonban alig tudott fejlődni.

1957-ben született meg a kötelespéldány-rendelet, 1991-ben a könyvtár szervezetileg önálló lett, és lelkesen kezdett a könyvtárgépesítéshez. Jelenleg a nemzeti könyvtár a régiós megőrző könyvtárakkal közösen azon fáradozik, hogy az internet világa is megőrzésre kerüljön: az első lépés a nemzeti könyvtár webarchívumának a létrehozása volt 2011-ben.

A technológiai fejlődés világosan látszik a könyvtár szolgáltatásain is. Már 1986-ban elkezdődött a katalógusok gépesítése a *SABINA* rendszerrel, melyet 1991-ben a *Sirtex* követett, jelenleg az *Ariadna* adatbázist használják. A digitalizálás már a kilencvenes években megkezdődött (ADMYTE projekt). A digitalizált hírlapok portálját 2007-ben, a *Biblioteca Digital Hispánica* (BDH) portált 2008 januárjában indították útjára. (A modern folyóiratok csak könyvtáron belül használhatók.)

A tömeges digitalizálási projekt, a *Biblioteca Digital Hispánica* (BDH) öt év alatt 200 ezer mű digitalizálását tűzte ki célul a *Telefónica* cég jelentős anyagi támogatásával.

A nemzeti könyvtár rendkívül sokszínű és gazdag gyűjteménnyel rendelkezik. A modern könyvek mellett fontos a kéziratok, a jelentős személyiségek archívuma, az ősnymtatványok, grafikai alkotások (metszetek, plakátok, miniatúrák, rajzok, régi térképek stb.), fényképek, periodikák, zeneművek, audio- és videodokumentumok gyűjteménye. A *Biblioteca Digital Hispánica* (BDH) is tükrözi ezt a sokszínűséget: a 1125 ősnymtatvány, a zenei kódexek, a régi spanyol irodalom alkotásai mellett hírlapok is találhatók benne, jelenleg 70 ezer mű. (Ld. a <http://www.bne.es/en/Catalogos/BibliotecaDigitalHispanica/Inicio/index.html> címen.)

A digitalizált dokumentumok jóvoltából számos olyan szolgáltatás működik, melyek révén a könyvtár anyaga még jobban hozzáférhető az érdeklődők számára. 2001-ben Cervantes regényének digitalizálása után lett elérhető a *Quijote interactivo* oldal, de tervezik Leonardo da Vinci két kéziratának a digitalizálását is.

Az intézmény több spanyol és nemzetközi programban is részt vesz (*Hispana, Europeana*), de bekapcsolódtak az UNESCO *World Digital Library* projektjébe, és vezető szerepet vállaltak a latin-amerikai *Biblioteca Digital del Patrimonio Iberoamericano* létrehozásában. A közösségi média lehetőségeivel is élnek (Facebook, Flickr, Twitter, Youtube), de megtették az első lépéseket – *datos.bne.es* projektjükkel – a szemantikus web felé is.

(Murányi Lajos)

171/2013

GADŽIEVA, Melek: Azerbajdzsanaâ nacional'naâ biblioteka im. M. F. Ahundova v cifrovom prostranstve In: Vestnik BAE. – (2012) 4., p. 41-43.

Az M. F. Ahundov Azerbajdzsán Nemzeti Könyvtár a digitális térben

Adatbázis; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Gépi könyvtári hálózat; Nemzeti könyvtár

Az Azerbajdzsáni Nemzeti Könyvtárat (ANK) 1923-ban alapították köztársasági közkönyvtárként. 1939-ben vette fel M. F. Ahundov, a neves gondolkodó és dramaturg nevét. A könyvtár 1960-ban Baku egyik legszebb épületébe költözött. 2004-től nemzeti könyvtár.

Állománya jelenleg 4,5 millió egység, 2011-ben a regisztrált olvasók száma 38,5 ezer volt, a látogatások száma 196 ezer, a „virtuális” olvasók száma 350 ezer. Az állományforgalom 715 ezer könyv (ebből 446 ezer azeri nyelvű). Az új beszerzések száma 14 ezer könyv, 1365 AV-anyag, 350 napilap-, 200 folyóiratcím. Egy 2004. évi elnöki rendelet alapján latin betűs írással csak a

könyvtáraknak nyomtatnak könyveket (25 ezer cím, térítésmentesen).

A nemzeti könyvtári feladatnak megfelelően folyik a könyvtár tevékenységének átalakítása, elsősorban az információtechnológia alkalmazása, a könyvtári-bibliográfiai folyamatok automatizálása és a nemzeti sajtó megteremtése terén. Az ANK a MARC21 formátumot és a VTLS VIRTUA szoftvert használja.

A könyvtárügy 2008–2013. évekre szóló állami fejlesztési programja a korszerű infrastruktúra kialakítását, a könyvtári szolgáltatások világszínvonalra emelését, a lakosság szellemi színvonalának és tudásszintjének fokozását, elektronikus információs állományok építését, virtuális könyvtárak fejlesztését, elektronikus katalógusok és könyvtárak kialakítását irányozza elő. Elkészült és működik a könyvtár honlapja (www.anl.az) és elektronikus katalógusa.

Az ANK a Kongresszusi Könyvtárral, az Oroszországi Állami Könyvtárral (RGB) és a Törökországi Nemzeti Könyvtárral folytat információcserét, és végzi a bibliográfiai tételek közvetlen konvertálását. Az együttműködést ki akarják terjeszteni a többi török nyelvű nemzeti könyvtárra is. A VTLS VIRTUA rendszer lehetővé teszi helyi hálózat kialakítását a köztársaságon belül. A hálózati könyvtárak olvasói 2008 óta online is kölcsönözhetnek könyveket, amelyeket saját könyvtárukban vehetnek át. Az elektronikus disszertációk állománya osztály az Azerbajdzsánban megvédett disszertációk teljes szövegű adatbázisából, valamint a disszertációk és autoreferátumok adatbázisából szolgáltat. Az RGB virtuális olvasóterme 2008-ban nyílt meg. Ugyanebben az évben csatlakozott az ANK az Európai Könyvtárhoz. 2010-től az Elektronikus Könyvtár önálló osztályként működik, több mint 10 ezer könyv teljes szövegét, 40 ezer folyóiratszámot tartalmaz. Az azeri klasszikus és modern irodalom, a gyermekirodalom, a népi irodalom stb. témában számos elektronikus könyvet állítottak össze és tettek elérhetővé. Jelentős munka folyik a ritka könyvek és az azerbajdzsáni irodalmi archívum elektronikus változatainak létrehozásában. Az olvasók megrendelésére

CD-n szolgáltatják a kért könyvfejezeteket és folyóiratcikkeket. A munkák eredményeként az archívumban nagyrészt megtalálhatók és a helyi hálózatban elérhetők az országban egyetlen példányban meglévő könyvek digitális változatai. Az elektronikus katalógus azeri és orosz nyelven épül, a köztársasággal foglalkozó kurrens folyóiratcikk és egyéb általános jellegű anyagok feldolgozásával. Az analitikus elektronikus adatbázisban 100 napilapot és 50 folyóiratot dolgoznak fel, a majdani azerbajdzsáni sajtóadatbázisra fog épülni a nemzeti bibliográfiai segédletek összeállítása és kiadása. Már készül az újonnan kiadott kulturális, művészeti és turisztikai irodalom kurrens bibliográfiai mutatója, amelyet 30 szervezetnek küldenek meg, és a könyvtár honlapjára is feltesznek. 2010-ben kezdett működni a köztársaság könyvtárainak egyesített portálja (<http://azerbaycankitabxanalari.az>). Megkezdődött a hangtárban lévő lemezek CD-re vétele, épül az *Azerbajdzsáni zenei örökség* információs bázis.

Az ANK részt vesz az UNESCO *Digitális világkönyvtár* projektjében, kétoldali együttműködést folytat 20 ország 22 könyvtárával, tagja több nemzetközi szervezetnek, köztük a török nyelvű nemzeti könyvtárak igazgatói tanácsának.

(Viszocsekné Péteri Éva)

172/2013

GALSTÂN, M. K.: 180 let Nacional'noj biblioteke Armenii In: Vestnik BAE. – (2012) 4., p. 34-37.

180 éves az Örmény Nemzeti Könyvtár

Könyvtártörténet -nemzeti; Nemzeti könyvtár

A 2012-ben 180 éves Örmény Nemzeti Könyvtár (ÖNK) az ország legnagyobb könyvtára, könyvtártudományi, könyvtörténeti kutatóintézete, a könyvtári hálózat módszertani központja. Története a Jereváni Gimnázium könyvtárának alapításával (1832) kezdődik, ahol csak a tanárokat szolgálták ki. Az állományok feltárá-

sa, katalogizálása 1843-ban indult. A könyvtár 1919-ben az ország állami főkönyvtára lett, majd sokszori névváltoztatás után 1925–1990 között A. Mäskiän nevét viselte. 1990-től Örmény Nemzeti Könyvtár. A szovjet hatalom megteremtésekor (1922) az Örmény SzSzK Országos Közkönyvtára, 1924-ben ingyenes kötelespéldány-jogot kapott az Örményországban kiadott művekre, majd 1925–1991-ig a Szovjetunió területén kiadottakra. Ennek köszönhetően mint központi letéti könyvtár a szovjet hatalom 70 éve alatt hatalmas örmény, orosz és idegen nyelvű állományra tett szert.

A könyvtár kiadói tevékenysége 2007-ben volt 70 éves. Legjelentősebb kiadványa a világon nyomtatásban megjelent örmény nyelvű vagy örmény betűkkel szedett könyvek bibliográfiája. Eddig az 1512–1920. időszakot tartalmazó négy kötet jelent meg, az első kettő elektronikus változatban is. 2004. márciusától a könyvtár havilapot ad ki nyomtatott és elektronikus formában.

A könyvtár állománya 6,6 millió egység, a látogatók száma naponta ezer körül van, a regisztrált (hazai és külföldi) olvasók száma meghaladja a 31 ezret. A 14 szakolvasó teremben, a könyvtárközi és olvasói kölcsönzésben évente 1,7 millió egységet adnak ki. A könyvtár a világ 41 országából 133 intézménnyel tart fenn kiadványcserét, a rendezvények száma évente meghaladja a százat. Több neves személyiség adományából különgyűjtemények jöttek létre.

Az örmény könyvek nyomtatása 1512-ben Vencében kezdődött (1920-ig a legtöbb könyvet itt nyomtatták), majd Madrasban, Lembergben, Rómában, Milánóban, Párizsban, Új-Dzsulfában, Amszterdamban és még sok helyen folytatódott. A könyvtárban jelentős a 16–17. századi ösnyomtatványok és ritka könyvek gyűjteménye, az idegen nyelvű könyvek közül kiemelkednek az angol, francia, német és egyéb nyelvű, a Kelettel és az örményekkel foglalkozó kiadványok. A képzőművészeti gyűjtemény az örmény, az orosz, a FÁK-országok és mások anyagait tartalmazza, a zenei gyűjtemény pedig az örmény, az orosz és az európai zeneszerzők műveit.

Módszertani központként az ÖNK a köztársaság könyvtárainak munkáját koordinálja és irányítja. Annotált ajánló bibliográfiákat, módszertani leveleket, könyvtártudományi segédleteket állít össze és küld szét, szakemberei sokszor a helyszínen segítik a vidéki könyvtárosok munkáját. A szolgáltatások bővítésére a könyvtár konzorciumot alakított a Nyílt Társadalom Intézettel és az EBSCO kiadói központtal. Az EiFLDirect keretében az olvasók DVD-R hordozón számos tudományos folyóiratot tartalmazó adatbázishoz férhetnek hozzá. A 2002-től épülő egységes országos könyvtári hálózatban a teljes örmény irodalom elérhető, megkezdődött a külföldi irodalom feldolgozása.

A könyvtárban kapott helyet az Örmény Könyvtári Egyesület. A könyvtár számos nemzetközi szakmai szervezetnek a tagja. Évről évre erősödnek a kétoldalú együttműködési kapcsolatok a külföldi egyetemi könyvtárakkal és információs központokkal. Folyik az együttműködés a FÁK-országok nemzeti könyvtáraival, működik a könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumszolgáltatási rendszer. Az USA jereváni nagykövetsége elérhetővé tette a ProQuest adatbázist CD-n. 2008-ban a francia könyvtárosok ajándékaént érkezett egy bibliobusz, amit könyvszállításra és kiállításokra használnak. A busz szolgált a könyvgyűjtésben is: a háború után Hegyi-Karabah megsegítésére vitte az adományokat. A Bejrútban kiadott könyvek gyűjtésére szervezett akcióban az ÖNK-ba ötezer egységet vitt, köztük az országban egyetlen példányban lévő könyveket.

Az utóbbi évek jelentősebb fejlesztései: megnyílt az ENSZ letéti könyvtára, a látássérült olvasók és a jogászok olvasótermei, a digitalizáló központ.

(Viszocsekné Péteri Éva)

173/2013

HURINVILLE, Franck – TOURNERIE, Sarah: Pour une francophonie numérique : l'action de la Bibliothèque nationale de France In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 6., p. 51-56.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A Francia Nemzeti Könyvtár a digitális frankofónia létrehozásáért

Együttműködés -nemzetközi; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Patriotika gyűjtemény

A Francia Nemzeti Könyvtár (BnF) egyik fontos feladata a frankofón kulturális értékek megőrzése, ezen belül kiemelt figyelmet szentel a francia nyelv ápolásának, hiszen olyan nyelvként kell kezelnie, amely maga is tükrözi a francia civilizáció múltját. Ennek következtében alkalmas arra, hogy napjaink kulturális sokszínűségében közvetítő nyelv legyen. Ehhez kiváló eszköz a nagy választékkal rendelkező frankofón digitális gyűjtemények tárháza, melynek központja a BnF. A könyvtár beszerzési politikája fontosnak tartja a frankofón országok dokumentumtermését, mi több, a BnF által szervezett frankofón tanulmányi napok, „atelier”-k, fesztiválok, esték főszereplői mindig egy-egy frankofón ország jellemző képviselőjeként erősítik e szálakat. (2014-ben fogják megrendezni a vietnami francia napokat, hogy elősegítsék a két ország együttműködését.) Intézményi szinten ugyancsak a BnF ad otthont a *Frankofón Források Központjának* (CRF), melynek állományát a különböző olvasói típusok, leginkább a nagyközönség igényei szerint válogatták össze tematikus csoportokba rendezve. A frankofóniának van állományrésze az Irodalom-Művészetek, a Technika-Tudomány, a Filozófia-Történelem-Humán tudományok és az Európa-Jog-Gazdaság szakoknál is (vö. <http://guides.bnf.fr/francophonie>).

Az általános kérdéseket taglaló gyűjtemény ezer kötetes, meghatározott költségvetéssel, az irodalmi rész ötezer dokumentumból áll. Mind-egyikhez egy portál tartozik, hogy még jobban kiaknázzák a nyomtatott anyagban rejlő információkat, és megkönnyítsék az információhoz

való hozzáférést annak a 220 millió francia anyanyelvűnek, aki szerte a világban él. Az egyes portálok szolgáltatásaiért, tartalmaiért az adott állományrész vezetője felel. Mind a négy portálon találhatók frankofón klasszikusok, modern szerzők, könyvtárosok által válogatott webes források, friss hírek és könyvajánlások. A portálokon látható kis *könyvjelezők* további 400 érdekes frankofón forráshoz irányítják a felhasználót (írók, földrészek, egyesületek, szervezetek, speciális kiadók, könyvtárak, blogok stb.), valamint a kétmilliós *Gallica* és a *Nemzeti Ifjúsági Irodalmi Központ* (CNLJ) anyagához. Az együttműködésben létrejött digitális hálózat (RFN) és annak rendezvényei tovább növelik a frankofón kapcsolatok és a digitalizált dokumentumok számát. Az RFN portálon több mint 600 ezer hírlap, 300 ezer képes magazin, levéltári dokumentum, képeslap stb. várja olvasóit. A metaadatokkal ellátott dokumentumok egy saját keresőmotor háttérbankjába kerülnek, így a speciális keresés is hatékonyabb.

Folyamatosan új szolgáltatások és lehetőségek jelennek meg az oldalon, hogy ha beválnak a 2050-ig tartó előrejelzések, és a frankofónok 85%-a ekkor már Franciaországon kívül fog élni, ők se szenvedjenek hiányt semmiben.

(Pajor Enikő)

174/2013

WADE, Martyn: Re-inventing the library: : the role of strategic planning, marketing and external relations, and shared services at the National Library of Scotland. – Bibliogr. In: Library review. – 62. (2013) 1/2., p. 59-66.

A könyvtár újragondolása. A stratégiai tervezés, a marketing, a külső kapcsolatok és az osztott szolgáltatások szerepe a Skót Nemzeti Könyvtárban

Együttműködés -belföldi; Középtávú terv; Marketing; Nemzeti könyvtár; Szolgáltatások

A digitális forradalom jelentős kihívás a könyvtáraknak. Ha nem akarnak marginalizálódni,

akkor a használók megváltozott elvárásait és igényeit figyelembe véve újra kell gondolniuk feladataikat. Az alapcélok nem változtak: a nyilvános tudományos könyvtári funkciót is betöltő *Skót Nemzeti Könyvtár* missziója, például, ma is az országhoz kötődő, bármely formátumban megjelenő publikációk gyűjtése, őrzése, hozzáférhetővé tétele a kutatás és tanulás céljaira. A környezeti változásokra pedig határozott stratégiai tervezéssel, monitorozott és teljesítmény-ellenőrzéssel kiegészített éves tervekkel, a célok érdekében újratervezett költségvetéssel, átszervezéssel, a munkatársak kompetenciáinak fejlesztésével, az innováció bátorításával, új, távoli szolgáltatásokkal, az állománygyarapítás használói igényeket sokkal jobban figyelembe vevő átalakításával kívánnak válaszolni.

A kihívásokra adott válaszok közül a cikk a stratégiai tervezésre, a marketingre és az osztott szolgáltatásokra koncentrál, a történeti előzmények felvázolását követően. A hároméves stratégiai tervek kialakítását az állomány és a szolgáltatások monitoringja és az érdekelték közti széles körű egyeztetés előzi meg. A 2004-es stratégiai terv szimbolikus címe: *Áttörés a falakon* volt. Célja, hogy a digitális kor követelményeinek megfelelően a könyvtár használatának jogát és lehetőségét kiterjessze a lehető legtöbb állampolgárra. A következő, a *Horizontunk tágitása* című, erre épült. Ebben a hangsúly a távoli elérésű gyűjteményeken és szolgáltatásokon, valamint a könyvtárak együttműködésére került. A harmadik egy 2010-ben készült, 20 éves előrejelzést adó kutatási jelentésen alapult, melynek három fő témaköre: a digitális világ felé való haladás, a külvilágra való odafigyelés, és az agilis és proaktív könyvtárrá válás. A stratégiai tervezési folyamat segítette a kormányzati munkát, és a 2012-ben született, nemzeti könyvtárra vonatkozó törvény megalkotását is.

A marketing megújítását komoly kutatás alapozta meg, és szokatlan eszközökkel operáló és igen hatásos marketingkampányokat eredményezett. A könyvtár és a benne zajló események megjelentek a buszok oldalán, webes videókon és járdahirdetéseken is. A könyvtár külső kap-

csolatait is pontos terv alapján kezdte kiépíteni politikusokkal, médiaszemélyiségekkel, potenciális donátorokkal.

A feladatok megosztásában a Skót Nemzeti Galériával működnek együtt a személyzeti munka, a gazdasági ügyintézés, az információtechnológia működtetése és a támogatásszerzés terén. A cikk végén nyolc pontba foglalva található az átalakulás folyamán gyűjtött tapasztalatok összegzése.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 202, 203

Felsőoktatási könyvtárak

175/2013

AHARONY, Noa: An analysis of American academic libraries' websites: 2000-2010. – Bibliogr. In: The electronic library. – 30. (2012) 6., p. 764-776.

Amerikai felsőoktatási könyvtárak weboldalainak elemzése 2000 és 2010 között

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Honlap

Az Association of College and Research Libraries 31 olyan tagkönyvtárát vizsgálták, amelynek korábbi weboldala fellelhető az Internet Archive-ban.

2010-ben az összes könyvtár használt grafikus elemet weboldalán, míg 2000-ben csak 12,9% alkalmazta ezeket. 2010-ben 23, 2000-ben 15 könyvtár adta meg a weblap dátumát és jogtulajdonosának elnevezését. Az aktualizálás dátumát viszont csak 19,35% írta ki, aminek az aránya 2000-ben még 58,06% volt. Mindkét vizsgált időszakban a legtöbb oldalon keresés segítette az eligazodást, továbbá nagy arányban volt jelen a visszacsatolásra szolgáló link, amelyet a gyakran ismételt kérdések követtek gyakoriságban. Ezek aránya minden esetben nagyobb volt 2010-ben.

2010-ben a könyvtárral kapcsolatos általános információk közül a könyvtár és állományai bemutatása szerepelt a legtöbbször, amit a felhasználó-képzési anyagok, a nyitva tartás és az e-mail küldés könyvtárosoknak követtek. 2000-ben ezekből az első három szerepelt.

2010-ben a leggyakoribb információforrásként a tájékoztatási források, majd az OPAC és a bibliográfiai adatbázisok voltak feltüntetve. Ez utóbbiak vezették a listát 2000-ben. A szolgáltatások közül szinte minden könyvtár kínált 2010-ben virtuális tájékoztatást, míg ennek aránya 2000-ben csak 29,03% volt. Hasonló volt az előjegyzés gyakorisága 19,35 és 9,67 százalékkal. Elektronikus folyóiratokhoz, valamint más adatbázisokhoz szinte minden könyvtár kínált linkeket 2010-ben. Az e-könyves linkek aránya 74,19% volt. 2000-ben a más adatbázisokhoz vezető linkek voltak a leggyakoribbak. 2010-ben a hozzáadott értéket képviselő szolgáltatások listáját a Web 2.0-s szolgáltatásokra mutató linkek vezették 70,96% százalékkal. Ezt követték a RSS hírsatornák és a könyvtári események naptárai. 2000-ben az új szerzeményeket megmutató linkek álltak az élen.

(Koltay Tibor)

176/2013

HUNTER, Ben: The effect of digital publishing on technical services in university libraries. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 39. (2013) 1., p. 84-93.

A digitális publikálás hatása az egyetemi könyvtárak feldolgozó részlegeire

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Feldolgozó munka; Felmérés; Munkaszervezés; Publikálás-tudományos kiadványoké

Az Association of Research Libraries 26 olyan tagkönyvtárát vizsgálták, amelyekben intézményi vagy szakterületi repozitórium működik, vagy nyílt hozzáférésű folyóiratot adnak ki. Különösen a feldolgozó részlegek vezetőire

koncentráltak, akik középvezetőként egyaránt ismerik a stratégiai irányvonalakat és a művelési kérdéseket.

A könyvtárak weboldalain vizsgálták a szervezeti diagramokat és a digitális publikálással kapcsolatos dokumentumokat. Online felmérést is készítettek, amelyre 15 vezető válaszolt, tehát a válaszolók aránya 57,5% volt. Közülük tizenegyet kértek interjúra, azonban csak hárman vettek azon részt. Tizenkilenc szervezeti diagramot találtak, amelyből 11 azt mutatta, hogy a feldolgozó részleg vezetőjének a könyvtárigazgató (könyvtári dékán) a felettese. A többi nyolc felettese az igazgatóhelyettes (dékánhelyettes). Tizennégy diagram nem mutatott kézzelfogható kapcsolatot a feldolgozó részleg és a digitális publikálási kezdeményezések között.

A felmérés azt mutatta, hogy mind a 15 könyvtár intézményi repozitóriumot és digitalizált gyűjteményt tart fenn, továbbá árva vagy szabad felhasználású műveket digitalizál. Ezenkívül 12 könyvtár adatok kezelésére és megőrzésére használható platformot üzemeltet, hat könyvtár egyeteme kiadójának digitális tartalmaihoz kapcsolódik, öt kínál igény szerinti nyomtatási (print on demand) szolgáltatást, kettő szakterületi repozitóriumot működtet. A legtöbb intézményben metaadatokkal látják el a dokumentumokat, amit tartalmak online platformokra történő betöltése, a digitalizálás, valamint az online platformok fenntartása követ (csökkenő gyakorisági sorrendben).

Az interjúalanyok a digitális publikálással kapcsolatos feladatok kis mértékű növekedését várják, viszont megítélésük szerint ez a következő két-három évben nem fogja jelentős mértékben megváltoztatni a feldolgozó részleg szervezeti és munkafolyamatait. Megállapítható volt, hogy a meglévő személyzet nem rendelkezik a digitális publikálás támogatásához szükséges készségekkel.

(Koltay Tibor)

177/2013

KAI-WAH SHU, Samuel – DU, Helen S.: Social networking tools for academic libraries. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 45. (2013) 1., p. 64-75.

Közösségi hálózati eszközök alkalmazása a felsőoktatási könyvtárakban

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Információtechnológia; Kommunikáció -használók; Kommunikáció -személyzetén belül; Public relations

A Times Higher Education rangsora (World University Ranking) alapján azonos rangú 70 ázsiai és 70 (európai és amerikai) egyetem könyvtárát keresték meg a felméréshez. A 140 könyvtárból 38 (27%) válaszolt. A válaszadók 71,1%-a használt közösségi hálózati (Web 2.0-s) eszközöket a könyvtári munkában. Öt könyvtár tervezte ezek jövőbeni használatát, hat nem tervezett ilyet. Mivel rangsoron alapult a minta, nem meglepő, hogy a legtöbb használó az Egyesült Királyságból (30%), az Amerikai Egyesült Államokból (18%) és Hongkongból (15%) került ki, továbbá a nyugati könyvtárak aránya 30% volt, az ázsiai 22,86%-kal szemben.

Több mint 60%-ban a Facebookot és a Twittert használták. A többi eszköz közül a leggyakrabban a blogok (25,9%), a wikik (18,5%), a Flickr (14,8%) és a YouTube (11,1%) használata volt. A Facebook, az azonnali üzenetküldő szolgálatok, valamint blogok már négy éve használhatók, a YouTube három éve van jelen. Másfél éves „kora” ellenére a Twitter felzárkózott a Facebookhoz.

A közösségi hálózati eszközöket marketing és reklám célokra, a tájékoztatói szolgáltatások javítására, valamint a munkatársak közötti tudásmegosztás érdekében használták. Ezek közül kiemelkedett a könyvtári hírek terjesztése. A használatukkal kapcsolatos kihívások közül az időhiány volt a legfontosabb.

A válaszadók 62%-a nem kínált dolgozónak képzést a közösségi hálózatok használatáról, és csak 26,38% szerint van szükség ilyen képzésekre.

A felmérésből leszűrhetők a közösségi hálózatok alkalmazásának előnyei és hátrányai. Az előbbiek közé tartozik, hogy népszerűsítik a könyvtári szolgáltatásokat, lehetővé teszik a hírek gyors terjesztését, javítják a felhasználókkal zajló interakciót, elérhetővé teszik és mozgósítják őket, segítenek abban, hogy visszacsatolást kapjunk tőlük, javítják a tájékoztatói szolgáltatásokat, növelik a munkatársak belső kommunikációját, miközben beszerzésük költsége minimális. Hátrányuk viszont, hogy a ráfordított idő és a munkaerő költségeket jelent, az új és a kialakulóban levő technológiák alapos ismeretét feltételezik. Szükség van arra is, hogy odacsábítsuk a felhasználókat, hogy a különböző platformokon használják az alkalmazásokat. A könyvtárosok nem szívesen vesznek részt a közösségi hálózati alkalmazások működtetésében, és a felhasználók is viszonylag kevésbé elkötelezettek irántuk.

(Koltay Tibor)

178/2013

MICHALAK, Sarah C.: This changes everything : transforming the academic library. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 52. (2012) 5-8., p. 411-423.

A felsőoktatási könyvtár átalakítása

Felsőoktatási könyvtár; Igény; Munkaszervezés; Munkaszervezet; Személyzet

A felsőoktatási könyvtárakban megváltoztak a könyvtárhasználók szolgáltatásokkal és gyűjteményekkel szembeni elvárásai. A változásokat előidéző tényezők között leggyakrabban a hálózati technológiákat, a nagy teljesítményű keresőmotorokat, a közösségi technológiákat és a kiterjedt digitalizálási tevékenységet említik.

A University of North Carolina (Chapel Hill, N.C.) egyetemi könyvtárának munkatársai a változásokat látva a 2000-es évek közepén elhatározták, hogy a változásokra úgy reagálnak, hogy gyökeresen átalakítják az intézményt és annak kultúráját. Ez érintette a könyvtár leg-

fontosabb funkcióit, ezáltal a könyvtár ma már új módszerekkel tudja kiszolgálni az egyetem hallgatóit és oktatóit.

A cikk az átalakítás eredményeként létrejött jellemzőket és a tapasztalatokat veszi számba a munkatársakkal folytatott beszélgetések alapján a következő öt területen: kifelé nyitott könyvtár, szervezeti rugalmasság, korszerű technológia, együttműködés, elkötelezett munkatársak.

A *kifelé nyitottság* abban nyilvánul meg, hogy a könyvtáros ma már egyre több időt tölt távol a pultról: az oktatók irodáiban, tanszéki összejöveteleken, informális környezetben, a kollégiumokban, számítógépes laborokban. Ez a nyitottság megmutatkozik a gyűjtemény fejlesztésében és az elektronikus források használatában is. A tapasztalatok szerint minél nyitottabb a könyvtár, annál jobban képes alkalmazkodni a használók igényeihez. A fizikai könyvtárárpületre ugyanakkor változatlanul szükség van, jelentős az igény a késő esti nyitva tartásra és a 24 órás szolgáltatásokra.

A *szervezeti rugalmasságnak* köszönhetően az átalakított könyvtárban az osztályok nem határolódnak el mereven egymástól, a munka teamekben folyik. A gyűjteményfejlesztést és a referenszmunkát egyesítették, egy-egy szakterület állományának építéséért az illető tájékoztató könyvtáros felel. Jobb lett a kommunikáció a teameken belül és a partnerekkel egyaránt; az egyes tudományterületek felelősei folyamatosan egyeztetnek, a gyarapítási keretről is. Jelentős munkaerő szabadult fel összetettebb feladatokra, amikor a nyomtatott dokumentumok feldolgozását külső szolgáltatókra bízták. A későbbiekben a feldolgozókat kiképezték arra, hogy alkalmazkodni tudjanak a munkafolyamatok, a technológiák és a formátumok változásaihoz. A

különgyűjteményekben folyó feldolgozó munkát központosították, és minden tájékoztatót minden különgyűjteményre kiképezték.

A *korszerű technológia* a könyvtár és a használók életének minden aspektusára kihat. A munkafolyamatok módosultak, másfajta képzettségre és készségekre van szükség. Kevés olyan munkakör maradt a könyvtárban, amely ne lenne az elektronikus hozzáféréssel kapcsolatos. A legnagyobb váltást az e-könyvek, az e-folyóiratok, a tömeges digitalizálás és a mobil eszközök terjedése okozta. A könyvtár a korábban alkalmazott rendszereket félretéve nemrég áttért arra, hogy egy forgalmazó egy rendszerét használja a szolgáltatások közvetítésére.

Az *együttműködés* a könyvtári részlegek között nagyon szisztematikus, ugyanakkor nagyon rugalmas lett. Egy-egy nagyobb lélegzetű munka esetén munkaerővel segítik ki egymást. Ugyanez vonatkozik a négy egyetemi könyvtárat tömörítő TRLN hálózatban való részvétel módszereire is.

Az *elkötelezett munkatársak* igen sokat tettek a projekt során. Nemcsak a vezetőkről van szó, hanem a beosztott munkatársakról és nem formális vezetőikről is. Felismerték a változtatás szükségességét, megfogalmazták jövőképüket, és arra törekedtek, hogy a munka tervezetten, szervezeten, megfelelő kommunikációval folyjon, és nem utolsósorban azért, hogy eközben a folyamatos szolgáltatások ne szenvedjenek kárt. Az egész átszervezési folyamat sikere a vezetés állandóságán, a munkatársak akarátán és azon múlt, hogy mindenki hitt az értelmes változtatásokban.

(Hegyközi Ilona)

179/2013

SANDERS, Mark: Creating a safe haven for university students : how are we doing? In: Journal of access services. – 9. (2012) 4., p. 200-211.

Biztonságos menedék megteremtése az egyetemi hallgatók számára: hogyan csináljuk?

Biztonsági berendezés; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Szabályzat -könyvtári; Személyzet

A felsőoktatási könyvtárak rendszeresen vizsgálják használóik különböző igényeit és szolgáltatásokkal való ellátottságát, ám viszonylag ritkán és későn szembesülnek a biztonsági problémákkal. Manapság pedig különösen kíváncsi a biztonság megteremtése, hiszen egyre nagyobb erőfeszítésbe kerül a hallgatók könyvtárba csábítása. Fontos ezért ezt a közérzetet erősen befolyásoló tényezőt szem előtt tartani.

Az ismertetett, 25 észak- és dél-karolinai egyetemi könyvtárra kiterjedő felmérés a biztonsági személyzettel való ellátottságot, a leggyakoribb incidensfajtákat, a látogatók veszélyekre való felkészítését és a személy- és vagyonvédelem érdekében tett és teendő intézkedéseket vette górcső alá. A szerző a szakirodalom áttekintésével feltárja a csendes olvasóhelyből mozgalmas közösségi terré váló könyvtár újonnan felmerülő biztonsági problémáit, az eddigi megoldásokat és javaslatokat.

Az egyetemi könyvtárak biztonságáról a nagyobb egyetemeken többnyire a campus biztonsági egysége, kisebbekben szerződött cég vagy a helyi bűnüldöző szerv gondoskodik. Néhány helyen a személyzet és/vagy a diákok látják el a feladatot. A szolgálat a szemeszter egészére vagy csak egy részére terjed ki, és gyakran a biztonsági jellegűeken kívül más feladat is az örök munkakörébe tartozik, például a kulcsok, elveszett tárgyak kezelése.

18 könyvtár rendelkezik a használóknak szóló viselkedési szabályzattal, mely általában az öltözködés, a zaj és a higiéné kérdéseit érinti. Még több könyvtár szabályozza a számítógép-használatot, különös tekintettel az obszcén tartalmak

megjelenítésére. A rendkívüli események dokumentálását nem egységes módon, de mindegyik könyvtárban gyakorolják. A külső biztonsági céget alkalmazók általában a szolgáltatás megrendelésekor összeállított eseménylista alapján várják el a jelentéstételt.

A hallgatók figyelmét különböző módokon hívják fel a személy- és vagyonbiztonság megőrzésének és a biztonságot érintő incidensek bejelentésének lehetséges módjaira. A szórólapok és figyelmeztető táblák mellett a képernyővédőként megjelenő üzeneteket és az azonnali üzenetküldést is sok helyen alkalmazzák.

A könyvtárak a leggyakoribbként a következő, biztonságot érintő eseményeket említették: tolvajlás (16), graffitizés (7), gyanús viselkedés (6), hangoskodás (5), vandalizmus (3), nem megfelelő számítógép-használat (3), orvosi probléma (3).

Az utóbbi idők fejlesztései között legtöbb könyvtár a videokamera-rendszer kiépítését jelezte, és taglalta az ebből fakadó előnyöket. Második helyen a szerződött biztonsági szolgálattal való szorosabb együttműködés kialakítása áll. A szerző javaslata szerint a következő vizsgálatok célja lehetne a könyvtárlátogatók tapasztalatainak feltérképezése vagy az egyetemi könyvtárakban és a környéken történt bűncselekmények összefüggéseinek felderítése.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 158, 165, 212, 214, 216, 220

Közművelődési könyvtárak

180/2013

BISHOP, Bradley Wade – VEIL, Shari R.: Public libraries as post-crisis information hubs In: Public library quarterly. – 31. (2013)1., p. 33-45.

Közkönyvtárak mint krízishelyzetek utáni információs pontok

Elemi károk; Feladatkör; Közművelődési könyvtár; Közérdekű tájékoztatás; Társadalmi követelmények

Az elmúlt években többször is nagy erejű tornádók pusztítottak az Egyesült Államok part menti településein. A katasztrófavédelmi helyzetek fokozott információs igényeket támasztottak, így a könyvtárak fontos szerepet játszottak a védekezésben és a helyreállítás során is.

A könyvtárak krízishelyzetekben való hatékonyságát vizsgálták olyan intézmények megkérdezésével, amelyek az elmúlt időszakban átvészelték egy-egy természeti katasztrófát. Összesen 22 könyvtárost kérdeztek meg személyesen vagy telefonon 4 állam (Alabama, Missouri, Indiana és Kentucky) 12 különböző településéről.

Az interjúkban arra kérték a válaszadókat, hogy írják le a tornádó alatt történeteket: azt, hogy mennyire voltak felkészülve ilyen helyzetekre; milyen szolgáltatásokat nyújtottak a katasztrófavédelmi helyzet idején, és hogy mit javasolnának más könyvtáraknak az ilyen eseményekre való felkészüléshez.

Valamennyi könyvtár története különbözött, azonban a közösség életében betöltött legfontosabb szerepek ugyanazok voltak: támogatni a lakosságot az e-kormányzati műveletekben, úrlapok kitöltésében, a kárigények bejelentésében; segíteni az eltűnt hozzátartozók felkutatásában; az újrakezdéshez szükséges információs szolgáltatásokat nyújtani.

Valamennyi könyvtárnak volt terve krízishelyzetekre, amely azonban csak a katasztrófa bekövetkezésének idejére szólt (emberek biztonságba helyezése), de csak két intézmény tervezte meg a természeti csapás utáni teendőket is. A közkönyvtárak valamennyi esetben lakossági információs központokként funkcionáltak, de más funkciók is feltűntek. Tekintve, hogy a lakosság jelentős része áram nélkül maradt, valamennyi intézményben kérték a mobiltelefonok, laptopok feltöltésének lehetőségét. Mindenhol megnőtt a másolás, faxolás, nyomtatás iránti igény. Volt, ahol a könyvtárra bízta a kárigényt bejelentő lapok terjesztését, másutt a katasztrófavédelem az intézmény infrastruktúráját, irodáit használta.

A könyvtárakat használták az adományok gyűjtő- és elosztóhelyeként is. A katasztrófavédelem és más hivatalos szervek mindezek ellenére kevésbé voltak tudatában annak, hogy a könyvtár bármilyen segítséget nyújtott a védekezésben és helyreállításban. Sajnos semmilyen statisztikai adat nem áll rendelkezésre, amivel a fenti szerepek a számok nyelvén is igazolhatók lennének. A fentiek alapján négy ajánlást fogalmaztak meg a közkönyvtárak számára:

- Minden könyvtárnak el kell készítenie egy részletes tervet katasztrófavédelmi helyzetekre, amelyben azt is lefektetik, hogy a könyvtárnak milyen szerepe lehet a mentésben és a helyreállításban.
- A könyvtáraknak rendszeresen karbantartott listát kell fenntartaniuk a vészhelyzetekben szükséges információforrásokról, címekről, telefonszámokról.
- A vezetőknek fel kell venniük a kapcsolatot más katasztrófavédelemben érdekelt szervezetekkel, és együtt kitalálni, hogy miben tudnak a könyvtárak a legtöbbet segíteni.
- Mélni kell a krízishelyzetekben a használók számát, hogy egyértelművé lehessen tenni a könyvtári szolgáltatások fontosságát.

Az információ hatékony áramlása az egyik legfontosabb tényező a természeti katasztrófák idején, hogy kisebb legyen a káosz, ezt pedig szakszerű tervezéssel lehet elérni.

(Tóth Máté)

181/2013

CAVANAGH, Mary F. – ROBBINS, Wendy: Baby boomers, their elders and the public library. – Bibliogr. In: Library review. – 61. (2012) 8/9., p. 622-640.

A „baby boomer” nemzedék, a náluk idősebbek és a közkönyvtárak

Felmérés; Idős olvasó; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások használata

Kanada egyre öregedő népessége várhatóan hatással lesz valamennyi közintézményére. Ez a hatalmas, többgenerációs használói csoport a közkönyvtárakban is módosítani fogja az idősöknek nyújtott szolgáltatásokat. A cikk azért íródott, hogy bemutassa egy kisebb „baby boomer” csoport gondolatait, és beszámoljon arról, miként segíti a *közkönyvtár mint hely* a még idősebbekről való gondoskodást. (A „baby boomer”-ek a háború után 1946 és 1964 között született hetvenhatmilliós népességcsoport.). A tanulmány a könyvtárba járó „baby boomer”-ek olyan kisebb csoportját vizsgálta, akik a náluk idősebbeket gondozzák. A vizsgálat elméletileg a gondozásetika és a könyvtár mint hely új elméletének (mely a humán földrajzon és a szociológián alapul) keretében mozgott. Hét városi környezetben élő gondozóval egy speciális esettanulmányt (*instrumental case study*) készítettek mélyinterjúk segítségével. A megkérdezettek jó véleménnyel voltak a könyvtárról, de úgy vélték, kitalálhatna olyan megoldásokat és szolgáltatásokat, melyek jobban igazodnának az általuk gondozott időskorúak igényeihez. A vizsgálat a kis minta miatt csak korlátozott érvényű, és nem tartalmazza természetesen az idősebbek véleményét, de a jövőben ezt is vizsgálni kellene. A tanulmány érdeme, hogy az időskorú könyvtárhasználók speciális csoportjában vizsgálta a könyvtár mint hely kérdését., és elemezte a gyorsan növekvő könyvtári közösség mikrocsoportjának könyvtárhasználatát és igényeit. A könyvtáraknak az idősökkel két demográfiai csoportként kellene bánniuk, külön az időskorúakkal, és külön ifjabb gondozóikkal, az ún. „baby boomer”-ekkel.

(Autoref.)

182/2013

CHILD, Reetu – GOULDING, Anne: Public libraries in the recession : the librarian's axiom. – Bibliogr. In: Library review. – 61. (2012) 8/9., p. 641-663.

Közkönyvtárak a recesszió közepette. A könyvtáros axiómája

Felmérés; Közérdekű tájékoztatás; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások használata; Társadalmi követelmények

Egy vizsgálat során azt elemezték (az Egyesült Királyságban első ízben), hogy milyen hatással volt a recesszió (konkrétan a 2008-2009. évi) a közkönyvtárakra. Pontosabban azt, hogy érvényesült-e James „könyvtáros axiómája”, mely szerint „a közkönyvtárak fellendülnek, amikor az országban gazdasági megszorításokra kerül sor”.

A Midlands régió két közkönyvtári hálózatának használati adatait vizsgálták egy kérdőíves vizsgálattal, amit a könyvtárosokkal készített interjúk során elhangzottakkal egészítettek ki. Megállapítást nyert, hogy a recesszió idején többen használták a könyvtárakat (volt ugyan olyan hely, ahol a használat fellendülését a javuló szolgáltatások vagy a könyvtáráépület bővítése, különleges rendezvények is indokolhatták). A legvonzóbbnak a szolgáltatások közül az álláskereséssel és a szakmai karrier fejlesztésével összefüggőek, a különböző tanácsadások és az ingyenes készségfejlesztő továbbképzési lehetőségek bizonyultak. Nőtt a számítógépek igénybevétele, többen fordultak a könyvtáron keresztül a JobCentre Plus munkaközvetítő központhoz. Megfigyelhető volt, hogy változott a használók demográfiai összetétele, ami természetesen kihatott a kölcsönzött dokumentumok fajtáira és az igénybe vett szolgáltatásokra. A vizsgálat arra a következtetésre jutott, hogy a könyvtárak fontos szerepet játszanak a munkakereséssel kapcsolatos információk közvetítésében, és ez a tevékenységük nyilvánvalóbbá válik recesszió idején. Ezt a közvetítő szerepet maguk a használók és a helyi intézmények/szervezetek is elismerik. Mindez erősíti a könyvtárak mint olyan intézmények pozícióját, amelyek mindenki számára nyitva állnak, az illető képzettségétől és gyakorlatától függetlenül. Tanulásgként felmerült, hogy erősíteni szükséges a könyvtárak

kapcsolatait a helyi szervezetekkel és intézményekkel.

A vizsgálat megerősítette, hogy a közkönyvtárak az országos válság idején kifejezett hatást gyakoroltak a társadalom sérülékeny tagjainak életére. Felismerték továbbá, hogy az adott helyzet egyben lehetőség is számukra, hogy felhívják a figyelmet ingyenes és olcsó szolgáltatásaikra, valamint új szolgáltatásokat indítsanak válaszképpen az anyagi nehézségekkel vagy a munkanélküliséggel küzdő használók felmerülő igényeire. E szolgáltatások népszerűsítésére a pénzügyi nehézségek miatt a könyvtáraknak csak igen korlátozottan nyílt módjuk, de az internet lehetőségeit maximálisan kihasználták.

A cikk záró részében konstatálja, hogy a kutatás idején az érintett régiókban – annak ellenére, hogy például sok szolgáltatás már jó ideje minimális létszámmal működik – jelentős megszorításokat léptettek életbe (könyvtárbezárások, szolgáltatások csökkentése). Mindez sajnos azt igazolja, hogy a helyi és az országos politika szereplői nem vesznek tudomást arról, hogy a közkönyvtárak milyen kiváló szerepet képesek vállalni a helyi közösségek információellátásában és a tanácsadásban.

(Hegyközi Ilona)

183/2013

SKOT-HANSEN, Dorte – RASMUSSEN, Casper Hvenegaard – JOCHUMSEN, Henrik: The role of public libraries in culture-led urban regeneration. – Bibliogr. In: New library world. – 114. (2013) 1/2., p. 7-19.

A közkönyvtárak szerepe a városok kulturális megújulásában

Feladatkör; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

A városok a globális versenyben igyekeznek olyan új köztereket létrehozni, amelyek támogatják a kreativitást és az új ötletek születését. A *Közkönyvtárak a városfejlesztésben – tapasztalat, kreativitás és innováció* elnevezésű projektben a kérdést három oldalról közelítik meg.

lat, kreativitás és innováció elnevezésű projektben a kérdést három oldalról közelítik meg.

1. Hogyan támogathatja a könyvtár a városfejlesztést? (Hely)
2. Hogyan segítheti elő a találkozóhelyként működő könyvtár a kreatív és innovatív város megvalósulását? (Tér)
3. Hogyan járulhatnak hozzá a könyvtárak a szinergiát eredményező kapcsolatok létrejöttéhez? (Kapcsolatok)

Jelen írás az első kérdéssel foglalkozik kiemelten.

Míg az 50-es, 60-as években a városok elsősorban a kereskedelem és az ipar meghonosodásának elősegítésével próbálták a gazdaságot fellendíteni, a 80-as évektől kezdve a városból magából teremtenek „márkát” a városközpontok újragondolásával. Az új recept lényege: „Adj hozzá kultúrát, és jól keverd meg!”

Három stratégia létezik: 1. kulturális ikonok létesítése; 2. „Helyek” teremtése, városi identitás teremtése; 3. a közösség újraélesztése. Mindháromra vannak könyvtári példák az Egyesült Államokból és Európából egyaránt.

Egy épület akkor válik ikonikussá, ha egyedi és másoktól különböző; népszerű; szimbolikus; része a városmarketingnek. Nagyon sok ilyen operaház, múzeum, koncertterem van, és viszonylag kevés könyvtár. A Seattle-i Városi Könyvtár 2004-ben átadott futurisztikus acél- és üvegépülete egy durván elvágott gyémántra emlékeztet. Londonban a Peckham könyvtár egy „rossz” környék ikonikus épülete lett, amivel az addig érdektelen kerületet visszarajzolta a térképre. Szintén ikonikus a dán Aarhus és az angliai Birmingham könyvtára.

A kulturális intézmények mindig is fontos szerepet játszottak a városok vonzójá, izgalmas-sá tételében. Az utóbbi 10-20 évben azonban egyre tudatosabban élnek ezzel a döntéshozók. Színházak, múzeumok és könyvtárak is vannak, amelyek jól példázzák mindezt. Egy intézmény akkor jó „hely”, ha aktív szerepet szán nekik a várostervezésben; a város sokféleségét segíti a vegyes lakosságú kerületekben; közös témákat teremt, és új tapasztalatokat kínál. Ikonikus

könyvtárak lehetnek egyben nagyszerű helyek is, de ez nem törvényszerű. Vancouver és Salt Lake City könyvtárai a városházával szemben épültek fel, és rendelkeznek egy hosszú – boltokkal, kávézókkal, közösségi terekkel ellátott – árkáddal. Ez egy vegyes zóna, amely a város és a könyvtár között helyezkedik el, egyben nagyon sok embert vonz a város központjába. A helyek teremtésének másik jellemző esete, amikor egy-egy ipari terület revitalizálását segítik a könyvtárral. Ennek példája az amszterdami Jo Cohen Könyvtár, amely az 1970-es évektől használaton kívüli dokkokkal teli Oosterdok szigetét veszi újra használatba.

A harmadik eset a közösség újraélesztése, amely olyan tevékenységeket takar, mint a helyi identitás erősítése, a társadalmi és gazdasági kihívásokkal való szembenézés, a helyi innováció, kreativitás és együttműködések kezdeményezése. Malmöben a Garázs érdekes példát jelent minderre. A könyvtár egy 100 éves ipari épületben három kerület – a belváros és a külterületek – határán jött létre, ahol jelenleg több mint 100 nyelvet beszélnek, és ahol a magas jövedelműek és a lecsúszott rétegek egyaránt megfordulnak. A könyvtár így egyszerre vált magánszemélyek és kultúrák találkozhelyévé. A garázs egyik előzménye a kelet-londoni „Idea Store” volt, amely a leggyengébben teljesítő könyvtárból a legsikeresebbet hozta létre egy hasonlóan leromlott környéken.

A fenti szerepek nem zárják ki, inkább erősítik egymást. Vajon igazi könyvtárak ezek? Amennyiben egy csendes, könyvekkel megrakott polcokkal teli épületet tekintünk könyvtárnak, akkor semmiképpen sem. A hangsúly a kísérletezésen van: új funkciók kipróbálásán, új felhasználói csoportok bevonásán, új együttműködések kezdeményezésén. A közkönyvtár már nem az, ami régen volt. A kultúra templomainak ideje lejárt. A könyvtárak már nem csak reagálnak a várostervezés trendjeire, hanem aktívan alakítják azt. A használat azonban új legitimációt is jelent a számukra, ami fontos a túléléshez az egyre inkább digitális és globalizált világban.

(Tóth Máté)

184/2013

TRYGGVADÓTTIR, Eyrún Yr: Effects of economic recession on Icelandic libraries In: Scandinavian library quarterly. – 46. (2013) 1., p. 22-23.

A gazdasági visszaesés hatása az izlandi könyvtárakra

Állománygyarapítás; Költségvetés; Közművelődési könyvtár; Munkabér, alkalmazás; Statisztika

Mára nyilvánvalóvá vált, hogy a gazdasági visszaesésnek komoly hatása van az izlandi közkönyvtárak működésére. A cikkíró vizsgálódásai, melyet 2011 decembere és 2012 áprilisa között végzett, a könyvtárak költségvetésének jelentős visszaesését tárta fel. A projekt célja az volt, hogy megtudja, miképpen következtek be a csökkentések, és mi lett az eredményük. A szerző a könyvtárak negyedéből gyűjtött adatokat, és négy interjút is készített, de az Izlandi Könyvtárak Konzorciumának statisztikáit is áttekintette a fejlemények objektív értékelése érdekében.

2007 és 2011 között kissé emelkedtek a működési költségek, de ha az infláció mértékét nézzük, átlagosan 19%-kal csökkent a könyvtárak költségvetése. Ennek mértéke könyvtáranként eltérő: számos intézményben nem faragták le a működési költségeket, de akadt olyan is, ahol 40%-ot vontak el. Jelentősen csökkent a dokumentumbeszerzési keretet a vizsgálatban szereplő könyvtárak mindegyikében. Az inflációt is figyelembe véve a könyvtárak 45%-ában 30%-os vagy annál nagyobb a csökkentés mértéke. (Volt, ahol ez 70%-os volt!) Kevesebb dokumentumot vesznek a könyvtárak, mint azelőtt, és kevesebb új cím kerül az Izlandi Könyvtárak Konzorciumának katalógusába. (A nyitvatartási idő is csökkent, főleg a hétvégén.)

A munkavállalási statisztikák is az elvonásokról tanúskodnak. 2007-ben 20 könyvtárban 167,23 álláshely volt, 2011-re ez 8,35%-kal csökkent (8,36-ről 7,66-ra). Az alkalmazottak száma jobban csökkent, mint az álláshelyek száma. Az Izlandi Könyvtárak Konzorciuma, mely a *Gegnir* nevű közös katalógust működteti, sta-

tisztikai adatokat gyűjt majdnem minden köz-könyvtár kölcsönzőinek és kölcsönzéseinek a számáról. 2010-ig folyamatosan emelkedett mindkét adatsor, de 2011-ben fordult a kocka, csökkenni kezdtek a kölcsönzések. (Nyilvánvaló az összefüggés a költségvetési megszorítások és a szolgáltatások iránti kisebb érdeklődés között.) A megszorítások rövid távon a dokumentumok gyarapításának visszaesését, hosszabb távon azonban az állomány egysíkúvá válását eredményezhetik. (A népszerűség dominálhat a beszerzésben, a gyűjteményekbe fontos művek nem kerülnek be, csökken a gyerekirodalom gyarapodása is.)

A könyvtárvezetők aggódnak, hogy a könyvtári dokumentumok minőségének hanyatlása a látogatók számára is kihat. A képes folyóiratok, az idegen nyelvű és tudományos irodalom csökkenésével a diákság kiszolgáltatásának a színvonala is visszaesik. (Izlandon sok távoktatásban részt vevő középiskolás és egyetemi hallgató a köz-könyvtárból szerzi be az irodalmat.) További hosszú távú hatásként kell számolni a dolgozók kifáradásával és a kilátástalanság érzésének általánossá válásával, hogy reménytelen a küzdelem. A megszorításoknak negatív hatása van a továbbképzésre, ezáltal pedig a dolgozók felkészültségére; emiatt pedig csökkenhet a könyvtárak humán erőforrásainak a színvonala. A hanyatlás annál valószínűbb, minél tovább tartanak a megszorítások. Meg kell védeni a könyvtárakat: a könyvtárosok mindent megtesznek, hogy megóvják olvasóikat a megszorítások negatív hatásaitól.

(Murányi Lajos)

Lásd még 150, 156, 196, 198

Iskolai könyvtárak

185/2013

INGVALDSEN, Siri: The Norwegian school library programme **In:** Scandinavian library quarterly. – 46. (2013) 1., p. 6-7.

A norvég iskolai könyvtári program

Iskolai könyvtár; Középtávú terv; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A norvég iskolai könyvtári program egy négyéves (2009-2013) országos program. Célja az iskolai könyvtárak oktatást segítő jellegének erősítése (az iskolai könyvtárak aktív részvétele az olvasástanításban és a diákok információs műveltségének fejlesztése). Megvalósítását az Agderi Egyetem (*Universitet i Agder, UiA*) végzi. A program több területre is kiterjed, így a kompetencia-fejlesztésre, gyakorlati jellegű iskolai projektekre, az információs műveltséggel összefüggő ötletgyűjteményre és oktatóanyagok fejlesztésére. A program befejezésekor, 2013 augusztusára 105 város és régió 173 iskolája fog részt venni benne.

Azért esett az UiA-ra a választás, mert több mint harminc éve képez iskolai könyvtárosokat. (2011-től olyan alapképzést indítottak, melyben alapvető a gyermek- és ifjúsági irodalom, az információs készségek és műveltség fejlesztése kérdéseinek ismerete.)

A projektiskolák eredetileg egy évre kaptak támogatást, de folyamodhattak a másodikért is. (Ezek kidolgozták a projektjüket, és a program forrásiskolájaként működtek.) Csak az alsó- és a felső tagozatos iskolák kaptak támogatást, ezek ugyanis a legrosszabbul ellátottak, bár nem állapítható meg szoros összefüggés az ellátottság és az iskolai könyvtár teljesítménye között, meghatározó szerepe van az iskolavezetés támogatásának és a tanárok attitűdjének. Ezért lettek az iskolaigazgatók a program projektvezetői, és kellett a könyvtárosnak és az érintett tanároknak egy tanfolyamon részt venniük a program

bevetése előtt, melynek témái a könyvtár felhasználása az oktatásban, az információs műveltség fejlesztése, valamint különböző nyomtatott és online szövegek olvasása. A program feltételezi, hogy ezeknek a tevékenységeknek a bevonása tudatos és rendszeres könyvtárhatalmat eredményez az oktatásban. A program során két honlapot alakítottak ki. A www.skolebibliotek.uia.no információkat tartalmaz a projektekről és tevékenységekről, míg a www.informasjonkompetanse.no oldalon ötletek találhatók az információs műveltség oktatásához, a befejezett projektekről és online feladatokról. A részt vevő iskolák modelleket dolgoztak ki az iskolai könyvtáraknak az oktatásba való bevonására. Kulcsszerepet játszik a részt vevő iskolák szerzett tudásának a szétsugárzása, a program tapasztalatai alapján pedig tovább fejlődhetnek a norvég iskolai könyvtárak.

(Murányi Lajos)

186/2013

LUCASSI, Elin: School libraries a must! In: Scandinavian library quarterly. – 46. (2013) 1., p. 14-15.

Az iskolai könyvtárak nélkülözhetetlenek!

Együttműködés -helyi; Iskolai könyvtár; Jogszállás -más területre; Közművelődési könyvtár

A svéd oktatási törvénybe 2011 nyarán bekerültek az iskolai könyvtárakra vonatkozó követelmények. A törvény hatálya valamennyi iskolára kiterjed, ennek ellenére több mint 200 000 diák jelenleg nem jut iskolai könyvtárhoz.

A svéd iskolai könyvtárak az iskola-felügyelet (skolinspektionen) alá tartoznak, az ő feladata tevékenységük figyelemmel kísérése, melynek fő célja „az oktatás és tanulás támogatása”. (A cikk írója szerint azonban épp ezt ignorálja a felügyelőség.)

A probléma főleg a törvény homályos szövegéből adódik: nem derül ki, mit értünk jó minőségű iskolai könyvtáron, nem szerepel benne például a személyzet kérdése, és nem rendel többlet-

pénzeket az extra feladatokhoz. Így teljesen az igazgatók ambícióitól függ, mennyit szánnak az iskolai könyvtárra. (Minden évben pályázhatnak az iskolák az év könyvtára címre.)

Számos iskola vette igénybe a közeli közkönyvtár segítségét, bár ennek nem volt formális nyoma, és az együttműködés is többnyire véletlenszerű látogatásokban merült ki. (A stockholmi városi könyvtár olyan egyezményt fogalmazott meg, melyet azokkal az iskolákkal írnának alá, melyek iskolai könyvtári szolgáltatásokat igényelnek, de eddig senki sem jelentkezett.)

Sok közkönyvtár munkatársa bizonytalan abban, miképpen tudnának az iskolák igényeinek megfelelni, de segítenének, noha csak saját olvasóik rovására fogadhatnák az iskolai osztályokat. Bonyolult kérdés ez, hiszen a közkönyvtár minden állampolgár rendelkezésére áll, de az iskolai könyvtárakban gyökeresen más tevékenység folyik, és más ismereteket kíván a könyvtárossoktól, ugyanakkor a közkönyvtár is a kultúra, a tanulás és a szabadidős tevékenység közös mezsgyéjén működik. A megoldás a megfelelő személy megtalálása lehet. A közkönyvtár egyedül képtelen megoldani ezt a problémát, de az iskolai könyvtárost sem érdemes kiemelni megszokott helyéről: olyan jól kidolgozott, koncentrált és professzionális együttműködésre van szükség, mely a diákok érdekeit szolgálja. Nem lehet pontosan megfogalmazni, milyen a jól működő iskolai könyvtár, hiszen mindegyiknek magának kell eldöntenie, mire van a tanároknak és a diákoknak szüksége.

A cikk írásakor már születtek politikai javaslatok a törvény módosítására, melybe az iskolai könyvtár személyi ellátottsága is bekerült. Akár módosítják a törvényt, akár nem, a tény az, hogy az iskolaigazgatók felelnek az iskolai könyvtár optimális működéséért.

(Murányi Lajos)

187/2013

LÜCKE, Birgit: Eine Geschichte voller verpasster Chancen : das schwierige Zusammenspiel von Medienbildung und Schulbibliotheken : Bund-Länder-Initiative BISS gibt neue Hoffnung In: BuB. – 65. (2013) 1., p. 44-47.

Res. angol és francia nyelven

Elmulasztott lehetőségek története: médiaoktatás és iskolai könyvtárak Németországban

Állami irányítás; Feladatkör; Használók képzése -iskolában; Iskolai könyvtár

Németországban a 18. században alapított iskolai könyvtárak a mai idők gyermek- és ifjúsági könyvtárainak prototípusai. Hogy történhetett, hogy az utóbbi évtizedekben ilyen mostohán bánnak velük? És nem lennének könnyen és olcsóbban helyettesíthetők az új médiával? 2012-ben a kultuszminiszterek konferenciája határozatot hozott „Médiaoktatás az iskolákban” címmel, amely ismét reflektorfénybe helyezte ezeket a kérdéseket, bár ahogy korábban, most sem született világos válasz rájuk.

Hogyan lehet a médiaoktatást a német iskolai könyvtárakban a határozatnak megfelelően javítani? Jelentős szerepet játszhatnak-e az iskolai könyvtárak, vagy hogyan kell a tanulmányi környezetet megtervezni a siker érdekében? Elképzelhető lenne az angol-amerikai példát követve egy új foglalkozás bevezetése az iskolákban, a könyvtárostanáré, aki vagy tanár kiegészítő könyvtári végzettséggel, vagy könyvtáros pedagógiai képzettséggel?

Ahogy a múltban is gyakran előfordult, most is fennáll a veszélye annak, hogy ezek a kérdések megválaszolatlanok maradnak a tartományok és a szövetségi kormány közötti feladatmegosztás következtében, ami holtpontra juttatja a finanszírozást. De legfőbb ideje világos választ adni arra a kérdésre, hogyan kellene a médiaoktatást megvalósítani.

A német iskolai könyvtárak számára – amelyek fő feladata az olvasási és nyelvi készségek fejlesztésének elősegítése – új perspektíva nyílt a

kormányhatározattal. Az ötéves program célja annak biztosítása, hogy a nyelvi készségek fejlesztése érdekében tett eddigi intézkedéseket minden tartományban értékeljék és továbbfelesszék. Ez kiváló lehetőségeket nyújt a könyvtárak számára.

(Autoref.)

188/2013

SINKO, Pirjo: School libraries in Finland : the heart of school seldom beats In: Scandinavian library quarterly. – 46. (2013) 1., p. 16-17.

Iskolai könyvtárak Finnországban

Használók képzése -iskolában; Ifjúság nevelése olvasásra; Iskolai könyvtár

A finnek szeretnek olvasni, oktatásuk hatékony, könyvtáraik nagyszerűek, szeretik és használják. Ezért ellentmondásos, hogy a finn iskolai könyvtárak meglehetősen szegényesek, illetve kevés iskola bír jó könyvtárral. A legtöbb iskolában van, de korszerűtlen: nem megfelelő helyen van, állománya elavult, ritkán tart nyitva, nincs állandó költségvetése, számítástechnikai ellátottsága szerény. Persze ennek ellenkezője is előfordul: például az egyetemek gyakorlóiskolaiban. A PISA-jelentések vagy egyéb tanulmányok nem utalnak közvetlen összefüggésre a diákok jó eredményei és a jól működő iskolai könyvtár között. Márpedig megalapozott tényekre van szükség ahhoz, hogy pénzt áldozzanak iskolai könyvtárakra Finnországban.

Dániában az alapfokú köznevelési törvény előírja, hogy minden iskolában legyen könyvtár – Finnországban megengedi a könyvtári tevékenységet (délutáni fakultatív klubok keretében), de nem teszi kötelezővé. Ehelyett az *alapfokú oktatás nemzeti alaptantervében* szerepelnek a tanulás és tudás elvei, a tanulási környezet, a tanulási célok, mindaz, melyben egy működő iskolai könyvtárnak fontos és természetes szerepe lehet. Maga az *iskolai könyvtár* kifejezés nem is szerepel az alaptantervben, mivel mód-

szertanilag szabad kezét ad az oktatás szervezőjének (az önkormányzatnak többnyire), de a könyvtárhasználat során szerzett tudás és az információszerzés készsége igen. A jelenlegi alapfokú alaptanterv olyan tanulási környezetet ír elő, „*ahol munkaeszközök, dokumentumok és könyvtári szolgáltatások állnak a tanulók rendelkezésére, és lehetőséget kínálnak az aktív és önálló ismeretszerzésre.*”

Az információszerzés és forráskritika a kommunikáció és a médiaműveltség témakörében szerepel a tantervben, mely minden tanár feladatává teszi, hogy tanítsa meg a tanulókat az információs műveltség elsajátítására, és hogy összehasonlítsák, megrostálják és hasznosítsák a megszerzett információkat. Több tantárgy, főleg a finn nyelv és irodalom estében még pontosabb célokat fogalmaz meg az információs készségeket illetően.

Egy nemrég készült tanulmány szerint a finn főiskolások stratégiai készségei nem hatékonyak, képtelenek a források kritikai értékelésére, ugyanis ezt nem jól tanítják az iskolában. Szükség lenne olyan informatikusokra, akik mind a tanároknak, mind a diákoknak segítenek az információszerzésben – előbbieket jobban kellene készíteni, hogy segíthessék diákjaikat –, és olyan tanulási környezetet kellene kialakítani, ahol ezek a készségek a gyakorlatban elsajátíthatók. Most készül az új *alapfokú oktatás nemzeti*

alaptanterve (2016-ban lép életbe). Ennek egyik újdonsága a kompetenciák széles köre, benne az ún. *multiműveltség*, mely a hagyományos írás és olvasás készsége mellett magában foglalja az újakat (a vizuális, digitális, információs és médiaműveltséget) is. E célokat egy működő iskolai könyvtár a gyakorlatban segítené elérni. Finnországban az iskolai könyvtárnak legalább három feladata van: az olvasás ösztönzése, az információszerzési készség kialakítása, az iskolai elégedettség növelése megfelelő olvasási és tanulási környezet biztosítása révén. Az áttörés azonban még várat magára, miután az 1980-as években sürgősen visszafejlesztették az iskolai könyvtárakat (takarékosági okokból nem kaptak támogatást a Nemzeti Oktatási Tanácstól).

A hetvenes évek tanterve az *iskola szívének* nevezte az iskolai könyvtárakat: ez a gondolat még él a finnek tudatában, de ez a szép metafora csak ritkán válik valóra.

(Murányi Lajos)

Lásd még 211

Egyéb könyvtárak

Lásd 200

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

189/2013

IGUMNOVA, Nataliâ Petrovna: Russkij âzyk v bibliotečnoj sfere stran SNG In: Vestnik BAE. – (2012) 3., p. 21-23.

Az orosz nyelv a FÁK-országok könyvtári világában

Állománygyarapítás; Együttműködés -nemzetközi; Idegen nyelvű irodalom; Nyelvismeret -használóké; Nyelvismeret -könyvtárosoké

A Szovjetunió szétesése után létrejött független államok fejlődésükben új nemzeti értékrendet hirdettek. Ez tükröződött az orosz nyelv sorsá-

ban, a kétnyelvűség megszüntetésére irányuló törekvésben. A nyelvhasználatra vonatkozó törvények erősítették az orosz nyelv kiszorítását a FÁK és a Baltikum országaiban. Alkalmazásának és tanításának csökkentése az 1990-es évek elejére esik, ami különösen szembetűnő az oktatásban és a tananyagok kiadásában. Jelentősen visszaesett az orosz nyelvű rádió- és tv-adások száma. A helyzet azonnal érezhető volt az állami politikát kötelezően követő könyvtárakban is. A valós igények azonban sokszor nem követték az utasításokat: az orosz nyelv továbbra is él a tudomány, a gazdasági élet és a kultúra területén. Az orosz nyelv kiszorítása éreztette hatását a gyűjteményszervezésben, az információs bázisok és a tájékoztató apparátus fejlesztésében, az olvasók kiszolgálásában. Míg a könyvtárak munkája az állami nyelvre épült, a valóságban az orosz nyelv maradt az interperszonális és a szakmai kommunikáció nyelve.

Lényegesen megváltozott a gyűjtemények összetétele: a szovjet időkben a kiadványok 90%-a orosz nyelvű volt, mivel a szerzők általában nem a nemzeti nyelven, hanem oroszul publikáltak. 1991-től megszűntek a könyvkiadók és -kereskedések, újak nem alakultak. A köztársasági kiadók nem küldik meg a könyvtáraknak kiadványaikat; tudományos, tájékoztató, oktatási anyagokat, gazdasági, jogi könyveket nem adnak ki. Már 1995-ben egy fehéroroszországi felmérés kimutatta, hogy a könyvtárak feleannyi dokumentumot tudtak beszerezni, mint korábban. Az orosz nyelvű irodalmat átsorolták az „idegen nyelvű” kategóriába. A több FÁK-országból is jelzett hiányokat kellő anyagi eszközökkel sem sikerült pótolni, mivel a korábbi könyvtárellátóknak mindössze ötöde működik. Nehezítik a helyzetet a különböző vám- és adószabályok, kidolgozatlan a nemzeti valuták közötti átváltási rendszer.

Egy 2010. évi felmérésben az orosz nyelvű irodalom beszerzését vizsgálták a nemzeti könyvtárakban a 2005 és 2009 közötti időszakban. Mivel a könyvtárak saját maguk határozhatták meg gyarapítási politikájukat, azt vehették meg, amit olvasóik igényeltek. A felmérés szerint az

igénymutatók viszonylag magas értékűek. Míg Kazahsztánban megegyezett a beszerzett orosz és a kazah nyelvű kiadványok száma (a többi idegen nyelvű ennek tizedrésze volt), a Kirgiz Nemzeti Könyvtárban az orosz nyelvű kiadványok száma mindössze 1,1%-kal nőtt, az idegen nyelvűeké pedig 22%-kal; a Türkmen Nemzeti Könyvtárban az orosz nyelvű irodalom a 2,5-szeresére, a külföldi a tízszeresére nőtt. Egyharmadára csökkent az Azerbajdzsáni Nemzeti Könyvtárban beszerzett orosz nyelvű kiadványok száma, Ukrajnában az orosz nyelvet el sem különítik az idegen nyelvek között.

1994-ig Oroszországból a könyvek továbbra is a Könyvkamarán keresztül jutottak el a FÁK-országokba és a Baltikumba. 1996-ig működtek a kétoldalú ingyenes kötelezpéldány-cseremegállapodások Oroszország és Fehéroroszország, Kazahsztán és Tadzsikisztán között. 1995-ben az Eurázsiai Könyvtári Egyesület (Bibliotečnaâ Assembleâ Evrazii) keretében program indult a tagországokban a korábbi állományokból hiányzó tételek pótlására. Nagy szerepet játszott a Nyílt Társadalom Intézet több évig tartó „Puskin Könyvtár” projektje.

Az orosz nyelv működését vizsgáló kutatások szerint még mindig ez a közös nyelv a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésben, a szakmai kommunikációban; a konferenciákon pedig a hivatalos nyelv. A szakmai kommunikációban a tagországok nemzeti nyelvei nem képesek helyettesíteni.

Reménytelen próbálkozás az orosz kultúra mellőzése a FÁK-országok és a Baltikum életében. Az orosz nyelv iránt továbbra is stabil az érdeklődés, nem kötelező alapon és nem a korábbi mértékben. A józanul gondolkodó politikusok, üzletemberek, a kultúra és a művelődés területén dolgozók már megtapasztalták a nemzeti nyelv elégtelenségét és a közös nyelv szükségességét.

(Viszocsekné Péteri Éva)

190/2013

KÜMMEL, Christoph: Nach den Sondersammelgebieten : Fachinformationen als forschungsnaher Service In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 60. (2013) 1., p. 5-15.

Res. angol nyelven

Az országos gyűjtőkori program átalakítása Németországban

Egybehangolt állományalakítás; Kutatás információellátása; Szakirodalmi ellátottság; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Tudományos és szak-könyvtárak

A következő években mélyreható változás várható a német tudományos könyvtárak számára kialakított, a Német Kutatási Alap által több mint 60 éve támogatott országos gyűjtőkori programban. A reform fő célja, hogy a jövőben aktív információs szolgáltatásokat hozzanak létre, amelyek megfelelnek az egyes szakterületek speciális igényeinek. Ezeket a szolgáltatásokat a továbbiakban már nem egységes irányelvek szabályozzák. A megfelelő feltételek megteremtése érdekében – mind tartalmi, mind formális szempontból – rugalmasabb finanszírozási struktúrát alakítanak ki. Az átalakításról szóló döntés a 2010–2011-ben végzett értékelés eredményeként született meg. A tanulmány összefoglalja az értékelés főbb tanulságait, és bemutatja az új támogatási rendszer háttérét és főbb célkitűzéseit.

(Autoref.)

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

Lásd 173

Feldolgozó munka

Lásd 176

Katalógusok

191/2013

BIANCHINI , Carlo: Dagli OPAC ai library linked data: come cambiano le risposte ai bisogni degli utenti. – Bibliogr. a jegyzetekben In: AIB studi. – 52. (2012) 3., p. 303-323.

Res. angol nyelven

Az OPAC-októl a library linked data-ig: a használói igényekre adott változó válaszok

Gépi dokumentumleírás; Online katalógus

A katalógus fejlődéséről szólva különbséget kell tennünk a valódi katalógus (a közvetítés, az olvasó és a gyűjtemény közötti kommunikáció eszköze) és az OPAC (a használó számára fejlesztett interfész) között. A valódi katalógusok már akkor bibliográfiai metaadatokat használtak, amikor a számítógépes metaadatokról még szó sem volt, ám a katalógus katalógus maradt, ezzel szemben az OPAC az utóbbi évtizedekben hatalmas fejlődésen ment át, és számos eszközzel gazdagodott.

Mindeközben a könyvtárakon kívül az információforrások egyre növekvő elérhetősége sokkal gyorsabban változtatta meg a használók elvárásait és szokásait, mint ahogy a könyvtár képes saját eszközeit módosítani és naprakésszé tenni. Az OPAC fejlődése a „használóbarát” felület kialakításával kezdődött, majd következett a (pl. a bibliográfiai tétel mellett a címlap képének megjelenítésével) „gazdagított” és a használók egymás közti interakcióját lehetővé tevő „közösségi” OPAC. A használói szokásokhoz igazodva a fejlesztés következő lépése a legnépszerűbb keresőhöz való hasonlóság kialakítása volt, így jött létre a „Google-like” OPAC. Két probléma maradt még megoldatlan: a különböző helyeken, illetve a könyvtári állományban és a neten található információkat külön-külön kellett keresni. Ezek integrált keresési lehetőségét a *next generation catalogue* bevezetése oldotta meg;

ezek a *discovery tool*ként is emlegetett eszközök tették lehetővé, hogy a használó a könyvtár által hozzáférhetővé tett valamennyi forrásban egyszerre tudjon keresni.

Közben a katalógus, a katalogizálás (a.m. a kereshető dokumentumok leírása) is fejlődött: kialakult az FRBR-család (következményeképpen számos nemzeti szabályozás – így az olasz REICAT – is megújult). A fejlődés, a továbblépés már a következő fázis nevében is megmutatkozik: az *RDA* már nem csak a leírással, a hozzáféréssel is foglalkozik. Ugyanakkor megemlítendő, hogy (néhány kivételtől eltekintve) ma még nincsenek az FRBR kívánalmainak valóban megfelelő OPAC-ok. Mindezek a fejlesztési munkálatok arra mutattak rá, hogy a jelenleginél tagoltabb adatokra van szükség: az *RDA* terminológiáját használva új *element set* (a Dublin Core szerint új *description set*, a W3C nyelvezetével új *metadata element set*) szükségeltetik. További követelmény az entitások és a relációk komplexebb láttatására alkalmas adatmodell; az új formátumok és az új technológiai eszközök alkalmazása – ennek nyomán került képhe a kapcsolt adatok (*linked data*) modell.

(Mohor Jenő)

Információkeresés

192/2013

ONAIFO, Daniel – RASMUSSEN, Diane: Increasing libraries' content findability on the web with search engine optimization. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 31. (2013) 1., p. 87-108.

A weben lévő könyvtári tartalmak megtalálhatóságának javítása a keresőgépek optimalizálásával

Felmérés; Gépi információkeresés; Gépi információkeresési rendszer; Hatékonyság; Honlap

A cikk a keresőgép optimalizálás (search engine optimization=SEO) jelenségét vizsgálja olyan

mechanizmusként, amely alkalmas a könyvtári digitális tartalmak megtalálhatóságának javítására. A tanulmány olyan webelemző eszközöket használ, mint pl. az Alexa.com, mely adatokat gyűjt a kanadai könyvtárak láthatóságáról a keresőgépek találatainak sorrendjében. Az ún. Integrated IS&R Research Framework (az információkeresés kutatásának integrált modellje) fogalmait alkalmazza a SEO mint a rendszer egyik elemének vizsgálatára.

Az eredmények azt mutatják, hogy bizonyos weblap jellemzők nem befolyásolják azt, mennyire jól rangsorolják a keresőgépek a könyvtári honlapokat. Megfigyelhető, hogy a könyvtári honlap ismertsége és a keresőgépek által indexelt weblapjainak száma növeli a keresőgépek találati rangsorában elfoglalt helyét, valamint digitális tartalmainak a megtalálhatóságát.

A SEO-ról szóló művek legtöbbje a népszerű irodalomra korlátozódik, és kívül esik a könyvtár- és információtudományi kutatások látókörén. Csak néhány tanulmány foglalkozik a SEO könyvtári alkalmazásával. Egyik ismert mű sem alkalmaz empirikus megközelítést a könyvtári honlapok jellemzőinek vizsgálatára annak meghatározásához, hogy azok mennyire jól láthatók a keresőgépek találati sorrendjében. Ez a cikk számos olyan honlap jellemzőt talált, amelyek optimalizálhatók a jobb rangsorolás érdekében, és vizsgálta a külső linkek, valamint a keresőgépek által indexelt weblapok hatását is a sorrendben elfoglalt hely javítására.

(Autoref.)

193/2013

ROBSON, Andrew – ROBINSON, Lyn: Building on models of information behaviour : linking information seeking and communication. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 69. (2013) 2., p. 169-193.

Az információs viselkedés modelljei: az információkeresés összekapcsolása a kommunikációval

A tanulmány célja, hogy betekintést nyújtson a meglévő információs viselkedési modellekbe, és ezekre építve dolgozzon ki egy újat, amely – a legtöbbel ellentétben – magában foglalja mind az információkeresést, mind a kommunikációt. A sikeres kommunikációt és az információhasználatot befolyásoló kulcsfontosságú tényezők leírásával azt remélik, hogy ez a modell gyakorlati haszonnal bír majd mind az információszolgáltatók, mind a felhasználók számára. A tanulmány a szakirodalmi kutatásra, valamint az információkeresés és a kommunikáció jól bevált modelljeinek elemzésére támaszkodik, melyekből egy új fogalmi modellt épít fel. A meglévő modelleknek közös elemeik vannak, de a legtöbb könyvtár- és információtudományi modell az információkeresésre és az információhasználóra összpontosít, míg a kommunikáció területén elsősorban a kommunikátorra és a kommunikációs folyamatra. Egy új modellt javasolnak, mely a meglévő modellek legfontosabb elemeit tartalmazza, és nemcsak az információkeresőt, hanem a kommunikátort vagy információszolgáltatót is figyelembe veszi. A cikkben kidolgozott modell az első, mely kombinálja az információkeresőt és a kommunikációs modelleket. Mivel korábbi kutatásokra támaszkodik, a modell gyakorlati értékének és azon elemeinek a vizsgálatára lehet használni, melyek más modellekben is megvannak.

(Autoref.)

Lásd még 199

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

194/2013

HENDRICKS, Arthur – BUCHANAN, Sherry: From exhaustion to exhilaration : assessing librarian job satisfaction with virtual reference. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 31. (2013) 1., p. 42-63.

A virtuális tájékoztatást végző könyvtárosok elégedettsége

Felmérés; Egyetemi könyvtár; Kommunikáció -használókkal; Közművelődési könyvtár; Referenz; Személyzet

Oregon államban az L-net nevű chates virtuális tájékoztatási szolgálat önkéntesek közreműködésével működik. Online felméréssel vizsgálták a könyvtárosok elégedettségét. Ötvenkilenc kérdőívet kaptak vissza, ami a megkérdezettek 29,5%-a. A válaszadók 51%-a közkönyvtárban, 36%-uk felsőoktatási könyvtárban dolgozik. Saját virtuális tájékoztatási készségüket 85%-ban átlagosnak minősítették. Hetvenhét százalék szívesen válaszolt chates kérdésekre. Ennek motivációja 34,69%-nál a kérdések változatossága, 26,53%-nál az önzetlenségen alapuló segítségnyújtás szándéka volt, míg 22,45% pozitív és negatív értelemben is kihívásnak tartotta ezt a tevékenységet. Több mint ötödük nem szeretne a gyermekekkel való munkát, főként azért, mert azok udvariatlanok, és kész megoldásokat akarnak házi feladatukhoz ahelyett, hogy a kérdéseik megoldásához vezető utakat keresnének. A válaszadók úgy ítélték meg, hogy elégedettebbek lennének munkájukkal, ha jobban képeznék őket, különösen abban a tekintetben, hogy mikor célszerű egy-egy kérdést megválaszolni, és mikor kell az olvasót megtanítani arra, hogy miként álljon hozzá a kérdéshez. Hetvenhat százalék jelezte, hogy sértegették, amiből 28% volt szitkozódás és trágár beszéd, 17% szexuális természetű és goromba megjegyzések. Huszonhat százalék semlegesén viszonyult ehhez, 24% feleslegesen eltöltött időnek tekintette, 18%-ból dühöt váltott ki. A zaklató kérdések gyakorisága 41%-ban havi egynél kevesebb, 33%-ban havi egy volt. A válaszadók fele-fele arányban válaszoltak vagy nem válaszoltak meg az általuk zaklatásnak tekintett kérdéseket. Negyvenegy százalék figyelmeztetette az olvasót, hogy ne zaklassa, majd kilépett; 20% csak figyelmeztetett, 27% pedig komolynak tekintette a kérdést.

Szükséges volna, hogy a könyvtárosoknak legyen egy nyílt fóruma, ahol megvitathatják ezeket a problémákat, valamint az azzal kapcsolatos nehézségeket, hogy felhasználóik reakcióit nem láthatják.

(Koltay Tibor)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

195/2013

BIRCH, Katie J. – GOLDNER, Matt – PARSON, Kendra N.: Seven degrees of interlibrary lending In: Interlending & document supply. – 41. (2013) 1., p. 12-17.

Könyvtárközi kölcsönzés a digitális korszakban

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus dokumentum; Felmérés; Könyvtárközi kölcsönzés

A szerzők egy konferencia-előadásuk megállapításait egészítik ki azoknak az interjúknak az eredményeivel, amelyeket a témakör hét ismerőjével készítettek az angol nyelvterület néhány országában. Az interjúk célja az volt, hogy feltárják az utóbbi 5 évben történt változásokat, a jelenlegi trendeket, valamint azt, hogy mi várható a jövőben.

Megállapításaik közül figyelemreméltó az e téren foglalkoztatottak létszámának stabil csökkenése (ennek a költségvetési megszorítások az okai, a távozó munkatársak helyére gyakran nem vesznek fel új dolgozókat), a könyvtárközi kérések számának a növekedése (részben mert a növekvő tandíjak miatt a tankönyveket is egyre több hallgató kölcsönzi, más könyvtárból is). A dokumentum-megosztást nehezíti a szerzői jogi és licenc problémák megoldatlansága, valamint az egyes rendszerek (pl. az *Ariel*, az *Odyssey* és az *Article Exchange*) közötti inkompatibilitás.

A licencszerződések szövegét az egyes könyvtárak különböző módon értelmezhetik, a túl sok korlátozó előírás megnehezíti a hozzáférést és forrásmegosztást. Jó lenne, ha a könyvtárak eleve úgy kötnének licencszerződéseket, hogy azok magukba foglalják a könyvtárközi kölcsönzés jogát. (A szerzők idézik egy ausztrál konzorcium példáját.)

A könyvtárközi kölcsönzések csökkenésének egyik lényeges oka, hogy mind több információforrás elérhető online, pl. nyílt hozzáférésű dokumentumként. Ilyen esetben a könyvtárközi kölcsönzésben dolgozók feladata, hogy megtanítsák az olvasókat a teljes szövegű dokumentumok felkutatásának és hasznosításának módjaira. (Ez azonban időigényes, és gyakran meghaladja az amúgy is zsugorodó könyvtárközi kölcsönző részlegek erejét.)

A hét könyvtárból öten használnak fizetős szolgáltatásokat (ezek legfőbb előnye a gyorsaság), míg mások csak legvégső esetben folyamodnak a kereskedelmi szolgáltatásokhoz.

Az utóbbi évek gazdasági visszaesése nagymértékben hatott a könyvtárakra. A dolgozói létszámon kívül csökken a vásárlás mértéke, megpróbálnak előnyösebb szerződéseket kötni a könyvtárellátó cégekkel, a kölcsönző könyvtárak emelték a könyvtárközi átkölcsönzések díját, és erősödtek a konzorcium-építő erőfeszítések (azzal, hogy a tagkönyvtárak közötti átkölcsönzés ingyenes).

A kollektív kezdeményezések közül az LVIS (Libraries Very Interested in Sharing) csoportról érdemes megemlékezni, amely az OCLC *WorldCat Resource Sharing* szolgáltatást használja, és 2011-ben több mint 2 700 könyvtár volt a tagja.

A tömeges digitalizálási projekteknek pozitív hatása van a könyvtárakra. A szükséges címeket Google-kereséssel, ill. olyan nyílt hozzáférésű webhelyeken való kereséssel oldják meg, mint a *HathiTrust* vagy a *DOAJ* (Directory of Open Access Journals). Mivel ezt az olvasók maguk is elvégezhetik, ez is csökkenti a könyvtárközi kérések számát, ugyanakkor a módszertani segítség növeli a munkaterheket.

A következő öt évben várható fejlemények közül a könyvtárosok megemlítik a szerzői jogi és licenclőírások remélhető könnyítését és liberalizálását, az e-dokumentumok terjedését, a nyomtatott kiadványok repozitóriumainak újrahasznosítását, az ún. *streaming média* (tömörített multimédiás információ internetes közvetítése) bevonását a könyvtárközi kölcsönzésbe (majd a használók általi közvetlen hozzáférésbe). Az e-könyvek használata attól függően alakul, hogy sikerül-e rendezni a jogi kérdéseket, illetve megoldani a különböző technológiák kompatibilitását. A sikeres forrásmegosztás három fő akadálya a jogi kérdések megoldatlansága, a költségvetési megszorítások, valamint a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés akadozása.

Az e-folyóiratok cikkeinek hozzáféréseben és használatában az OCLC által létrehozott tudásbázis segíthet, amelynek révén a kölcsönzési kérésekbe közvetlenül bele lehet építeni a dokumentum linkjét. Az utóbbi két évben száznál is több könyvtár élt ezzel a lehetőséggel.

(Mándy Gábor)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

196/2013

BUNIĆ, Sanja: Libraries and the homeless : experiences, challenges and opportunities – socio-economic background of homelessness in Croatia. – Bibliogr. In: Library review. – 62. (2013) 1/2., p. 34-42.

Könyvtárak és a hajléktalanok: a hajléktalanság társadalmi-gazdasági háttere Horvátországban

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Rendezvény; Városi könyvtár

A hajléktalanok ügye csak az elmúlt néhány évben került az érdeklődés fókuszába Horvátországban. A hajléktalanná válás két fő okra vezethető vissza az országban, az egyik a rendszerváltáskor elveszített szociális biztonság, a

másik az 1991 és 1995 között lezajlott délszláv háború. Jelenleg 400 regisztrált fedél nélkül élő ember él Zágrábban, a valós számuk azonban becslések alapján ennek a tízszerese is lehet. A Zágrábi Városi Könyvtár ezért elhatározta, hogy lépéseket tesz a hajléktalanok társadalmi kirekesztettségének mérsékléséért, motiválja és segíti ezeket az embereket a munkaerőpiacra való visszatérésben. Három modellel kísérleteztek.

Az első modellben a könyvtár nem rendszeresen kínál szolgáltatásokat a hajléktalanoknak, amelyeket azok alkalmasszerűen vesznek igénybe. A kísérleti projektet 2010. április 23-án indították az *Utalámpa* című hajléktalan-magazin szerkesztőségével való együttműködésben. Az újságban hajléktalanok publikálnak, ők is terjesztik, amivel némi jövedelemre tehetnek szert. A könyvtár kínált információs műveltségi kurzust, kreatív workshopokat, amelyeket követően a hajléktalanok önkéntes munkát vállalhattak a könyvtárban. Tartottak speciális írószemináriumot, amely során a magazinba írhattak cikkeket. A modell alapja, hogy külső partnerekkel kell kapcsolatot teremteni, és megkeresni a módját a sikeres együttműködéseknek.

A második modellben a szolgáltatásokat a könyvtár kínálja, de azok a hajléktalanszállókban valósulnak meg. A programokon a hajléktalanok rendszeres megjelenését várják. A modell megvalósítására 15 ezer dollár pályázati támogatást kaptak. *Egy könyv a fedélért: könyvtári hálózat a hajléktalanok segítéséért* címmel 2011 novemberétől egy éven át tartott a projekt. Egy tanulmány szerint a hajléktalanszállókon élők nem férhetnek hozzá az internethez, és korábbi személyes kapcsolataikat is jellemzően elveszítik. Ezért a legnagyobb zágrábi hajléktalanszállónak 4 számítógépet és egy nyomtatót vásároltak. Ezek segítségével vehetnek részt a szálló lakói információtechnológiáról szóló kurzusokon. A könyvtárosoknak a helyszín, a hajléktalanoknak az oktatók voltak újak. A kölcsönös bizalom megteremtése nagy kihívásnak bizonyult. Végül hat fő vett rendszeresen részt az IT-kurzus alkalmain, és többen alkalmasszerűen. Párhuzamosan zajlott egy munkaerő-piaci beilleszkedést segítő program. Ezt egy pszicho-

lógus vezette volna, azonban az ő személyét elutasították a hajléktalanok, helyette egy a szállót jól ismerő önkéntes és egy hajléktalanból lett könyvtári önkéntes dolgozó vezette ezt a sorozatot. Végül a két programot összevonták. Ez a modell kívánja a legnagyobb anyagi erőfeszítést és jelenti a legjelentősebb kihívást.

A harmadik modellben a könyvtárban szerveznek programokat, amelyeken a hajléktalanok rendszeres részvételét várják. A másik két nagy zágrábi hajléktalanszálló jelezte, hogy ők sem szeretnék kimaradni a könyvtári workshopokból. Ennek érdekében 9 önkéntessel a központi könyvtár épületében tartottak munkakereséssel és IT-műveltséggel kapcsolatos tanfolyamokat. Ezeket csak a leginkább motivált emberek látogatták. A motiváltságukat csak növelte, ha feladatot és felelősséget kaptak, bővíthették személyes kapcsolati hálójukat. A könyvtár biztonságos, kellemes közeget nyújtott számukra.

Valamennyi modell jelentős kihívásokat tartogat a könyvtárosok számára. Nem szabad elfeledkezni azonban erről a rétegről, akikkel szemben a meglévő előítéleteket le kell küzdeni, hiszen a könyvtár alapvető küldetése a tudáshoz, kulturális értékekhez való egyenlő hozzáférés biztosítása.

(Tóth Máté)

197/2013

EIGENBRODT, Olaf: Von der lästigen Pflicht zum stimmigen Gesamtkonzept In: BuB. – 63. (2011) 1., p. 38-41.

Miért fontos az akadálymentesítés?

Enteriőr; Hátrányos helyzetű olvasó; Könyvtárépület; Könyvtárosi hivatás

A könyvtárak akadálymentesítésének kérdésében a könyvtárosok reakciói ambivalensek. Egyrészt a politikai korrektség és a szakmai etika feltétel nélkül támogatja, másrészt ebben az esetben is a deklarálás és a megvalósítás közötti út meglehetősen rögzös. Ezért aztán nem

meglepő, hogy ugyanazok, akik támogatásukról biztosítják az akadálymentesítést célzó intézkedéseket, magánbeszélgetésekben tehetetlennek és túlterheltnek tűnnek. A szerző érthetőnek találja ezeket a reakciókat figyelembe véve a téma komplexitását és a hiányzó anyagi támogatást. Az akadálymentesség eléréséért tett erőfeszítéseket a legjobb esetben is csak elismerik, ami ritkán kap publicitást, de többnyire köszönet nélkül maradnak, mivel a cél eléréséhez rendszerint nagy ellenállást kell legyőzniük. Ha már elfogadható megoldást sikerült találni, ezt gyakran kompromisszumként élik meg az érintettek, vagy azzal a megjegyzéssel, hogy teljesültek a törvényi előírások. Miért érdemes olyan feladattal foglalkozni, amely első pillantásra semmilyen sikerrel nem kecsegtet? A szerző a következő válaszokat kínálja:

- az akadálymentes könyvtár annak a jele, hogy komolyan veszik a könyvtárak nyitottságának elvét;
- a fogyatékkal élők számára a könyvtárak találkozóhelyek lehetnek, és közvetítőként működhetnek az egész társadalom vagy a szociális intézmények számára;
- a demográfiai változások egyre több speciális adaptációt igényelnek, az akadálymentesítés érdekében tett intézkedések ezért befektetés jelentenek a jövőbe.

(Autoref.)

198/2013

KELLEHER, Angie: Not just a place to sleep : homeless perspectives on libraries in central Michigan. – Bibliogr. In: Library review. – 62. (2013) 1/2., p. 19-33.

Nemcsak alvóhely: hogyan használják a könyvtárakat a hajléktalanok Michiganben?

Felmérés; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Könyvtárhasználat; Városi könyvtár

A tanulmány kvalitatív és kvantitatív módon elemzi, hogyan használják a hajléktalanok a

könyvtárakat az Egyesült Államokban. A könyvtáraknak, különösen a városokban, meglehetősen bonyolult a kapcsolata a hajléktalanokkal. A legtöbben azt feltételezik, hogy a hajléktalanok a könyvtárakat biztonságos helyként használják a zordabb időjárás kivédésére vagy egyszerűen alvásra. A cikk megpróbálja feltárni, milyen más módon vagy célból veszik igénybe a könyvtárakat a fedél nélkül élők, hogyan értékelik a könyvtárakat, és milyen speciális információs igényeik lehetnek.

Az adatgyűjtés elsődleges módszere az a felmérés volt, amelyet 2009-ben Michigan központi részén több mint 100 hajléktalannal folytattak, ezt egészítették ki hajléktalanokkal foglalkozó szervezetektől nyert információkkal.

Michiganban sok hajléktalan gyakran keresi fel a könyvtárakat. Többnyire magazinokat olvasnak és az internetet használják. A felmérésben részt vevők értékesnek találták a könyvtári szolgáltatásokat. A helyi szociális ügynökségek jelentik a legfontosabb információs forrást a hajléktalanok számára ezen a területen.

A kutatás során nehézséget jelentett a hajléktalanság megállapítása (hogyan kérdezzenek rá), de végül sikerült megfelelő nagyságú és jól működő válaszadói mintát kialakítani. A mentális betegséggel vagy komoly drogfüggőséggel küzdő hajléktalanok nem voltak túlsúlyban azokon a helyeken, ahol a felmérést végezték.

A könyvtári szakirodalomban a hajléktalanokkal foglalkozó cikkek többsége arra koncentrált, hogyan bánjanak a könyvtárosok ezekkel a „problémás” olvasókkal. Kevés információ áll rendelkezésre arról, hogy maguk a hajléktalanok hogyan látják a könyvtárakat. A tanulmány betekintést nyújt a hajléktalanok igényeiről és arról, hogyan elégíthetik ki ezeket a legjobban az amerikai könyvtárak. Áttekinti a hajléktalanok és a könyvtárak kérdésének nemzetközi szakirodalmát is.

(Autoref.)

199/2013

KERKMANN, Friederike – LEWANDOWSKI, Dirk: Accessibility of web search engines : towards a deeper understanding of barriers for people with disabilities. – Bibliogr. In: Library review. – 61. (2012) 8/9., p. 608-621.

A webes keresőgépek elérhetősége a fogyatékkal élők számára

Gépi információkeresési rendszer; Hátrányos helyzetű olvasó; Hozzáférhetőség; Számítógép-hálózat

A cikk azokat a szempontokat mutatja be, amelyeket figyelembe kell venni annak értékelésénél, mennyire hozzáférhetők a webes keresőgépek a fogyatékkal élők számára. A szerzők a téma szakirodalmának áttekintése után elméleti kereteket vázolnak fel a webes keresőgépek elérhetőségének átfogó tanulmányozásához, figyelembe véve a fogyatékkal élőkre vonatkozó tanulmányok megállapításait és az integráció elvét.

A tanulmány szakirodalmi szemlén alapul és az ajánlott gyakorlati lépések összegzésén, elsősorban a W3C web-hozzáférhetőségi kezdeményezése (Web Accessibility Initiative=WAI) értékelési modellje alapján.

A hozzáférhetőség tanulmányozásának legátfogóbb módja a WAI módszere szerint három lépésből áll: előzetes áttekintés a hozzáférhetőség lehetséges problémáinak gyors feltárására; a megfelelőség értékelése, azaz annak megállapítása, hogy a honlap megfelel-e a hozzáférhetőségre vonatkozó ismert szabványoknak, és használati tesztelés fogyatékkal élők bevonásával a gyakorlati használat kipróbálására.

A tanulmány csak ötletgyűjteménynek tekinthető, amely leírja a „how-to-do” elméleti kereteit. A keresőgépek tényleges korlátairól és a fogyatékkal élők igényeinek kielégítésének kritériumairól egyelőre nincsenek következtetések és tapasztalatok; a modellt még nem tesztelték.

A cikk gyakorlati tudnivalókat nyújt olyan kutatóknak, akik hozzáférhetőségi vizsgálatot szeretnének végezni, főként a keresőgépekkel kapcsola-

latban, de eredményeit a keresőgép-fejlesztők is hasznosíthatják termékük elérhetőségének javítására. A keresőgépek hozzáférhetőségének kérdése nemcsak a speciális igényű használókat, hanem az időseket és az átmenetileg mozgásukban korlátozottakat is érinti.

(Autoref. alapján)

200/2013

ŠOŠIN, Sergej Vladimirovič: *Elektronnye dokumenty i biblioteki v mestah lišeniâ svobody v Rossii : problemy dostupnosti informacii* In: *Bibliotekovedenie*. – (2012) 6., p. 39-42.

Elektronikus dokumentumok és könyvtárak a fogvatartottak számára Oroszországban: az információ elérhetőségének problémái

Börtönkönyvtár; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Hozzáférhetőség; Jogszabály -más területről; Számítógép-hálózat

Az oroszországi kultúra történetéhez szorosan kötődik az irodalom, a kiadói tevékenység és a felvilágosítás, mindebben a könyvtáraknak jelentős szerepük volt. Az ország lakosságának egy része fájdalmas körülmények között, szabadságvesztése idején találkozott a könyvtárakkal. Ezeknek a könyvtáraknak az olvasói között nem érdemes szociális különbséget tenni: a fogvatartottak és az alkalmazottak ugyanahhoz a kulturális réteghez tartoztak és tartoznak. Jelenleg Oroszországban mintegy 1 millió ember él a társadalomtól elkülönítetten. A letartóztatott szemében a könyv és a könyvtár a korábbi szabad élet egy szilánkjá, a figyelem elterelése a nehéz helyzetről, az alkotó önmegvalósítás eszköze. A statisztikai adatok szerint a letartóztatottak 80%-a használja a könyvtárat a vizsgálati fogságban, és 25–28%-a a telepeken. A bírói ítélet alapján szabadságukat veszítettéknek joguk van az oroszországi könyvtárakban található értékek elérésére.

Az IFLA vonatkozó irányelvei szerint művelődési és javító-nevelő célból a fogvatartottak

jogosultak az internet ellenőrzött használatára, hacsak az nem sérti a börtön biztonsági feltételeit. A fogvatartottak az interneten kapcsolatot tarthatnak családjukkal és másokkal, felhasználhatják a szabadulás utáni munka keresésére. A mai oroszországi munkanélküliségi helyzetben az ilyen információk akár saját vállalkozás beindítását is előkészíthetik. Az internetnek a könyvtárakban való használata ellen nehéz érveket találni, társadalmi jelentősége mindenképpen pozitív. Ha Oroszországban a hatályos törvényeket sikerül megfelelőképpen módosítani, a börtönkönyvtárakat számítógépes és telekommunikációs eszközökkel kell ellátni.

A börtönökben biztosítani kell, hogy az elítéltek hozzáférhessenek az információforrásokhoz és a zenei könyvtárakhoz. A nevelési folyamatban a zene minden körülmények között jótékony hatású. A világháló segítségével a világ nagy zenei könyvtárai is elérhetővé válnak. A jogszabályokat ezért úgy kell módosítani, hogy a fogvatartottak az internetet zenei információk keresésére is használhassák.

A jelenlegi korlátozások Oroszországban nem teszik lehetővé az IFLA börtönkönyvtárakra vonatkozó irányelveinek megvalósítását. A jövőben ez valószínűleg változik, és a rabok felügyelet mellett önképzésre használhatják a világhálót. Azzal, hogy Oroszország tagja lett az Európa Tanácsnak, megnőtt az Emberi Jogok Európai Bíróságának hatása az ország törvényhozására. Az Európai Bíróság 2009. januári Oroszországot elítélő határozata elgondolkodtatta a tudományos szakembereket arról, hogy számos területen szükséges a jogszabályok módosítása vagy kiegészítése. A bírósági határozat több alkalommal megállapítja az Európai Emberi Jogi Konvenció megsértését, különös figyelmet fordítva a lakóhelyiségek megfelelő méretére és a higiéniai szabályok betartására. Az eltelt idő alatt azonban sem a jogszabályokban, sem a jogalkalmazási gyakorlatban lényeges változás nem történt. Az Európai Bíróság dokumentumaiban rögzített információkat nyomtatott formában el kell juttatni a börtönkönyvtárakba, ezt kérhetik az elítéltek családtagjai is. Különösen fontosak

a bíróság fiatalokúakra vonatkozó határozatai, mivel ők a felnőttekhez képest társadalmilag védtelenebbek, és jobban igénylik az őket érintő információkat.

Külön meg kell említeni a börtönökben szolgáló papokat, akik az istentiszteleteken és a fogvatartottakkal való kapcsolatokon túl könyvtárakat is létesítenek. Az állományok nagyrészt a világirodalmat tartalmazzák, de jelen van a vallásos irodalom is.

A helyzet javításának egyik útja a könyvtárközi és a nemzetközi kölcsönzés. Tekintettel arra, hogy a fogvatartottak között nagy számban vannak tbc-ben és más társadalmilag veszélyes betegségben szenvedők, a járványok elkerülése érdekében célszerű, hogy ők a könyvek elektronikus másolatát kapják kézbe.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 181, 210

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

201/2013

SOLODOVNIK, Iryna: Uno sguardo sul futuro semantico dell'universo bibliografico. – Bibliogr. a jegyzetekben In: AIB studi. – 52. (2012) 3., p. 325-343.

Res. angol nyelven

Pillantás a bibliográfiai univerzum szemantikai jövőjére

Adatcsere; Gépi dokumentumleírás; Szabvány; Számítógép-hálózat

A szemantikus webet azért tervezték, hogy lehetővé tegye az informatikai programok számára, hogy meglévő, nagy adatgyűjteményeket szemantikai szempontból gazdagítsa, de azért is, hogy különböző használói közösségek könnyen és gyorsan kapcsolhassanak össze, oszthassanak meg és értelmezhessenek strukturált és félig strukturált információkat.

A *Linked Data* (LD) mozgalom a szemantikus web erőfeszítése arra, hogy jó gyakorlatokat fejlesszen ki strukturált adatoknak a weben való megjelenítésére és összekapcsolására. A kérdés az, hogy a könyvtárak hogyan tudnák gyümöl-

csöztetni ezeket a lehetőségeket, és ugyanakkor megfelelni „a bibliográfiai univerzum szemantikus jövője” kihívásainak? Mi kellene ahhoz, hogy a *linked data* és az *open data* ne mulandó jelszó legyen, hanem helyet találjon a jövő elektronikus könyvtári infrastruktúrájában?

A jelenlegi helyzetben a bibliográfiai adatok nincsenek integrálva a webes forrásokkal; a könyvtári szabványok kizárólag a könyvtári közösség számára készültek; a bibliográfiai adatok legtöbbje természetes szöveges nyelven van kifejezve; a könyvtár és a szemantikus web közössége hasonló metaadatokat különböző terminológiával jelöl; a könyvtári technológiai változások az informatikai rendszerek főbb szállítóinak fejlesztéseitől függenek.

A W3C *Library Linked Data* munkacsoportja (LLDXG) a helyzet megváltoztatására négy javaslatot fogalmazott meg:

A könyvtárosok olyan adatsomagjaikat, mint pl. a teauruszok és más kontrollált szótárak, tegyék közzé LOD (*linked open data*) formában a szemantikus web nyelvezetét (pl. SKOS) használva.

A szabványosító szervezetek jobban vonják be a könyvtárakat a szemantikus web és az LD-kompatibilis bibliográfiai adatok szabványosítási munkáiba, terjesszék a *Library Linked Data* legjobb gyakorlatait, és hassanak az elektronikus

források és adatbázisok kereskedelmi forgalmazóira a szabványok használata érdekében.

Az elektronikus információs rendszerek fejlesztői tervezenek olyan magas szintű szolgáltatásokat, amelyek a szemantikus web és az LD lehetőségein alapulnak.

A könyvtárak és levéltárak adategyütteseiket az LD *know how*-ja szerint tárolják, így biztosítva azok hosszú távú változatlan megőrzését.

(Mohor Jenő)

Lásd még 150, 199

Könyvtártudományi tájékoztatás

Lásd 218

Kutatás és termelés információellátása

202/2013

BOGDANOVA, I. F.: Ispol'zovanie tehnologij virtual'nyh čital'nyh zalov dlâ naučnyh issledovanij
In: Vestnik BAE. – (2012) 4., p. 54-55.

A „virtuális olvasóterem” technológia alkalmazása a tudományos kutatásokban

Elektronikus könyvtár; Használók képzése; Kutatás információellátása; Nemzeti könyvtár; Számítógéphálózat; Szolgáltatások

A tudományos tevékenységben az infokommunikációs technológia fontosságáról az internet-használat mértéke tanúskodik: információkeresésre, adatgyűjtésre és -elemzésre, tudományos kommunikációra, a kutatási eredmények publikálására és terjesztésére használják. Versenyképes tudományos és műszaki fejlesztések nem nélkülözhetik a tudományos információ elérésének megbízható eszközeit. A tudományos kutatások információellátásában fontos helyet kaptak

a különböző internetes könyvtári technológiák, köztük a virtuális olvasóterem.

A virtuális olvasóterem a könyvtárak és a partnerintézmények együttműködésének online formája, amikor a partnerintézményben tartózkodó olvasó ugyanúgy dolgozik a könyvtár elektronikus forrásaival, mintha fizikailag a könyvtárban lenne. A FÁK-országokban a legismertebb az Oroszországi Állami Könyvtárban (RGB) 2003 óta működő *Disszertációk elektronikus könyvtára* (DEK) nevű olvasóterem. 2012 márciusától az RGB főigazgatója utasítása alapján a disszertációk és autóreferátumok teljes szövege kinyomtatható. A könyvtár katalógusa szabadon elérhető. Az olvasóterem használatáról az RGB szerződést kötött az ország legnagyobb felsőoktatási intézményeivel, regionális könyvtáraival és a FÁK-országok könyvtáraival. Ma Oroszország majdnem minden régiójában, 10 FÁK-országban és Iránban működnek az RGB olvasótermei. Jelenleg Oroszország minden szövetségi körzetében és 9 FÁK-országban az RGB-DEK több mint 250 virtuális olvasóterme működik, ebből 17 a Fehérorosz Köztársaságban.

A Fehéroroszországi Nemzeti Könyvtár (FNK) saját virtuális olvasóterme 2008-ban nyílt meg a nemzeti könyvtárban, és még ebben az évben az ország összes területi könyvtárában. A virtuális olvasóterem a könyvtár online szolgáltatásainak és a távoli felhasználók kiszolgálásának az alapja. A könyvtár elektronikus információs forrásai: teljes szövegű, referáló, bibliográfiai és faktográfiai adatbázisok. Az FNK virtuális olvasótermében lévő forrásokhoz a területi könyvtárak térítésmentesen férhetnek hozzá. Az FNK többi partnerének a szolgáltatás térítéses, kivéve az „FNK forrásai” és a Partnerintézmények forrásai” fejezeteket. Az FNK virtuális olvasótermének szolgáltatásait 46 intézmény veszi igénybe. A virtuális olvasóterem egyes források közös használatát is lehetővé teszik, mint az EBSCO, Integrum, IQ library stb., valamint az FNK saját adatbázisai. Csak a könyvtárban és szerződéses partnereinél lévő számítógépekről érhető el a „Gyártókapacitások a világon” adatbázis.

Az FNK virtuális olvasótermeihez több rendezvény is kapcsolódik:

- szemináriumok, tréningek a partnerintézmények dolgozói számára,
- a világ legjobb információs forrásainak bemutatása,
- konzultáció telefonon és e-mailben,
- a partnerintézmények operatív tájékoztatása az újdonságokról az olvasóterem „újdonság-szalagján” és e-mailben.

Az FNK tervei között szerepel virtuális olvasóterem nyitása a régiókban, a könyvtár munkatársainak továbbképzése a virtuális olvasótermekben végzendő munkákhoz, felhasználóképzés. A feladatok megoldására rendszeresen szerveznek szemináriumokat és tréningeket. 2009 áprilisában a tudományos akadémia tudományos szakemberképző intézetével együtt speciális szemináriumot tartottak arról, hogy a doktoranduszok tudományos kutatómunkájuk-

ban hogyan tudják hasznosítani az FNK elektronikus információs forrásait. A rendezvényen több külföldi adatbázis elérését is bemutatták. A tréning után az intézetben rendszeres foglalkozásokat tartottak a virtuális olvasóterem használatáról a mesterképzésben részt vevők, az aspiránsok és a tudományos fokozat elérésére pályázók körében a kandidátusi minimumhoz szükséges „Az információs technológia alapjai” tantárgy keretében.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 165

Közérdekű tájékoztatás

Lásd 164, 180

Vezetés, irányítás

Tervezés

203/2013

McINNES, Sally: Strategic plans and national libraries : planning within a changing context In: Alexandria. – 21. (2011) 3., p. 41-54.

Stratégiai tervek és nemzeti könyvtárak: tervezés változó körülmények között

Felmérés; Középtávú terv; Nemzeti könyvtár; Tervezés

A tanulmány a stratégiai tervezés, a nemzeti könyvtár és a változó körülmények közötti összefüggést elemzi oly módon, hogy felmérést készített tizennégy nemzeti könyvtárnak a stratégiai tervezés készítésében és használatában szerzett tapasztalatairól, majd rámutat azokra a kulcsfontosságú tényezőkre, melyek változó

körülmények között lehetővé teszik a fenntartható stratégiai tervezést. Olyan megközelítést javasol a stratégiai tervezéshez, mely „az öt I” modelljére épít, azaz a hatásra (impact), a részvételre (inclusiveness), a könyvtári munkafolyamatba való bekapcsolásra (integration), az innovációra és a képzeletre (imagination), és kifejti, hogyan illeszthető be ez a modell a szervezeti kultúrákba. A tanulmány végül arra a következtetésre jut, hogy a (1) a könyvtáraknak a digitális forradalom okozta problémái sokkal összetettebbek, mintsem hogy egyenként megbirkózhattának velük, tehát az együttműködés alapvető fontosságú; (2) elkötelezettségre van szükség az új technológiák, az információk prezentálásának módjai és az érdekeltek iránt; (3) az innovációt és a tanulást be kell illeszteni a szervezeti kultúrákba; (4) a szervezeteknek elkötelezett, meggyőződéses és kellően motivált vezetés kell. Ezekre azért van szükség, hogy a könyvtárak mindig könnyen alkalmazkodjanak,

és kezelni tudják a változásokat, illetve a változások közepette is biztosítani tudják létjogosultságukat és fontosságukat.

(Autoref.)

Lásd még 157, 174

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

204/2013

DE-JUANAS, Ángel: Construcción de un instrumento de verificación de la calidad de portales y redes de investigación de carácter científico en Internet. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 35. (2012) 4., p. 555-572.

Res. angol nyelven

Eszköz az interneten található tudományos jellegű portálok és kutatási hálózatok minőségének értékelésére

Hatékonyaság; Honlap; Portál

A társadalom- és egészségtudomány területén található tudományos portálok és honlapok minőségének értékelésére alkalmazható eszközt fejlesztettek ki dokumentumok elemzése, szakértők által végzett mennyiségi és minőségi értékelések „nem experimentális vegyes tervezése” módszerével.

A *QuaSciWeb* elnevezésű értékelő táblázat 57 tulajdonságra kérdez rá, melyeket hat kategóriába soroltak: 1. Azonosítás (olyan szempontokkal, mint pl. az intézmény presztízse, ill. hogy megtalálható-e az intézmény története, etikai kódexe). 2. Felhasználói felület (többek között a GYIK, fórum, blog jelenléte, interaktív lehetőségek, a megtalált dokumentum megrendelésének lehetősége). 3. Tartalom (az információk mennyisége, megbízhatósága, nyelvhelyessége, naprakész volta stb.). 4. Navigáció és adatgyűjtés (kere-

sőrendszerek, mutatók, szemantikus navigáció, időigény, mobil alkalmazás lehetőségei stb.). 5. A felhasználó tapasztalatai (betűtípusok, tipográfia, multimédiás lehetőségek). 6. Láthatóság és elterjedtség (hozzáférhetőség fogyatékkal élők számára, többnyelvűség, elérhetőség más honlapokról, jelenlét adatbázisokban stb.). Az eszköz három célra használható: a) a tudományos jellegű tartalmat szolgáltató portálok és honlapok minőségének értékelésére; b) a jobbításukhoz szükséges tartalmak meghatározására; c) a programozók és webtervezők munkájának konkrét iránymutatásokkal való segítésére.

(Mohor Jenő)

Lásd még 178, 190

Pénzügyi és gazdasági kérdések

205/2013

SUMMERFIELD HAMMERMAN, Susan: The basics of prospect research : increasing library funding opportunities In: College & research libraries news. – 73. (2012) 10., p. 610-613.

Az adományozók felkutatásának alapismeretei – a könyvtártámogatási lehetőségek bővítése

Adatvédelem; Felsőoktatási könyvtár; Gépi információkeresés; Public relations; Támogatás -pénzügyi-társadalmi

A felsőoktatási és tudományos könyvtárak számára létkérdés a költségvetési forrásokon felüli támogatások megszerzése. Ezek nagy része (az Egyesült Államokban 2010-ben 73%-a) nem intézményektől, hanem tehetős magánszemelyektől származik, tehát a forráskeresés során célszerű főként őket megcélozni. A *prospect research*, a lehetséges gazdag adományozók felderítése és becserkészése külön szakmává nőtt ki magát, egy könyvtárban mégis kézenfekvő,

hogy az információkeresésben jártas könyvtárosok végezzék ezt a munkát.

A lehetséges adományozók életútjára és anyagi helyzetére vonatkozó információk egy részét könnyű az interneten megtalálni. Az ingatlan-vagyon, a politikai célra adott támogatások és más adományok szintén gond nélkül fellelhetők a nyilvános információforrásokban. A könyvtárosok áttekinthetik az intézmény már létező kapcsolatait is (beiratkozott használók, eddigi adományozók, önkéntesek, öregdiákok stb.) és használhatnak webes eszközöket, mint például a NOZA ingyenes webes szolgáltatásai (<https://www.nozasearch.com/fundraising-resources.asp>), vagy a LinkedIn internetes szakmai kapcsolatépítő oldal. Érdemes felkutatniuk más könyvtárak linkgyűjteményeit is. Nagyon óvatosságnak kell lenni a sűrűn előforduló névazonosságok miatt, melyek tévútra terelhetik a kutatót.

Szorgalmas munkával felderíthető a gazdasági társaságok tulajdonosai által birtokolt részvény-vagyon nagysága, és kikövetkeztethető aktuális értéke a részvénytörzsek és a részvényárfolyamok változásainak figyelemmel kíséréseivel. A nem profitorientált intézmények felsővezetőinek jövedelme törvényi előírás alapján nyilvános, a vezetői testületek tagjai pedig gyakran adományozók is. Adományaiknak az adott szervezet éves jelentésében lehet utánanézni.

A kutatás során kézenfekvő a könyvtár által előfizetett adatbázisok használata. A családi alapítványok vagyonáról például az előfizetéses Foundation Directory segítségével lehet tájékozódni, mely az adó-visszatérítéshez szükséges bevallások alapján készül.

Igaz ugyan, hogy a legtöbb információforrás, melyből adatokat nyerhetünk a potenciális adományozókról, nyilvános, az így szerzett információkat mégis bizalmasként kell kezelni. A könyvtárnak rendelkeznie kell egy adatkezelési szabályzattal, melyet a kutatást végző munkatársnak meg kell ismernie és be kell tartania. Érdemes az adományozó-kutatók szakmai szervezetének (APRA) honlapján közzé, etikai

szabályokat ismertető dokumentumait is megismerni.

(Fazakas Eszter)

Lásd még 184, 190

Személyzet

206/2013

DETMERING, Robert – SPROLES, Claudene: Forget the desk job : current roles and responsibilities in entry-level reference job advertisements. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 73. (2012) 6., p. 543-555.

A pályakezdő tájékoztató könyvtárosokkal kapcsolatos elvárások

Felmérés; Munkabér, alkalmazás; Munkakör; Pályakezdő könyvtáros; Referenz

A szerzők a különböző weboldalakon feladott hirdetések tartalmi elemzésével veszik számba a pályakezdő felsőoktatási tájékoztató könyvtárosokkal szemben támasztott követelményeket, illetve hogy milyen jellegű feladatokat kell majd ellátniuk. Három fő kérdéskört vizsgálnak meg: melyek az elsődleges feladataik, milyen trendek tapasztalhatók e téren, és hogy milyen készségekkel kell rendelkezniük a jelölteknek. Ez az első olyan vizsgálat, amely kifejezetten a pályakezdő tájékoztató könyvtárosoknak szánt hirdetéseket elemzi. A napról napra változó online környezet miatt szükségessé vált egy saját hirdetési archívum létrehozása. A 2010. év folyamán olyan webhelyeket vizsgáltak át, mint az ALA JobLIST, a LISjobs, a LIBREF-L és az ILI-L. Pályakezdőknek szólónak értelmezték az olyan hirdetéseket, amelyek tartalmazták a pályakezdő kifejezést (entry-level), nem követeltek meg korábbi szakmai tapasztalatokat, illetve az állás betöltéséhez nem is lehetett korábban tapasztalatokat szerezni. Az állásnak teljes munkaidejűnek és állandó jellegűnek (nem időszakinak) kellett

lennie. A 2 éves előkészítő főiskolai (community college), illetve az Amerikán kívüli állásokat kizárták a vizsgálat köréből.

Azokat a hirdetéseket tekintették tájékoztató könyvtárosi jellegűnek, amelyek esetében az elsődleges feladatokat a tájékoztató szolgálatban kellett ellátni. Az olyan hirdetéseket nem vették figyelembe, amelyek csak kiegészítő jelleggel említették meg a tájékoztató pultnál végzendő feladatokat. Egy év alatt összesen 385 hirdetést tekintettek át, és közülük 192-re illettek a fenti kritériumok. Mivel a könyvtárak nem egyforma nyelvezetet használtak, egyes eseteket a helyszínen kellett tisztázni. A munkaköri feladatokat aszerint is osztályozták, hogy hagyományos referenzs tevékenységről vagy újabban jelentkező feladatokról van-e szó. A hagyományos tevékenységek közé sorolták a kifejezetten tájékoztató munkát, a digitális írástudatlanság leküzdésével kapcsolatos és egyéb oktatási tevékenységet, a tanszéki összekötő munkát, az állományépítésnek nyújtott segítséget, a helyi vezetői feladatok ellátását, a marketingtevékenységet, a számítógéppel összefüggő munkát, a tervezési és kivitelezési tevékenységet, az intézményvezetéssel, a programok kiértékelésével, a tudományos kommunikációban való részvétellel kapcsolatos tevékenységeket, továbbá a kutatómunkát.

Az összes hirdetésnek a fele vonatkozott tájékoztató állásokra. A hirdetések 70,8%-a hat vagy több tevékenységet sorolt fel (23 százalékuk kilencet vagy többet is), ez egybevág a szakirodalom azon megállapításával, hogy időről időre bővül a tájékoztató könyvtárosokkal kapcsolatos elvárások köre. Az álláshirdetések 96,8%-ában szerepeltek az oktatással kapcsolatos feladatok (sok esetben ez a munkaköri megnevezésekben is tükröződött, pl. oktatási és kutatási könyvtáros, „Instruction and Research Services Librarian”), 78,1%-ukban a tanszéki összekötői munka, 76%-ukban az állományépítés segítése. Az elvárások listájának további sorrendje: információtechnológia (55%), tervezés és kivitelezés (49%), marketing (43%),

szakmai tevékenység (42%), vezető szervekben való részvétel (39%).

A pályakezdő könyvtárostól elvárhatják, hogy oktasson, oktatási programokat tervezzen, kutatási asszisztensként, állományfelelősként, információs kurátorként, kommunikációs szakértőként, marketingszakemberként, projektmenedzserként is megállja a helyét, és adott esetben önálló tudományos munkát is kifejtson (ez a hirdetések 7%-ában szerepelt). A sokoldalú elvárás a könyvtárosképzésben is érvényesíteni kell (például erősítve a marketinges és a vezetői felkészítést). Egy másik növekvő követelmény az információtechnológiai feladatok ellátása (elektronikus adatkezelés, adatkurátori munka, elektronikus publikálás stb.).

A jelen felmérés pillanatfelvételenként szolgált, de szükség lenne longitudinális vizsgálatokra is.

(Mándy Gábor)

Lásd még 194

Marketing, közönségkapcsolatok

207/2013

FOJTÚ, Andrea: BIBLIOWEB aneb Kudy vede cesta vítězství In: Čtenář. – 65. (2013) 1., p. 3-6.

BIBLIOWEB avagy Hová vezet a győzelem útja

Hatékonyág; Honlap; Információtechnológia

A Cseh Könyvtáros Egyesület 2002 óta évente versenyt hirdet a legjobb könyvtári honlap címért. A verseny célja a könyvtári weblapok minőségi fejlesztése. Az értékelési szempontok között az alábbiak szerepelnek:

1. Az oldal *tartalmi minősége* (tájékoztató jelleg, áttekinthetőség, megfelelő információ-tartalom), oldaltérkép megléte. Az online katalógus mellett bónuszt jelent az online előjegyzés lehetősége, a szolgáltatások leírása. Fontos a tájékoztató árlista, az elérhetőségek, a nyitvatartási idő nyitóoldalon való közlé-

se. Itt kell szerepelniük az aktualitásoknak, híreknek, akcióknak is. Elvárás a fenntartóra való hivatkozás, nyilvános könyvtáraknál a közhasznú információk kínálata.

2. *Időszűrőség.* Fontos információ az aktualitás, a honlap utolsó frissítési ideje. Ez jelzi a honlap aktivitását vagy passzivitását, az információk frissülését. Az ellenőrzést a „Link Checker” ingyenes, automatikus hitelesítő eszköz biztosíthatja, amely a WWW konzorcium honlapjáról letölthető (<http://validator.w3org/checklink>).

3. *Dizájn* (grafikai elemek, navigáció stb.)
Ez az elvárás nem elsősorban a weboldal színeire és betűtípusára vonatkozik, hanem arra, hogy áttekinthető hivatkozások mutassanak a nyitóoldalra, a képek mérete megfelelő legyen, az olvashatóság a kisebb képernyőkön, mobil eszközökön is jó legyen, a navigáció a weboldal olvasói számára megkönnyítse a tájékozódást.

4. *Kommunikáció a használóval* (nyelvi verziók, visszajelzési lehetőségek, felmérések, újdonságok)

Kisebb könyvtárak számára a nyelvi verzió nem feltétlenül az angolra való fordítást, hanem sokkal inkább a szolgáltat rétegeknek való megfelelést (kisebbségek nyelvére fordítást) jelenti. Fontosak a használókkal való kapcsolattartási formák, elégedettségi felmérések, a közvetlen kapcsolat lehetősége a könyvtárosokkal. Újdonság az online regisztráció vagy előzetes regisztráció lehetősége, amely a számla rendezésével, online fizetéssel is kombinálható. Ezek meghatározzák a könyvtárral való első találkozást.

5. *Web 2.0-s eszközök* (OPAC, RSS, blog, Facebook, wiki, képmegosztás stb.)

A web 2.0 jellemzői közé tartozik a használók aktív részvétele a tartalomszolgáltatásban, interaktív formák, vitafórumok, chat alkalmazása. A web élő organizmus, a használók alkotói és élvezői is a kommunikációnak, tartalmaknak, közösségi hálók és szociális profilok keletkeznek. A közösségi csatornák

többet ártnak, mint használnak, ha csak alkalmanként látogatják őket, a közösségi hálók rendszerességet, vitát, reakciókat igényelnek.

6. *Koncepció és elképzelések a web jövőjéről* (cca. 2500 karakterben)

A jövőkép megfogalmazása nemcsak a verseny miatt fontos, a könyvtárak értékelik a jelent (erősségek, gyengeségek), megfogalmazzák közép- és hosszú távú elképzeléseiket a webbel kapcsolatban. A koncepcióból ki kell derülnie, hogy a könyvtár számít a használóira, megújulásra törekszik.

7. *A weboldal elérése a fogyatékkal élők számára* (vakbarát felület)

A www konzorcium WCAG 2.0 előírásainak megfelelő szempontok figyelembevételével történik az értékelés. Ide tartozik az érzékelhetőség (érzékelhető formátumú közvetítés), az elsajátíthatóság (a használói felület valamennyi részének elsajátíthatósága), közérthetőség (az érzékelhető és elsajátítható információk közérthető közlésmódja), erőteljesség (az alkalmazott eszközök kivitelezésének megbízhatósága).

A versenyben a fenti szempontokat 0-10 pont között értékelik, kivéve a 2. szempontot, melyre max. 6 pont jár. Hangsúlyos a hátrányos helyzetű csoportok (nemcsak a fogyatékkal élők, hanem pl. az idősek) esetén a weboldal kezelhetősége. Az elmúlt évek tapasztalata az, hogy a könyvtárak nagyságuktól függetlenül egyre inkább megújítják a honlapjaikat, számos kistélepusú (3000 lakos alatti) könyvtár is bekapcsolódott a versenybe. A cseh könyvtárak versenyében különböző kategóriákban lehet helyezéseket elérni, az eredmények a könyvtáros egyesület honlapján megtekinthetők.

A szlovák könyvtárakban is folyik hasonló verseny, TOPWebLib néven, amelyben az értékelési szempontok a következők: tartalom (aktualitás és olvasói vonzerő), navigáció és keresés (teljes szövegű és térképes), eredetiség, funkcionalitás, dizájn, szabványosság, a web 2.0 eszközei.

Mindkét verseny arra ösztönzi a cseh és szlovák könyvtárakat, hogy honlapjaikat folyamatosan fejlesszék, megújítsák.

(Prókai Margit)

Lásd még 174, 175, 205

Felhasználók és használat

Használat- és igényvizsgálat

208/2013

SMYTH, Sarah – CARLIN, Andrew P.: Use and perception of ebooks in the University of Ulster : a case study In: New review of academic librarianship. – 18. (2012) 2., p. 176-205.

Az e-könyvek használata és megítélése az Ulsteri Egyetemen: esettanulmány

Egyetemi hallgató; Elektronikus könyv; Felmérés; Gépi információkeresés; Használati szokások

A könyvtárban több mint 190 ezer e-könyv cím érhető el. A (főként számítástechnikai könyvek elektronikus változatát nyújtó) *Safari* 546 címe közül nyomtatott változatban is elérhető 143 cím vizsgálata azt mutatta, hogy az e-könyveket átlagosan harmincszor gyakrabban kölcsönözték. Ezenkívül online kérdőív segítségével kérdezték meg 5524 hallgató véleményét. Mivel mindössze 1,97% válaszolt, csak esettanulmányként értelmezhető a zömében 18 és 24 év közötti, nappali tagozatos, az alapképzésben részt vevő nőnemű 109 hallgató véleménye. Többségük már korábban is használt e-könyvet. Ezek 76%-a tudott az egyetem e-könyv állományáról, amelyet 66% kutatási célból, 18% szórakozásra használt. A könyvek 65%-a tankönyv, 19%-a szépirodalom, 18%-a tudományos monográfia, 7%-a lexikon és szótár volt. A válaszadók 61%-a jellemzően

egy-egy fejezetet vagy cikket olvasott el. Hatvannyolc százalékuk PC-t vagy laptopot, 21% okostelefont, 9% e-könyv olvasót, 1% táblagépet használt az olvasásra. Általában a nyomtatott, néha az elektronikus változatot választotta 41,3%, amit a nem és a könyvtárlátogatás gyakorisága érdemben nem befolyásolt. Az e-könyveket másolatok készítésére 69,9% tekintette a legjobbnak, a nyomtatottakat az olvasás élvezete szempontjából 71,4%, a jó olvashatóság tekintetében 61,6% részesítette előnyben.

A válaszadók többsége a könyvtár és könyvtári weboldal rendszeres felhasználója volt, akik különböző szinten, de elégedettek voltak ezekkel. Az e-könyvek esetén az elégedettség csupán 56%-os volt, és a semleges válaszok aránya is magasabb (38%). Az e-könyveket 92% hasznosnak tartotta, 61% úgy látta, hogy ki fogják egészíteni a nyomtatott könyveket. Arra a kérdésre, hogy az e-könyvek segítik-e a hatékonyabb tanulást, 64% igenlő és 25% semleges válasz érkezett. A könyvtárnak az e-könyvek használatát és megismerését segítő munkáját 36% találta hatékonynak, míg a negatív megítélés aránya 41, a semlegesé 23% volt. A kívánt e-könyvek elérhetőségét 36% pozitívan, 43% negatívan ítélte meg. Az e-könyvek előnyös tulajdonságai között 30% a kényelmet, 20% a távoli elérhetőséget, másik 20% a többletérték rugalmasságát említi. Egyaránt 38% nevezi hátránynak az online szöveg nehéz olvashatóságát és fejezi ki, hogy a papírformát részesíti előnyben.

Az eredmények értékelése Roesnita és Zainab 2005-ben publikált modellje alapján történt. A hallgatók tudnak az e-könyvek létezéséről, és pozitívan állnak hozzájuk. Már korábban is használt e-könyvet 76,1%-uk, ami meghaladja a korábbi vizsgálatokban talált arányokat (bár itt és másutt is óvatosságnak kell lennünk a viszonylag kis minta miatt). A válaszadók egy része viszont nem teljes fogadja el az e-könyveket, ami a könyvtártól kapott ösztönzés gyengeségének is betudható.

A technológiai kompetenciák pozitív képet mutatnak, viszont a válaszadók 9%-a jelezte, hogy az e-könyvekkel való tanulástól elvonja a figyelmüket, hogy más médiumok is elérhetők. A 8 funkcionális tényező közül 6 megtalálható a válaszadók által megjelölt előnyök között, viszont jelentősek az olvasást nehezítő tényezők. A folyamatos hozzáférést pozitívan fogadták a válaszadók, viszont az e-könyvek egyetemi elérhetősége problematikus volt. A modell ellentmondása, hogy a válaszadók egy része – annak ellenére, hogy képes lenne rá – nem használja az e-könyveket. Egyértelművé vált, hogy az e-könyveket más célra használják, mint nyomtatott megfelelőiket.

(Koltay Tibor)

Lásd még 182, 193, 198, 215

Olvasás

209/2013

KRAUSS-LEICHERT, Uta – PAUL, Jana – PILZER, Harald: Welche Wirkungen haben Leseförderungsaktionen öffentlicher Bibliotheken : erste Ergebnisse der Studie „Leseförderung und Wirkungsforschung (LeWi)“ mit der Stadtbibliothek Bielefeld In: BuB. – 64. (2012) 11-12., p. 789-793.

Milyen hatásuk van a közkönyvtárak olvasásnépszerűsítő programjainak? Az „Olvasásfejlesztés és hatásvizsgálat” elnevezésű vizsgálat első tapasza-

Iatai a Bielefeldi Városi Könyvtárban

Általános iskolás; Felmérés; Ifjúság nevelése olvasásra; Olvasásvizsgálat; Rendezvény; Városi könyvtár

Az olvasási készség nagyon fontos kompetencia, ami megkönnyíti a médiatársadalomban való részvételt. Az olvasástanítás az iskolák egyik hagyományos feladata. Az iskolák azonban nem mindig képesek sikert elérni a gyermekek olvasási szocializációjában. Az olvasás népszerűsítése az ifjúsággal kapcsolatos közkönyvtári munka egyik kulcsfontosságú területe, ezt a fajta munkát azonban gyakran nem kíséri értékelés. Az „Olvasásfejlesztés és hatásvizsgálat” (LeWi) elnevezésű német kutatási terv annak tanulmányozását tűzte ki céljául, hogy a közkönyvtári programoknak mennyire van pozitív hatásuk az iskolásokra hosszú távon.

Egy longitudinális (2010–2013) tanulmány a Bielefeldi Városi Könyvtár egyik fiókkönyvtárának (Brackwede) olvasásfejlesztési programjait vizsgálta: a Vogelruth Általános Iskola 2. és 4. osztályos tanulóinak olvasási készségét tanulmányozták, azokat, akik részt vettek a könyvtár olvasásnépszerűsítő rendezvényein. A tanulmány nemcsak az olvasási készségeket, hanem az olvasási szokásokat és a motiváló tényezőket is elemezte.

Az intenzív programok két éve után megállapítható, hogy a rendszeres könyvtárlátogatásnak pozitív hatása van, de figyelembe kell venni, hogy jelentős anyagi és személyzeti ráfordítás szükséges a rendszeres programszervezéshez, és éppen ez a rendszeresség biztosítja az elfogadást, a családiasságot, amelynek révén az olvasás javulása és fenntarthatóság érhető el.

(Autoref.)

Olvasáskutatás

Lásd 209

Használók képzése

210/2013

BERNSMANN, Susanne – CROLL, Jutta: Lowering the threshold to libraries with social media : the approach of "Digital Literacy 2.0", a project funded in the EU Lifelong Learning Programme. – Bibliogr. In: Library review. – 62. (2013) 1/2., p. 53-58.

Közösségi médiával a küszöbfelelem ellen. Az EU által támogatott „Digitális írástudás 2.0” projekt

Használók képzése; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Információtechnológia

A digitális írástudás a közösségi összetartozás, az aktív állampolgárság és a személyiségben rejlő lehetőségek kiteljesítése szempontjából is kulcsfontosságú kompetencia. A Digitális írástudás 2.0 (DLit 2.0) projekt célja, hogy kifejlesszen és a gyakorlatban is bevezessen egy egész életen át tartó tanulásról szóló programot, amely infokommunikációs alapokon nyugszik, és elsősorban a hátrányos helyzetű társadalmi csoportokat érinti. Az alacsony iskolázottság szoros kapcsolatban áll a társadalmi kirekesztettséggel és a szegénységgel.

A közösségi média nem igényel komoly technikai előképzettséget, ezért ideális eszköz a számítógépek és az internet világával való megismerkedés elkezdéséhez. A megcélzott rétegeknek a tanulást olyan témákkal lehet vonzóvá tenni, amelyek egyrészt fontosak a mindennapi életben, másrészt csekély kezdeti elköteleződést igényelnek. A közösségi média segítségével nemcsak a tudás megszerzése, de a tartalmak előállítása iránt is nyitottá teszi az alacsonyan iskolázott embereket.

Belga, bolgár, francia, német és lengyel könyvtárak egyesült királyságbeli, németországi és portugáliai jóléti szervezetekkel való együttműködésben két lépcsőben dolgozták ki a programot, amely első lépésben az alacsony társadalmi helyzetűeket motiválja és készíti fel az önálló tanulásra. Második lépésben a társadalmilag hátrá-

nyos helyzetű személyeket a könyvtárba, illetve más – nem formális tanulásra alkalmas – helyszínekre hívják, hogy segítsék őket a közösségi életbe való bekapcsolódás folyamatában.

A tananyag kidolgozása jelentette a projekt lényegi részét, amellyel a könyvtári személyzet képes lesz a hátrányos helyzetűeket segíteni. Ez az alábbiakat tartalmazta:

- web 2.0-s alkalmazások és a közösségi média;
- módszerek, amelyekkel rá lehet venni ezen eszközök használatára a hátrányos helyzetű embereket;
- a hátrányos helyzetűeknek szánt IKT szolgáltatások hatékonyságának javítása.

Maga a tananyag a következő témákra tért ki: IKT alapok, web 2.0-s alkalmazások, a közösségi média biztonságos használata, e-állampolgárság, íráskészség fejlesztése. A több modulból álló tananyag tartalmaz egyszerű és rövid segédleteket is, amelyek révén a résztvevők képesek lesznek az elektronikus ügyfélszolgálatok használatára, adóbevallás készítésére, önéletrajz vagy bemutatkozó levél készítésére, rövid tartalmak közzétételére egy blog felületén.

A kísérleti projektet követően a tananyagot a többi európai országban is be akarják vezetni. Az eredményeket ezért nyilvánossá teszik, hogy bármelyik európai szervezet számára elérhető legyen. Az információs társadalomban lehetséges a kulturális vagy társadalmi helyzetük miatt marginális helyzetben lévők életminőségét javítani. A projekt ezt a lehetőséget szeretné minél többek számára eljuttatni.

(Tóth Máté)

211/2013

HOLCH ANDERSEN, Knud – KAARSTED, Thomas: Danish youth education en route to digital literacy In: Scandinavian library quarterly. – 46. (2013) 1., p. 20-21.

A dán közoktatás a digitális írástudás felé

A digitális írástudás szerepe egyre nő a dán gimnáziumokban és a többi oktatási intézményben. Az oktatás során képessé kell tenni a diákokat a releváns digitális platformok és média hatékony, kritikai, kreatív és innovatív használatára. Nem maradhat el a diákok felkészítése azoknak a problémáknak a kezelésére, melyek nemcsak felsőfokú tanulmányaik, hanem egész életük során – munkahelyükön és a demokratikus társadalmi folyamatok közepette – vár rájuk.

Dánia nagyon büszke világhírű IT infrastruktúrájára, de még messze van attól, hogy a tömegtelen információ kritikai és innovatív használatában is az élre törjön.

A digitális írástudás az információs írástudás folytatása, ami a gimnáziumi oktatás alapja Dániában. A digitális kezdeményezést a *Dán Elektronikus Tudományos Könyvtár* (Denmark's Electronic Research Library, DEEF) révén kell megerősíteni, mely három (a kulturális, az oktatási és a tudományos) minisztériumhoz is tartozik, és alapvető feladata a gimnáziumi oktatásban a tudáshoz való hozzáférésnek és az információ-kritikai készségek alkalmazásának a segítése. 2011 tavaszán ennek érdekében a DEEF konferenciát szervezett „*Digitális írástudás és felkészítés tudományos tevékenységre*” címmel, melyen termékeny párbeszéd folyt tudósok, oktatók és könyvtárosok között. Elhatározták, hogy folytatják az eszmecserét az *Agytröszt a gimnáziumi digitális írástudásra* keretei között. A tizenhét tagú „agytröszt” a gimnáziumok, igazgatók, diákok, tudósok, könyvtárak és az üzleti szféra képviselőiből áll. Három megbeszélést tartottak 2012 áprilisa és szeptembere között. Első alkalommal került sor az érdekeltek bevonásával egy közös stratégia kialakítására, mely stratégia alulról építkezik: a gimnáziumok „végzik el a kezdőrugást” a fejlesztésben, melynek holisztikusnak kell lennie, azaz a teljes iskolai kultúrát és annak valamennyi szereplőjét fel kell ölelnie. A digitális technológia önmagában nem változik, a megcélzott kompetencia-fejlesztés

jelenti a meghatározó problémát: az oktatási programokba kell integrálni, és a mindennapi élet eszközeként kell funkcionálnia.

Több tanulmány is rámutat, hogy tévedés azt hinnünk, hogy a diákok bánni tudnak az IT-médiával és -platformokkal: célratörően kell kialakítani a kritikai, kreatív és szelektív kompetenciáikat, és gyakorolniuk kell a gimnázium minden osztályában. (Szükség van persze tanári továbbképzésekre is, és a szakdidaktika részévé kell tenni a kérdéskört.) A hagyományos gimnáziumi könyvtárakat és tanulási központokat át kell alakítani az iskola digitális forrásközpontjává, az ott dolgozó könyvtárosoknak pedig részt kell venniük a kompetencia-fejlesztésben.

Hosszú távú feladat lesz a stratégia célkitűzéseinek a megvalósítása. Az agytröszt hatni szeretne a köznevelésről folyó politikai vitára, és hangoztatni a digitális írástudás fontosságát.

(Murányi Lajos)

212/2013

KRATOCHVÍL, Jirí: Evaluation of e-learning course, Information Literacy, for medical students. – Bibliogr. In: The electronic library. – 31. (2013) 1., p. 764-776.

Orvostanhallgatóknak szánt online információs műveltségi kurzus értékelése

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használók képzése -felsőoktatásban; Távoktatás

A cikk elsőrendű célja az, hogy leírja és értékelje azt az e-learning információs műveltségi (IM) kurzust, amelyet a brnói Masaryk Egyetem orvostudományi karának könyvtárosai szerveztek. A cikk a könyvtárosok kurzus alatt szerzett tapasztalatait elemzi. A felmérésben azok az orvostanhallgatók vettek részt, akik 2008 és 2010 ősze között vették fel ezt a kurzust. A diákokat arra kérték, hogy töltsék ki a Google Dokumentumokban szerkesztett kvantitatív kérdőívet, s benne az ötpontos Likert skálát, és válaszoljanak a nyitott és zárt kérdésekre. Az eredmények azt

mutatják, hogy az orvostanhallgatók elégedettek a kurzussal idő- és térbeli rugalmassága miatt, hiszen saját tempójukban tanulhattak az online interaktív oktatóanyag alapján. A diákoknak több mint a fele tartotta a tananyag fokozatos kiadását a folyamatos tanulás fő motiválójának. A legtöbb diák elégedett volt az oktatott témákkal, az adatbázisokban való keresés módszerével (*Web of Science, Scopus, orvostudományi adatbázisok*) az *EndNoteWeb* segítségével és az *ISO 690* hivatkozási stílussal. A legtöbb feladatot – mint az online adatbázisokban való a keresést, az *EndNoteWeb*bel végzett munkát vagy egy-egy folyóirat impakt faktorának a megkeresését – hasznosnak ítélték. Az eredmények nyomán több ponton módosítani kellett a kurzus tematikáját. A könyvtárosok úgy döntöttek, hogy olyan interaktív segédanyagot készítenek, amely elmagyarázza, miért fontosak a diákok jövőbeli

igényeivel kapcsolatos témák és a tudományos dolgozat írása, és törlik a könyvtári terminológiára és a katalógusokra vonatkozó részeket. Két új feladattal is bővült a tananyag 2011 tavaszán: a folyóiratok teljes szövegéhez való hozzáférés jogosultsága és plágiumra utaló jelek keresése egy rövid szövegben. Végül a könyvtárosok néhány nyomtatott anyagot is készítettek, ami jól jön a kurzushoz, és növeli a kurzus nyilvánosságát a tanárok körében, akik így a többi diáknak is ajánlhatják, hogy vegyék fel ők is. A cikk elsőnek számol be a cseh orvostanhallgatók számára távoktatási formában szervezett információs műveltségi kurzus tapasztalatairól. A tanulmány segíthet a hasonló oktatást tervezőknek alapkoncepciójuk kidolgozásában.

(Autoref.)

Lásd még 187, 202

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

213/2013

GERTZ, Janet – GERTZ, Janet: Should you? May you? Can you? : factors in selecting rare books and special collections for digitization. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 33. (2013) 2., p. 7-11.

Kell-e, szabad-e és lehet-e digitalizálni? A kiválasztás szempontjai ritka könyvek és különgyűjtemények esetében

Digitalizálás; Gazdaságosság -könyvtárban; Munkaszervezés; Régi és ritka könyvek; Tervezés

A digitalizálás előkészítésének kulcsfontosságú lépése az alkalmas dokumentumok kiválasztá-

sa, és szintén lényeges a technológia hatékony használata és a használói igények kielégítése. A tartalmi értéken, fizikai jellemzőkön alapuló értékelési kritériumok segítenek megválaszolni a munkamenettel és a pénzügyekkel kapcsolatos kérdéseket: tudniillik, hogy kell-e, szabad-e és lehet-e az adott dokumentumokat digitalizálni, illetve mibe fog mindez kerülni.

A „kell-e digitalizálni” kérdés további kérdéseket vet fel, amelyeket sorban végig kell gondolni. Indokolja-e a gyűjtemény értéke, fontossága, a használói kereslet és a létrehozott pluszérték a digitalizálást? A digitalizálás és a digitalizált dokumentumok közreadása ugyanis a publikálás egy formája. A jelenlegi és a jövőbeni lehetséges használói kör meghatározza a megjelenítési formát, a navigációs eszközöket, a metaadatokat, a magyarázó szöveget, a keresési lehetősé-

ségeket, a dokumentumok elhelyezését a weben stb. Mérlegelni kell, milyen előnyök járnak a digitalizálással (pl. féltett, sérülékeny dokumentumok válnak kutathatóvá) a technikai lehetőségek révén. Mindig „hasonlítani kell”: készített-e más digitális változatot az adott dokumentumról. Indokolt esetben persze az újabb digitalizálás is indokolt (jobb felbontás, színes változat).

A „szabad-e digitalizálni” kérdés a jogi megfontolásokkal kapcsolatos. A szerzői jogvédelem alá eső dokumentumoknál az engedély megszerzése időigényes és költséges lehet, továbbá nem mindig lehetséges. Sok esetben kell a jogi előírásokat értelmezni, illetve – ha az engedélyek nem állnak rendelkezésre, ami bizonyos kockázatot jelent – a méltányos felhasználás gyakorlatát alkalmazni. Már indulásnál el kell döntenie, hogy a digitalizálás célja csak az állományvédelem vagy a nyilvános közzététel is. Tekintettel kell lenni az adatvédelmi problémákra (a vallási, etnikai és közösségi érzékenységet beleértve).

A „lehet-e digitalizálni” kérdésre akkor igen a válasz, ha a technikai infrastruktúra és a szakértelem rendelkezésre áll a digitalizáláshoz és a későbbi szolgáltatáshoz. A digitalizálási projekt a következő lépésekből áll: előkészítés (a dokumentumok fizikai rendezésével egyetemben); javítások, konzerválás – ha szükséges; jó minőségű felvételek elkészítése; feldolgozás (katalógus- és metaadatok). Jelentős munkával jár a fájlok feltöltése a webhelyre, elérhetőségük biztosítása és kezelése. Ennek mozzanatai: használati interfész megtervezése, a weboldal menedzselése, fájlok megőrzése. A munkálatokban különböző szakterületek szakembereinek kell gördülékenyen együttműködniük. A produktum minőségét (és a szükséges technikai paramétereket) az határozza meg, hogy milyen célra történik a digitalizálás. Gondoskodni szükséges arról, hogy a digitalizálás során az eredeti dokumentum minél kevésbé sérüljön meg. Fontos szempont, hogy addig ne is gondoljunk a digitalizálásra, amíg a gyűjtemény nincs teljességgel rendezve és feltárva! Végetetül a digitális fájlok hosszú távú megőrzésére is gondolni kell, ami költségekkel jár.

Ami a költségeket illeti, célszerű a költség-hasonlíztást elvégezni az egész munkafolyamatra és a bevont közreműködők mindegyikére nézve. A digitalizálás költsége – hasonlóan az autóvásárláshoz – rengeteg tényezőtől függ. A jó minőségű végeredményhez be kell fektetni (a felvételek elkészítése a költségek egyharmadát teszi ki, jelentős tételt képvisel a metaadatolás).

A digitalizálásnak akkor van leginkább értelme, ha az érintett dokumentumok máshol nem hozzáférhetők, jó metaadatokkal párosulnak, és a szerzői jogok nem jelentik az online közzététel akadályát. Fontos érv a digitalizálás mellett az értéknövelés. Egy-egy intézmény digitalizálási stratégiájának és a prioritásainak illeszkedniük kell hosszú távú terveihez. A szóba jöhető digitalizálási projektek értékeléséhez, a jó döntésekhez hozzátartozik az előzetes alapos információgyűjtés a célok, a költségek és az előnyök tekintetében, természetesen az érintett szakterületek munkatársaival mindig szoros együttműködésben.

(Hegyközi Ilona)

214/2013

OEHLERTS, Beth: Digital preservation strategies at Colorado State University Libraries. – Bibliogr. In: Library management. – 34. (2013) 1/2., p. 83-95..

A digitális megőrzés stratégiái a Colorado Állami Egyetem könyvtáraiban

Digitalizálás; Egyetemi könyvtár; Esettanulmány; Munkafolyamat; Munkaszervezés

A tanulmány számba veszi a digitális tárolás és megőrzés azon gyakorlatát és folyamatait, melyeket sikeresen alkalmaztak egy felsőoktatási intézményben. Az esettanulmány bemutatja a tervezési szakaszt, és sorra veszi azokat az eljárásokat, melyeket a helyi digitális állomány meghatározásában, kiválasztásában, csomagolásában és tárolásában a hosszú távú megőrzés és a migráció érdekében végeztek. Eközben át-

tekintették a kérdés szakirodalmát, és kiindulópontként válogatott dokumentumokat kínálnak azoknak az intézményeknek, amelyek a digitális megőrzés eszközei és gyakorlata iránt érdeklődnek. A digitális megőrzés a digitális állomány-szervezés széles, fejlődő és fontos eleme, bár a könyvtárvezetés sokszor nem figyel rá, és a könyvtári műveletek során is alábecsülik a szerepét. Ha kevés anyagi forrás áll rendelkezésre, együttműködésben érdemes gondolkodni, ha a digitális megőrzés eszközeiről és folyamatairól van szó. Ami a Colorado Állami Egyetem könyvtáraiban (CSUL) sikeres, azt más is megtanulhatja. A hatékony tervezés és a jól felépített munkafolyamat birtokában az intézmény optimalizálhatja szűkös forrásait és munkatársainak munkaidejét. A szakirodalom zöme elméletekről, technológiákról, fogalmi modellekről és nagy léptékű együttműködésekről szól, és alig említi egy-egy felsőoktatási könyvtár szükségleteit, megoldásait, műveleteit és tapasztalatait. Ez a tanulmány azáltal gazdagítja a szakirodalmat, hogy gyakorlati tapasztalatokból kiindulva, vagyis a CSUL saját munkájára, a felmerülő igényekre és megoldásokra támaszkodva beszél a digitális megőrzésről.

(Autoref.)

Lásd még 162

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

215/2013

KUMBHAR, Rajendra: E-books : review of research and writing during 2010. – Bibliogr. In: The electronic library. – 30. (2012) 6., p. 777-795.

E-könyvek: a 2010. évi kutatások és a szakirodalom szemléje

Elektronikus könyv; Szolgáltatások használata

Az e-könyvekkel kapcsolatos cikkek többsége a téma egy-két aspektusával foglalkozik. Nincs jele annak, hogy a könyvek jövőjével kapcsolatos viták lezárultak volna. Előre látható azonban, hogy az e-könyvek fontos részei lesznek a könyvtárak gyűjteményeinek, viszont együtt fognak létezni a nyomtatott könyvekkel, ezért a könyvtáraknak ehhez a hibrid környezethez kell alkalmazkodniuk, amikor gyűjteményi politikájukat alakítják.

A 2003 és 2009 közötti időszakban jelentős növekedés következett be az e-könyveken olvasható kötelező és ajánlott irodalom olvasásában. A nyomtatott könyveknél olcsóbbnak bizonyultak, és sokan azért részesítik őket előnyben, mert 24 órán át elérhetőek, továbbá könnyen navigálhatók. Mindez lényegesebb, mint a hátrányaik.

Az e-könyvek ösztönözhetik azokat a gyerekeket, akik lusták könyvtárba vagy könyvesboltba menni. Az iskolai könyvtáraknak ki kellene ezt használniuk, valamint azt, hogy a technológiára alapozott tanulás fokozott mértékben érhető el, és épít a figyelemmegosztás (multitasking) vonzerejére.

Egyes írárok szerzői úgy találják, hogy nyomtatott megfelelőikkel összevetve az e-könyveket többet használják, mások ellenkező tendenciát látnak. Az oktatók és a kutatók körében népszerűek, viszont lassabban terjednek, mint az elektronikus folyóiratok. Az általános használat és a szakterületek közötti különbségek megítélése nem következetes.

Annak, hogy az e-könyvek piaca bővül, számos jele van, a növekedés mértéke azonban országonként eltérő.

A szolgáltatók többféle szerepet tölthetnek be. Egy kiadó forgalmazhatja például más kiadók e-könyveit. A könyvtárak aggodalmukat fejezik ki a Google Books esetleges egyeduralma miatt. Az e-könyv kiadás és a szolgáltatók helyzete, stratégiái stb. országonként eltérőek, ezért a könyvtáraknak körültekintően kell eljárniuk, amikor kiadót vagy aggregátort választanak. A legcélszerűbb, ha először rövid távú együttmű-

kódésekbe kezdenek velük. Az e-könyvekkel kapcsolatos gondolkodást továbbra is a szerzői joggal és a digitális jogkezelő rendszerekkel (DRM) kapcsolatos kérdések uralják. A terjesztés és a licencek formái és az árazási módok is igen sokfélék. Minden terjesztési-beszerzési modellnek vannak előnyei és hátrányai. Az olvasóközpontú beszerzési mód több választási lehetőséget nyújt a felhasználóknak, és biztosítja, hogy a kiválasztott mű valóban használatba kerüljön. A konzorciumi modell a kiválasztás, a fizetés, a katalogizálás számos kérdését kezeli. A megtekintésenkénti fizetés (pay per view) modell alkalmas azoknak a könyvtáraknak, amelyeknek költségvetési megszorításokkal kell szembenéznük.

Az e-könyvek 75%-a továbbra is nyomtatott könyvek digitalizált változata. Tíz ország 18 könyvtárának kínálatával van jelen a piacon az Európai Unió e-könyvek igény szerint (EOD) programja.

Formátumukat tekintve az e-könyvek letölthetők hordozható olvasókészülékekre, lehetnek nyomtatott tankönyvek online változatai vagy a weben publikált művek. Katalogizálásuk eltér a hagyományos könyvekétől.

A piacon sokféle e-könyv olvasó kapható, és ezek mindegyike egyedi vonásokkal rendelkezik. Ezenkívül a tartalom is meghatározza a készülék kiválasztását, miközben többségüket szépirodalom és tankönyvek olvasására használják.

A könyvtári e-könyveket propagálni kell. A számítástechnikát használni tudó felhasználók sem feltétlenül tudják kezelni az e-könyveket, ezért erre oktatni kell őket.

(Koltay Tibor)

216/2013

VASILEIOU, Magdalini – ROWLEY, Jennifer – HARTLEY, Richard: The e-book management framework : the management of e-books in academic libraries and its challenges. – Bibliogr. In: Library & information science research. – 34. (2012) 4., p. 282-291.

E-könyvek kezelése felsőoktatási könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Felmérés; Használók képzése -felsőoktatásban; Marketing; Munkafolyamat

Hét egyetemi könyvtár munkatársaival készítették félig strukturált, kártyajátékkal kiegészített interjúkat. Egy-egy kártya segítségével azonosították a résztvevők funkcióját (menedzser, szakreferens, metaadat-könyvtáros, e-források könyvtárosa). Az interjú további menetét ez határozta meg. A résztvevők kártyák rendezésével mutatták meg, milyen sorrendben kellene megvalósulniuk, és ténylegesen hogyan zajlanak az e-könyvekhez köthető folyamatok.

Az így létrejött modell olyan egyértelműnek tekinthető elemei mellett, mint a gyarapítási politika megléte, számos esetben találtak érdekes jellemzőket és problémákat. Egyik könyvtárnak sem volt az e-könyvek vásárlására elkülönített költségvetése. Az állomány bővítését a távoktatási, valamint a nagy hallgatói létszámú kurzusok hallgatói számára beszerzendő tankönyvek és a kötelező olvasmányok körében tervezték, amit a megfelelő választék hiánya, valamint a költségvetési megszorítások akadályoztak. A szakirodalommal egyező módon azt találták, hogy nem áll rendelkezésre megfelelő tájékoztatói eszköz („Books in Print” és annak nemzeti változatai). A kiválasztás leggyakrabban említett szempontjai az üzleti modell, a licencek, az ár, a platform és interfész, a téma és az volt, hogy az illető mű szerepeljen a kötelező irodalmak jegyzékén. A konzorciumi licencvásárlásnak több előnyét is látták.

A MARC katalogizálás során nehézséget jelentett problémát az eISBN számok kezelése. Az e-könyvek hozzáférhetősége és használata számos problémát vetett fel a könyvtárosok és a felhasználók körében egyaránt. Egyik könyvtárnak sem volt az e-könyvek marketingjére vonatkozó stratégiája. Más kutatási eredményekkel egybehangzó módon az e-könyvek használatát a szálítók statisztikái alapján követték nyomon, azonban az értékelés többnyire nem volt rendszeres

és szabályozott. A résztvevők könyvtáraiban nincsenek irányelvek az e-könyvek asztására. Ennek egyik oka az lehet, hogy az e-könyveknek nincsen helyigényük, másrészt jelenleg ezeknek a gyűjteményeknek a bővítésére koncentrálnak. A megrendelések megújítása és lemondása számos nehézségbe ütközött.

(Koltay Tibor)

Lásd még 163, 208

Információ- és kommunikációs technológia

217/2013

BOB, Johnson – GUTMANN, Ted: iPhone, Android, or Kindle : the Emma S. Clark Memorial Library has an app for that and so can you. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 33. (2013) 1., p. 7-8., 30-32.

iPhone, android vagy Kindle alkalmazások a könyvtárban

Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal; Szolgáltatások; Telefon

Manapság igen sokan rendelkeznek okostelefonnal. Az Emma S. Clark Emlékkönyvtár (Setauket, N.Y.) különböző alkalmazásokat fejlesztett ki iOS (Apple), Android (Google) és Amazon Kindle Fire készülékekre.

Az Emma Mobile-nak elnevezett alkalmazással a használók a következőket tudják elvégezni:

1. egy ISBN számot beszkenelve a könyvtári katalógusban a művet megkeresni,
2. előjegyzést tenni,
3. automatikusan bejelentkezni adatbázisokban való kereséshez és az olvasóval kapcsolatos tranzakciók megtekintéséhez,
4. értesítést kérni az előjegyzésekről, bírságokról, az olvasójegy érvényességének lejártáról,
5. keresni a katalógusban,
6. megtekinteni a könyvtári rendezvények hirdetésait,
7. útmutatást kapni a könyvtár használatához,
8. telefon-

beszélgetést lebonyolítani, 9. e-mailt küldeni a könyvtárnak.

Az alkalmazás kifejlesztése hatalmas vállalkozás volt, amelyet lépésenként valósítottak meg. A fő cél az volt, ahogy a könyvtár szolgáltatásai a használók számára a „zsebükből” elérhetővé váljanak (a szolgáltatás szlogenje is így hangzott: „Könyvtár a zsebedben”), s eközben a könyvtárak a megszokotthoz képest más elményben részesüljenek.

A fejlesztők úgy döntöttek, hogy hatékonyabb lesz, ha munkaidőn kívül, és nem a könyvtárban, hanem lazább körülmények között találkoznak. A könyvtár külső programozót alkalmazott a Dynalib cégtől. A folyamatos tesztelést tíz kiválasztott munkatárs végezte, akik egyfajta tanácsadókként működtek, és a szolgáltatások körének kialakításához számos hasznos ötlettel szolgáltak. Minden észrevételüket, minden észlelt problémát megosztottak a többi értékelővel.

Amikor a szolgáltatást népszerűsíteni kezdték, vonzó grafikai megjelenítést alkalmaztak, és számos csatormán beharangozták. A népszerűsítő anyagokon QR kódot helyeztek el, hogy a használók azokat beszkenelve egyenesen eljuthassanak a készüléküknek megfelelő alkalmazások tárhelyéhez. Az első két hétben több mint 400 letöltésre került sor, túlnyomórészt Apple készülékeken. A következő lépésben az Amazon Kindle készülékeken tették elérhetővé a szolgáltatást, és hamarosan következnek a Barnes and Noble NOOK tabletjei.

A használók körében az ISBN-nel való keresés és az értesítések váltak a legnépszerűbbekké. A könyvtár lehetőséget kapott arra is, hogy fontos üzeneteket sugározzon összes használója felé. Így például a Sandy hurrikán alkalmával a könyvtár igazgatója iPad-jével be tudott lépni a rendszerbe, és fontos információkat küldött a történésekről a könyvtár minden olvasójának. A szolgáltatás megvalósításához meglehetősen szűkös anyagiak álltak rendelkezésre. Alaposan kihasználták a könyvtár munkatársainak szakértelmét, tapasztalatait és kapcsolatrendszerét. Úgy döntöttek, hogy az alapvető funkciók gyors kifejlesztése után fokozatosan bővítik

az elérhető szolgáltatások körét. A használók is várják az új fejleményeket, az alkalmazások pedig fokozatosan frissülnek, mégpedig korszerű megoldásokkal.

Megállapították, hogy a könyvtár imázsának jót tett a mobil eszközök alkalmazása. Az olvasókkal személyesebben lehet kommunikálni, és az sem számít, hogy éppen hol tartózkodnak. A jövőben további fejlesztésekre készülnek.

(Hegyközi Ilona)

218/2013

FINLAY, Craig S. [et al.]: The structure of the biblioblogosphere : an examination of the linking practices of institutional and personal library blogs. – Bibliogr. In: Journal of web librarianship. – 7. (2013) 1., p. 20-36.

A könyvtári blogoszféra szerkezete: az intézményi és személyes blogok egymáshoz való kapcsolódásának vizsgálata

Elektronikus hirdetőtábla; Elektronikus publikáció; Kommunikáció; Könyvtártudományi tájékoztatás

A könyvtári blogoszféra a könyvtárak intézményi szinten publikált blogjaiból és a könyvtárosok személyes, szakmai kérdéseket tárgyaló blogjaiból áll. Ennek az új műfajnak 2004-es megjelenése óta számos kutató tanulmányozta már a blogolók e különleges csoportját és magát a blogolást. Kevesen vizsgálták azonban a blogok struktúráját és egymás közötti kapcsolatát a könyvtári blogoszférán belül. Ez a tanulmány 1604 könyvtári blog példáján keresztül mutat be kapcsolódási mintákat. Az eredmények azt tükrözik, hogy a könyvtári blogoszféra megfelel a helyi szinten sűrű, globálisan ritka bloghálózati struktúrának, amit korábbi, egyéb blogokat vizsgáló tanulmányok már feltártak. A mintán belül a blogok többsége nem kapcsolódott más, ott szereplő bloghoz. Azok, amelyek mégis, könyvtártípus, a blog témája vagy földrajzi közelség szerint csoportosíthatók. A kapcsolódó blogok mintegy egyharmada egyetlen,

masszív komponensen (azaz bloghálózati csoportban) található, míg a többi kettő vagy három csomópontból álló kisebb hálózaton van. A személyes könyvtári blogok, amelyeket egyének intézménytől függetlenül tesznek közzé, nagyobb valószínűséggel találhatók meg egy sűrűbb hálózaton, mint az intézményi blogok. Ezek az eredmények arra utalnak, hogy a személyes-szakmai könyvtári blogolók aktívabbá teszik a könyvtári blogoszféra struktúráját, míg az intézményi blogok kevésbé kapcsolódnak egymáshoz.

(Autoref.)

219/2013

PETROVITSCH, Andreas – SENST, Erik – WOLF, Sabine: Nützliche Technologie mit Show-Charakter : Anwendungsbeispiele für interaktive Whiteboards in Bibliotheken In: BuB. – 63. (2011) 9., p. 645-647.

Hasznos technológia show-elemekkel. Példák az interaktív tábla könyvtári alkalmazására

Információtechnológia; Továbbképzés

Nincs szükség egerre, ujjunkat használhatjuk egy weblap megnyitására? Kézzel lehet keresőkifejezést beírni a katalógus keresőmezőjébe? Igazi tollal lehet szavakat aláhúzni a pdf fájlban? A résztvevők megjegyzéseit és kérdéseit közvetlenül a futó Powerpoint prezentációba be lehet írni? Túl szép, hogy igaz legyen! Vagy mégsem?

Mindez nem álom vagy könyvtári sci-fi, hanem egy jól bevált technológia lehetősége, mely már megtalálta a helyét a könyvtári gyakorlatban. Ezek az új alkalmazások az ún. interaktív tábla, egy multimédiás, interaktív képernyő révén váltak lehetővé, amely egyszerre virtuális tábla és számítógép. Eddig főként az iskolai oktatásban használták, de egyre népszerűbbek könyvtári környezetben is.

A cikk bemutatja ennek az új technológiának az előnyeit és különböző alkalmazásait. A technológia alapvető tulajdonságainak leírása után a szerző fő funkcióit mutatja be az oktatásban és

a továbbképzésben, valamint a közös ötletrohamok és projektfejlesztések során.

(Autoref.)

Lásd még 177, 207, 210

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Számítógépes könyvtári rendszerek

220/2013

FORSMAN, Daniel: Change as a service – challenges and effects of a new paradigm for library systems and content infrastructure. – Bibliogr. In: Library management. – 33. (2012) 8/9., p. 498-510.

A változás mint szolgáltatás – egy új paradigma kihívásai és hatásai a könyvtári rendszerekre és a tartalom-infrastruktúrára

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Esettanulmány; Integrált gépi rendszer; Munkaszervezés; Szolgáltatások használata

Míg tíz-tizenöt évvel ezelőtt a helyi integrált könyvtári rendszerek (ILS) és a közös katalógusok álltak a könyvtárosok figyelmének középpontjában, mára számos egyéb eszköz is képbe került az intézményi repozitóriumoktól kezdve az elektronikus források használatával kapcsolatos adminisztrációs feladatokat végző (ERM) és a használók virtuális hálózatát kezelő (VPN) rendszereken át a közös keresőmotorokon túl az interneten történő publikálást szolgáló tartalom-szolgáltató rendszerekig.

A használók elvárásai megnöttek, természetesnek veszik a „házhoz jövő”, gyors, egyszerű és platformfüggetlen hozzáférést az információkhoz. Így mostanság könyvtáros berkekben olyan bűvös kifejezések divnak, mint például a *szolgáltatásorientált architektúra* (SoA), az

alkalmazási program interfész (API), és olyan nehéz kérdésekre kell megtalálni a választ, hogy milyen tartalmakat vegyen meg a könyvtár, mit tároljon helyben, mit a szolgáltatónál vagy számítógépes felhőben, és a fejlesztésekbe egyedül, konzorciumban vagy üzleti szolgáltatókkal együttműködve vágjon-e bele. A svéd Chalmers Egyetem könyvtára behatóan vizsgálta az információforrások és a különböző könyvtári rendszerek szerepének alakulását a meghozandó döntések elősegítése érdekében.

Náluk az elektronikus információforrások 2000 óta teljesen a pálya szélére szorították a nyomtatottakat, áruk viszont ez idő alatt jelentősen megnöttek. Mivel az e-folyóiratok a tudományos kutatás számára nélkülözhetetlenek, stratégiai kérdés a beszerzésük. Az adatbázisokban megjelenő cikkek száma szinte exponenciálisan növekszik, és a szakirodalom ilyen fokú növekedése miatt lassan megoldhatatlanná válik a szakszerű áttekintésen alapuló, tervszerű állománygyarapítás. A hangsúlyt tehát át kell helyezni az olvasói kívánságon alapuló beszerzésekre.

Az egyéni keresőfelületek használata helyett a keresések zöme ma már a teljes szövegekben is kereső gateway site-ok (tárgyköri kapuszolgáltatások) segítségével zajlik, náluk például a Discovery szolgáltatással. A nyomtatott dokumentumok beszerzésének visszaesése miatt jelentősen csökkent a könyvkölcsönzés is. A könyvtárközi kölcsönzés ugyan virul, de mára már elsősorban cikkeket forgalmaz. A legégetőbb probléma a különböző rendszerek (egyesített katalógus, adatbázisok, repozitóriumok,

keresőeszközök, stb.) összehangolt alkalmazása. Az ezzel foglalkozó workshopon öt kitüntetett feladatterületet határoztak meg.

Összefoglalva: számos kérdésre kell még választ találni ahhoz, hogy közelíteni lehessen az ideális könyvtári rendszerhez, mely integrálja a nyomtatott és elektronikus tartalmakkal kapcsolatos munkafolyamatokat, kapcsolatban áll a globális,

központi tudásbázisokkal, szolgáltatás-orientált, ám viszonylag önálló és önellátó.

(Fazokas Eszter)

Elektronikus könyvtár

Lásd 176

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

Lásd 148, 176

Az ismertett cikkek forrásai

AIB studi (IT)	52. (2012) 3.
Alexandria (GB)	21. (2011) 3.; 23. (2012) 1.
Aslib proceedings (GB)	65. (2013) 2.
Bibliotekovedenie (RU)	(2012) 6.; (2013) 1.
BuB (DE)	63. (2011) 1., 9.; 64. (2012) 10., 11-12.; 65. (2013) 1.
Bulletin des bibliothèques de France (FR)	57. (2012) 6.; 58. (2013) 1.
College & research libraries (US)	73. (2012) 6.
College & research libraries news (US)	73. (2012) 10.
Computers in libraries (US)	33. (2013) 1., 2.
Čtenář (CZ)	65. (2013) 1., 2., 3.
The electronic library (I)	30. (2012) 6.; 31. (2013) 1.
IFLA journal (I)	39. (2013) 1.
Interlending & document supply (GB)	41. (2013) 1.
The international information & library review (I)	44. (2012) 4.
ITlib (SK)	15. (2012) 4.
The journal of academic librarianship (US)	39. (2013) 1.
Journal of access services (US)	9. (2012) 4.
Journal of documentation (GB)	69. (2013) 1., 2.
Journal of information science (GB)	39. (2013) 1.

Journal of librarianship and information science (GB)	45. (2013) 1.
Journal of library administration (US)	52. (2012) 5-8.
Journal of web librarianship (US)	7. (2013) 1.
LIBER quarterly (I)	22. (2012) 4.
Library hi tech (US)	31. (2013) 1.
Library & information science research (I)	34. (2012) 4.
Library management (GB)	33. (2012) 8/9.; 34. (2013) 1/2.
Library review (GB)	61. (2012) 8/9.; 62. (2013) 1/2.
Library trends (US)	61. (2012) 2.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2013) 2.
New library world (GB)	114. (2013) 1/2.
New review of academic librarianship (GB)	18. (2012) 2.
Public library quarterly (US)	31. (2013) 1.
Revista española de documentación científica (ES)	35. (2012) 4.
Scandinavian library quarterly (Sx)	46. (2013) 1.
Vestnik BAE (Fx)	(2012) 3., 4.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)	60. (2013) 1.

Ingyenes informatikai képzés a faluházban

A pácini prof. Czinke Ferenc Faluházban ingyenes informatikai képzés indult, amelyet a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, valamint a cigándi Városi Könyvtár szervezésében valósítanak meg. A jelentkezők a szövegszerkesztést sajátíthatják el, kommunikációt tanulhatnak és megismerkedhetnek az internettel. A résztvevők 20 órában szerezhetik meg a számítógép használatának alapjait.

(Forrás: Google Értesítő, 2013. szept. 18.
http://onkormanyzat.mti.hu/hir/36980/ingyenes_informatikai_kepzes_a_faluhazban Cs. Cs híre alapján)

Jubilál a Ráday Könyvtár

Háromszáz évvel ezelőtt, 1713. október 1-jén született Ráday Gedeon, a nagy könyvgyűjtő és mecénás, akinek egykori magánkönyvtára – a Ráday Gyűjtemény féltett kincse – új elrendezésben lesz látható. Annak is most van a századik évfordulója, hogy a Ráday Könyvtár nyilvános könyvtárként folyamatosan fogadja olvasóit jelenlegi helyén (Budapest IX., Ráday utca 28.).

A neves születésnapot azzal ünnepli a könyvtár, hogy aki 2013. október 1-jén, kedden iratkozik be, annak egy évre szóló ingyenes olvasójegyet adnak.

(Forrás: Google Értesít, 2013. szept. 26. <http://www.parokia.hu/hir/mutat/4895/>)

Javulnak a könyvtári szolgáltatások Hajdú-Bihar megyében

Hajdú-Bihar megye 43 kistélepülése csatlakozott a debreceni Méliusz Juhász Péter Könyvtár szakmai vezetésével elindított, könyvtári szolgáltatások javítását célzó programhoz. A könyvtári hálózati rendszer lényege, hogy olyan dokumentumokat és tudástárakat tegyen hozzáférhetővé a legkisebb településeken, amelyek eddig csak a megyei könyvtárakban voltak elérhetők – ismertette a részleteket

Kovács Béla Lóránt, a Méliusz Könyvtár igazgatója a debreceni sajtótájékoztatón.

Kovács Béla Lóránt elmondta, az elektronikus adatbázisokhoz, a kultúrához, sőt, több helyen a szélessávú internethez való hozzáférés a kistélepüléseken lakók esélyegyenlőségét erősíti és az alaptörvényben rögzített jogok érvényesülését is előmozdítja.

Az országosan több ezer kistélepülést érintő rendszer keretében a legkisebb településeken a megyei könyvtárak égisze alatt válik lehetővé a könyvtári dokumentumok helyi felhasználása, elektronikus adatbázisokhoz való hozzáférés és egyéb szolgáltatások – például internet vagy fénymásolás – elérése.

A megyei könyvtár az önkormányzatokkal köt megállapodást, amelyek vállalják, hogy könyvtári dokumentumok tárolására alkalmas helyiséget biztosítanak annak minden szükséges tárgyi eszközével és állandó könyvtáros személyzettel.

(Forrás: Google Értesítő, 2013. szept. 23. <http://www.orientpress.hu/118916>)

Indul az OSZK-ban a KönyvTÁrlat harmadik évada

Az Országos Széchényi Könyvtár KönyvTÁrlat című nyitó programjában 2013. szeptember 26-án a Vígsház művészei részleteket mutattak be Molnár Ferenc darabjaiból Játékos hazugságok címmel, majd előadások következtek a Rohonci-kódex rejtélyeiről.

Láng Benedek tudománytörténész arra kereste a választ, tartozhat-e a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában őrzött Rohonci-kódex a történeti hamisítványok közé. Király Levente Zoltán teológus, programozó matematikus, kódfejtő a Rohonci-kódex megfejtésének módszeréről és első eredményeiről számolt be.

A kamarakiállításon a látogatók ezen a délutánon megtekinthették a Rohonci-kódexet és egyéb érdekességeket.

(Forrás: Google Értesítő, 2013. szept. 20.

http://www.hirado.hu/Hirek/2013/09/20/18/Indul_a_KonyvTArlat_harmadik_evada.aspx)

Weöres Sándor és Illés Árpád barátsága az OSZK kiállításán

2013. szeptember 17-e és november 17-e között látogatható az Országos Széchényi Könyvtár Weöres Sándor születésének 100. évfordulója alkalmából nyílt kiállítása, A teremtés dicsérete, amely Illés Árpád festőművész és Weöres Sándor író barátságát, termékeny alkotói kapcsolatát mutatja be.

A Corvina-terekben megtekinthető gyűjtemény Illés Árpád és Weöres Sándor munkáin keresztül idézi meg kettejük kapcsolatát.

A kiállításon csaknem ötven képzőművészeti alkotás és körülbelül kilencven kézirat látható.

A tárlat egyik legnagyobb kuriózuma az úgynevezett "kék könyv", amelyet eddig soha nem mutattak be a nagyközönség számára.

A Weöres Sándor születésének 100. évfordulója alkalmából összeállított rendezvénysorozat már nyáron elindult egy Weöres Sándor írásairól szóló beszélgetéssel, a szerdától látogatható kiállítás után az év végéig még három pódiumbeszélgetést is rendeznek az OSZK-ban.

(Forrás: Google Értesítő, 2013. szept. 17.

http://www.hirado.hu/Hirek/2013/09/17/14/Weores_Sandor_es_Illes_Arpád_baratsaga_az_OSZK.aspx)